

universität
wien

DISSERTATION

Titel der Dissertation

New Catholic Movements in Hungary
Praxis of a Movement-Theory

Verfasser

SZABOLCS JÓZSEF ILLYÉS

angestrebter akademischer Grad

Doktor der Theologie (Dr. Theol.)

Wien, im Dezember 2008.

Studienkennzahl lt. Studienblatt:

A 080 011

Dissertationsgebiet lt. Studienblatt:

Pastoraltheologie

Betreuer:

Univ.-Prof. Dr. András Máté-Tóth

New Catholic Movements in Hungary

Praxis of a Movement-Theory

Új Katolikus Mozgalmak Magyarországon

Egy Mozgalomelmélet Gyakorlata

Szabolcs József Illyés

Tartalomjegyzék/Table of Contents

Bevezetés.....	7
1. A magyarországi új katolikus mozgalmak történeti háttere	10
1.1. Kutatási eredmények a magyar ÚKM-közösségek vonatkozásában	10
1.1.1. Az Aufbruch-kutatás	12
1.2. Magyar ÚKM-történet 1945-től napjainkig	13
1.2.1. Történeti-módszertani dilemma a katolikus mozgalmi jelenségek felett	14
1.2.2. Politika és vallás: vélemények a világban és az egyházban	14
1.3. (Egyház)politikátörténet a második világháború utolsó évétől.....	16
1.3.1. Katolikus megújulási jelenségek helyzete háborút követően	16
1.3.2. 1945-46.....	18
1.3.3. 1946-47.....	21
1.3.4. 1948-50.....	23
1.3.5. 1950-56.....	25
1.3.6. 1956-76.....	28
1.3.7. 1976-90.....	32
1.3.8. ÚKM-ek és a rendszerváltás	35
1.4. Egyház és változó társadalom.....	37
1.4.1. A társadalom tanítása az Egyháznak	38
1.4.1.1. A vallásosság mérésének lehetőségei	38
1.4.1.2. Értékek szembenállása	39
1.4.1.3. A vallásosság helye a társadalomban	40
1.4.2. A katolikus egyház tanítása a társadalomnak.....	43
1.4.2.1. A Zsinat tanítása	44
1.4.2.2. Az Evangelii Nuntiandi (EN)	46
1.4.2.3. Tanítások egyéb pápai iratokban	48
1.4.3. A megújulás mozgalmi.....	53
1.4.3.1. A mozgalmak jellemzői.....	54
1.4.3.2. Mozgalmak Magyarországon.....	57
1.4.4. A mozgalmak helye az intézményben	58
1.5. Mozgalmak az egyház és a társadalom horizontján	59
1.5.1. Nemzetközi kitekintés	60
1.5.2. Az új katolikus mozgalmak jellemvonásai Magyarországon.....	62
1.5.2.1. A közösségek létrejöttének motívumai.....	62
1.5.2.2. A kisközösségek életének sajátosságai.....	63
1.5.2.3. A kisközösségek szerkezete és dinamikája	65
1.5.2.4. A kisközösségek tevékenysége	66
1.5.2.5. A kisközösségek társadalmi jelenléte	67
1.5.3. Mozgalmak közösségei a gyakorlatban	68
1.5.3.1. Közösségi háló Magyarországon	68
1.5.3.2. Közösség-változások.....	72
1.5.3.3. A lelkiségek mozgalom-története	74
1.5.3.3.1. A ferences lelkiség közösségei.....	75
1.5.3.3.2. Fokoláre közösség.....	75
1.5.3.3.3. A Bokor közösség	76

1.5.3.3.4.	A karizmatikus közösségek	76
1.5.3.3.5.	JOC közösségek.....	77
1.6.	Közösségek a történelem horizontján	78
2.	Mozgalom-elmélet vallási értékmezőben.....	82
2.1.	Egyházi és társadalmi értékhordozók.....	83
2.1.1.	Társadalmi mozgalmak – katolikus mozgalmak	83
2.1.2.	Új katolikus mozgalmak öndefiníciói	85
2.1.3.	Tartalmi többlet az új katolikus mozgalmakban.....	86
2.1.4.	A mozgalom-jelenség közösségi ismérvei	89
2.1.5.	Katolikus mozgalmak megkülönböztetései	94
2.1.6.	Gyanakvó egyház és gyanakvó állam: a „mozgalom-veszély”	97
2.1.7.	Az Evangélii Nuntiandi és a társadalmi-politikai mozgalmak értékrendszere	98
2.1.8.	Közösségi feladat- és célrendszer az egyházi mozgalmiságban	102
2.1.9.	Új katolikus jelenség –társadalmi mozgalmak.....	103
2.2.	A magyar katolikus mozgalmak vizsgálatának kritériumai.....	104
2.2.1.	Értékháló a társadalomtudományok tükrében	104
2.2.2.	Religio-politikai és religio-szociális mozgalmak	106
2.2.3.	Vallási jelenségek tipizálása.....	107
2.2.4.	Az értékháló-vizsgálat elemei.....	110
2.2.4.1.	Raschke-féle értékrendszer	110
2.2.4.2.	Pokol-féle értékrendszer	111
2.2.4.3.	Gubacsi-féle értékrendszer	112
2.2.5.	Forradalom és vallás.....	113
2.2.6.	A társadalmi mozgalmak szociológiai érték-változói (Szabó értékskálája)	114
2.2.7.	Pártok és a mozgalmak viszonya	115
2.2.8.	Mozgalmak és konfliktusok	117
2.3.	A mozgalomelmélet.....	118
2.3.1.	Értékháló-vizsgálat a mozgalmi szektorban	118
2.3.2.	Mozgalom-érték és a „posztmodern”	120
2.3.3.	Mozgalmi értékek vallási dimenziójának nemzetközi vizsgálata.....	121
2.3.4.	A mozgalom-elmélet rendszerszemléletű vizsgálata	126
3.	A magyarországi új katolikus mozgalmak értékháló-vizsgálata	127
3.1.	15 vezető – félstruktúrált mélyinterjú elemzése.....	127
3.1.2.	A vizsgált közösségek – és akik kimaradtak.....	128
3.1.2.1.	Morus Tamás Közösség	128
3.1.2.2.	Szürkebarátok Közösség	129
3.1.2.3.	Élő Víz Karizmatikus Közösség	129
3.1.2.4.	„Ős-karizmatikus” közösség	129
3.1.2.5.	Szövetség Fiai Közösség.....	130
3.1.2.6.	Magyarországi Taizéi Mozgalom	130
3.1.2.7.	Magyarországi Comunione e Liberazione	131
3.1.2.8.	Bokor Mozgalom	131
3.1.2.9.	Magyarországi JOC Mozgalom	132
3.1.2.10.	Magyarországi Fokoláre Mozgalom.....	132
3.1.2.11.	Regnum Marianum Katolikus Közösség.....	133

3.1.2.12.	Magyarországi Házas Hétvége Mozgalom.....	133
3.1.2.13.	Magyarországi Hit és Fény Mozgalom.....	133
3.1.2.14.	Magyarországi Schönstatti Családmozgalom	134
3.1.2.15.	Háló Mozgalom.....	134
3.2.	Religio-szociális értékek az interjúkban.....	135
3.2.1.	A mozgalmak demokratikus fejlődés velejárói (23)	135
3.2.1.1.	Demokrácia és pluralizmus az Új Katolikus Mozgalmakban.....	136
3.2.1.2.	Döntően demokratikus jellemvonások a megjelölt részletekben	138
3.2.1.2.1.	Objektív demokratikus értékek felbukkanása	138
3.2.1.2.2.	Politikai irányultságú demokratikus jellemvonások felbukkanása	140
3.2.1.3.	Döntően pluralista jellemvonások a megjelölt részletekben	140
3.2.1.3.1.	Ökumenikus jellegű pluralista jellemvonások felbukkanása	141
3.2.1.3.2.	Katolikus mozgalmak közötti pluralizmus jellemvonásainak felbukkanása	142
3.2.1.3.3.	Demokratikus színezetű, pluralista-liberális jellemvonások felbukkanása	143
3.2.1.4.	Rész-összegzés	145
3.2.3.	Önmagukat abszolutizálják (35)	145
3.2.4.	Forradalmi vonás (3).....	148
3.2.5.	Eszközspecifikus működés (43).....	151
3.2.5.1.	Identifikációs eszközök a működés középpontjában	151
3.2.5.1.1.	Az imádság, mint eszközspecifikum	152
3.2.5.1.2.	A „szent elkötelezettség”, mint eszközspecifikum	153
3.2.5.1.3.	A közösség, mint eszközspecifikum	154
3.2.5.2.	Intézményesség-eszközök a működés középpontjában.....	155
3.2.5.2.1.	A szervezettség, mint eszközspecifikum.....	156
3.2.5.2.2.	A vezetőközpontúság, mint eszközspecifikum	158
3.2.5.2.3.	Az erőforrások specifikuma	159
3.2.6.	A fennálló hatalmat támadják (1)	159
3.2.7.	Csekély hatékonyság a politikai problémák megoldásában (18).....	160
3.2.7.1.	Reálpolitikai problémamegoldás és a katolikus mozgalmak	161
3.2.7.2.	Megoldatlan belső-politikai problémák	162
3.2.7.3.	Politikai cselekvőképtelenség, mint tanúságtétel	165
3.3.	Religio-politikai értékek az interjúkban.....	167
3.3.1.	Magas szimbolikus integráció (67)	167
3.3.1.1.	Szimbolikus integráció a magyarországi taizéi közösségben.....	168
3.3.1.2.	Szimbolikus integráció a magyarországi karizmatikus közösségekben	169
3.3.1.3.	Szimbolikus integráció a Fokoláre magyarországi közösségeiben	172
3.3.1.4.	Szimbolikus integráció a Házas Hétvége magyarországi közösségeiben.....	174
3.3.1.5.	Szimbolikus integráció a Communio e Liberazione magyarországi közösségeiben	174
3.3.1.6.	Szimbolikus integráció a Bokor közösségeiben	175
3.3.1.7.	Szimbolikus integráció a Szürkebarátok-közösségben	176
3.3.1.8.	Szimbolikus integráció a magyarországi Schönstatt-közösségben.....	176
3.3.1.9.	Szimbolikus integráció a mozgalmakban.....	176
3.3.2.	Meghatározott intézményi folyamatosság (27)	177
3.3.2.1.	Belső folyamatosság	177
3.3.2.2.	Folyamatosság az egyházban	179

3.3.2.3.	Folyamatosság a társadalomban	179
3.3.3.	Rövid élettartam (3)	180
3.3.4.	A hatalom destruáló szerepe (7)	181
3.3.4.1.	Politikai hatalom, mint destrukció.....	181
3.3.4.2.	Egyházi hatalom, mint destrukció	182
3.3.5.	Szembenállás a hierarchiával (8)	182
3.3.5.1.	Szembenállás a mozgalmakkal	182
3.3.5.2.	Szembenállás a funkcionáriusokkal	183
3.3.6.	Jellemzően értelmiségi tagság (10)	184
3.3.7.	Alapvető társadalmi változás véghezvitele (14)	185
3.3.8.	Csekély szerepspecifikáció (16)	187
3.3.8.1.	Közös szerepspecifikáció	187
3.3.8.2.	Személyes szerepspecifikáció.....	188
3.3.9.	Szűkebb követelések (18)	190
3.3.10.	Korlátozott számú eszmei sarokpont (31).....	191
3.3.11.	A tagok egész személyiségének átalakítása (33)	194
3.3.12.	Mozgósításon alapuló kollektív cselekvés (32).....	196
3.3.13.	Közvetlen aktivitás (40)	197
3.3.13.1.	Közvetlen aktivitás a közösség tagjaként	198
3.3.13.2.	Közvetlen aktivitás, mint a közösség egészét jellemző vonás	199
3.3.14.	Sajátos retorika (45)	200
3.3.15.	Konkrét politikai affinitás (6)	203
3.3.16.	Politika, mint társadalmi nyitottság (Schönstatt).....	203
3.3.17.	A magyar alapítású mozgalmak politikai affinitása	205
3.3.18.	A karizmatikus közösségek politikai affinitása	206
3.3.19.	A politikai problémák kapcsán felvetődő tanulságok.....	208
3.4.	Az értékhaló-vizsgálat eredményei	208
4.	A mozgalomelmélet teológiai aspektusa	212
4.1.	A kutatás eredményeinek teológiai konzekvenciái	212
4.2.	A jelen változásai: a közösségek táptalaja.....	214
4.3.	Általános konklúzió.....	215
	Felhasznált irodalom	217
	Források, forrásművek, dokumentumok.....	217
	Könyvek, monográfiák, adattárak:	218
	Tanulmányok	220
	Appendix.....	226
	Abstract	266
	Author's CV	268
	Illyés, Szabolcs József	268

Bevezetés

A posztmodern és globalizálódó világ gyorsuló társadalmában egyre nagyobb szerep jut a dinamikus ingerekre, csaknem előzmények nélküli változásokra flexibilisen, nem egyszer „krokodilreflexekkel” reagáló mozgalmi jelenségeknek, vagy a jelenségcsoporthoz jelentősen hasonló fenomenoknak. Mindez egyszerre tapasztalható a gazdaság, a technológia, a politika, a kultúra, a média – és sok egyéb mellett a vallás dimenziójában is. Míg korábban elképzelhetetlen lett volna, ma egy, az emberiség reflexióra alkalmas és fogékony hányadának ingerküszöbét áttörő hatalmi döntés vagy havária globális szinten százezreket képes megmozgatni akár néhány órán belül. Példaként állhat itt a 2008-as olimpia készülétének utolsó hónapjaiban jellemző, világszinten realizálható megmozdulás pl. Kína Nepál-politikájával szemben, vagy szó lehet akár egy-egy természeti csapást (cunamit, földrengést) követő, szintén globális megmozdulásról – a spontán segítség és az önkéntesség szintjétől egészen a 24 órán belül a világ bármely forrponjtján megjelenni képes katasztrófaturizmusig.

Mindez, a mozgalmiság alapvető társadalomtudományos ismérveit sokszor ugyan nem érintő, a nyugati nyelvekben mégis más szóval nemigen illelhető csoportos jelenségek (mozgolódás, megmozdulás, stb.) ugyanígy jelenvalóak a vallások dinamikus élettereiben, játékmezőiben is. Gondolhatunk egy-egy karizmatikus vezető (Roger Schütz, II. János Pál) tragikus halálát követő, religiózus tömegmegmozdulásokra csakúgy, mint a hagyományos, évtizedes tradíciókkal rendelkező, tudományos kritériumok szerint is mozgalminak nevezhető jelenségek napról-napra a világsajtó hírlistáira kerülő momentumaira (világtalálkozók, tömeges tiltakozások, imarendezvények, csodák vagy akár botrányok). Csakúgy a keresztény világ- vagy az intézményes egyház(ak), a jelenvaló, társadalmakba, kultúrákba ágyazott szellemi létező(k), mint a társadalom többsége sokszor éppen dinamizmusuk, vagy a létmódjukkal kapcsolatos csekély információk miatt távolságtartással kezelik ezeket a virulens létezőket, a katolikus mozgalmi jelenségek kutatása legalábbis Európa és Észak-Amerika viszonylatában jelenleg nem tartozik a gyakorlati teológia mainstreamjébe.

Többek között ez is indokolta, hogy ha nem is globális, de legalább nemzeti, lokális merítéssel leíró és elemző munka kezdődjön kifejezetten a mozgalmi jellemvonásokat birtokló jelenségek létének, céljaiknak és aktivitásuknak összefüggéseiben. Különösképp is indokoltnak tűnt mindez abból az aspektusból, miszerint – a későbbiekben látni fogjuk, mi módon –, a mozgalmi jelenségek közös nevezői a magyar politikai és az egyházi játékmezőknek. Ennek kapcsán adódott az ötlet: hipotézis, hogy a politika- és társadalomtudományok mozgalom-leíró módszerei alkalmazhatóak a katolikus jelenségek

értelmezésére. A kutatás lényege ennek a kísérletnek a leírása, az eredmények analitikus bemutatása.

A tudományos szempontból is helytálló következtetések levonását azonban jelentékeny módszertani munkálatnak kellett megelőznie – gondolhatunk itt elsősorban az adatfelvétel és elemzés módja mellett az elméleti alapok tisztázására. Elsőként a társadalmi – és pasztorálteológiai munka lévén – gyakorlati, illetve történeti teológiai, egyháztörténeti alapvetésre, ami nélkül számos eredmény értelmezési mező nélkül maradt volna.

Ennél is fontosabb feladatnak tűnt azonban a terminológiai egzaktságra való folytonos törekvés, a vallási jelenséget vizsgáló kortárs szaktudományok ugyanis szeparált fogalomkészlettel jellemzik az új mozgalmi jelenségeket. A vallás tekintetében az angol New Religious Movements használatos, melynek általánosan elfogadott rövidítése: NRM. Jelen dolgozat a római katolikus egyház megújulási mozgalmainak, mozgalmi jelenségeinek működési elvét, társadalmi és teológiai dinamizmusát szándékozik feltárni a mozgalmakat, mozgalom-jellegű áramlatokat alkotó közösségek és a jelenségeket meghatározó közösségvezetők, mozgalomvezetők nyilatkozatainak elemzése segítségével. Mivel a jelenségeket – bár sokuk több aspektusból is túlnyúlik a római katolikus intézmény keretein – a római katolikus egyház keretében értelmezzük, logikusnak látszik átfogó, illetve rész-elemeik általános megnevezésére is az Új Katolikus Mozgalom elnevezés.

A katolicitás fogalmisága az intézményi hovatartozás és az identitás öndefinícióján alapul. Az „új” jelző kiemelésére is szükség van, hiszen a dolgozat társadalom- és teológiatörténeti kontextusa a II. világháború, sőt a legtöbb esetben a szinodus utáni egyházi-társadalmi mozgástér – jelen dolgozatban a magyarországi viszonyok vizsgálata. Lényeges az „új” megkülönböztetés abból a szempontból is, hogy a dolgozat a megújulás tényét semmilyen összefüggésben sem kívánja a lent vizsgált jelenségek tevékenységéhez kizárólagosan kötni, hiszen számos, mindmáig élő, létező jelenség, jelenségcsoport működik sikerrel és eredményesen, melyek gyökere mind társadalom – mind politika – mind, pedig egyháztörténeti szempontból is évtizedekkel, évszázadokkal korábbi kezdettel, történettel rendelkezik. Mindemelllett az „új” és a „katolikus”, mint jelző terminológiai minimumnak tekinthető. A vallásokkal foglalkozó nemzetközi tudományos szóhasználat analógiájára így a következőkben a jelenségcsoport megnevezése: New Catholic Movement(s), magyarul: Új Katolikus Mozgalmak (ÚKM).

Az elméleti alapok tisztázásán túl a dolgozat említésre méltó innovációja az a szintetizáló törekvés, ami a fenti elméleti és módszertani alapokat a konkrét kutatás tárgyában használható eszközzé kívánta formálni. A krossz-diszciplinaritás eleddig természettudományos

kontextusban divatos szemléletmódja – úgy tűnik, sikerre vezethet egy teológiai-társadalomtudományi munka keretei közt is. A 2. fejezetben „megalkotott” értékháló alkalmazhatósága vélhetően túlmutat a kutatás tárgyán, remélhetően más dimenziókban értelmezhető, hasonló definíciókkal leírható jelenségek vizsgálatában is segítségként alkalmazható.

A kutató és analizáló munka azonban – lévén jelen esetben humán aktivitást elemző tevékenység – nem jöhetett volna létre személyes kapcsolatok, rengeteg bizalom és segítő szándék nélkül. Köszönet illeti mindenekelőtt az adatközlést bátran vállaló, és a személyes kontaktus során minden esetben érezhetően őszinte interjúalanyokat, akik közül a sajnálatos módon nemrégiben elhalálozott Turiák Ildikó nevét emelném ki. Ő a Bokor mozgalom vezetőjeként adott értékes információkat a kutatómunkához. Köszönetet érdemelnek azok a tudományos vezetők, kollégák, akik lehetővé tették a kutatás megvalósítását, elsőként említve Prof. Máté-Tóth Andrást, a Szegedi Tudományegyetem Vallástudományi Tanszékének vezetőjét, aki 13 esztendővel ezelőtt bizalmáról tett tanúbizonyságot azáltal, hogy lehetővé tette a szerző számára az Aufbruch (I.) kutatásban való részvételt, és ezt követően is vállalta a téma vezetését. Elmaradhatatlan a köszönet Prof. Paul M. Zulehnernek, aki a Bécsi Tudományegyetem Pasztorálteológiai Intézete és a Pastorales Forum vezetőjeként 2002-től érdeklődést mutatott a téma iránt, és az alapítvány ösztöndíjával anyagi bázist biztosított a kutatómunkához.

1. A magyarországi új katolikus mozgalmak történeti háttere

Az új katolikus mozgalmak társadalmi és közösségi dinamizmusának megértéséhez pasztorálteológiai szempontból is mindenekelőtt szükséges az alapvető kairológiai aspektus részletezése – a jelenségek történeti szemléletmódú áttekintése egyszerre szükséges az egyház, mint szellemi létező, az egyház, mint vallási intézmény és az egyház, mint közpolitikai (policy) jelenvaló dimenziójában. A társadalom folytonos átalakulásának folyamatában sajátos időszakasz adatott az új katolikus mozgalmak születésének és felnövekvésének Magyarországon. A háborús feszültségek, tragédiák, a vallásellenes, és mindenekelőtt a pártideológiától eltérő szellemiséget nem hordozó közösségekkel szemben bizalmatlan, sőt létüket ellehetetlenítő dogmatikus kommunista éra, az azt követő, úgynevezett puha diktatúra, az újjáalakulás szakaszaként értelmezhető politikai rendszerváltozás. Emellett az elmulasztott lehetőségek dekádjaként is felfogható, utóbbi esztendőik politikai, társadalmi, és vallás- illetve egyháztörténeti dimenziói mindenképpen részletező bemutatást érdemelnek. Az egyes jelenségek tudományos mélységű, krosszdiszciplináris módszerekkel végzett elemzése ugyanis könnyedén célt téveszthetne a történeti/kairológiai alapvetés nélkül.

Az új katolikus mozgalmak időbeli létének feltárásának alapvető előzménye a jelenségcsoport kutatástörténeti vázlatának bemutatása.

1. 1. *Kutatási eredmények a magyar ÚKM-közösségek vonatkozásában*

A magyar katolikus megújulási mozgalmak bázisközösségeinek¹ vizsgálata terén a témával átfogó szemléletben foglalkozó irodalom a mai napig nincs. Ez persze nem jelenti azt, hogy bizonyos részterületeket egy-egy lelkeség, egy-egy konkrét csoport ne dolgozott volna fel tudományos alapossággal, ezek eredményei lejjebb bővebben kerülnek kifejtésre. Különösen gazdag a kisközösségi vallásosság elméleti és gyakorlati teológiai, lélektani és egyházjogi jellemzőinek kutatásáról szóló irodalom.

A magyarországi kutatások és publikációk gyakorlatilag hetvenes évek végétől, Szennay András és Tomka Ferenc cikkének² megjelenésétől számíthatóak. A Teológia és a Vigília

¹ A bázisközösségek katolikus egyházon belüli dinamikus létmódjáról részletesen lásd: Boff, Leonardo: Die Neuentdeckung der Kirche. Mainz, Matthias-Grünwald-Verlag. 1980. 39-47.

² Címe: Egyházi kisközösségek. Teológia 11,2. 1977

folyóiratok 1977 és 1990 között szinte minden számukban szenteltek publikációt a témának.³ A rendszerváltás utáni években a korábbi, közel egy évtizedes kutatási „láz” elült, ennek oka lehet az is, hogy a „jövőteológia”, amely még az Evangélii Nuntiandi kiadásának éveiben teológiaiilag „az egyház reményének” mutatta meg a bázisközösségeket, mintegy elővételezve a hivatalos teológiai elképzeléseket új koncepciókat villantott fel a nyolcvanas évek közepén. XXIII. János és VI. Pál progresszív „lélekpolitikája” után II. János Pál és XVI. Benedek „neokonzervativizmusa” az egyház jövőképéről gondolkodókat több fázissal „visszaléptette”, olyan problémákkal terhelve újra az egyház gyakorlati teológusait, melyek megoldása már kézzelfoghatónak látszott az elődök reformjai során⁴. A téma iránti érdeklődés enyhülésének okaként jegyezhetjük fel még az egyre halmozódó, speciálisan a magyar egyházat jellemző problémákat, amelyek megoldásait csak kevesen látják a bázisközösségekben. (A Vigília a kilencvenes évektől minden évfolyamban külön fejezetet tart fenn „Világiak az egyházban” címmel a nagyszámú publikációk részére.)

A több tíz, hazánkban is megjelent tanulmány szerzői közül ki kell emelni Tomka Ferenc, Cserháti József, Szennay András és Lukács László publikációs tevékenységét, akiknek a tudományos munkássága napjainkig meghatározó ezen a szakterületen.⁵

Külön említésre érdemes az a lényeges kezdeményezés, melyet Kamarás István publikált „Bensőséges bázisok” című monográfiájában: egy 1986-ban kezdődött kutatás az Országos Közművelődés-kutató Intézetében azzal az elképzeléssel indult, hogy történetük és működésük megismerése után tíz éven keresztül figyeljék 50 katolikus kisközösség életét. A projekt 1987-ben összekapcsolódott a Janus Pannonius Tudományegyetem Jogi Karának Filozófiai Tanszékén Jóri János vezetésével folyó vallásszociológiai kutatások egyikével, amelynek keretében Kerékgyártó István katolikus kisközösségek szociológiai vizsgálatára vállalkozott. A közös kutatás keretében 40 közösség 120 tagjával készítettek rövidített életinterjút, kérdőíves interjú keretében vizsgálták vallásosságukat, egyházukhoz mért viszonyukat, valamint értékrendjüket. A résztanulmányok után 1991-ben – immár az országos Köznevelési Intézet munkatársaként – újabb támogatókat szervezve lehetőség nyílt a minta kibővítésére, és immár 150 bázisközösség történetét és működését tanulmányozhatták.⁶

Ki kell emelni Dobszay János és Máté-Tóth András munkáját a kisközösségi vallásosság kutatása terén. Ez a két szerző a két „színmagyar” megújulási mozgalmat és kisközösségi

³ Lásd a felhasznált irodalomnál!

⁴ Lásd pl. latin nyelvű misézés.

⁵ Az említett szerzők munkáit lásd a felhasznált irodalom felsorolásánál.

⁶ Kamarás István: Bensőséges bázisok: katolikus kisközösségek Magyarországon. Bp., 1994 OKI (Továbbiakban: Kamarás, 1994.) – 9-10.

hálót, a Regnum Marianumot és a Bokor-mozgalmat dolgozta fel. Dobszay János négykötetnyi munka alapján – források, interjúk, történeti munkák révén tekinti át a Regnum mozgalmiságát a kezdetektől napjainkig. Máté-Tóth András német nyelven megjelent monográfiájában a Bulányi György által koordinált Bokor-lelkiség történetét és szociológiáját dolgozta fel a teljesség igényével. Mind Kamarás István, mind pedig Máté-Tóth András az Aufbruch-projekt témavezetője volt.

1. 1. 1. Az Aufbruch-kutatás

Az Aufbruch egy Magyarországot is érintő nemzetközi kutatási projekt. A központja Bécs, a profilja pedig így fogalmazható meg: tíz volt kommunista állam elmúlt tíz-tizenöt esztendejében hogyan változott a társadalom és ennek milyen hatásai voltak a vallásosságra, az egyházak szerkezetére? A terv alapjait egy ausztriai pasztorálteológiai konferencián, 1984-ben rakták le, a konkrét munka öt évvel később, 1989-ben indult DDR. Franz König bíboros támogatásával. A kutatás „mögött” álló egyesület a Pastorales Forum, amely egyben gazdasági bázis és legfőbb koordináló szerv.⁷

Az egyházak és a vallásosság témakörének szaktekintélyei általában saját hazájukban vizsgálják elsősorban azt a tizenöt témát, amely a szociológiai, történeti és a pasztorálteológiai módszerek tükrében lefedi a vallásosság minden területét.

A tíz kiválasztott ország: Ukrajna, Litvánia, Lengyelország, a volt Német Demokratikus Köztársaság, Cseh Köztársaság, Szlovákia, Magyarország, Románia, Szlovénia és Horvátország volt. A vallásosságot mindenekelőtt a katolikus egyházak működésében vizsgálják. A kutatócsoportok így minden nemzeti egyházzal a lehető legjobb partneri viszonyt igyekeznek kiépíteni.⁸

A vizsgált szakterületek:

1. – Papok és püspökök – a vezetés és az egyházi kommunikáció feltérképezése; 2. – A II. Vatikáni Zsinat befogadásának vizsgálata; 3. – Az egyház és a média kapcsolatának átfogó vizsgálata; 4. – A laikusok, a nők és a fiatalok helyzete az egyházban; 5. – Az egyházak pénzügyi helyzetének feltérképezése; – 6. A plébániai pasztoráció; 7. – Lelkiségi és vallásos mozgalmak áttekintése; 8. – A vallásosság és a nemzeti identitás kapcsolatának értelmezése;

⁷ Pastorales Forum: Aufbruch – New Departures, Positionierung der Kirchen in Ost- und Mitteleuropa in der Nachtotalitär-Demokratischen Gesellschaften. Wien, 1997. Pastorales Forum. – 39. (Továbbiakban: Pastorales Forum, 1997.)

⁸ Pastorales Forum, 1997 – 40.

9. – Az ökumenizmus megvalósulásának módozatai; 10. – „Konformizmus és ellenállás” – a vizsgált országok vallásosságának szociális és politikai vonatkozásai, illetve ezek kutatása; 11. – A közösségi vallásosság formáinak vizsgálata; 12. – A vallásos formák a kutatás országaiban; 13. – Az emberek mindennapi vallásossága; 14. – A nemzetköziség a vallásosságban; 15. – A karitásztevékenységek felmérése a vizsgált országokban.⁹

Szinte minden témában találkoznia kell a kutatóknak a kisközösségi vallásossággal. Ezek eredményeinek publikálása 1999-ben indul meg, hiszen a kutatási terv tíz évet ölelt át.

Magam a kisközösségi vallásosság kutatása kapcsán a 2. és a 11. témák adatfelvételében vehettem részt, ezek eredményei ebbe a munkába is beépültek. A kutatás leginkább a kvalitatív interjúk értékelését tekinti alapnak, a kvantitatív adatok csak ezek eredményeinek feldolgozási háttéréül szolgálhatnak.¹⁰

Itt kell megemlíteni a kutatás folytatását, ami Paul M. Zulehner koordinációja mellett 2007-ben kezdődött meg Aufbruch II. néven.

1.2. *Magyar ÚKM-történet 1945-től napjainkig*

A magyarországi újkatolikus mozgalmak részletes történeti áttekintéséhez először a magyar katolikus egyház bő fél évszázadát kell áttekinteni, amely sokféle történeti szemlélet alapján rendszerezhető. Megoldás lehet Gergely Jenő „oldás és kötés” – filozófiája,¹¹ de látni kell, hogy a mozgalmakat felépítő kisközösségek gyakran nem köthetők sem az egyházhoz, mint intézményhez, sem pedig az államhoz, sőt önállóságuk a létük alapja. Az a tény is ez ellen szól, hogy történetük nem egy periódusában a közösségek (illetve egyes közösségek) az egyházi intézménnyel való szembenállásukat komolyan ki is hangsúlyozták. Talán ugyanezek az okok nem tehetik lehetővé Szántó Konrád intézményközpontú történelemszemléletének felhasználását¹², hiszen hosszú évtizedek teltek el a bázisok történetében anélkül, hogy az intézmény magába fogad(hat)ta volna azokat. Hasznosnak tűnhet tehát „alulról” áttekinteni az utóbbi fél évszázad katolikus egyháztörténetének aspektusait a vizsgált jelenségek tekintetében:

⁹ Pastorales Forum, 1997 – 40-45.

¹⁰ i.m. – 47-48.

¹¹ Gergely Jenő: A katolikus egyház Magyarországon. 1944-1971. Bp., 1985. Kossuth Kiadó. – 9. (Továbbiakban: Gergely, 1985.)

¹² Vö. Szántó Konrád: A Katolikus Egyház története. II. kötet. Bp., 1984. Ecclesia. (Továbbiakban: Szántó, 1984.)

1.2.1. Történeti-módszertani dilemma a katolikus mozgalmi jelenségek felett

A „hagyományos” történeti álláspont értelmében: „az utolsó harminc év nem történelem”. Ezt leírni nem törekedtek a tudományág művelői, de valószínűleg az elfogultlanság és a tudományos távolságtartás sérülését láthatják a jelenkor történeti értekezéseiben. A kisközösségek azonban máig élő formái az aktív keresztény vallásosságnak, így – véleményem szerint - értelmetlen lenne megszakítani ennek a folyamatnak a bemutatását éppen a „virágba borulás”, a hetvenes évek elejének elemi erejű felszínre törése nélkül.

Természetesen erre a lépésre ösztönöz az a rendkívül érdekes és viszonylag nagytömegű forrásjellegű anyag is, melynek feldolgozása sokat segíthet a „problémák” megértésében – és történetesen keletkezési idejük harminc évnél korábbi. Mindezek tudatában vállalni kell a „történelmitlenség” vádját is, de a témát a kilencvenes évek szabad vallásgyakorlatának hatásaival együtt szeretném értelmezni.

1.2.2. Politika és vallás: vélemények a világban és az egyházban

A politika és a vallásosság kapcsolatának témája sok indulatra és a legkülönbözőbb vélemények megnyilvánulására ad okot. A témában érintett emberek jó része meggyőződéssel állítja: az egyháznak és a vallásosságnak minden téren mentesnek kell lennie a politikától. Az egyház képviselői és „harcosabb” szellemiségének követői nemritkán vérre menő küzdelmet folytatnak a hitélet és a közélet szintézisének megvalósulásáért, talán ennek a gondolkodásmódnak igazi mártírja az oly sokféleképpen értékelt Mindszenty József bíboros-hercegprímás is.¹³ Egy másik gondolatrendszer, amely a következőkben vizsgált korszak súlyosan meghatározó ideológiája lesz radikálisan ellenkező véleményt nyilvánít: a marxizmus-leninizmus hivatalos álláspontja szerint a vallás az emberek magánügye. A marxizmus társadalomképe ugyanis annak minden szegmensét átpolitizálja, első megközelítésből csak a pártpolitika síkján értelmezi.¹⁴ Ennek nagyon nagy szerepe és jelentősége van a továbbiakban, hiszen csak ebben a szellemben tudjuk megérteni a múlt (és

¹³ Mindszenty József: Emlékirataim. Bp., 1989. SzIT. – 7-9. (Továbbiakban: Mindszenty, 1989.)

¹⁴ Septulin, Alexandr: A marxizmus-leninizmus filozófiája. Bp. 1978. Kossuth. – 365-369.

néha a „jelen”) azon marxista gondolatokban gyökerező eseményeit, melyeket mai gondolkodásmódunk logikátlanak, értelmetlennek talál.

„A szocializmus szellemisége a vallásosság és a közéletiség bármiféle összefonódását ellenforradalmi és reakciós bűncselekményként fogja fel”.¹⁵

Ez a gyakran paranoid szellemiség azonban túl sok vérbe és szenvedésbe került ahhoz, hogy a semlegesség megtartásához ragaszkodva lépjünk túl rajta. A marxi definíció szerint a vallás és ennek intézményei a feudális és az egyéb reakciós államrendek kreált eszközei, melyek a társadalom pszichológiai (lelkiismereti) sokkolásával annak fennmaradását szolgálják.¹⁶ Ez a szemlélet azonban a hatalmi ideológia „puhulásával” egészen más élt kap – a nyolcvanas évtized közepére már (mint később láthatjuk egy sereg tanulmány tanúságtételében) a vallásosságot, mint a társadalom egészének lényeges építőelemét értelmezik.

Kónya István a Világosság hasábjain azonban ennél is tovább megy, mintegy képviselve az MSZMP KB hivatalos nézeteit, különválasztotta a valláspolitikát az egyházpolitikától.

„A Párt valláspolitikája a vallásos emberekhez való viszonya. Az egyházpolitika azonban a vallásos embereket intézményi keretek közé terelő ideológiával és intézményrendszer politikai szemléletű vizsgálatával áll szemközt, amely azonban – éppen ideologikusságára hivatkozva – nem szabad, hogy közéleti szinten is megjelenhessen.”¹⁷

Az ellentmondások megkerülésére azonban – mint minden esetben – a sikeres párthatározatok (itt: az MSZMP KB 1978-as és a XII. kongresszus 1980-as megállapításai) és az intézmények közötti megállapodások sikeres megoldásai állnak rendelkezésre. A végeredmény úgyis minden esetben: „az egyházak mindegyikével minden lényeges kérdésben tisztáztuk a viszonyunkat”.¹⁸

Érdekesebb kérdés azonban: létezik-e a David Tracy által megemlített „harmadik tábor”, amely nem védi és nem is támadja az államegyházat, hanem a meddő emberi kicsinységeken felülemelkedve – „nemegyszer vállalva az üldözöttséget is hangot ad az erőszakmentességnek és figyelmét az igazi értékek felé fordítja”?¹⁹ Tracy megállapítása szerint a lelkipolg. élő vallási kisközösségek igazi értelmet adnak az „egyház történetnek”, hiszen éppen ők azok, akik felett

¹⁵ Kónya István: Valláspolitikai és egyházpolitika a szocializmusban. Világosság, 26. 1985. 5. - 304. (Továbbiakban: Kónya, 1985.)

¹⁶ Ez természetesen sablonos – és a marxista meggyőződésük szerint minden bizonnyal durva és erőszakos – leegyszerűsítése a problémának, de tudva a történeti tényeket, ismervé az ötvenes évek uralmon lévő rend(jei)nek börtönfalakon kívüli és belüli propagandáját, még eufemizmusként és szépítésként is értelmezhető.

¹⁷ Kónya, 1985 – 304.

¹⁸ Kónya, 1985 – 305-306.

¹⁹ David Tracy: Nevet adni a jelennek. Internet forrás: www.c3.hu.

a „nagyok” – jelen esetben a marxisták és a harcos „intézményvédők” döntenek. Az életet pedig éppen a kicsik képviselik.²⁰

Ahhoz azonban, hogy az „igazi életet”, melyet az egyházban az elmúlt évtizedek alatt éppen ezek a „harmadik táborosok” képviseltek megvizsgálhassuk, látnunk kell annak az ötven évnek a társadalmi-politikai változásait, melyek nemcsak lehetővé tették a kisközösségek kiépülését, hanem mintegy kényszerpályaként csak ezt az egy lehetőséget jelölték ki számukra. Azt azonban még a társadalomtörténeti vizsgálatok előtt meg kell említenem, hogy az aktív hívők száma elenyésző a magyar társadalom tömegei mellett, így kap értelmet a fejezet címe is: „politika a kisközösségek felett”. Lássuk a történelem tényeit:

1. 3. *(Egyház)politikátörténet a második világháború utolsó évétől*

Egyetlen év alatt összeomlott az a szellemi felépítmény, amely egy évezred alatt szinte semmit sem változott: a magyarországi Római Katolikus „Államegyház”.²¹ Természetesen az „agónia” még évekig tartott, de a hercegprímástól a legegyszerűbb hívőig mindenki tisztában volt vele: ami eddig évszázadokig működött, most teljesen új alapokon kell, hogy továbbinduljon. Az igazi feszültségek ekkorra tarthatatlanok lettek, és a történelem „kényszerítő erejénél” fogva a felszínre törtek. Ez az esztendő a második világháború utolsó éve, 1945.

1. 3. 1. Katolikus megújulási jelenségek helyzete háborút követően

A sokk: a második világháború és minden szenvedése. Az 1945. év első napjaiban már folyt a vér Budapest utcáin, a szovjet Vörös Hadsereg ostromgyűrűje nem hagyott menekülést a megszállóknak, a városban február tizenharmadikán végleg elhallgattak a fegyverek. A szovjet Tájékoztatási Iroda 1945. április 4-én közleményben jelentette a világnak, hogy a szovjet csapatok befejezték Magyarország egész területének elfoglalását.²² A harcok végére az ország területének legnagyobb részét mind anyagi, mind erkölcsi értelemben hatalmas

²⁰ u.o.

²¹ Természetesen formailag már évek óta nem létezett, de a legfelsőbb egyházi vezetés oly nagyon ragaszkodott az „imázs” fenntartásához. Így ez csak képletesen lehet igaz: „az egyház lényegében és szerkezetileg érintetlenül vészeltte át a régi rend összeomlását”. – Vigília, 1975. április. – 219-220.

²² Pölöskei Ferenc – Gergely Jenő – Izsák Lajos: Magyarország története 1918-1990. Bp., 1998. Korona Kiadó. – 173-174. (Továbbiakban: Magyarország története.)

pusztulás érte. Az 1944. márciusi német megszállás óta a szövetséges (leginkább amerikai) légitámadások folyamatosan pusztították az ország javait. A háborús károk összege 22 milliárd pengő, a fővárosban 13 588, országosan több mint százezer otthon rongálódott meg, vált lakhatatlanná. A legborzasztóbb azonban az emberveszteség volt, még az orosz transzportok és a „malenkij robotok” előtt 700-750 000 főre tehető. Ebből az állam mai területének népessége mintegy félmillióval részesedett.²³

A szenvedés fizikai oldala, a hideg pincék, férgek, a higiénia hiánya szinte eltörpültek a rettegés és a bizonytalanság mellett – hallhatjuk a korabeli beszámolókat. Az amerikai légiaknak nem kímélték az épületeket, nem válogattak közöttük, eltűnt csakúgy az SS-parancsnokság épülete, mint a Regnum Marianum kápolnája, központi „Háza” a föld színéről – olvashatjuk P. Nemeshegyi Péter visszaemlékezésében.²⁴ Az otthon elvesztésének félelménél sokkal nyomasztóbb volt azonban a férjek, gyermekek, vőlegények sorsa iránti aggodás. A német megszállás alól felszabadító szovjet hadsereg rémhíre már jóval megelőzte fizikai megjelenésüket. Hallhatók visszaemlékezések, melyek már hónapokkal a harcok előtt „felkészítették” a lakosságot a lehetséges atrocitásokra. Nem mentő körülmény ugyan, de érdemes ötven év távlatából beleélni magunkat egy szovjet katona helyzetébe, aki több ezer kilométert gyalog megtéve és végigharcolva, az elképzelhető legnagyobb nélkülözések között egy idegen országba, viszonylag jó körülmények közé (összehasonlítva mondjuk a negyvenes évek orosz falujával) – mint „felszabadító” - érkezik. Persze ez sem mentheti fel azokat az embereket olyan tettek lelki terhe alól, mint például Apor Vilmos győri püspök április 2.-iki meggyilkolása,²⁵ valamint sok százezer életével, illetve más értékével, testi-lelki sebesüléseivel fizető honfitársunk szenvedése.

Ezekben a válságos időkben ugyanis spontán kialakult egyfajta „szükségpasztoráció”. Áldozatos és lelkes papok gyakran az életük kockáztatásával is járták az óvóhelyeket az Oltáriszentséggel, miséztek, áldoztattak, gyóntattak. Nemegyszer életük árán védelmezték meg híveiket a szovjet katonák erőszakoskodásaitól (Apor püspök is hívei védelme közben vesztette életét.) Ez előképe a néhány évvel későbbi titkos „lakásmiséknek”, börtönmiséknek, melyek hosszú évtizedeken keresztül szomorú, de mégis sajátosan „romantikus” alapjai

²³ i.m. – 180-181.

²⁴ Dobszay János: Így – vagy sehogy! Fejezetek a Regnum Marianum életéből. Bp., 1991. Regnum Marianum. – 70-71.p. (Továbbiakban :Dobszay, 1991.)

²⁵ A magyarországi katolikus egyház történeti kronológiája (1945-1988 augusztus) Internet forrás: www.hcbc.hu/hu/hist_mag.html. – 1. (Továbbiakban: Kronológia.)

(bázisai) és jelei lesznek az élő egyháznak. Az üldözések egyházának, a „katakombák korának”²⁶ mintegy főpróbája:

„1945 februárjában Debrecenben vagyok, ottani rendi, piarista gimnáziumunkban tanítok: magyar és német nyelvet meg irodalmat. Odaérkezik egy javakorabeli horvát pap. Kisközösségeket hoz létre. Megmagyarázza, hogy az egyház hamarosan csak az ilyen pár fős 'illegális' kisközösségekben fog tudni tovább élni. Elhiszem neki”²⁷

- szól Bulányi György vallomása ezekből a vészterhes időkből.

1. 3. 2. 1945-46

1945. március 29-én az elmúlt évtizedeket személyében is képviselő Serédi Jusztinián esztergomi érsek 61 évesen hirtelen elhalálozott.²⁸ Személyében nemcsak egy kitűnő kánonjogászt (az 1917-es Kódex összeállításakor annak kereszthivatkozásait – így a munka oroszánrészét ő végezte, jutalma ezért a birétum lett), hanem egy valóságos jelképet, a háború előtti – vitatható mélységű, de mindenképpen látványos, csillogó és lelkesedéstől duzzadó – államegyház szimbólumát, az 1938-as Eucharisztikus Világkongresszus házigazdáját, több magyar katolikus tömegszervezet patrónusát veszítette el.²⁹ A bíboros-hercegprímás halálának jelképe azonban már csak a második volt az ennél jóval konkrétabb vészterhes esemény mögött: március 17-én a SZEB elnökének „bátorítására” az Ideiglenes Nemzeti Kormány elfogadta a 600/1945-ös minisztertanácsi rendeletet,³⁰ amely kimondta a 100 holdon felüli birtokok, csakúgy a világi, mint az egyházi földterületek szétoztását. Ennek hatására a társadalom is némileg átrendeződött: a lassan elvallástalanodó városokba nagy arányban kezdett beáramlani a parasztság.³¹ Dankó László rámutat: a birtokok rendezését felvállaló rendelet előírta, hogy teljes egészében el kell kobozni a „nyilas és egyéb fasiszta” vezetők, valamint a háborús bűnösök földjeit, továbbá teljes egészében kisajátításra ítélte az 1000 katasztrális holdat meghaladó földbirtokot. A megváltás kilátásba helyezésével

²⁶ Dobszay János: Mozaikok a Regnum életéből. Bp., 1996. Regnum Marianum. – 22. (Továbbiakban: Dobszay, 1996.)

²⁷ Bulányi György: A hazai katolikus egyház elmúlt fél évszázada és jelene. Internet forrás: www.c3.hu. (Továbbiakban: Bulányi, 1993.)

²⁸ Kronológia – 1.

²⁹ Gergely Jenő: A politikai katolicizmus Magyarországon (1890-1950). Bp., 1977. Kossuth. – 251-252.

³⁰ Magyarország történeti kronológiája – IV. kötet, 1944-1970 – szerk. Benda Kálmán. Bp., 1983. Akadémiai Kiadó. – 1017. (Továbbiakban: Benda, 1983.)

³¹ Gergely Jenő: Katolikus egyház, magyar társadalom 1890-1986. Bp., 1989. Tankönyvkiadó – 143.p.

mindezen felül kisajátította az 1000 katasztrális hold alatti feudális eredetű úri birtokok, és egyházi birtokok 100 és a gazdaparaszti, illetőleg a tőkés birtokok 200 katasztrális hold feletti részét.³² Így a feudális jellemzőkkel rendelkező egyház 1945 tavaszán elveszítette földtulajdona többségét, ami azonban az addigi szociális és oktatási intézményrendszerének alapját képezte. A földreform ellen a püspökök nem tiltakoztak, hiszen Mindszenty József veszprémi püspökkel az élen többen és már hamarabb földosztást kezdeményeztek, csupán mérsékelt aggodalmuknak adtak hangot: a katolikus Egyház miként tudja Magyarországon a jövőben is folytatni oktatási, egészségügyi és szociális munkáját az anyagi alapok hiányában, anyagi biztonság nélkül.³³ Tiltakozásnak valóban nem volt helye, hiszen még a főpásztorok között is nyilvánvaló volt a vélemény: a nagybirtok mind szellemi, mind anyagi értelemben kolonc a rohamosan változó egyház pasztorációs munkáján.³⁴

Ezzel azonban nem zárult le a baljós események sora, komoly és durva nemzetközi és kánoni jogi esemény rázta meg az intézményi egyházat: a Serédit április 2-án eltemető Angelo Rotta pápai nunciust „SZEB-sugallatra” a következő napon kiutasítják Magyarországról, vissza kell térnie Rómába. Dankó László következtetése az eseménnyel kapcsolatban figyelemre méltó, de elfogulatlanak semmiképpen nem nevezhető: „a nuncius eltávolítása, ami ellen a nyugati hatalmak nem tiltakoztak, előre jelezte a szovjet egyházpolitika eszközeinek, céljainak gátlástalan érvényesítését a szovjet befolyás alá került Magyarországon.”³⁵

Az épülés, a fizikai és a lelki romok eltakarítása mindezek ellenére megkezdődött csakúgy az állam, mint az egyház részéről. Amíg az állam közmunkarendeletekkel és az Újjáépítési Minisztérium május 11.-i felállításával neki kezd a romok eltakarításának,³⁶ az egyházak sem maradnak tétlenek. Az állam a földosztás során ért sérelmekre kárpótlásul szerény, de a fennmaradást biztosító kongruával³⁷ kapcsolja be a papság minden rétegét a romeltakarításba és az újjáépítésbe. Ennek hatására felélednek a háború előtti szervezetek és egyesületek aktív és munkára alkalmas bázisai – melyek közül érdemes kiemelni az újjászerveződő szerzetesrendek egészségügyi, szociális és pasztorális aktivitását és a KALOT közéleti és erkölcsi nyitását – például a szovjet hadsereg irányába.³⁸ A nemzetközi politika – és a Vatikán

³² Ehhez lásd: Magyarország története – 179.

³³ Dankó László: A magyar katolikus Egyház 1945-től napjainkig. In: A Katolikus Egyház Magyarországon. Szerk.: Somorjai Ádám, Zombori István. Bp., 1991. MKPK Egyháztörténeti Bizottsága. (Továbbiakban: KEM, 1991.) – 75. (Továbbiakban: Dankó, 1991.)

³⁴ Cserháti József: A magyar katolikus egyház anyagi helyzete. In: MKA II – 679-684.

³⁵ Dankó, 1991. – 75.

³⁶ Benda, 1983 – 1019.

³⁷ Gergely Jenő – Kardos József – Rottler Ferenc: Az egyházak Magyarországon. Bp., 1997. Korona Kiadó. – 210.p. (Továbbiakban: Gergely, 1997.)

³⁸ Dankó, 1991 – 75.

nemzetközi politikája – nem fordított túl nagy gondot (érthető okokból) a magyar belpolitika irányaira, ebben minden bizonnyal nagy szerepe volt a SZEB mindent átfogó helyi hatalmának is. A Vatikán mindezt figyelembe véve egy különösen kemény embert nevezett ki az esztergomi érseki székbe. Dankó kiemeli: Vatikán Mindszenty olyan nemzeti egyházfő (megválasztva szeptember 17-én), aki a náciizmussal szemben már tanúságot tett szilárdságáról. Történelmi léptékben gondolkodott, az egyház és a magyarság érdekeit egyaránt szem előtt tartotta, erről számos körlevele és egyéb megnyilatkozása tanúskodik. A nemzetgyűlés 1946. febr. 1-én eltörölte a királyság intézményét és az országot köztársaságnak nyilvánította, így bekövetkezett a katolikus egyház közjogi trónfosztása: a magyar egyházfő közjogi méltósága megszűnt. A prímás azonban kitűnő kommunikációs munkája révén már maga mögé sorakoztta a hívő tömegeket, és bebizonyosodott, hogy közjogi méltóságának elvesztése ellenére is nagyobb befolyással rendelkezett, amint azt a hatalom birtokosai-bitorlói óhajtották volna.³⁹ A közjogi méltóságon túl az egyház ezzel elveszítette a kegyuraság intézményét is, de ezt a momentumot nem számítja az egyház a legnagyobb veszteségei közé.⁴⁰ Az egyház és az állam az 1949-es alkotmány kihirdetésével hivatalosan is különvált egymástól.⁴¹

A közösségépítés szempontjából a korszak erőszakos cselekményei is kiemelten fontosak. A szovjet hadsereg különös „elbánásban” részesítette ugyanis a keresztényeket, de különösképpen a papokat. Jellemző élethelyzetet villant fel Holló István móravárosi plébános az erőszak idejéből:

„Meglátogattam a nagybácsikámat - akkor jött a ruszki-élmény, a Margitszigeten le akart lőni egy nagyon kedves kis szovjet katona. Szóval, reverendában voltam - ez részben előnyt jelentett, mert voltak vallásos ruszki katonák is - aztán volt egy kis alkoholos töltés abban a kedves kis orosz katonában, és rám fogta: "nyemecki spion". Hát ennyit még tudtam ugyebár oroszul - mert megtanították nekünk, hogy "egyetemi hallgatók vagyunk", de ezt nem hitte el nekem, azt mondta, hogy mégis csak német kém vagyok. A vége az lett, hogy amikor már nagyon fáradt volt rám tartani a pisztolyt, én elnevettem magam. Ha nem nevetem el magam, biztos, hogy kikészít. Utána megnézte gyorsan a puttyomat - volt benne ennivaló, de az nem érdekelte, mert őt inkább az innivaló érdekelte. Akkor jelbeszéddel kommunikálva megegyeztünk, hogy ha átérek

³⁹ i.m. – 76.

⁴⁰ Erdő Péter: A magyarországi kegyuraság. In: MKA II – 697-719.

⁴¹ Csizmadia Andor: Az állam és az egyház különválasztása. In: Világosság, 26, 8-9. 1985. – 576-584.

*Pestre, akkor hozok neki, szépen megalkudtunk, hogy mennyit hozzak - és akkor szabadon eresztett.*⁴²

Azonban valóságos mártírok is fémjelzik ezt az időszakot – olvashatjuk Szántó Konrád könyvében a fogságra önként vállalkozó fiatal káplán-vértanú történetét.⁴³ Ennél a példánál azonban más, számunkra még kiemeltebben fontos esemény tűnik fel: a legsanyarúbb körülmények között – Vorosilovszk bányái – a kisközösségi vallásosság, egy igazán karizmatikus lelki vezető esélyt ad a szellemi életbemaradásra, arányaiban a Gulagon szervezett „bázisközösségek” tagjai közül jóval többen értek haza évekkel később, mint a lelki táplálék nélküli poklokból.

1. 3. 3. 1946-47

Mozgalmi szempontból vizsgálva az eseménysorozatot – Gergely Jenő látásmódja szerint – az 1945 utáni korszak kormányzatainak egészen '48-ig az egyházpolitikai szeparáció volt a céljuk. Az állam és az egyházak szétválasztása így sikeresen végbement. Amennyiben ez demokratikus keretek között valósul volna meg, az jogalapot képezhetett volna a „szabad egyház a szabad államban” eszméjének. Így nemcsak pusztán negációt jelenthetett volna az elválasztás ténye és a vallás magánüggévé válása, hanem a vallási közösségek, az egyházak szabad és demokratikus körülményekhez igazodó autonómiájának alapja lehetett volna. A hatalom egyre nagyobb szeleteit meghódító marxista-ateista politikai képződmények azonban a szeparációt nemcsak negációként, hanem az úgynevezett klerikális reakció elleni harcként interpretálták. Az egyházakon belül pedig, – ahol ugyancsak nem beszélhetünk homogén politikai magatartásról – a múlthoz ragaszkodó konzervatívok, találkozási pont az egyház és a hit alapvető pozícióit féltő és azokért harcra kész hívők tömegeivel, mindezt kultúrharcként értelmezték.⁴⁴

A kezdődő politikai erőszak folyamatos és töretlen térhódításának első jele – túl a folyamatos és gyakran „övon aluli” propagandán.⁴⁵ Az egyházi, vallásosan ihletett egyesületek, szervezetek 1946. július 4.-iki tömeges feloszlata⁴⁶ volt. A belügyminiszter Rajk rendelete

⁴² Interjú Holló Istvánnal – részlet. In: Illyés Szabolcs: Egyház a föld alatt, katolikus kisközösségek Magyarországon. Szegedi Tudományegyetem, Szeged 2000. Szakdolgozat.

⁴³ Szántó Konrád, dr.: A meggyilkolt katolikus papok kálváriája. Bp., 1991. Mécses. – 32-35.

⁴⁴ Gergely, 1997. – 209.

⁴⁵ 1946. május 14-én egy fővárosi katolikus küldöttség tiltakozó memorandumot nyújtott át Nagy Ferenc miniszterelnöknek, amelyben az egyház- és vallásellenes propagandát sérelmezi. Kronológia – 2.

⁴⁶ Kronológia – 2.p.

július 27-ig számba vette, és sorra megszüntette meg olyan szervezetek létjogosultságát, mint a béke és a kompromisszum minden formájára nyitott százezres taglétszámú KALOT,⁴⁷ a leánynevelésben egyedülálló eredményeket elérő KALÁSZ,⁴⁸ a hittanítók, az orvosok, a pedagógusok, stb. egyesületei. A jogilag októberig elhúzódó „egyházüldözés” kétes eredménye: több mint 1500 feloszlott társadalmi, egyházi és ifjúsági egyesület.⁴⁹ Igaz, a betiltott egyesületek között nem szerepel egyetlen hitbuzgalmi egyesület sem. Így a Szívőárda, a Mária-kongregáció, a Credo, az Oltáregyesület, a Rózsafüzér Társulat, a Jézus Szíve Szövetség, a harmadrendek és a missziós egyesületek működésének semmi elvi akadálya nincs. Munkájuk azonban gyakorlatilag vált lehetetlenné, az 1101-11-1/1950 – rendelet 5. bekezdése ugyanis úgy rendelkezik, hogy a hitoktatót a hitoktatáson kívül semmiféle nevelőmunkába nem szabad bevonni.⁵⁰ Érdekes azonban ennél a történeti ténynél megállni, és „eredményét” a hívő tömegekre interpretálni, következményeit a vallásosság színterén elemezni. Beigazolódta a horvát pap Bulányi Györgynek mondott szavai.

Az a hallatlan egyházi aktivitás, amely a harmincas évek végén százezreket tudott megmozgatni, amely sosem látott számban ébresztette fel a papi és szerzetesi hivatásokat, amely megélte az igazi „Jézusra hagyatkozást” az óvóhelyek, lövészárkok és a fogolytáborok gyötrelmében, nem válhatott semmivé egyetlen varázsütésre. A tömegek lelki igényeit kielégítő szeretett és – társadalmilag is – elfogadott szervezeteik jogilag ugyan megszűntek, fizikailag ellehetetlenültek, a vallásos buzgalom azonban sosem látott méreteket öltött: a bíboros 1947. augusztus 15-én, Nagyboldogasszony ünnepén meghirdette a Boldogasszony Évet. A nyitóünnepségeket Esztergomban hatvanezer zarándok ünnepelte.⁵¹ Mindezt azonban lelki felkészülés előzte meg: március 24. és április 3. között „Nagybudapest” 97 templomában 155 missziós atya népmissziókat tart. 180.600 felnőtt és több mint 100.000 iskolás végez szentgyónást⁵²

Ezek mellett természetes a több százezres István-napi körmenet, máriapócsi búcsú, az országos Mária-kongresszus, jellemzőek az 1938-as eseményeket idéző tömegek. Salacz Gábor szerint Mindszenty bíboros ekkor áll a hatalmának csúcsán.⁵³ Szó sincs tehát a

⁴⁷ t.i.: Katolikus Agrár Legények Országos Testülete.

⁴⁸ t.i.: Katolikus Agrár Leányok Általános Szövetsége.

⁴⁹ Benda, 1984. – 1029.

⁵⁰ Póka György: Az egyházközségek és egyesületek. In.: MKA II – 288.

⁵¹ Kronológia – 3.

⁵² i.m. – 3.

⁵³ Salacz Gábor: A Magyar Katolikus Egyház tizenhét esztendeje (1948-1964). München, D., 1988. Görres Gesellschaft. – 11-13.

kommunizmus lehetőségeért Istent-egyházat elhagyó tömegekről, szó sincs a biztos megélhetés elvesztésével hivatalukat faképnél hagyó papokról.⁵⁴

A következő, az 1948-as év Magyarország történetének legsúlyosabb munkanélküliségét, és természetesen nyomorát hozza.⁵⁵ Fenyégető a keresztény meggyőződésű családok helyzete: a „bélisták” már készülnek. Az egykori otthonok helyén tákolt barakkok állnak, a lakhatási körülmények a pincék korát idézik. Ebben a társadalmi helyzetben, az igazi szellemi és fizikai nyomorban és nem holmi „jóléti fasizmusban”, „kizsákmányolt létbiztonságban” mozdulnak meg ezek a tömegek. Nyilvánvaló, hogy ez az embertömeg nem csak a nagyszabású ünnepek alatt igényelt lelki támogatást. A korábbi baráti társaságok, Credók, KALOT-csoportok, cserkészőrsök a továbbiakban is összejöttek, ha nem a templomban, vagy a közösségi házban, akkor a lakásokon képeztek bázisokat.

1. 3. 4. 1948-50

Az 1947 februárjában aláírt békeszerződés ismét rögzítette azt a politikai és nemzetiségi rendet, amely elsősorban az „ellenőrizni akaró” hatalmak érdekeit szolgálta.⁵⁶ Ötmillió szavazópolgárból egymillió egyszázezer ember szavazott a Magyar Kommunista pártra, 820 ezer a DNP-re, 770 ezer az FKGP-re.⁵⁷ Mindez a Boldogasszony évben, a fenti események és lelki felujjongás évében történt.⁵⁸ Az utolsó szálát az állam és az egyház között így maga a nép vágta el. Ennek egyrészt üdvös folytatása az a fajta felbuzduló lelki élet, amit csak az üldözés tudott lánggra lobbantan. Az egyház szempontjából negatív következményeket hozó folytatás Dankó szerint azon alapult, hogy a kommunisták felmérték a katolikus egyház és a primás befolyását, és egyre több fronton támadtak. Az időközben egyre nagyobb befolyásra és népszerűsége is szert tett kommunista vezetők 1948 elején elhatározták az iskolák, egyházi oktatási intézmények államosítását, és a tárgyalni hajlandó egyházfőket számtalanszor nyilvánosan meghurcolták, és arra is volt példa, hogy többüket kijátszották. Mindennek a háttérében állt természetesen a szervezett médiakampány, amely támogatta a – Dankó szerint – legitimitásában megkérdőjelezhető parlamentet, s Mindszenty bíboros számára egyetlen lehetőség maradt végül: a konfrontáció. Végül mindennek eredményeképp 1948 nyarán

⁵⁴ Gál Ferenc: A magyar katolikus papság. In: MKA II – 82-83.

⁵⁵ Molnár Erik (szerk.): Magyarország története – II. kötet –, Bp., 1964. Gondolat. – 459-460.

⁵⁶ Bulányi György: Egyházak és kisebbségek. Internet forrás: www.c3.hu

⁵⁷ Magyarország története – 202-204.

⁵⁸ Gergely Jenő: A Katolikus Egyház Magyarországon 1944 után. Bp., 1991. MTA – 9.

megtörtént az iskolák államosítása, s a több mint félszáz középiskolát, közel háromszáz elemi iskolát, 25 tanítóképzőt, egyéb intézményeket az egyháziak a prímás írásbeli parancsára a teljes berendezéssel, minden ellenállás nélkül átadták a tanügyi hatóságoknak. Ősszel az iskolaév zavartalanul kezdődhetett.⁵⁹

1948 őszére lezárult a „kultúrharc”, az egyházaknak ekkorra azokon a területeken is vissza kellett vonulniuk, ahol feladataik voltak a társadalom számára. Ekkor billent át a mérleg, az állami hatalom ekkortól kezdve mutathatta ki igazi oroszlánkörmeit. Az év végén megindult a Mindszenty-per, amely az erőszakos üldözések egész tömegét vonta maga után.

1950. június 7. és 9. éjszakáján, kizárólag politikai okokra hivatkozva a jugoszláv határhoz közelebb fekvő szerzetesházak lakóit, összesen 413 férfi és női szerzetest, az ország belsejében fekvő egyházi épületekbe szállítottak teherautókon.⁶⁰ Ezzel megkezdődött az a kényszerpálya, amely a már évek óta érlelt, politikailag végre tiszta helyzetet teremtő megegyezés aláírásával ért véget. A szerzetességet és a „néhány ezer”⁶¹ egyházmegyes papságot deportálással fenyegető államhatalom invitálásának „nem lehet ellenállni”. Grósz József kalocsai érsek elé a kommunisták gondosan elkészített felmérést tettnek⁶² – a ’49-es népszámlálás adatai alapján.

A megegyezés jogi előkészítésének alapjait a Magyar Népköztársaság 1949-ben módosított alkotmánya, annak 63. bekezdése vetette meg, ez kimondta az állam és az egyház szeparációját. Mindezek tudatában a megegyezés kapcsán a dubium iuris (és a pontatlanság) vádja a mai napig fennáll, de témán szempontjából ennek jelentősége nincs.⁶³

A megállapodás tárgyalásai 1950. június 28-ától augusztus 30-ig, a Darvas József vallás- és közoktatásügyi miniszter és Grósz József püspök aláírásáig⁶⁴ öt fordulóban zajlottak (júl. 4., júl. 12., júl. 20., aug. 3.). A megállapodás két részre osztható: az első részben (I.) 4 pontban a püspöki kar vállalt kötelezettségeket, míg a második részben (II.) 3 pontban a Magyar Népköztársaság Kormánya. A MKPK vállalta a közrendet veszélyeztető elemek egyházi jogi fegyelmezését (I.1.); elítél minden módot, amely a vallásos érzületet politikai színtérre helyezi (I.2.), minden hívőt biztatott az ötéves terv végrehajtására (I.3.); támogatta a Magyar Népköztársaság Kormányát világméretű béketervében (I.4.). Ezzel szemben a Kormány vállalta a vallásszabadság biztosítását, az egyház számára a működési szabadságot (II.1.); biztosította nyolc katolikus iskola – 6 fiú és 2 lányiskola) visszaadását, valamint ezekben

⁵⁹ Dankó, 1991 – 76-77.

⁶⁰ Kronológia – 5.

⁶¹ Dankó, 1991 – 77.

⁶² Gergely, 1997 – 208.

⁶³ Gergely, 1997 – 212.

⁶⁴ Kronológia – 5.

biztosította a „megfelelő számú” szerzetesrendi tanerőt (II.2.); vállalta a papság létminimumának biztosítását, valamint mintegy 18 éven át évenként csökkenő mértékben megfelelő összeget utalt ki az egyház működésének megsegítésére.⁶⁵

A (szinte csak) történetileg értékelhető megállapodásból csupán egyetlen dolog maradt ki: a vallásos néptömegek pasztorációjának lehetősége. Ugyan elismerte az állam a „vallásszabadságot”, de nem biztosított semmiféle fórumot lelki életnek a saját felméréseik szerinti 6.340.424 ember számára, saját állampolgáraik 67.8 százalékának! Az 1950. augusztus 30-i megállapodás megkötését a püspöki kar szeptember 27-i körlevélben hozta a hívők tudomására.⁶⁶

1. 3. 5. 1950-56

Gergely szerint az egyre konkrétabb egyházüldözésként realizálódó egyházpolitikának nem autonóm, hanem egyértelműen a hatalom iránt lojális egyházi struktúrára volt szüksége, mert általában véve mindenféle egyház felszámolását akarta elérni. Ezt szerinte igazolja, hogy az együttműködésre kezdetben kész egyházi vezetőket is eltávolították, vagy korlátozták 1949-50 után is.⁶⁷ Ez a felvetés azonban alapvetően feltételez egy bizonytalan létű együttgondolkodási hajlamot. Az üldözésben talán az volt a legborzasztóbb, hogy olyan megalázkodásra kényszeríthették, nemcsak a vezetőket, a főpásztorokat, hanem magukat a keresztény egyházakat is, amelyre történetük során eddig még sosem került sor. Az együttműködés így lényegében a legtöbbször a puszta fennmaradástól való félelem miatt vált gördülékennyé, a hívek részéről pedig mindez puszta életbemaradásért való küzdelem volt. Éppen ezt a szellemet kritizálja Bulányi György, aki úgy véli, hogy meg lehetett találni a módját annak, hogy ne üldözzék az egyházat: az intézménynek be kellett állnia az üldözők közé. Így fogalmaz:

„A bolsevizmus szekerét tolva is tovább tud élni a 'létező' egyház, ha nem is a Jézustól akart.”⁶⁸

Az üldözések szellemének megértéséhez szükségesnek tartható megvizsgálni az igazán üldözöttek, az aktív vallásos emberek reakcióit. Ők is az egyetemes Egyháznak, „Krisztus

⁶⁵ A Magyar Népköztársaság Kormányának és a Magyar Katolikus Püspöki Kar 1950-es megállapodása

⁶⁶ Gergely, 1985 – 113.

⁶⁷ Gergely, 1997 – 213.

⁶⁸ Bulányi, 1993 – 4. Azt azonban hozzá kell tenni, hogy Bulányi ezt a megállapítást a két évtizeddel későbbi konstelláció tudatában állapította meg.

misztikus testének” részesei, és az ő tetteikben ritkán fordult elő, hogy „együtműködésre készek” lettek volna (saját lelki pusztításukban).

Az egyházak 1950-es évekbeli működéséről Gergely szerint aligha mondható el más, mint, hogy megmaradásukért voltak kénytelen küzdeni. Az érintettek azonban támaszkodhattak az üldözés alatt ismerős vagy éppen emiatt erősödő hitre és hívőkre. Az egyházpolitika primitívként, erőszakosként aposztrofált módszerei – az egyházügyi előadók, a papok korlátozása, a békepapi mozgalom jellemző, és sokakat taszító megnyilatkozásai – a „hallgató egyház” magatartását váltották ki. Mindebben némi javulást hozott az 1953-as fordulat, a Nagy Imre-kormány hivatalba lépése, ugyanis a reformok révén néhány kirívó sérelmet orvosoltak.⁶⁹

A mártírok számát ebben az időszakban csak becsülni lehet, Szántó Konrád 165 pap vértanúságát tudta dokumentumokkal is megerősíteni.⁷⁰ Az igazi üldözés azonban tömegeket érintett, és nem volt látványos kihallgatással és tárgyalással körítve. Egyszerűen csak ezrek nem dolgozhattak, nem tanulhattak tovább, nem gyakorolhatták a vallásukat – éppen maggyőződésük okán – egészen a nyolcvanas évek legvégéig. Azonban ennek megvalósításához intézményi háttérre is szükség volt.

Az üldözés szerveinek részletezése előtt itt kell megemlíteni a magyar Katolikus Papi Békemozgalmat.⁷¹ Bíró Imre rámutat a mozgalom kezdőpontjára: 1950. augusztus 1-én mintegy négyszáz római katolikus pap együtt a kommunista párt illetékeseivel közös célt talált a „további együttélés jobbá tételére”, kiemelve a béke értékét, a békés együttélés lehetőségét. A szervezet gyakorlatilag a szocializmus teljes ideje alatt működött. Ennek kapcsán sikeresen működtek bizonyos „átmentési intézmények”, mint például a feloszlott szerzetesrendek tagjai számára munka- és ezzel életlehetőséget biztosító Ecclesia Szövetkezet.⁷² A történelem tényeit szépíteni azonban felesleges – a Békemozgalom idegen tag volt az egyház testében, amely Bögre Zsuzsa véleménye szerint „sebészeti beavatkozással” lett az egyházhoz csatolva.⁷³ Ennek nyilvánvaló jele volt: a kommunista rendszerek válságperiódusaiban (1956, 1989) felépítménye nyom nélkül összeomlott, minden esetben önmagától.⁷⁴ A szervezet – az ugyan felülről szervezett, mégis mozgalmi jellegzetességére utalva – Opus Pacis néven 1957-ben újraalakult, majd a rendszerváltással

⁶⁹ Gergely, 1997 – 213.

⁷⁰ Szántó, 1991 – 5.

⁷¹ Hallomásból tudom, hogy többen is, javarészt laikusok, nem keresztények fel szerették volna tární ennek a szervezetnek a múltját, de még a legelemibb forrásokhoz sem juthattak hozzá. A levéltári zárlat és adatvédelem szintén érthető. Véleményem szerint a téma még évtizedekig kutathatatlan.

⁷² Bíró Imre: A Katolikus Papi Békemozgalom. In: MKA II. – 109-120.

⁷³ Bögre Zsuzsa: Békepapság az üldözött egyházban. In: SR98 – 61-62.

⁷⁴ i.m. – 63-67.

leépült. A Békemozgalom igazi problémája az volt, hogy a kezdeményezés az állam részéről indult.⁷⁵ Ez lehetőséget adott a papság szellemiségének befolyásolására, az „átnevelésről” komoly tervek voltak.⁷⁶

Az „igazi” intézményekről, mint az 1951. május 18.-án felállított Állami Egyházügyi Hivatal,⁷⁷ vagy a további kormányzati szervek működése Gergely Jenő ad átfogó képet 1956-ig. Kiemeli: a katolikus egyház működésének korlátozását a miniszteri biztosi intézményre, mint adminisztratív eszközre bízta. Ezek az aulákba az küldött „bajszos püspökök” az egyházmegyéket közvetlen működését ellenőrizték, még a be- és kimenő levelekbe is betekintettek. A hivatalokba emellett más egyházmegyékből származó békepapokat helyeztek vikáriusnak és egyéb kormányzati funkciókat bíztak rájuk. Mindemellett a püspököket is korlátozták közvetlen szabadságukban, egymással, a pappal való érintkezésben. 1949 őszétől gyakorlatilag egyikük sem utazhatott külföldre. 1951-től haláláig, 1956 tavaszáig Czapi Gyula lett a püspöki kar elnöke, aki kompromisszum-keresésével igyekezett eredményeket elérni az egyház számára, Gergely szerint ezzel némileg tudott segítséget nyújtani az üldözötteknek. A terror következő lépcsője: 1952-ben internálták Péter váci püspököt, Shvoy Lajos székesfehérvári püspök pedig házi őrizetbe került. Czapi mellett Hamvas Endre csanádi püspök vállalt még számottevő, aktív részvételt az egyházi ügyek vitelében.”⁷⁸

A föld alá kényszerült aktív vallásosság meghozta a gyümölcsét: az „érdeklődők”, a pasztoráció igazi lehetőségei a „kitartó aknamunkával, fenyegetésekkel, büntetések kilátásba helyezésével”⁷⁹ évtizedekre elvesztek az egyház számára. Sok volt a „lapsi”, aki ugyan vállalhatta volna az üldözést, mégis meghátrált. Nagyban enyhítő körülmény ez, ha a család, a gyermekek feletti felelősség volt a kényszerítő erő:

„A hatalom a félelemgerjesztés eszközeivel oly bőségesen élt, hogy az egy évtizeddel előbb még milliós nagyságrendű tömegek egyre fogytak, gyermekeiket kenyérféltésből, továbbtanulási lehetőségek miatt a hittanra nem merték beíratni, az istentiszteletekre nem merték küldeni, az újszülötteket sokszor csak titokban keresztelték meg, az egyházi házasságkötéseket titkolták.”⁸⁰

A vallásosság igényeinek azonban az ÁEH sem szabhatott határt, a pasztoráció új területe virágzott hát fel. Ez pedig nem volt más, mint a végre teljes intenzitással működő vallási

⁷⁵ Vö. Bíró Imre: Harminc esztendő a párbeszéd útján. In: Vigília, 45,10. 1980. – 668.

⁷⁶ Dobszay, 1991. – 88.

⁷⁷ Kronológia – 6.

⁷⁸ Gergely, 1997 – 221-222.

⁷⁹ Dankó, 1991 – 79.

⁸⁰ u.o.

kisközösségek megalakulása, melyek éppen az üldözések legkeményebb idején, gyakran a börtönökben élő papok közvetlen vezetése nélkül indultak el hatalmas útjukon.⁸¹ Volt lelkiesség azonban, amely tudatosan készült már erre az időszakra, az ő kiscsoportjaik képzett vezetőkkel, kiforrott technikákkal rendelkeztek, bár a börtönt ők sem tudták elkerülni.⁸²

Mivel az engedélyezett, hivatalos egyházi élet igen szűkös keretek közé szorult vissza, az ötvenes években megszülettek az első kisközösségek: kolostorukból elűzött szerzetesek, a pasztorációtól eltiltott papok, elkötelezett laikusok részvételével. E közösségek tagjai folytonos veszélyek között edződtek meg: számolniuk kellett azzal, hogy bármikor letartóztathatják őket, ténylegesen több ezren megjárta a börtönöket. Abban az időben tehát, amikor a bázisközösség szó még ismeretlen volt a világegyházban, Magyarországon már megindult a „lakáskereszténység”, a kisközösségek szerveződése.⁸³

1. 3. 6. 1956-76

1956 nem sarokkő a magyar katolikus egyház történetében, az egyház szemszögéből egyszerűen nincs idő az átgondolt reakcióra.⁸⁴ Vannak ugyan kisebb atrocitások, nem egy kisközösség ifjú tagjai részesei a mozgolódásoknak,⁸⁵ de intézményi szinten politikai reakció nem történik. Az MSZMP⁸⁶ hivatalos történeti visszatekintéseiben is leginkább csak reflexszerűek a „horthysta típusú klerikális-fasiszta rendszer”-jellegű megnyilatkozások.⁸⁷ November első napjaiban ugyan felmerült a lehetősége annak, hogy Mindszenty vezesse Nagy Imre alkalmatlansága esetén a születőben lévő demokratikus magyar államot, de ennek megvalósulása számtalan okból lehetetlen volt.⁸⁸ A tény: Mindszenty kiszabadul, „székhelyét” áttette a budapesti amerikai magyar nagykövetségre, ahonnan 1971-ben Rómába távozott.

Egyetlen év alatt egy bandita-államból igazi rendőrállam alakult. A formaságokon túl azonban minden maradt a régiiben. Lényegileg az intézmények is. Egyetlen igazi segítséget talán a

⁸¹ Szokolczay Lajos: Péter Bulányi. Bp., 1989. Új Idő Kiadó. – 27-55.p. (Továbbiakban: Szokolczay, 1989.)

⁸² Dobszay, 1991 – 86-88.

⁸³ Lukács László: A magyar egyház reneszánsza? In.: Vigília, 54, 8. 1990. – 562-569.

⁸⁴ Azon kevés példa közé tartozik az egyháztörténetben, amikor az „Isten malmait lassan őrölnék” – méltán sokszor hangoztatott népi mondás szellemében élő intézmény számára éppen ez a tény túlélés záloga.

⁸⁵ Dobszay már ismertett anekdotája: egy fiúról, aki a zűrzavarban őrizetlenül hagyott ÁEH-székházba belopózva iratokat talált: „hogyan neveljünk a katolikus papokból békepapokat” (alkohollal, nővel, stb.) – Dobszay, 1991 – 88.

⁸⁶ Magyar Szocialista Munkáspárt

⁸⁷ Hollós Ervin, Lajtai Vera: Hidegháború Magyarország ellen / 1956. Bp., 1982. Kossuth Kiadó. – 12-13.

⁸⁸ i.m. 25-26.

forradalom alatt szerveződő osztrák karitatív szervezet, az Europäischer Hilfsfonds jelentett, amely egészen a hetvenes évekig komoly anyagi támogatással (az Actio Catholica keresztül) tartja életben az egyéb támogatásoktól megfosztott szervezeteket, egyesületeket.⁸⁹

Ugyan az Elnöki Tanács még 1956 december 31-én megszüntette az ÁEH-t, de az intézményt egy az egyben a Művelődésügyi Minisztériumnak rendelték alá, hogy gyakorlatilag változatlan formában 1959 június 2.-án újra „üzembe helyezhessék”.⁹⁰ A forradalom egyháza az ötvenes évek közepére már mindenki számára nyilvánvaló módon a „mindszentista” szellem teljes kiirtásával foglalkozó Papi Békemozgalmat egy az egyben eltörölte. ’57 május 23-án már maga a Püspöki Kar „kérvényezi”, hogy az Országos Béketanács Katolikus Bizottságát Opus Pacis néven újraindíthassa.⁹¹

Az egyházpolitika csak a jogi szabályozással volt újból kezelhető az állam számára, így a törvényhozó gépezet a következő két évben visszaállította az eredeti, a forradalom előtti állapotot a hitoktatással, és egyéb egyházi ügyekkel kapcsolatban.

Mindez azonban nem volt elégséges, és ezt nem csak az egyház propagálta, hanem érezte az állam is. Ennek a legalapvetőbb feltétele az „aggiornamento”, a II. Vatikáni Egyetemes Zsinat szellemiségbeli váltásával következett be. VI. Pál pápa az együttélés szellemében nemcsak az ökumené terén tett alapvető és forradalmi lépéseket, hanem a XII. Pius által képviselt kemény politikával szemben szellemi gesztussal, a katolikus egyházfők közül elsőként nyitott a kommunizmus, mint eszme felé. Ennek a gondolatisága lengte át az egész Zsinatot, bár az ezt ellenzők táborra sem volt kicsi. 1962. október 11-től, a Zsinat megnyitásától 1965. december 8-ig, annak befejezéséig négy ülészakban példátlanul magas részvételi arányban az egyház és a társadalom legégetőbb problémáira kerestek választ. Ezek közt természetesen helyt kapott a mai világgal, a politikával kapcsolatos megnyilatkozás is, amelyet a Gaudium et Spes lelkipásztori konstitúcióban foglaltak írásba.⁹²

A magyarországi helyzet azonban annyira sürgető volt, hogy még a magyar egyház sem várhatta meg a dokumentumok hivatalos lezárulását, tárgyalóasztalhoz kellett ülnie az állammal, hogy a legégetőbb problémákra megoldást találjanak, és újra legitimálják az egyház és az állam közti kapcsolatot. A tárgyalások nem lehettek azonban fesztelenek, hiszen az „’56-os ügyek” elültével gyakorlatilag már 1957-től a Párt a Rákosi-rendszer alatt alkalmazott módszerekkel üldözte a vallást és az egyházat. Ismét hívók és papok százai kerültek koholt vádak alapján börtönökbe, hogy csak a legkiemelkedőbbeket említsük: Badalik püspök ’58-as

⁸⁹ Valentiny Géza: Az Europäischer Hilfsfonds. In: SR98 – 151-154.

⁹⁰ Kronológia – 8-10.

⁹¹ i.m. – 9.

⁹² Szántó, 1984 – 656-665.

internálása, az „ifjúsági szervezkedés” fiatal papjainak elítélése 1960-ban⁹³, a regnumi atyák 1961-es pere⁹⁴, és sok más pap és püspök kálváriája.

A világpolitikai jelentőségű egyeztetések 1963. május 7-től 9-ig Budapesten; 1963. október 1-től 6-ig Rómában; 1964. március 14-től 23-ig Budapesten; 1964. június 9-től 14-ig Rómában⁹⁵ történtek. A megállapodást 1964. szeptember 15-én írta alá Mons. Agostino Casaroli, a Rendkívüli Egyházi Ügyek Kongregációjának helyettes titkára és Prantner József miniszter, az Állami Egyházügyi Hivatal elnöke.⁹⁶ A Külügyminisztériumban aláírt okmány és az ahhoz csatolt jegyzőkönyv Szántó elemzése szerint csupán néhány gyakorlati megállapítást tartalmaz, mint például a püspökök kinevezésének módozatai. Biztosítékot vagy kötelezettséget vállal a vita tárgyát képező kérdések egy részéről, emellett rögzíti az álláspontokat, igényeket, valamint a fenntartásokat is, amelyeket az egyes kérdésekre vonatkozóan az előzetes tárgyalások folyamán már kifejtettek. Rögzítették mindkét fél igényét: a jövőben is folytassák eszmecseréket azzal a szándékkal, hogy „lehetőség szerint más kérdésekben is megegyezésekre jussanak”. A megállapodás mindemellett lehetővé tette a római Pápai Magyar Egyházi Intézet működését is, így 1965 februárjától az Intézetnek ismét voltak magyar papi ösztöndíjas növendékei.⁹⁷

Gergely Jenő kiegészíti ezt az eseményt: „Az egyezmény titokban tartott részében a magyar állam először is végleg lemondott a főkegyúri jogról, pontosabban az állam azon jogáról és igényéről, hogy személyeket jelölhessen a püspöki székbe, elismerte, hogy a kinevezés kizárólag a Szentszék joga. Ezzel szemben viszont a Szentszék tudomásul vette, hogy az állam előzetes hozzájárulása nélkül senkit sem nevez ki.”⁹⁸ Így szól erről a dokumentum szövege:

„A Magyar Kormány kihangsúlyozza, hogy államhatalmi szerveink a magyar államfők által évszázadokon át gyakorolt és a római katolikus egyház életébe mélyen benyúló főkegyúri jogokat nem gyakorolják. Abból a célból, hogy biztosítsák az állami érdekeket, az állami szuverenitás érvényesítése végett, az 1957. évi 22. sz. tvr.-t semmiképpen sem szándékozik visszavonni, vagy módosítani.”⁹⁹

⁹³ Kronológia – 9-10.

⁹⁴ Dobszay, 1991 - 139-154.

⁹⁵ Az „1964-es megállapodás” – Okmány – Atto (2.)

⁹⁶ Kronológia – 11.

⁹⁷ Szántó, 1984 – 611.

⁹⁸ Gergely, 1997 – 224.

⁹⁹ Az „1964-es megállapodás” – Jegyzőkönyv – Protocollo I. (3.)

Cserháti József véleménye szerint a megállapodás elég volt, hogy az egyház felegyenesedhessen.¹⁰⁰

Bár a hivatalos álláspont szerint a megállapodás a béke kulcsa volt,¹⁰¹ ez az egyezés még önmagában nem volt elég az igazi vallásszabadság térnyeréséhez, hiszen még ebben az évben három hónappal az egyezés kihirdetése után tizenhárom papot tartóztatott le az állam, a vád a szokásos: tiltott ifjúsági szervezkedés. Az élet azonban lassan megindul, 1965. márc. 7-ével hivatalosan is érvénybe lépett a liturgikus reform.¹⁰² „Ez az istentiszteleti élet megújulását jelentette, és valószínűleg hozzájárult ahhoz, hogy a vallásosság ősi formája, a búcsújárás reneszánszát élje.

Az 1970-es, 80-as évek során az ősi, látogatóikban megfogyatkozott búcsújáró helyeket talán soha nem látott tömegek keresték föl, és az evangelizálás új lehetőségei teremődtek meg. A nyugati példákat követő, modern lelkipásztorkodási irányzat meglepődve láthatta az ősi vallási formák felelevenedését, mély tartalmukkal, veszélyeket is magukban rejtő formalizmusukkal.”¹⁰³ Számunkra azonban éppen az új típusú vallásosság a fontos, hiszen a reformok, a zsinati szellem éppen ezek munkáját segíthette elő. A „nyilvános” vallásgyakorláson kívül végre polgárjogot nyert a közösségi vallásosság, sőt gyakran jelzik a reformokat a közösség-centrikusság fogalmával is.¹⁰⁴

Konkoly István szerint a zsinati hatások gyakorlati életbe gyökerezésével kapcsolatban a lassúságot emeli ki, ami azonban pozitív eredménnyel is rendelkezett, mert Magyarorszon „néhány kivételtől eltekintve” a szélsőségek a zsinati megújulás során nem jelentkeztek. Fontosnak tartja a magyar katolikus mozgalmak szempontjából is számottevő tény: a zsinati szellem eredményeképp – együtt a határok részbeni megnyílásával – a titokban továbbra is működő kicsiny közösségek, a plébániai lelkipásztorkodás, az iskolai és az újraszerveződő templomi hitoktatás együttevén lassan néhány biztató jelet is felmutatott. A persze mindennek ellenére is látványosan csökkentek a papi hivatások, - ám ennek a mértéke mégsem volt olyan, mint az egyes nyugati egyházakban.¹⁰⁵

Dankó is úgy véli, hogy mindezek a változások kedvező táptalajt szolgáltatottak a keresztény mozgalmi jelenségeknek: az ifjúsági mozgalmak a rendőri megtorlásoktól tartva, bár kevésbé

¹⁰⁰ Cserháti József: A Vatikán és a magyar állam közötti megegyezés 20. Évfordulójára. In: Vigília, 49, 9. 1984. – 641-650.

¹⁰¹ Ottlyk Ernő: A magyar katolikus egyház és az állam viszonyának fejlődéstörténete a szocializmusban. In: Theológiai Szemle, 31, 3. 1988. – 148-149.

¹⁰² Kronológia – 12.

¹⁰³ Dankó, 1991 – 80.

¹⁰⁴ Szakos Gyula – Konkoly István: A II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformjának megvalósulása hazánkban. In: MKA II – 650-678.

¹⁰⁵ u.o.

nyíltan, de szervezkedhettek – a hagyományok mellé jelentékeny, új tartalmat párosíthattak. A fővárosban és néhány másik magyar nagyvárosban jó néhány templom ifjúsági központtá válhatott, s főként az egyetemisták körében számottevő kezdeményezések születtek. A katolikus értelmiség mindemellett azonban nélkülözte az intézményes összefogást. A hitoktatásnak a napi igényekhez igazítása számtalan akadályba ütközött. Érdekes jelenségre is felhívja a figyelmet: az ifjúsági lekipásztorok értelmiségi fiatalok körében alkalmazott módszerei a kevésbé művelt ifjak között hatástalanok, s ez jele annak, hogy egyfajta vallási elitizmus is felütötte a fejét, megnehezítve a társadalom műveletlenebb rétegeinek elérését.¹⁰⁶

1. 3. 7. 1976-90

Az alfejezet címében megállapított kezdőév: 1976. Ez az esztendő kifejezi azt a kettősséget, amelynek jelenlétét érzékeltetni voltak hivatottak az eddig bemutatott tények: az intézményi és a „karizmatikus” egyház feszültségét. A fent vizsgált történeti korszakok a mozgalom-téma szempontjából egyetlen szűrőn keresztül értékesek: ez pedig a kisközösségi vallásosság. A bázisközösségek mozgalmi gyakran vádolják a fent tárgyalt igen nehéz három évtized intézményi egyházát gyávasággal.

Meg kell említeni azonban azokat a vádak is, melyek éppen az egyház részéről érték ezeket a közösségeket, szemükre vetve az elkülönülést és a korban szokatlan közösségi aktivitást.¹⁰⁷

A legszemléletesebb természetesen az oly sok szintéren meghurcolt Bulányi György már említett vádja: „a bolsevizmus szekerét tolva is tovább tud élni a ’létező’ egyház, ha nem is a Jézustól akart”.¹⁰⁸ Azonban figyelembe kell vennünk, hogy Bulányi személyesen olyan sok síkon konfrontálódott a magyar katolikus egyházzal, oly sokszor találta magát szemközt az emberi kicsinyességgel, földhözragadtsággal, hogy nem ítélt ebben a témában elfogulatlanul.

Február 10-én VI. Pál pápa Lékai László apostoli kormányzót kinevezi esztergomi érsekké, azaz ismét van „feje” a nemzeti egyháznak.¹⁰⁹ Tény: a VI. Pál pápa által 1975. december 8-án datált Evangélii nuntiandi apostoli buzdítás és az augusztus 1-én Helsinkiben lezáródó

¹⁰⁶ Dankó, 1991 – 80-81.

¹⁰⁷ Gál Ferenc: A magyar katolikus papság. In: MKA II – 89.

¹⁰⁸ Lásd: a 129. jegyzet.

¹⁰⁹ Nagy Ferenc: A mai magyar püspökök szentségi genealógiája. In: SR98 – 98-106.

Európai Biztonsági és Együttműködési Értekezlet¹¹⁰ (Helsinki-paktum) felszólítja az egyházakat és az államokat a bázisközösségek (a szabad vallásgyakorlat formáinak) legalizálására. Ezt pedig mind a magyar állam, mind pedig a magyar katolikus egyház a következő évben, 1976-ban aláírja. Így lesz ez az esztendő a kisközösségek és a közösségi vallásosság szabadságának, „felszabadulásának” esztendeje. Minderre természetesen „érkezik” a válasz: sosem látott tömeg gyűlik össze a kisközösségek által „táplált” nagymarosi találkozón, több ezer fiatal találkozik, nélkülözve bármiféle politikai jelszót, pusztán „Jézus evangéliumának” örömhírével eltelve. A rendszer azonban nem hazudtolhatja meg önmagát: az önfeledt öröm és a vallásos áhítat lehetőségének megszervezéséért és megvalósításáért az ott koncelebráló papok jutalmul fegyelmit kapnak főpásztoraiktól, ha másért nem: mert „egyes papok, sőt együtt misézők teljesen civil ruhában, nyakkendővel mondják az ige liturgiát, sőt nemegyszer az áldozat liturgiáját is.” Ez lett a későbbiekben elhíresült „nyakkendő misé”.¹¹¹

„Nagymaros” történeti jelentősége tehát megkerülhetetlen, igazi sarokkő a kisközösségi vallásosság vizsgálatában. A máig fogalomnak számító, évente kétszer megrendezésre kerülő találkozók története még 1971-re nyúlik vissza. Túl az első „jégtöréseken”, a hatvanas évek végének első gitáros és beatmiséin (Missa Aboniensis)¹¹² egy új reménység ver gyökeret a hazai katolikus ifjúság ébredő lelkeségében. A helyszín Kismaros, a korszak a nem túl látványos, de ahhoz eléggé erőszakos üldözések kora, hogy fiatal emberek életpályáját megtörje.¹¹³

Fiatal papok kerülnek „büntetésből” vidéki, „halott” plébániákra; koldusszegény, de – talán éppen ezért – mindentől szabad fiatal emberek, túl a sikertelen egyetemi felvételen, a dohányfüstös rendőrségi „elbeszélgetéseken” egymásra találnak itt, a „vízfejen”, a lehallgatott Budapesten kívül. A műveltség, a flexibilitás és a lelkesedés óriási, hamarosan a száműzött papokból és a kitaszított ifjából megalakul a „Dunakanyar-plébánia”, néhány tíz aktív taggal, a kisközösségek vezetőivel, a kitessékelt kispapokkal és a mellőzött „nagypapokkal”. A közösségnek híre megy, 1971 őszen találkozót beszélnek meg, de hamarosan nem férnek a templomba... 1976-ig évente összejönnek, a helyszűke miatt immár a közeli Nagymaroson. A

¹¹⁰ Diószegi István, Harsányi Iván, Németh István. (szerk.) 20. századi egyetemes történet – III. kötet. Bp., 1997. Korona Kiadó. – 369.

¹¹¹ Kamarás István: Lelkierőmű Nagymaroson. Bp., 1989. VITA. – 44-47. (Továbbiakban: Kamarás, 1989.)

¹¹² Kamarás István: Missa Aboniensis. In: SR98 – 46-60.

¹¹³ Bíró László: Gondolatok az ifjúsági pasztorációról és az ifjúsági zarándoklatokról. In: Teológia, 22, 3. 1988. – 181-187.

merítés országos, a jelkép: a gitár, a próféta: a „Jenő”,¹¹⁴ az egyház: a „Beton”,¹¹⁵ az állandó részvevő pedig: a Szentlélek...¹¹⁶

Bár a „nagymarosiak” is folyamatosan konfrontálódtak a két tűz között álló intézménnyel, ennek személyében Lékai bíborossal („nyakkendőse” mise”, papok kitelepítése, Bulányi kiutálása, stb.), nem szabad elfelejtenünk azt, hogy végül is egyházáért harcolt, ahol lehetett, védett minden kezdeményezést, minden Rómával összhangban álló újítást.¹¹⁷

Lékai kinevezésével vette kezdetét a késői Kádár-korszak egyháztörténetében a „kis lépések politikája”, az egyház életében pedig a Lékai által választott jelmondat: „A megnyesett fa kizöldül” elvének érvényesítése. A kis lépések politikájának lényege az volt, hogy stratégiai, nagy elvi kérdések – mint pl. a szerzetesrendek működése, az egyházi iskolák vagy egyesületek engedélyezése stb. – mellőzésével egyes, mindkét felet érintő részproblémákat rendeznek, melyek állami ellenőrzés mellett bizonyos eredmények látszatát keltik. Az egyház így létezéséhez lassan némileg táguló lehetőségekhez jutott, amely a vallásszabadság látszatát, sőt érzetét kelthette. Ám mindennek nagy ára volt és sokan úgy vélik, hogy a sorozatos alkuban a hatalom járt jobban, mert elmondhatta, hogy tiszteletben tartja a vallásszabadságot és egyben élvezi az egyház(ak) támogatását.¹¹⁸

Az ezzel a helyzettel megalkudni nem akarók – az egyházon belül is – csak fél legálisan működhettek. A zsinati szellemtől inspirált reformtörekvések – Bulányi páter és a Bokormozgalom – elutasították a hatalommal való együttműködést és elhatárolódtak a hierarchiától. Sikert elsősorban az értelmiségi fiatalok között és Budapesten értek el. Megrendszabályozásuk a hierarchia segítségével folyt. A valós méreteinél nagyobb látszatot kapott konfliktus ürügyül szolgált bizonyos egyházpolitikai engedmények megtagadásához.¹¹⁹ Az intézmény egészét azonban nem jellemezte a „nagymarosi tűz” és a bázisközösségi lelkesedés. A nyolcvanas évek derekára olyan problémákkal került szembe az egyház, melyek eddig nem jellemezték működését. (A Magyar Katolikus Almanach II. – 1984 – szerint.)¹²⁰ A katolikusok száma 1980-as statisztika szerint 6 284 480 fő, melynek csak mintegy 10%-a élt aktív vallási életet.¹²¹ Talán ennek megoldására szánta Agostino Casarolli 1983. április 30-án kelt buzdító hangvétellű levelét a magyar egyháznak, melyben „a Szentszék buzdítja a magyar

¹¹⁴ t.i.: Sillye Jenő, ifjúsági egyházzeneész.

¹¹⁵ t.i.: Balás Béla áldozópap (ma kaposvári püspök). Folyamatos szervezője és részvevője „Nagymarosnak”.

¹¹⁶ Kamarás, 1989 – 38-46.

¹¹⁷ G(ergely) J(enő): Lékai bíboros emlékezete. In: Világosság, 27, 8-9. 1986. – 594-595.

¹¹⁸ Vö. Miklós Imre: Harminc esztendővel a megállapodás után. In: Vigília, 45, 10. 1980. – 660-665.

¹¹⁹ Gergely, 1997 – 224-225.

¹²⁰ In: Melléklet – 2. Táblázat.

¹²¹ Tomka Miklós: A magyar katolicizmus statisztikája és szociológiája. In: MKAI. – 517-522.

püspököket, hogy minden erejükkel támogassák és mozdítsák elő azokat a bázisközösségeket, amelyek már virágoznak, és lelki gyümölcsöt hoznak.”¹²²

A rendszer utolsó éveiben az elmúlt tíz évhez képest lényeges eltérés nem volt tapasztalható, a vallási szféra egy „megtúrt” kategória lett, az üldözés már csak bizonyos előnyök megszerzésekor konkretizálódott, a magasabb pozíciókban nem nézték jó szemmel az aktív hitet. Egy bizonyos jólét és biztonságérzés kezdett teret hódítani a lakosság körében, az igazi gazdasági pokolgépet, amely éppen felrobbanni készült alattuk – nem érzékelték. Érdekes – a másik oldalt bemutató - korabeli „források” Miklós Imre államtitkár gondolatai ezekben az években.¹²³

Az egyházon belül lassan minden területen érezni lehetett az enyhülést. Világnézeti szempontból már nemigen cenzúrázták a kiadványokat, újabb és újabb kiadók léphettek fel. A lazulás érezhető volt az új vallási jelenségek felbukkanásával is, teret nyert a New Age néhány mozgalma (Agykontroll, jóga, stb.) –, ez új kihívást jelentett és jelent a mai napig a pasztoráció területén.¹²⁴

A Zsinat egyházszerkezeti újításait az intézmény az 1984-es magyar fordítású új Kódexben lefektette le, a kisközösségi vallásosság számára ez újabb kibontakozási lehetőségeket jelentett: – házaspár diakónusok felszentelése, a területi plébánia fogalmának újraértelmezése, stb. A rendszer legutolsó évében megindulhatott a civil levelező tagozat a hittudományi főiskolákon szerte az országban, nagy létszámmal működtek a különféle egyházmegyei vezetőképzők,¹²⁵ melyek a jelen és a jövő kisközösségi vezetőit bocsátották ki.

1. 3. 8. ÚKM-ek és a rendszerváltás

A fordulat évei kapcsán Lukács László kiemeli: az 1988-90-ben lezajlott „békés forradalom” megteremtette annak lehetőségét, hogy Magyarország szabad, demokratikus országgá válhasson. A magyar egyházak véleménye szerint nem vettek részt a politikai küzdelmekben, liberalizálódási folyamatok mégis újra szabadságot hoztak. Rámutat: az egyház részévé vált a Kádár-rendszer által teremtett kompromisszumos, lassan szelídülő, gyengülő diktatúrának. A

¹²² Tomka Ferenc: A magyarországi kisközösségek tíz éve. In: Teológia, 22, 3. 1988. – 43-47.

¹²³ „’84 tavaszán már együtt ülésezhetett minden egyház képviselője, megállapítottuk, hogy el kell ítélni a vallási türelmetlenség minden formáját.” – In: Miklós Imre: „A haza javára végzett közös munkáról”. In: Teológiai Szemle, 31, 1. 1988. – 1-5.

¹²⁴ Vö. Tomka Ferenc: Szekták – New Age – Ifjúság – Egyház. In: Teológia, 23, 1. 1989.

¹²⁵ Széll Margit: Az ifjúság szolgálatában. In: Teológia, 23, 1. 1989. – 15-24.

nemzet viszonylag magasabb életszínvonalat ért el, ezért viszont cserébe el kellett fogadnia és legitimálnia az adott politikai rendszert és kormányt.¹²⁶

Az egyházak szabadságát a vallás- és lelkiismereti szabadság törvényében deklarálták 1990 februárjában, egészen addig az 1950 augusztusában született megállapodás szabta meg az katolikus egyház működésének legális kereteit is. Érdekesség, hogy a tervezetet még az Állami Egyházügyi Hivatal dolgozta ki, megszűnésekor, (1989. június 26-án¹²⁷ - a szerző) az Igazságügyi tárca folytatta a munkát.¹²⁸

1990 után a mozgalmak tagjai tapasztalhatják: nincsenek többé az összejöveteleket korlátozó jogszabályok, nincsenek többé letartóztatások, de még csak ellenséges állami propaganda sem. Új problémák viszont tömegével szakadtak az egyházakra. Ezek közül mindenekelőtt meg kell említeni a még sosem látott paphiányt.¹²⁹ Bár a politikai kényszerítő erők megszűntek (sorköteleesség, az intézmények akkreditációja),¹³⁰ a hivatásra jelentkezők száma fokozatosan csökkent és csökken, ezt még súlyosabbá teszi a hivatalban lévők magas kora, gyakran „zsinat előtti” szemlélete. A katasztrófa helyzet – ha a hivatások csökkenésének mértéke nem változik a jövőben – a harmadik évezred első évtizedében fog fenyegetni.¹³¹ Igazán érdekes és elgondolkodtató azonban a tény, hogy a görög katolikus egyház szeminaristáinak száma ezzel szemben a II. világháború óta rohamosan növekszik.¹³² (A hivatás és a házasság szentsége vajon valóban egymást kizáró tényező?) Az az érdekes helyzet állt elő, amelyre még nem volt példa a történelemben, hogy az állam és az intézményi egyház közül az utóbbi áll leginkább a lelki fejlődés „kerékkötő” szerepében. Ennek szomorú példája: a meghurcolt és évtizedekig szuszpendált Bulányi György tanításairól 1998-ban közölte csak hivatalosan Róma, hogy tévedést nem tartalmaz.¹³³

A politika helyett azonban egy új jelenség próbálja átvenni az aktív vallásosság felett az irányítást – ez pedig maga a robbanásszerűen változó, gyakran látszólag öntörvényű társadalom.¹³⁴ Hamis jelképeivel, még az ateizmust is meghaladóan romboló ideológiájával, sokkal nagyobb ellenállást kellene, hogy kifejtсен az igazán aktív kisközösségekből, mint amit a kommunizmus alatt produkált. Több elmélettel is találkozunk a továbbiakban, melyek

¹²⁶ Lukács László: Egyházunk a rendszerváltás után. In: KEM, 1991. – 83-85.

¹²⁷ Kronológia

¹²⁸ Balogh Margit – Gergely Jenő: Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790-2005. II. 1944-2005. Bp., MTA 2005. 1234-1243.

¹²⁹ Heller György: A magyar papság ma és holnap. In: Teológia, 19, 4. 1985. – 216-218.

¹³⁰ Koncz Lajos: A papnevelés és papképzés. In: MKA II – 133-143.

¹³¹ Szalai János: A papi utánpótlás. In: MKA II – 147-157.

¹³² Pirigyi István: A Görög Katolikus Egyház élete hazánkban 1945-1985. In: MKA II – 719-739.

¹³³ Kunstár Csaba interjúja Bulányi Györggyel: A III/III-asok megbízható barátai. Élet és Irodalom 2001/12. sz.

¹³⁴ Vö.: Cselényi István Gábor: Az ifjúság evangelizálása. In: Teológia, 20, 2. 1986. – 124-128.

meggyőződéssel állítják: a bázisközösségek lényegi eleme volt az üldözés alatti összetartás, amint ez megszűnt, a közösségek széthullottak.¹³⁵ Talán ez igaz a Bokor néhány harcosan aktív csoportjára,¹³⁶ de nap, mint nap tapasztalhatjuk, hogy az elnyomás ténye mit sem változott, legfeljebb a konkrét szabadság- és életveszély átcsúszott „szabadosság”- és „lélekveszélybe”.

Gyengíti azonban az összetartást és a közös gondolkodást az intézmény és az élő közösségek párbeszédének akadozása olyan lényegi kérdésekben, melyekre csak az egyház demokratikus szellemiségének életre keltése adhat választ.¹³⁷ Az egyház és a politika küzdőterében a legutolsó megemlítésre méltó momentum éppen a fent leírt hatalmas erkölcsi és értékválság megoldására szánt püspökkari körlevél, az 1996-ban kiadott „Igazságosabb és testvériesebb világot!” – című irat, ami címezésében egyértelművé teszi: „A körlevél a magyar katolikus egyház és a társadalom kommunikációjában kiemelkedő jelentőséggel bír. Egész célkitűzésével, miszerint a társadalmi helyzetről elemzést készít, főképpen, pedig a vele kapcsolatos számos vitafórummal a magyar egyház új párbeszédképességét és készségét fémjelzi.”¹³⁸

1.4. Egyház és változó társadalom

A katolikus egyház és a mindenkori állam még a „magyar késés” tényének regisztrálásával együtt is több mint egy évszázada gyakorlatilag egymástól különálló intézmények. Nincs „államvallás”, 1990-től pedig nincs többé kötelező politikai ideológia sem. A társadalom mérhető része magát „hivatalosan” is ateistának vallja, életében egyszer sem járult szentséghez. Az elvallástalanodás az 1970-es évek végéig katasztrofálisan nőtt, a nyolcvanas évektől egy szűk réteg, a fiatalok, városiak, közép- és felsőfokú végzettségűek nyilvánosan is képviselt vallásossága” új ébredést idéző intenzitással fordult ismét a léleképítés, az Egyház irányába.¹³⁹

¹³⁵ Kamarás, 1994 – 142.

¹³⁶ Máté-Tóth András – interjú, Illyés 2000.

¹³⁷ Morel Gyula: Egyház-nép-szavazás – egy szociológus szempontjai. Internet forrás: www.c3.hu

¹³⁸ Máté-Tóth András: Tanuló egyház. In: SR98 – 76.

¹³⁹ Tomka, 1995 – 41.

Mit mutatnak ezek az adatok? A társadalom átalakulása, az új – nem biztos, hogy jobb – értékek megjelenései játszanak közre, vagy más tényezők befolyásolják? Az egyházak és a társadalom tükrében talán választ kaphatunk.¹⁴⁰

1.4.1. A társadalom tanítása az Egyháznak

Az egyházak és a társadalom közötti feszültségek okai történelmi jellegű okok, melyek éppen a történelem eszközeivel lehetnének orvosolhatóak. Egyik lehetőség volna erre az egyház evangelizációs munkáját a modern társadalom eszközeivel fellendíteni. A II. világháború utáni vallási ébredések, mozgalmak és az ezeket megvalósító csoportok az evangelizáció életre keltésének zálogai. A társadalom szemszögéből ez azonban nem olyan egyértelmű, ezért bizonyításra szorul.

1.4.1.1. A vallásosság mérésének lehetőségei

Mielőtt az értékválság problémáját tárgyalnám, annak szociológiai alapvetését kell megkísérelnem. A vallásosság mérése a társadalomban egyáltalán nem magától értetődő módszer.

Tomka Miklós szerint az vallásszociológiai innovációk használhatóvá válásával, illetve a nemzetközi munkába való bekapcsolás új szinteket nyitott a vallásosság mérésének korábbi gyakorlatát. Elsőként említi azt kihívást, amit Ch. Y. Glock és R. Stark ötdimenziós vallásmodellje közvetített, miszerint olyan társadalmi feltételek között, ahol a vallás kulturális mintává vált, ott a vallásosság különböző tartalmi elemei elválhatnak egymástól. Mivel azonban annak megállapítása nem tudományos feladat, hogy „ki a vallásosabb”, az-e, aki erősebben hisz, vagy az, aki rendszeresebben gyakorolja vallását, vagy az, aki az érzések és élmények szintjén erősebben vallásos, ezért meg kell elégedni azzal, hogy a vallásosság többdimenziós jelenség, amik ugyan kombinálódhatnak, de össze nem adhatóak. Mindennek a méréstechnikai következménye, hogy semmiképpen sem szabad a vallásosságot egyetlen vizsgálati szint ismerve alapján megítélni.

¹⁴⁰ Vö. II. János Pál pápa *Dives in Misericordia* kezdetű enciklikája – 63-67.

A Tomka által felvetett, második probléma Allport motivációs elméletéből következik, miszerint a vallásosság kétféle stílussal rendelkezik: az egyik a vallás, mint a végső értékek és célok kifejeződése, ami az emberi cselekvés egyéb területeit minősíti, ahhoz mércét ad. A másikban a vallás a személyiségrendszerben vizsgálva nem vezérelv, hanem a többféleképpen kijelölt célok elérése érdekében alkalmazott kulturális minta. Az előbbi típust „intrinsic”-nek, az utóbbit „extrinsic”-nek, külsődlegesnek nevezik. Mindebből azonban nem következik, hogy az igazi vagy teljes értékű vallásosság, míg az utóbbi pedig egyszerűen konformizmus és nem igazi vallásosság. Mindemellett tény, hogy differálnak az intrinsic és az extrinsic vallásosság jellemzői és korrelátumai. A belső vallásosság jellemzői összefoglalhatóak ekképpen: önálló, kezdeményező, nyitott és toleráns, a külső vallásosság képviselőit a hagyományra hagyatkozás, a törvény és a rendet védelme jellemzi. Ez a típus vallását abszolútnak, öröknek és megváltoztathatatatlannak kezeli.

A harmadik kihívás egyik forrása egy nem bizonyított szociológusi hiedelem, miszerint a modern társadalomban az egyházas jellegű vallásosság csökken ugyan, de ugyanakkor megmarad, vagy akár fellendül egy, úgynevezett nem egyházas vallásosság. A feltételezés bizonyos alátámasztásának tekinthető azonban, hogy a vallásosság különböző indikátorainak többváltozós matematikai-statisztikai elemzése egy hárompólusú szerkezethez vezetett: egyháziasság, kultúrvallás és vallásnélküliség.¹⁴¹

1.4.1.2 Értékek szembenállása

A huszadik század elejére társadalmunk minden lakója számára nyilvánvalóvá kellett, hogy váljon: a társadalom, annak vezető eszméi és az Egyház céljai lényegileg különböznek.¹⁴² Az I. Vatikáni Zsinat „kapkodása”, amelyben egy olyan mindent átfogó értékrendszert akart „konzerválni”, amely a társadalomtudományok színterén már minden szempontból értelmetlenné vált, éppen a huszadik század első felére okozta a legnagyobb problémákat. A hívő népréteg – a háború előtt még meghatározó mértékben – az egyház(ak) tanítása révén komoly konfrontációba került a mindennapok „világi” és a lelki élet „vallásos” követelményeivel. Ez a „tudathasadás” ugyan már évszázadok – a polgárosodó világ kiterjedése – óta jelen volt a köztudatban, ezt az izgalmas témát választották oly sokszor irodalmi alkotások alapgondolatául (pl. Voltaire: *Candide*, később - Stendhal: *Vörös és fekete*,

¹⁴¹ Tomka Miklós: A vallásosság mérése. In.: SR98. – 20-21.

¹⁴² Vö. Humphreys, John: Az egyházak világtanácsa 1985-ben. In: *Theológiai Szemle*, 29, 3. 1986. – 168-171.

stb.). Azonban a korábbi évszázadokban a szélesebb néprétegek (igaz ez hazánkra) még nem kerültek szembe a mindennapokban ezekkel a problémákkal, a megélhetésért folytatott küzdelem, a műveltség alacsony szintje lehetővé tette az egyházak számára, hogy az egyszerű ember életszemléletét megóvják az új szellemiségek romboló hatásaitól.¹⁴³ A huszadik század társadalmi mobilitása, a világégések, a hagyományos értékek mindenki előtt felvillanó megkérdőjelezése és a kereszténység „hivatalos ideológia”-funkciójának megszűnése egy új helyzet elé állította az emberiséget, és talán kiemelten a magyarság „tömegembereinek” és embertömegeinek gondolkodásmódját. Széll Margit szerint mindennek igazi vesztese az ifjúság.¹⁴⁴ A politikátörténeti részben részletesen tárgyaltam a sokk, a terror következményeit a lelki értéktelenedés területén. Tomka Ferenc ennek és a mai napok problémáinak gyökereit így látja:

*„A magyar egyházak 1945/49-ig nagy mértékben megőriztek hagyományos népegyházi vonásokat, így a társadalom el nem különülő részét alkották. A kommunizmus kemény, majd puhább diktatúrája alatt az egyházak tagjainak és vezetőinek nagy része alig tudott az egyház, a lelkipásztorkodás korszerűsítésének kérdésével foglalkozni – minden energiájuk elment a létfenntartásért vívott küzdelemre. Így érkeztünk el az 1990-es fordulathoz...”*¹⁴⁵

Nem mondhatjuk azonban azt, hogy csak hátrányokkal járt a társadalmi mobilitás, az „értékátrendeződés”. Tomka Miklós így fogalmazza meg a változások hatásait a tömegek lelkiéletére:

*„Tény, hogy a látható és mérhető vallásosság részben társadalmi-politikai tényezők függvénye, és így változhat. 1945 óta többféleképpen és a nyugati tendenciáktól eltérő módon változott. A második világháború után világszerte erősödött a vallásosság. Elterjedt magyarázat szerint a békevágy és az erkölcsi megújulás iránti igény mutatkozik ebben a vallási fellendülésben. Kelet-közép Európában talán még valamit hozzá kell tenni: a totális rendszerrel, a kommunizmussal szembeni védekezést.”*¹⁴⁶

1.4.1.3. A vallásosság helye a társadalomban

¹⁴³ Ezt a felelősségteljes és nemritkán kudarcoktól sem mentes utat kritizálja Karl Marx „A hegeli jogfilozófia kritikájához” c. munkájában „a vallás a nép ópiuma” szavakkal. In: Septulin, Alekszandr: A marxizmus-leninizmus filozófiája. – 58.

¹⁴⁴ Széll Margit: A tanúságtévő egyház és az ifjúság. In: Teológia, 23, 1. 1989. – 32-36.

¹⁴⁵ Tomka Ferenc: Új evangelizáció (Gyakorlati teológia II.). Bp., 1999. Szent István Társulat. – 10-11. (Továbbiakban: Tomka, 1999.)

¹⁴⁶ Tomka, 1995 – 38-39.

A 1980-as évekre a szocialista társadalomban élő egyház létét már nem fenyegette veszély. Néhányan azonban olyan demokratikus fejlődést kerestek a negyvenévi elnyomás jogszabályai között, melynek a léte nem egyértelmű.¹⁴⁷ Az 1990 utáni társadalomban teljesen új szerepkör várt az egyházra, a vallásosságra. A politikatörténeti fejezetben részletesebben tárgyalt 1950-es és az 1964-es megállapodások és a senkivel sem egyeztetett rendeletek tömegei minden szempontból elavultak, megújulásuk szükségszerűsége már a nyolcvanas években nyilvánvalóvá vált. Az új, demokratikus kormány legelső lépései között tartotta számon a vallás és lelkiismereti szabadság kérdését. Érdekes a törvény társadalom és értékszemplélete: „A magyarországi egyházak, felekezetek, vallási közösségek a társadalom kiemelkedő fontosságú, értékhordozó és közösségteremtő tényezői. A hitélet körébe tartozó munkálkodásuk mellett kulturális, nevelési-oktatási, szociális-egészségügyi tevékenységükkel és a nemzeti tudat ápolásával is jelentős szerepet töltenek be az ország életében.”¹⁴⁸

Az állam működése demokratikus keretek között kell, hogy folyjon, különválasztva az államtól:

„15. § (1) A Magyar Köztársaságban az egyház az államtól elválasztva működik. [Alkotmány 60. § (3) bek.] (2) Az egyház belső törvényeinek, szabályainak érvényre juttatására állami kényszer nem alkalmazható. (3) Az egyházakat azonos jogok illetik, és azonos kötelezettségek terhelik.”¹⁴⁹

A törvényalkotók által felvetett értékközpontúság végre megfelelő helyet biztosít az egyháznak az államban. Mentések maradnak a túlzásoktól, az államegyházi allúrtól és az ötvenes megállapodás túlkapásaitól: „A püspöki kar határozottan elítél minden, bárhonnan jövő, a Magyar Népköztársaság állami és társadalmi rendje ellen irányuló felforgató tevékenységet. Kijelenti, hogy nem engedi meg a hívők vallásos érzületének, valamint a katolikus egyháznak államellenes politikai célokra való felhasználását.”¹⁵⁰

Az 1964-es államközi megállapodás szabadságigénye továbbra is megmarad – biztosítva azt az alapvető autonómiát, amely a politikamentes lelki épülést elősegíthetné: „A Szentszék megjegyezte, hogy jól ismert okokból, semmiféle érvényességét nem ismerheti el az olyan polgári intézkedéseknek, amelyek anélkül, hogy konkordátumban erre vonatkozólag a Szentszékkal megegyeztek volna, bármilyen módon korlátokat vagy feltételeket szabnának a katolikus egyház által követelt teljes szabadságnak, isteni alapítása erejénél fogva, minden

¹⁴⁷ Borovi József: Az egyház alapjogai a Magyar Népköztársaságban. In: Vigília, 47, 8. 1982. – 563-564.

¹⁴⁸ 1990. évi IV. törvény a lelkiismereti és vallásszabadságról. (Továbbiakban: Törvény.)

¹⁴⁹ Forrás: CompLex CD jogtár. Kerszöv, 2008.

¹⁵⁰ Az „1950-es megállapodás” I./2. – In: Melléklet.

egyházi kinevezésben és különösen az egyházmegyék székeinek betöltésében. Ezt az elvi álláspontot, amelynek alkalmazása és hordereje általános a Szentszék kifejezetten megerősíti, ami ebben a vonatkozásban a Magyar Népköztársaság 1957. évi 22. sz. törvényerejű rendeletében foglalt intézkedéseket illeti.”¹⁵¹

Túl azonban az egyház szabadságigényén az 1990-es törvény biztosítja a teljes lelkiismereti és vallásszabadságot minden állampolgár számára: „2. § (1) A lelkiismereti és vallásszabadság joga magában foglalja a vallás vagy más lelkiismereti meggyőződés szabad megválasztását vagy elfogadását, és azt a szabadságot, hogy vallását és meggyőződését mindenki vallásos cselekmények, szertartások végzése útján vagy egyéb módon – akár egyénileg, akár másokkal együttesen – nyilvánosan vagy magánkörben kinyilváníthassa vagy kinyilvánítását mellőzze, gyakorolhassa vagy taníthassa. [Alkotmány 60. § (2) bek.]” Mindez lehetővé teszi azon vallásos gyakorlatoknak a szabad és nyilvános végzését, amely eddig csak „föld alatt” volt megengedhető. Több kutató szerint a bázisközösségek bomlásának, széthullásának kezdete éppen ennek a törvénynek érvénybelépési időpontja, ugyanis az az összetartó erő, ami az üldözések alatti közösségeket egyben tartotta – egy igazi közösségtudat, az egymásrautaltság és a „tilos” romantikája – közéleti szempontból megszűnt létezni.

Számolnunk kell azonban az új törvény „veszélyeivel” is. Nézzük meg a 8. §-t:

„8. § (1) Az azonos hitelveket követők, vallásuk gyakorlása céljából, önkormányzattal rendelkező vallási közösséget, vallásfelekezetet, egyházat (a továbbiakban együtt: egyház) hozhatnak létre.

(2) Egyház minden olyan vallási tevékenység végzése céljából alapítható, amely az Alkotmánnyal nem ellentétes, és amely törvénybe nem ütközik.

Bírói Határozat, 1994. 696. Egyház megalakításáról legalább száz magánszemélynek együttesen és egybehangzóan kell döntenie [1990. évi IV. tv. 8. § (2) bek., 9. §].”¹⁵²

Ez a dekrétum olyan lehetőséget adott egyes vallási színezetű csoportosulásoknak a közélet színterén való előlépésre, az intézményesülésre, amely eddig a történelem során eddig soha nem volt lehetséges. Nagy kísértést jelentett ez azoknak a vallási mozgalmaknak, közösségi csoportoknak, ahol az egyházzal való közösség témája kérdéses és problematikus volt.

„Többen felvetették a kérdést, szekták-e illetve szektások-e a kisközösségek, s attól függően válaszolják meg, hogy mit értenek szektán. András Imre szociológiai értelmezéseket is idéz, de végül is csak azokat a csoportokat nevezi szektának, amelyek nem tartják lényegesnek az apostoli eredetet és az ökumenikus közösséget, amelyek eredetüket valamilyen alapítóra

¹⁵¹ Az „1964-es megállapodás” – Jegyzőkönyv – Protocollo I. (2.)

¹⁵² Forrás: CompLex CD jogtár.

vezetik vissza, s elutasítják az egyház által hirdetett üdvösséget. Ezzel a mércével mérve a magyarországi bázisközösségek nem szekták.”¹⁵³ Az új politikai és lelkiismereti-vallási mozgástér új perspektívákat nyithatott meg a társadalomba ágyazott egyházak és az egyházba ágyazott bázisközösségek és tagjaik előtt. Ezek következményeit a következő fejezetben tárgyalom.

1.4.2. A katolikus egyház tanítása a társadalomnak

A folyton változó és újabbnál újabb mozgásteret teremtő társadalom és közélet nem hagyhatja érintetlenül a katolikus egyházat sem. Az egyház a huszadik század második felére mintegy őrzőbástyája maradt olyan értékeknek, melyek validitását a társadalom nemritkán nemhogy megkérdőjelezi, hanem egyenesen támadja. Ezek az értékek az evangélium, az Isteni Ige közvetítésével két évezred óta élő és az egyház tanrendszereibe logikusan beépülő „sarokkövek”. A társadalom „tanítása” így mára éppen az az egyház számára, hogy ezeket az értékeket valamilyen módon közvetíthesse, visszaadhassa az emberiség közösségének.

A szekularizált társadalom gyakran még az alapvető értékszemléletekkel is szemben áll így az az érdekes helyzet áll elő, hogy a kereszténységnek nemritkán más vallásokkal összefogva kell saját kultúrkörében felvennie a harcot az elszemélytelenítő és elállatiasító konzumizmussal és pénzimádattal szemben. A vallás ősi funkciója Malcolm B. Hamilton értelmezése szerint az, hogy visszavezesse a társadalmat a szakralitásba.¹⁵⁴ Lássuk, igaz-e ez a ténymegállapítás a katolikus egyházra.

Az egyház tanításának továbbadása azonban Isten Igéje szerint sosem pusztán zengzetes prédikáció (mély értelmű körlevél), hanem igaz tanúságtétel. Az „elsivatagosodott” konzumista mindennapokban, a hétköznapi embereknek lelkében a személyes tanúságon kívül más tanítás polgárjogot nem nyerhet.¹⁵⁵ Véleményem szerint ennek kulcsai és eszközei az élő vallásosság kisközösségei, Krisztus Igéjének megvalósítói, valóra váltói. Igaz tanúságtevő emberek, akik életében már itt megvalósul a Szentírás ígérete: „Ne félj, te kisdéd nyáj, hisz Atyátok úgy látta jónak, hogy nektek adja országát.”¹⁵⁶

¹⁵³ Kamarás, 1994 – 149.

¹⁵⁴ Hamilton, Malcolm B.: Vallás, ember, társadalom – elméleti összehasonlító vallásszociológia. Bp., 1998. AduPrint. – 124-125. (Továbbiakban: Hamilton, 1998.)

¹⁵⁵ Vö. Morel Gyula: Egyház a kommunikációs társadalomban – a jelentés és a jelentőség krízise. In: SR98. – 80-89.

¹⁵⁶ Lk 12, 32. in: Biblia

1.4.2.1. A Zsinat tanítása

A II. vatikáni zsinat „ablaknyitása” teljesen új helyzetet jelentett a hagyományos, „barokkos”¹⁵⁷ vallásossághoz képest.

„Nagyon jól jelképezi a szellemiségét az a kép, ami a Zsinatról szóló kiadványok elején látható: a nyitott ablak. Amit szoktak pozitív értelemben is megfogalmazni, meg félve, remegve is emlegetnek.¹⁵⁸ Én a pozitív oldalát emelném ki - valóban az egyház nem önmagáért van, hanem mint só, vagy kovász, amelyik egy nagyobb emberi közösségben üzenetet hordoz, ennek a jele és eszköze. Persze gúnyosan azt is mondják, hogy van aki már annyira kihajolt ezen az ablakon, hogy ki is esett. Persze, félni mindentől lehet, a szélsőségek mindig aggodalomra adnak okot, de mindenképpen egy nyitás, hogy szembenézzünk önmagunkkal, hogy az egyház belső életét reformálja, a másik - hogy a másféle, más hagyományú keresztény testvérekkel valahogy párbeszédbe kezdjünk és felfedezzük egymás kincseit, hogy egymástól tanulhassunk. A harmadik irány, amit szintén megnyitott - a világgal, a Krisztust nem ismerők számára is felkínálja önmagát, párbeszédbe elegyedik. Megismerje, hogy az egyházon kívül milyen mozgások vannak, hiszen fordulat állt be csakúgy a világ, mint az egyház életében is. Egy zárkózott vallási közösség, aminek megvan a maga értékrendje, az felkínálta önmagát és jóformán semmi titkot nem őrizget a maga számára. Krisztus titkát is felkínálja.”¹⁵⁹

Megvalósulása és szellemének hazánkba jutása azonban nemritkán akadályokba és szándékos gáncsok sorába ütközött, bár ennek nem mindenki ad hangot.¹⁶⁰

A világhoz és a társadalom egészéhez először 1965. december 7-én, a „Gaudium et spes”-kezdetű zsinati dokumentummal született hivatalos, egyetemes konstitúció a modern társadalom történetében. „Az az öröm és remény, az a szomorúság és gond, melyet a mi korszakunkban az emberek, különösen a szegények és a szenvedők éreznek, öröme és reménye, szomorúsága és gondja Krisztus tanítványainak is. (...) Ezért a II. Vatikáni Zsinat, miután mélyrehatóan megvizsgálta az egyház misztériumát, már nem csupán az egyház fiaihoz szól, és mindazokhoz, akik Krisztus hívei, hanem – minden emberhez. Valamennyiük

¹⁵⁷ In: Boros István interjú – Illyés, 2000.

¹⁵⁸ Vö. Suenens bíboros: Tizenöt éve fejeződött be a II. Vatikáni Zsinat. In: Teológia, 14, 4. 1980. – 238.

¹⁵⁹ In: Thorday Attila interjú – Illyés, 2000.

¹⁶⁰ Vö. Ottlyk Ernő: Húsz éves a második Vatikáni Zsinat. In: Theológiai Szemle, 29, 1. 1986. – 44-49.

elé kívánja tárni, hogy miként értelmezi az egyház jelenlétét és tevékenységét a mai világban.”¹⁶¹

Az egyház nem akar elkülönülni a társadalomtól, célja a segítség – éppen a fent említett értékek továbbadása.¹⁶² Felismeri azt az alapvetet, hogy a változás a társadalom szükségszerű velejárója, amely önmagában nem minősíthető.¹⁶³ Ebben az összefüggésben szembe kell néznie az alapvető problémákkal, sajnos melyben ugyanúgy részesedik az egyház is, akár a világ – az egyház tagjainak többsége egyben a világ „gyermeké” is.¹⁶⁴

Nagyon fontos a modern kor személyiségközpontúsága. Az emberi személy egyedisége – így természetesen az emberi vallásosság egyedisége, egyetlensége.¹⁶⁵ A személyes kapcsolat a Szentlélek és az emberi lélek között az alapvető vallásosság kritériuma, e nélkül értelmezhetetlen.¹⁶⁶

A személy fogalmán túl természetesen szembe kell magát találnia az emberi közösség – és közösséghiány fogalmával.¹⁶⁷ Mintegy megelőzve a vallási közösségfogalmat, kimondja: „az ember társas természetéből következik, hogy a személy tökéletesedése és a társadalom fejlődése függ egymástól. Valamennyi társas intézménynek ugyanis a személy az alapja, az alanya és a célja; nem is lehet másképp, hiszen a személy természete szerint teljesen rászorul, hogy társadalomban éljen.

A társadalomban való élet tehát éppen nem valami mellékes körülmény az ember számára: ezért van az, hogy másokkal való kapcsolatok révén, kölcsönös szolgálatokkal, a testvérekkel folytatott párbeszédben bontakozik ki az ember és minden képessége, s felelhet meg az ember a hivatásának. (...)

Ez a társas élet az embernek, mint személynek nagy segítséget nyújt ugyan, hogy betölthesse hivatását, vallásos hivatását is, mégsem tagadható, hogy azok a társadalmi körülmények, amelyek között az emberek élnek, és amelyek közé már gyermekkorukban kerülnek, gyakran eltérítik őket a jótól, és a rossz felé terelik.”¹⁶⁸

Az ember közösségi létének támogatása a Zsinat legnagyobb eredménye a kisközösségi vallásosság intézményes elismerésének terén.¹⁶⁹

¹⁶¹ A II. Vatikáni Zsinat Tanítása, Gaudium et Spes 1-2. – 446.p. (Továbbiakban: GS.)

¹⁶² L(ukács) L(ászló): Az egyház a mai világban. In: Vigília, 50, 10. 1985. – 833-834.

¹⁶³ L(ukács) L(ászló): Húsz éves a II. Vatikáni Zsinat. In: Vigília, 50, 9. 1985. – 753-754.

¹⁶⁴ GS 4-9.

¹⁶⁵ Vö. Cserháti József: A lelkipásztorkodás helyzete húsz évvel a Zsinat után. In: Vigília, 48, 5. 1983. – 349-355.

¹⁶⁶ GS 11-12.

¹⁶⁷ Vö.: Bognár Károly: A II. Vatikáni Zsinat a mérlegen. In: Világosság, 26, 11. 1985. – 713.

¹⁶⁸ GS 25.

¹⁶⁹ Vass György: Társadalombölcselet a hit szolgálatában? In: SR98 – 11.p.

„Az élő közösségi egyház, ahol a hierarchia nem uralkodik, hanem szolgál, a demokrácia nem csak politikai vagy általános értelemben mint a dialógus, a kommunió működik a tervszerűség van - ezek fontos pontok. Éppen legutóbb - a tervszerűség terén a zsinatok egy kicsit segítettek mindenben, ez hiányzik a legjobban a magyar egyházban.”¹⁷⁰

A „zsinati szellem” azonban nem tudott rögtön uralkodóvá lenni –

„megdöbbenett az, hogy a magyar egyház mennyire nem ismeri, távol van a Zsinattól.”¹⁷¹

1.4.2.2. Az Evangélii Nuntiandi (EN)

„Amikor én kispap voltam, egy alapvető nyitottságot éreztem. Többet voltam Budapesten - négy évig, ott láttam és éreztem, hogy egy nyitott társaság volt, különböző tradicionális szemléletek ellenére. Akkoriban látott napvilágot a Zsinat magyar kiadása és abban rögtön ott volt az Evangélii Nuntiandi, a püspöki szinódus dokumentuma, ennek megfogalmazása. Emlékszem, hogy mi kispapok ezt önkéntesen, összegyűlve próbáltuk együtt nézni, olvasni, magyarázni, egymást segíteni a megértésben. Magyarországon akkor nagyon érdekes témák voltak a bázisközösségek, ezeket államilag üldözték, tiltották, így hát ezek a hierarchiát is befolyásolták. A hierarchia egy része is gyanús szemmel nézett rájuk, a papság sem értette, vagy félt tőle, egy negatív dolgot látott benne, mi pedig örömmel olvastuk, hogy az új egyházban ilyen lehetőségek állhatnak előttünk.”¹⁷²

VI. Pál pápa „Evangélii Nuntiandi” kezdetű apostoli buzdítása olyan mérföldkő a kisközösségi vallásosság intézményes elfogadásában, amely mellett – kizárólag ebből a szemszögből – még a Zsinat fénye is elhalványul. Persze maga a dokumentum is a Zsinat szellemiségének a terméke, össze kell hasonlítani a többi dokumentummal (sőt az újabb zsinati kiadványokban egybe is kötik a zsinati szövegekkel).

Az irat szövege az 1974-es Püspöki Szinódus eredményeinek a nyilvánossá tétele. A kérdések, melyek az 1974-es Szinódus atyáit foglalkoztatták:

„- Mi az az evangéliumi üzenetben, ami a mai embert különösen is megragadja?

¹⁷⁰ In: Kiss Imre interjú – Illyés, 2000.

¹⁷¹ u.o.

¹⁷² i.m.

- Mennyire, hogyan tudja az evangélium átalakítani a mai embert?

- Milyen módszereket kövessünk az evangélium hirdetésében, hogy az emberek könnyebben befogadják?

*Ezek a fölvetett kérdések mindjárt rá is mutatnak az Egyház mai alapproblémájára, amit így lehetne megfogalmazni: maga a Zsinat Isten órája volt az újkori történelemben.*¹⁷³

A Zsinat után közel egy évtizeddel ugyanis mindaz a szellemiség, ami akkor a Szentlélek forró szeleként megforgatta a vallásos lelkületet, felszínre hozta azokat az intézményi reformokat, melyek már hosszú évtizedek óta „türelmetlenül” várták elismertségüket és integrációjukat. Ezek közé tartoztak a bázisközösségek is. A kisközösségek, mint a szabadság és az evangelizáció munkásainak szintézisei álltak a tanítás fényében:

„A legutóbbi Szinódus sokat foglalkozott a kis csoportokkal, az ún. bázisközösségekkel, amelyekről az Egyházban ma sok szó esik. Mik ezek és mennyiben címzettjei vagy hirdetői az evangéliumnak?

A Szinóduson elhangzottak alapján úgy látszik, hogy ezek a bázisközösségek mindenütt virágzanak, de nagyon különböznek egymástól, nemcsak országok szerint, de még egy-egy országon belül is.

Egyes vidékeken – kevés kivétellel – magán az Egyházon belül működnek és bontakoznak. Együtt éreznek az Egyház életével, figyelnek tanítására, ragaszkodnak püspökeikhez. Eredetüknél az a vágy áll, hogy intenzívebb módon éljék keresztény életüket, vagy pedig, hogy olyan emberi méretekre szűkítsék le körüket, amelyeket hatalmas lélekszámú egyházi közösségekben máskülönben nem lehet megtapasztalni. Főleg ez a helyzet a mai nagyvárosokban, amelyekben általános jelenség a tömegélet, és a tömegben elveszett egyének. Ilyen értelemben lelki és vallási síkra igyekeznek átültetni mindazt, amit kisebb társadalmi közösségekben, falvakban és hasonlóban amúgy is meg lehet valósítani: a közösségi liturgiát, a hit elmélyítését, a testvéri szeretetet, imádságot, lelkipásztorokkal való együttműködést. Vagy pedig olyanok jönnek össze e csoportokban az ige meghallgatására, elmélkedésre, szentségek vételére és a szentmise-agapé közösségére, akiket valami közös dolog kapcsol össze: hasonló életkor, műveltség, polgári hivatás, társadalmi helyzet. (...) Ezek a bázisközösségek, amelyekről szoltunk, mind a nagyobb egyházi közösségeken belül létesülnek, főleg a helyi egyházakon és plébániákon belül.

¹⁷³ A II. Vatikáni Zsinat Tanítása: Evangelii Nuntiandi 4. (Továbbiakban: EN.) – 511-546.

Másutt viszont ezek a bázisközösségek kegyetlen kritikával illetik azt, amelyet azzal vádolnak, hogy 'intézményes'. Szembehelyezik ezzel az intézményes egyházzal az ún. karizmatikus közösségeket, amelyekben nincs semmiféle szervezet, és csak az evangélium vezérli őket. Jellemző tehát rájuk, kifogásolják és elutasítják az Egyház megnyilatkozásait: a hierarchiát és az Egyház külső megjelenési formáit. Gyökeresen elvetik az Egyházat. Ezen az úton eszméikből csakhamar eszmerendszer (ideológia) lesz, és ritka, hogy ne torkollják valamilyen politikai síkra: akár valamilyen irányhoz, akár rendszerhez, vagy párthoz. Ami magában rejt a veszélyt, hogy eszköz gyanánt felhasználják őket.

A különbség tehát kézenfekvő. Azok a kisközösségek, amelyek kritikájukkal elhatárolják magukat az Egyháztól, és egyben megbontják annak egységét, csakis szociológiai értelemben nevezhetik magukat 'bázisközösségeknek', de nem egyházi értelemben. Ez visszaélés volna a kifejezéssel, még akkor is, ha látszólag megmaradnak az Egyházban, miközben ellenségei a hierarchiának. A 'bázisközösség' név jogosan csak azokat illetheti meg, akik az Egyházon belül jönnek össze, hogy kiépítsék az Egyházat."¹⁷⁴

A gyakran akadozó lendületű szöveg (ez nyilván nagyobb részben a fordítás gyengesége) minden negatív felhang ellenére hatalmas előrelépés volt a kisközösségek elfogadásának útján. Hivatalos tanítás a témában még nem született, ez már „diplomáciai alap” volt a továbblépéshez.

1.4.2.3. Tanítások egyéb pápai iratokban

A megújulási mozgalmak egyik kulcskérdése a társadalmi igazságtalanság kérdése. A mozgalmakat bázisokban megélő emberek lelki és szellemi aktivitásuknál fogva „ösztonösen” kerülnek szembe a háború, a kizsákmányolás és az alapvető emberi igazságtalanság problémájával. Ezek a gondok jóval túlmutatnak VI. Pál „gyermeki” aggodalmain – milliók éhhalála, gyermekkorú fiatalok kényszermunkája és a politika egész történelmet átszövő ember- és istentelensége nem hagyhatja érintetlenül az egyházi intézményt sem, hiszen az egyház tanítása szerint a Szentlélek ennek is pont ugyanúgy része, mint akármelyik bázisközösségnek.

¹⁷⁴ EN 58.

Fontos biztatás II. János Pál 1981. szept. 14-én kiadott „Laborem Exercens” kezdetű enciklikája a felszabadítási mozgalmak számára. Tanításának fényében a világ akarata:

„(...) az emberi méltósággal szegült szembe, amennyiben az ember a munka alanya; s ezzel együtt tiltakozott a hallatlan kizsákmányolás ellen, amely a keresetben, a munka rossz feltételeiben és a munkások védtelenségében mutatkozott meg. E tiltakozás a munkásokat közösséggé egyesítette, melyet nagyon szoros együvé tartozás jellemez.”¹⁷⁵

Az ifjúság több iratban is a tanítások középpontjában áll. A világ hamis képeivel szemben buzdít II. János Pál az igazi szeretet, az önszeretetet legyőző igazi értékek megvalósítására biztatja a fiatal keresztényeket a nemzetközi ifjúsági év alkalmából 1985 virágvasárnapján kiadott apostoli levelében. Az egyetlen megoldása az igazi szeretetnek a közösségi lét megvalósítása – a pápa a közösségi vallásosságot, mint megoldást ajánlja az ifjúság problémáira.¹⁷⁶

Az 1987. december 30-án kiadott Sollicitudo Rei Socialis enciklika az egyetértést, a közösségi létet, mint a szociális problémákra egyetlen hathatós megoldást hirdető irat. Ez az egyenlőség, ez a felelősség, melyet a tanítás közvetít a keresztény közösségek igazi jellemzője kell, hogy legyen:

„Az egyetértés gyakorlata minden közösségben hatékony, ha különböző tagjai egymást személynek ismerik el. Akiknek nagyobb a befolyásuk, mert nagyobb vagyonnal és több szolgáltatással rendelkeznek, érezzék magukat felelősnek a leggyengébbekért, és legyenek készek részt adni a tulajdonukból. –Viszont a legszegényebbek ugyanezen a vonalon ne legyenek visszahúzódnók, sem társadalomellenesek, hanem követeljék meg az őket megillető jogokat.”¹⁷⁷

Az egyik legfontosabb pápai tanítást az 1988. December 30-án kiadott Christifideles Laici kezdetű szinódus utáni apostoli buzdítás tartalmazza, amely rámutat a nem cölebsz életszentségben élő hívők kiemelt szerepére a ma Egyházában. A közösséget magát a hívők adják, így a közösség fennmaradása az ő hitük kulcsa.

„A szinódusi atyák a zsinat utáni időket szemlélve világosan felismerték a Szentlelket, aki az Egyházat megújítja azzal, hogy most fiatalos erőket áraszt szét benne, és számos világi hívőben az életszentség és az elkötelezettség új erőit ébreszti. Ezt bizonyítja többek között a papok, szerzetesek, világi hívők megújult, kölcsönös

¹⁷⁵ II. János Pál pápa Laborem Exercens enciklikája – 33. SzIT, Bp. 1981.

¹⁷⁶ II. János Pál pápa apostoli levele a világ ifjúságához a nemzetközi ifjúsági év alkalmából – 7. SzIT, Bp. 1985.

¹⁷⁷ II. János Pál pápa Sollicitudo Rei Socialis kezdetű enciklikája. Bp., 1988 SzIT. – 26.

*cselekvése és együttműködése: tevékeny részvétel a liturgiában, Isten ígéjének hirdetésében, a katekézisben; a világi hívőkre bízott és általuk elfogadott szolgálatokban. Ez tükröződik a virágzó egyházi közösségekben és társulásokban, a lelki mozgalmakban, a világiak ilyen irányú elkötelezettségében, valamint a nőknek tágabb körű részvételében: az Egyház életében és a társadalom fejlődésében.*¹⁷⁸

A közösség fogalmát a pápa, mint az Isten megismerésének legmagasabb rendű útját ismeri el:

„Az egyházi közösség tehát adomány, a Szentlélek nagy adománya, amelyet a hívőknek hálás szívvel kell fogadni és hasonlóképpen a felelősség lelkületével megélni.”¹⁷⁹

„Az utóbbi időkben a világi hívők egymás közötti társulásai rendkívül változatos, életerős és gazdag formát öltöttek. Bár az Egyház történelme folyamán a hívők társulásai bizonyos módon mindig virágoztak, amint azt a számtalan konfraternitás, harmadrend, és mindenféle segítőegylet tanúsítja, mégis a legutóbbi időkben sajátos fejlődés tanúi lehetünk. Ez tűnik ki sokféle egyesület, például: társulások, csoportok, közösségek, mozgalmak születéséből és terjedéséből. A világi hívek társulásainak új korszakáról beszélhetünk, minthogy „ma a hagyományos társulások mellett és gyakran azok gyökereiből sarjadva, más, új mozgalmak és új társulások születnek, sajátos arcúval, céllal: amilyen nagy az erőforrások gazdagsága és sokfélesége, melyekkel a Szentlélek az egyházi életet táplálja, világi híveinknek olyan változatos mind a találékonysága, mind a nagylelkűsége az új helyzetekben.”¹⁸⁰

Az a végtelen nyitottság, amely a II. Vatikáni Zsinatot jellemezte, nem maradhatott meg csak XXIII. János vagy VI. Pál tanításában, II. János Pál is ennek a szellemében tanít Krisztus igazáról Redemptoris Missio kezdetű minden időre érvényes missziós megbízatásról szóló liturgikus enciklikájában: „Az a szeretet, amellyel Jézus a világot szerette, életének odaadásában érte el tetőpontját, ami jelzi az Isten világ iránti szeretetét. Ezért Isten országának természete: minden ember közössége egymással és Istennel.”¹⁸¹

„Ma egy erősen változatos és változó vallási helyzetben vagyunk: a népek mozgásban vannak; szociális és vallási dolgok, amelyeket azelőtt világosan meg tudtunk határozni, most nagyon összetetté válnak. Gondoljunk olyan jelenségekre, mint a

¹⁷⁸ II. János Pál pápa Christifideles Laici kezdetű szinódusa utáni apostoli buzdítása – 9. SzIT, Bp. 1990.

¹⁷⁹ i.m. – 20.

¹⁸⁰ i.m. – 29.

¹⁸¹ II. János Pál pápa Redemptoris Missio kezdetű minden időre érvényes missziós megbízatásról szóló liturgikus enciklikája – 15. (Továbbiakban: RM.) SzIT, Bp. 1990.

városiasodás, a tömegek vándorlása, a menekültek sokasága, elkeresztényetlenedés az ősi keresztény hagyományokkal rendelkező országokban, amelyekben a többség nem keresztény, a messianizmus és a vallásos szekták elburjánzása. A szociális és vallásos helyzet átformálódása megnehezíti bizonyos egyházi megkülönböztetések és kategóriák kezelését, amelyekhez már hozzászoktunk. Már a zsinat előtt mondták egyes keresztény országokról és fővárosokról, hogy 'missziós területekké' váltak."¹⁸²

A missziós munka a rohamosan változó társadalmi régiókban az ifjúság – és az általuk képviselt megújulási mozgalmak kezében van. Az egyház teljes bizalommal tekint a misszió ezen változataira.¹⁸³

„A tanúságtétel első formája a misszionáriusnak, a keresztény családnak és a templomi közösségnek az élete; amely új magatartásmintát közvetít. A misszionárius, aki egyszerűen Krisztus példája szerint él, még ha korlátokkal és emberi hibákkal megtűzdelve is, jele Istennek és a természetfölötti valóságnak. Az egyházban mindenkinek ezt kell tennie; azt a tanúbizonyságot kell nyújtania, amely sok esetben az egyedüli lehetőség arra, hogy misszionáriussá legyen."¹⁸⁴

„A pogányok felé irányuló misszió célja: keresztény közösségeket alapítani, és az egyházat a teljes érettségre vezetni. (...) Mindenekelőtt szükséges mindenhol keresztény közösségeket létesíteni, amelyek Isten jelenlétének jelei ebben a világban, és törekednek egyházzá fejlődni. (...) Az egyháztörténelemben az ültetés kora még nem zárult le, sőt sok embercsoportnál még el sem kezdődött."¹⁸⁵

A tanítás azonban eljut a bázisközösségek missziós létének igazolásához:

„Az egyházi bázisközösségek gyorsan növekszenek a fiatal egyházakban.

Ezeket a püspökök és konferenciáik lelkipásztori elsőbbségben részesítik, mert olykor bevált középpontjai a keresztény képzésnek és hitterjesztésnek. Itt a keresztényeknek olyan csoportjáról van szó, akik családi körben vagy kisebb közösségben találkoznak, imádkoznak, olvassák a Szentírást, hogy elmélyítsék hitbeli tudásukat, emberi és egyházi problémákról tárgyaljanak, és így megjelölhetik a közös feladatokat. Ők az egyház életrevalóságának jelei, a nevelés és az evangelizálás eszközei, továbbá magja lehetnek egy új közösségnek, amely a 'szeretet civilizációjára' épül.

Ezek tagolják és formálják a plébániai közösséget, amelyhez tartoznak. Gyökeret eresztenek városi és vidéki területen, ahol a keresztény élet és az elesettekről való

¹⁸² RM – 32.

¹⁸³ i.m. – 37.

¹⁸⁴ i.m. – 42.

¹⁸⁵ i.m. – 48-49.

gondoskodás, valamint a társadalmi változásokkal kapcsolatos kötelességek kovászai. Bennük az egyes keresztény ember közösséget talál, önmagát tevékeny elemnek tudja, és biztatást nyer, hogy vegyen részt a közös munkában. Ilyen értelemben az bázisközösségek az evangelizálás és az első hirdetés eszközei, valamint új szolgálatok elindítói. Krisztus szeretetétől indítatva sokat segítenek abban, hogyan lehet szakadásokat, törzsi ellentéteket, faji megkülönböztetést áthidalni.

Minden közösségnek, amely keresztény akar lenni, Krisztusra, Isten igéjére és az imádságra kell épülnie, Krisztusban kell élnie, az Eucharisztia köré rendeződnie, abban a közösségbe, melyet a szívek és a lelkek egysége fémjelez, a javak megosztásában a tagok szükséglete szerint. Minden közösségnek – erre figyelmeztet VI. Pál – a helyi és az egyetemes egyházzal egységben kell élnie. Őszinte közösségben a pásztorokkal és a tanító hivatallal; miközben arra törekszik, hogy missziós úton működjék, és minden ideológiai elkülönülést és szellemi eltorzulást kerüljön.

A Püspöki Szinódus így nyilatkozik erről: Mivel az Egyház közösség, ezért az új bázisközösségek, amelyek valóban egységben élnek az Egyházzal, valódi kifejezői a közösségnek, és eszközei annak, hogy még mélyebb közösséget alkosson. Ezért az egyházi élet nagy reménységének alapját ezek adják.”¹⁸⁶

Az az „ördögi kör”, amelyet jelen kapitalista társadalmunk, vagy az elmúlt totalitarista évtizedek idéztek elő a tömegek, a vallásos vagy ateista emberek számára, csak a krisztusi tanításban oldható fel.¹⁸⁷ II. János Pál pápa Centesimus annus kezdetű enciklikája (1991. május 1.) arról tanít, hogy az emberi személy és munka elértéktelenedése megfosztotta az embereket csakúgy az öntudattól, mint a csoporttudattól. XIII. Leó Rerum novarum kezdetű tanításában ennek mintegy a gyökerei megtalálhatóak:

„A személyről vallott keresztény felfogásból szükségszerűen következik a társadalomról vallott helyes felfogás.

A Rerum Novarum és az egyház egész szociális tanítása szerint az ember társas jellege nem merül ki csupán az államhoz tartozással, hanem különféle közbülső csoportosulásokban valósul meg, kezdve a családdal, egészen a gazdasági, társadalmi, politikai és kulturális csoportokig, melyek ugyanebben az emberi természetben gyökereznek, és ezért – mindig a közjón belül – saját autonómiával rendelkeznek.”¹⁸⁸

¹⁸⁶ i.m.– 51.

¹⁸⁷ Vö. Vergote, Antoon: Vallás és szekularizáció Nyugat-Európában. In: Vigília, 53, 1. 1988. – 8-16.

¹⁸⁸ II. János Pál pápa Centesimus Annus kezdetű enciklikája – 13. SzIT, Bp. 1991.

A legnagyobb felelősség az Egyház számára mindig is a jövő felé fordulás marad. A harmadik évezredre fel kell készülnie az egyháznak, számot kell vetni képességeikkel, eddig elért eredményeikkel Krisztus követésének útján. II. János Pál 1994. november 10-én kiadott Tertio millenio adveniente kezdetű apostoli levele az egyház nyitottságát és érzékenységét vizsgálja a Lélek iránt, aki az új adventben teljesebbé kell, hogy tegye az egyház életét a krisztusi szellemben: „Amit a Zsinat előtt és után tettek, jelentősen hozzájárult a keresztény élet azon új tavaszának előkészítéséhez, amely a Nagy Jubileumban fog megnyilvánulni, föltéve, hogy a keresztények tanulékonyak a Szentlélek működése iránt.”¹⁸⁹ Ennek az „új tavasznak” és ébredésnek a jelei a kereszténység megújulási mozgalmi, melyek éppen ifjúságuk erejéből és a Szentlélekből táplálkozva képesek Krisztus szellemét a harmadik évezredben is tovább éltetni a társadalomban.¹⁹⁰ Ez pedig abban a rendkívüli vitalitásban jelenik meg, ami társadalmi szinten jellemzi ezeket a mozgalmakat,¹⁹¹ amelyek valóságként érzékelik Krisztus jelenlétét.¹⁹²

1.4.3. A megújulás mozgalmi

A világ felé nyitó egyház tanítása a társadalomnak azonban – mint azt a fent említett apostoli iratok is tanúsítják – nem csak zengzetes szózat, hanem maga a megújult keresztény élet, az „új tavasz”,¹⁹³ amely milliók együttes munkájával és a Szentlélek erejével naponta ezreket és ezreket von Krisztus „maroknyi nyájába”. Ezek a már eddig is több szempontból vizsgált megújulási mozgalmak, élő hajtásai az egyetemes kereszténységnek, azok az ágak, melyek végein a bázisközösségek a gyümölcsök.

A megújulás fogalmának a kulcsa a témához kapcsolódó szakvéleményekben: a II. Vatikáni Zsinat.¹⁹⁴ Az egyház először ezen a fórumon hívta a Szentlélek megújító erejének örököseiként Krisztus összes követőjét.¹⁹⁵ Ebben az összefüggésben jelenthetnek a karizma és az intézmény számára egyaránt új reneszánszt a megújulási mozgalmak, melyek a szolgálat

¹⁸⁹ II. János Pál pápa Tertio Millenio Adveniente kezdetű apostoli levele – 18. (Továbbiakban: TMA.) SzIT, Bp. 1994.

¹⁹⁰ TMA – 18.

¹⁹¹ Cserhádi József: A működőképes egyház belső feltételei. In: Vigília, 54, 2. 1989. – 82-86.

¹⁹² Vö.: Békés Gellért: Az egyház a helyi közösségekben. In: Vigília, 54, 7. 1989. – 494-498.

¹⁹³ TMA. – 17.

¹⁹⁴ Kiss László: A folyamatosan megújuló Egyház. In: Teológia, 16, 4. 1982. – 232-235.

¹⁹⁵ Vö. L(ukács) L(ászló): A megújulás lelkisége. In: Vigília, 51, 4. 1986. – 299-300.

lelkiségének elsajátításával. A Gaudium et Spes konstitúció tartalmazza Cserháti József szerint a mozgalmak új szerepének megvalósulásának útját.¹⁹⁶

„Talán a XII-XIII. században keletkezett szerzetesrendek által hozott megújuláshoz lehetne hasonlítani azt a hatást, amit a mai megújulási mozgalmak gyakorolnak az egyház életére.”¹⁹⁷

1.4.3.1. A mozgalmak jellemzői

Ahhoz, hogy közelebb juthassunk a megújulási mozgalmak lelkiségének megértéséhez, meg kell találni azokat a közös pontokat, melyek a mozgalmiságon túl összekapcsolják a kisközösségek eme „gyűjtőtégelyeit”. Ezek a pontok (a Fokoláre lelkiség szempontrendszerében): a közösség, Isten ígéje, a testvéri szeretet, a világban élés – dialógus a világgal, egység, Mária és a kereszt értékelése.¹⁹⁸ Meg kell még említeni a karizmatikus közösségek élményszerűségét, illetve a magyar sajátosságokat jellemző cserkészhagyományt, mint a többivel egyenértékű jellegzetességet. A mozgalmak új ébredésként vannak jelen az egyházban. Teljes tagságikat Lukács László világviszonylatban mintegy harmincmillióra teszi.¹⁹⁹ Azonban mindenek előtt azok közösségi jellegét emeli ki. Ennek jellemzésével kezdjük a megújulási mozgalmak áttekintését.

A közösségi jelleg

„Az egyház jelenkori megújulása alapvetően közösségi jellegű. Soha egyetlen zsinaton nem szerepelt annyit a 'közösség' szó, mint a II. Vatikáni Zsinaton. Korunk lelkiségi mozgalmaira az is jellemző, hogy tagjai, keresztény létüket, konkrét közösségben akarják megélni. Ezek a nagy egyház kristályosodási pontjai lehetnek. A meggyőződéses és elkötelezett keresztények olyan kis csoportjai, amelyek a profán társadalomban összegyűlnek, hogy Isten ígését hallgassák, hogy az eukarisztiát ünnepeljék. (...) Az egyén éppen itt ébred rá felelősségére. A kettő – az egyéni és a közösségi élet – nem zárja ki egymást, hanem feltételezi.”²⁰⁰

¹⁹⁶ Vö. Cserháti József: A Zsinat mérlege hazánkban. In: Vigília, 51, 5. 1986. – 326-330.

¹⁹⁷ Kiss Imre: Hogyan valósul meg a II. Vatikáni Zsinat tanítása a Focolar mozgalom lelkiségében. Laurea dolgozat. Bp., 1990. Pázmány Péter Hittudományi Akadémia. – 37.p. (Továbbiakban: Kiss, 1990.)

¹⁹⁸ Balogh J.: Karizmák a II. Vatikáni Zsinat tanításában és korunk egyházának életében. In: Teológia, 21, 2. 1987. – 177-181.

¹⁹⁹ L(ukács) L(ászló): Megújulási mozgalmak az egyházban. In: Vigília, 52, 6. 1987. – 462-466.

²⁰⁰ Kiss, 1990 – 37-38.

Az 1986-os rendkívüli Római Szinódus végre „hivatalosan” is kihangsúlyozta az egyház közösségi jellegét, amelyet a lelkiségek kezdeményeztek.²⁰¹ Nyíri Tamás véleménye szerint is az egyház elsősorban helyi közösség. Mindenek előtt kiemeli a meghittség, a családiasság új vonását, amely alapvető és szükségszerű evangelizációs tevékenységet tesz lehetővé a modern, ipari társadalomban.²⁰²

Isten igéjének jelentősége

„A második alapvető vonása a megújulási mozgalmaknak az Isten igéjére való fokozott figyelés. Sok mozgalom és lelkiség – például családmozgalmak, Pro sanctitate, Cursillos, újkatekumenátus – életében különösen fontos a Szentírás olvasása és életre váltása. Ezek a lelkiségek többnyire úgy indulnak, hogy néhány embert megragadott a Szentírásnak valamely mondata és megpróbálták megvalósítani azt. A Szentlélek egyre több fényt mutatott meg nekik és növekedésnek indultak. Elkezdtek tehát élni az evangéliumot és ebből létrejött egy mozgalom, vagyis nem a mozgalom az elsődleges, hanem az evangélium megélése.”²⁰³

Testvéri szeretet

A harmadik alapvető vonás a testvéri szeretet radikálisan komolyan vétele. Karl Rahner írja:

„A felebarátra nem úgy kell tekintenünk, hogy – 'amit egynek tettetek' – 'mintha' Jézusnak tettük volna, hanem valóban Jézusnak tettük.”²⁰⁴

Ez az alapvető felismerése és meggyőződése korunk különböző mozgalmainak, kezdve Teréz anyától a Fokoláre mozgalomig.²⁰⁵

Világban élés – dialógus a világgal

„Ezek az új, többnyire laikus közösségek a világban élő és nem a világtól elvonult közösségek. A zsinat meghirdette, hogy az egyház a világban él. Mivel ezek a lelkiségek alapvetően nyitottak a világ felé, ezért a dialógus hordozói mind a

²⁰¹ Cserháti József: Az egyház belső dialógusa a rendkívüli szinódus után. In: Vigília, 51, 9. 1986. – 686-693.

²⁰² Nyíri Tamás: Közösség és vallásosság. In: Teológia, 14, 1. 1980. – 2-5.

²⁰³ Kiss, 1990 – 38.

²⁰⁴ Rahner, Karl: A hit alapjai. Bp., 1983. Szent István Társulat. – 317.

²⁰⁵ Kiss, 1990 – 39.

keresztények, illetve istenhívők, mind a nem-hívők irányában. A legtöbb mai lelkeségi irányzat alapvetően ökumenikus jellegű. Ezen túl korunk egyes megújulási mozgalmai új kapcsolatokat alakítanak ki a nem keresztény vallásokkal is.”²⁰⁶

A kisközösségek tagjai egyben az állam tagjai is. Ezért az igazi értékeket kell képviselniük a világban, hogy hiteles példái lehessenek az élő Jézusnak.²⁰⁷

Az egység kérdése

Az új lelkeségek fontos témája még az egység. Míg a zsinati idők generációja vitatkozó nemzedék volt, addig korunk e mozgalmaiban mintha eltűnt volna a kontesztálás, és egészen újonnan megjelent az egység vágya és építése.²⁰⁸ E mozgalmakra jellemző az egység kétirányú megvalósítása. Egyrészt törekszenek a közösségek tagjainak egymás közötti egységére, másrészt elkötelezetten törekszenek az egész egyházzal, a hierarchiával való egységre. Ezzel előmozdítják az egységet az egész világban. Így valósul meg, amit a Lumen Gentium mond: az egyház az egész emberiség egységének jele és eszköze.²⁰⁹

A kereszt titka

„Ezeknek a lelkeségeknek a gyökerében ott áll a kereszt, a húsvéti misztérium, amit a zsinat újra a liturgia és a teológia középpontjába állított. Újból felfedezik, hogy a megváltás csak a kereszt által valósul meg, felfedezik, hogy a keresztből árad az élet.”²¹⁰

A kereszten pedig Jézust kell szemlélnie a közösségeknek, eggyé kell válniuk Vele csakúgy a szenvedésben, mint a megdicsőülésben.²¹¹

A Mária-modell

„Sok új lelkeségben egyedülálló szerepet kap Szűz Mária. Személyében aláhúzzák, hogy laikus volt. Az ő karizmája abban állt, hogy a világban maradván megvalósította a teljes Istennek-adottságot, és megtestesülhetett benne az Ige.”²¹²

²⁰⁶ i.m. – 40.

²⁰⁷ Gicz György: Pótolhatatlan-e az egyház a társadalomban? In: Vigília, 54, 8. 1989. – 599-600.

²⁰⁸ Vö. Szennay András: A holnap egyháza felé. In: Vigília, 45, 3. 1980. – 145-151.

²⁰⁹ Lumen Gentium – I. in: A II. Vatikáni Zsinat Tanítása.

²¹⁰ Kiss, 1990 – 41.

²¹¹ Cserháti József: A keresztény emberkép az egyházi közösségekben. In: Vigília, 46, 11. 1981. – 755-758.

1.4. 3. 2. Mozgalmak Magyarországon

Mindez számunkra összefüggésekben használható. Lukács László így jellemzi a magyar helyzetet: Az 1980-as évekre esik a megújulási mozgalmak megjelenése hazánkban. Részben az ifjúsági pasztorációban aktív lekipásztorok, részben a kisközösségekben elkötelezett keresztények figyeltek fel ezekre a külföldi mozgalmakra. Egymás után ismertté lett hazánkban a Focolare, a Neokatekumenátus, a Marriage Ancounter, a Foi et Lumière (Jean Vanier lelkiségével), növekvő vonzást gyakorol a fiatalokra a Taizéi Közösség, megerősödött a két legnagyobb hazai eredetű közösségi mozgalom, a Regnum Marianum és a Bulányi György szervezte Bokor mozgalom is. E mozgalmak sok fiataalt aktivizáltak, tettek elkötelezett, áldozatos, mások és az egyház szolgálatában komoly feladatokat is vállaló kereszténnyé. Több százra tehető azonban a mozgalmakhoz nem tartozó, hanem egyházközségi, de papi irányítás alatt álló, valamint a teljesen önálló, de keresztény szellemű egyéb kisközösségek száma is.²¹³

A mozgalmak szempontjából az igazi áttörést első hazai találkozásjuk jelentette 1989. február 3-4-én:

A hazánkban is működő megújulási mozgalmak találkozót rendeztek Budapesten, a Magyar Papi Egység rendezésében. Ezen kilenc mozgalom képviselői, a magyar püspöki kar, és mintegy 40 pap vett részt. Az első napon elméleti előadások hangzottak el, a második napon mutatkoztak be az egyes mozgalmak: a Regnum Marianum, a Karizmatikus Megújulás, a Focolare, az Újkatekumenátus Útja, a Ferences család, a Taizéi Közösség, a Hit és Fény, a Házas Hétvége és a Comunione e Liberazione.²¹⁴

Ez a felsorolás nagyjából fedi is a Magyarországon működő lelkiségek többségét. Ezek közül részletesebben a ferences lelkiség, a Karizmatikus Megújulás, a Bokor, a Fokoláre, a Taizéi Közösség és a Házas Hétvége mozgalmainak, valamint a felsorolásokon kívül a JOC és a Mécses lelkiség mozgalmainak bázisközösségeit említem. A fenti gondolatok és a felsorolások nagyjából fedik is a következő fejezet alapkoncepcióját: a „tipikus” bázisközösségek és kisközösségek értelmezhetetlenek a megújulási mozgalmak ismerete nélkül, működésük

²¹² Kiss, 1990 – 41.

²¹³ Lukács László: A magyar egyház reneszánsza? In: Vigília, 54, 8. 1990. – 564.

²¹⁴ Kronológia. – 26.

elválaszthatatlan azoktól. A mozgalmak közös jellemzői egyben meghatározó pontjai a kisközösségek vallási és közösségi gyakorlatainak, együttgondolkodásának.

1.4.4. A mozgalmak helye az intézményben

Mielőtt részleteznénk a mozgalmak történetét és jelenlétét a karizmatikus egyházban, szükséges, hogy legalább néhány szóval utaljak azok „hivatalos” helyére a Római Katolikus Egyházon belül. Az intézmény működése egy részletes és mindenre kiterjedő rendszeren alapul, amely évezredes fejlődés után ma (az 1983-mas) Kánonjogi Kódexben lelhető fel.

A vizsgált korszak két kánonjogi kódex, a X. Pius által kezdeményezett és a XV. Benedek által kihirdetett 1917-es Corpus Iuris Canonici és a II. János Pál által – a zsinat szellemében – összefoglalt és 1983-ban hivatalosan kihirdetett Egyházi Törvénykönyv.

Az 1917-es CIC úgy a közösségek, egyesületek vezetésére, mint minden más egyéb evangelizációs tevékenység elvégzésére csak klerikus – így cölebsz életállapotú krisztushívőket jelölhet ki.²¹⁵ Kivételt képez a hitoktatás, de ez is csak szigorú, ordináriusi felügyelet alatt teheti lehetővé hívő egyházi hivatalviselését.²¹⁶

Igazi áttörést a 1983-mas CIC hozott a spontán vallási közösségek kapcsán. A korábbi jogszokással összhangban továbbra is az evangelizációban jelöli meg a közösségi létezés – de egyben minden krisztushívő vallási életének perspektíváit: „Minden krisztushívőnek kötelessége és joga azon fáradozni, hogy az üdvösség isteni híre minden korban az egész világon minden emberhez egyre inkább eljusson.”²¹⁷ Ennek ismeretében és keretein belül áll a rendelkezés: „A krisztushívőknek jogában áll, hogy jótékony, illetve vallásos célú vagy a keresztény hivatást a világban előmozdító társulásokat alapítsanak és vezessenek, valamint, hogy ugyanilyen célok közös megvalósítása érdekében összejöveleteket rendezzenek.”²¹⁸ Ezt a szellemet erősíti a Kódex 225. kánonja is (2. §.), amely a „világi krisztushívők kötelességei

²¹⁵ Enchiridion Iuris Canonici ad usum et privatorum concinnavit Stephanus Sipos. Piazza Montecitorio, Romae, Italia, 1954. Orbis Catholicus – Herder. - § 61 - § 71. (268-324.)

²¹⁶ i.m. - § 78. De laicis, eorumque iuribus et officiis. – II. De iuribus et officiis laicorum. (349-350.)

²¹⁷ Az Egyházi Törvénykönyv – A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal – szerk. Erdő Péter. Bp., 1986. Szent István Társulat. – Can. 211. (220.) (Továbbiakban: CIC, 1983.)

²¹⁸ CIC, 1983 – Can. 215. (222.)

és jogai” című fejezetben, amely a társadalmi és közösségi élet minden szeletének az evangélium fényével való megvilágítását írja elő mintegy sajátos kötelességként a hívők számára.²¹⁹

A Kódex külön címet ad a „Krisztushívők társulásai”-nak és a Krisztushívők magántársulásainak” (Can. 298. – Can. 329.). Persze elsősorban a hivatalos, intézményes szervezetekről szólnak ezek a cikkelyek, de azok a mozgalmak és közösségek, melyek jogi személyként funkcionálnak az intézményi egyház testén belül, szintén ide sorolhatók. „Az egyházban vannak olyan, a megszentelt élet intézményeitől és az apostoli élet társaságaitól különböző társulások, amelyekben a krisztushívők, akár klerikusok, akár világiak együtt közös tevékenységgel igyekeznek a tökéletesebb életre vagy a nyilvános istentisztelet, illetve a keresztyén tanítás előmozdítására vagy más apostoli tevékenységre, tudniillik az evangélium hirdetésére, a vallásosság vagy a segítő szeretet gyakorlására és a világi élet keresztyén szellemmel való átitatására.”²²⁰

A kánoni jog ezeket a „társulásokat” is teljesen a hierarchia alá rendeli, akkor lehet hivatalos a közösség, akkor veheti fel a társulás a „katolikus” nevet, ha ahhoz a megfelelő egyházi hatóság beleegyezését adja (Can. 300.-301.). Ide tartoznak a harmadrendek (Can. 303.) és a megújulási mozgalmak.

Külön szervezeti egységet alkotnak az ún. „világi intézmények”, melyekről a Kódex így nyilatkozik:

„A világi intézmény a megszentelt élet olyan intézménye, amelyben a világban élő krisztushívők a szeretet tökéletességére törekcszenek, és a világ megszentelését főként belülről igyeckszenek szolgálni.”²²¹

Ezek a közösségi típusok például a Fokoláre lelkség jellemző formái. Teljes vagyonsközösség, az ordináriusnak való engedelmsesség jellemzi ezt az életformát.

1.5. *Mozgalmak az egyház és a társadalom horizontján*

Az emberi lélek igénye bensőséges kapcsolatokra egy olyan alapvető motiváció, amelynek kielégítéséért hajlandó akár még értékrendszerét megváltoztatni, akár önmagának egy részét is feladni. Ez a megváltozott viszony akkor egészséges, ha kétirányú, és személyessége miatt

²¹⁹ Vö. Erdő Péter: A megszentelt élet formái az egyházjogban. In: Teológia, 24, 1. 1990. – 19-24.

²²⁰ CIC, 1983 – Can. 298. – 1. §. (278.)

²²¹ i.m. – Can. 710. (534.)

mindenféle külső érdektől mentes. Ennek az intim igénynek a megoldását Georges Bataille teológus a szexualitásban és a szent kapcsolatban látja.

Ezt továbbgondolva: a bensőséges emberi kapcsolat és a vallásos gyakorlat. Ezek a kapcsolatok megvalósulásuk esetén mintegy kifordítják az ember számára eddig megszokott világot, patológiás esetben a valóságot is. Ez az alapjaiban megfordult világ azonban „sarokvasként”, állandó pontokként tekint az emberi és az isteni tudat értékeire – ha a kapcsolat középpontjában Isten áll.

Ez a törékeny kapcsolat megszakadhat az erőszak, az önös érdek és a színlelés bármilyen halvány megjelenésével is. A „szent szolgaság”, a teológia szerint a krisztusi alázat az egyetlen út, ami ezt a csodálatos együttlétet képes fenntartani – így érthető az ilyen kapcsolatokban élő emberek vérre menő küzdelme a lelki elbukás lehetőségei ellen.²²²

Lehetséges-e, hogy ez a két „megoldás”, a személyes emberi és a személyes isteni kapcsolat minden külső és „hamis” érdektől mentesen együttesen megvalósul? Az előbbi fejezetekben tárgyalt értékek tudatában a vallási kisközösségek, a bázisközösségek, mintha a társadalomtól néha túlságosan is elszakadt egyház és az egyháztól gyakran mindenáron elszakadni akaró társadalom igazi, élő kapcsolatait, a kettő igazi horizontpontjai, szintézisei lennének.²²³

1.5.1. Nemzetközi kitekintés

Természetesen a magyarországi események nem voltak elsők és egyedülállóak a világegyház második világháború utáni történetében. Lényeges áttekintenünk legalább néhány szó erejéig azokat, amelyek valódi gyökereit képezték a mozgalmak és a közösségek hazai kivirágzásához. A szakirodalmon belül szokás több „szülőházát” megjelölni. A magyar közösségekre méltán állíthatjuk, hogy a legnagyobb hatást az olaszországi gyökerek jelentették, talán az idősíkban is leghamarább itt jelentek meg a mi fogalmainkkal megjelölt bázisközösségek.²²⁴

Az olasz szellemiség számára – amint azt Alszegehy Zoltán személyes tapasztalatai alapján állítja – a magány elviselhetetlen, „ha minden ember társas lény, az olasz még társasabb”.²²⁵

²²² Georges Bataille: From Theory of Religion. In: The Postmodern God – A theological reader – edited by: Graham Ward. Malden, USA, 1997. Blackwell Publishers. – 15-24.

²²³ Cserháti József: Párbeszéd a világgal. In: Vigília, 47, 9. 1982. – 324-329.

²²⁴ Vö. Kondé Lajos – 1. Interjú – In: Melléklet.

²²⁵ Alszegehy Zoltán: Olaszországi benyomások. In: TTK '81 – 71. (Továbbiakban: Alszegehy, 1981.)

Minden bizonnyal ezek a nemzeti sajátosságok is nagyban hozzájárultak, hogy 1943-tól kezdve immár az egyház testén belül is nyilvánosan „köztes csoportok” működhessenek.²²⁶

A bázisok mellett nagy jelentőségre tettek szert a fent már említett világi intézmények, melyek pasztorális munkájukban gyakran mosódtak össze a bázisokkal, a megújulási mozgalmak rengeteg változatával. Alszeghy bemutatásában ezek közül kiemelkedőek a korábban már taglalt Fokolár, a milánói Don Giusanni által alapított, kifejezetten az ifjúság megújulását megcélzó *Comunione e Liberazione*²²⁷ (Közösség és szabadulás) és a római Szent Egyed közösség, amely 1971 óta végez diák- és munkáspasztorációt. Európa ébredésében meg kell említeni Kiko Arüelles Új-katekumenátusát, amely a fasiszta Spanyolországból 1962-től kezdve több százezres világmozgalommá nőtte ki magát.²²⁸

A magyar mozgalmakra bár közvetlen hatást nem gyakoroltak, mégis meg kell említeni Dél-Amerika ébredéseit. Az első ország mindezek közül Brazília, ahol mára már jóval több, mint százezer bázisközösséggel számolhatunk.²²⁹ A kisközösségek ilyen mértékű elterjedésének okai között egyszerre kell megemlítenünk a brazil népesség néhány évtized alatti megduplázódását és az ennek következtében (is) rohamosan változó társadalmi és gazdasági szisztémákat, melyekhez az egyház nem tudott alkalmazkodni.

A magyarországihoz hasonló paphiány itt már évtizedekkel ezelőtt jelentkezett, így gyakorlatilag a bázisok vették át az intézmény szerepét is:

*„bázisközösségek nélkül egy brazil ember vallásossága elképzelhetetlen.”*²³⁰

A bázisok egymással teljes együttműködésben építik a brazil egyházat, amely jelenleg a világ legdinamikusabban fejlődő nemzeti egyházává fejlődhetett – javarészt a bázisközösségek léte és az intézmény bátorsága, helytállása miatt. Ennek intézményi jele az 1971-ben felállított Centro Comunitario de Promoção Humana (C.C.P.H.) közösségi központ, melynek célja az emberi fejlődés előmozdítása.²³¹

Meg kell említeni azt a bonyolult helyzetet, amely Chile közösségi hálózatát jellemzi. Az 1960-as évektől folyamatosan súlyos politikai válságok sorát átélő társadalom és egyház a magyarországi egyházhoz hasonló megoldáshoz folyamodott: az aktív vallásosság csak kisközösségi formában maradhatott fent. Ezek a bázisok a mai napig a chilei nemzeti egyház gerincét képezik.²³² Összegzésképpen meg kell említeni, hogy a világegyház fent bemutatott

²²⁶ Alszeghy, 1981 – 76.

²²⁷ lásd: Kozma György: A *Comunione e Liberazione* mozgalom. In: *Vigília*, 51, 11. 1986. – 812-814.

²²⁸ Alszeghy, 1981. – 77-79.

²²⁹ Benkő Antal: Brazíliai tapasztalatok. In: *TKK81* – 37.

²³⁰ i.m. – 24-44.

²³¹ i.m. – 48.

²³² Csókay Károly: Chilei élmények. In: *TKK81* – 62-70.

területein az intézményi egyház „fedezte fel” a paphiányt – így gyakran az intézmény kezdeményezte a bázisok létrejöttét is.²³³

1.5.2. Az új katolikus mozgalmak jellemvonásai Magyarországon

Kamarás István, a magyarországi közösségeket először feldolgozó kutatók egyike a „bázisok” életét hat szempont szerint vizsgálja, ezek: létrejöttük motívumai, sajátosságaik, szerkezetük és dinamikájuk, tevékenységük, értékrendjük és vallásosságuk, társadalmi jelenlétük, valamint kapcsolatuk az egyházzal. Ezek rövid bemutatásával kezdem a fentiek szintézisének megalkotását.

1.5.2.1. A közösségek létrejöttének motívumai

A magyarországi bázisközösségek létrejöttének okait teológusok és szociológusok, vallásos és ateista kutatók hasonlóan látják, de más-más tényezőkre helyezik a hangsúlyt. Cserháti József a közösségi keretben történő új útra lépést, az életszerűbb vallásosságot és a mindenféle (de elsősorban szociális) igazság iránti fokozott érzékenységet látja a legfőbb mozgatóknak. Szennay András És Tomka Ferenc a társadalom minden szintjén megmutatkozó közösségi igénnyel, a vallási elmélyülés iránti igénnyel, Isten népe minden tagja egyenlőségének tudatosulásával, a püspöki karok támogatásával és a tanúságtevő magatartás erősödésével magyarázza a kisközösségi mozgalom fellendülését.

Endreffy Zoltán azt hangsúlyozza, hogy a bázisközösségek kialakulásának egyik fő oka az a felismerés, hogy a kereszténység individualizálódása, a valódi keresztény közösségek hiánya olyan állapot, amely nincs összhangban az alapító, Jézus szándékával, hiszen ő nem elszigetelt egyéneknek hirdette Isten Országát.

Horváth Zsuzsa a laikusok megújulás iránti igényét és a keresztény öntudat kisközösségi keretben hatékonyabban történő erősítését emeli ki.

Kerékgyártó P. István úgy véli, a közösségkeresés (illetve a közösség hiánya) lökött többeket vallási közösség felé, a vallásos fiatalok egy részét pedig szüleik formális vallásosságának kritikája.

²³³ Tomka Ferenc: Hogyan jön létre a kisközösség? In: Teológia, 16, 3. 1982. – 189.

Tomka Miklós szerint a társadalom már nem biztosítja az életünkhöz szükséges közösségeket, amit pedig kérdésünk nélkül kínál, az nem elégít ki bennünket, így aztán az ember egészét átfogó és létkérdésekkel gyakorlati szinten is szembenéző közösségeknek különösen nagy a keletje.

Blanckenstein Miklós szerint az élő, a személyesen megélt hit által motivált cselekedet és a másokkal való közösség megélése élteti ezeket a közösségeket.

Lénárd Ödön pedig úgy véli, hogy a keresztény kisközösség is a társadalom eltömegesedésének a következménye, emberi fészkek, amely tagjainak egyénenkénti, a közösségnek közösségi haladását szolgálja Isten Országa felé, ennek a hálaadásnak pedig a kérügma, a katekézis és a diakónia a gócpontjai.²³⁴

Ennek pedig mintegy mozgatója a felnőtt társadalom eddig sosem tapasztalt igénye a katekézis iránt.²³⁵ Hiány jelentkezik az emberek személyes kapcsolatairól is a kisközösség pedig éppen személyes oldaláról ismert.²³⁶

„A magyarországi kisközösségek nagy része közösségi talajon, vagyis közösségképző mozgalmak, illetve más közösségek erőterében születik, másik része vonzó vagy offenzív, szociológiai és/vagy teológiai értelemben karizmatikus személyek körül alakul ki.”²³⁷

1.5.2.2. A kisközösségek életének sajátosságai

„A bázisközösségek ismérveként Kerékgyártó 6-20 fős létszámot, a személyes, baráti kapcsolataikat, az önkéntességet, a fejlett mi-tudatot, az állandó információcserét és a közös normákat sorolja fel. Horváth Zsuzsa ezeken kívül még a következőket említi: elkötelezettség a mozgalommal, egalitárius törekvések, decentralizált szervezet, vagyis a csoportok viszonylagos önállósága, nyitottsága a mozgalmakon kívüliekkel szemben is, csoportközi információáramlás. András Imre olyan kisméretű társadalmak megvalósuló utópiáinak tartja őket, amelyek 'a túlorganizált nagytársadalommal szemben a boldogulást kereső egyénnek valódi társadalmi alternatívát biztosítanak.’²³⁸

²³⁴ Kamarás, 1994 – 141.

²³⁵ Tomka Ferenc: A katolikus felnőttképzés Magyarországon. In: Teológia, 22, 3. 1988. – 162-171.

²³⁶ Gyulay Endre: Keresztény felnőttképzés jelentősége és feladata. In: Teológia, 22, 3. 1988. – 138-145.

²³⁷ Kamarás, 1994 – 142.

²³⁸ u.o.

Ami a közös normákat illeti, inkább világnézet-alapú, mint azonos értékrendű közösségeknek kellene tekinteni a magyarországi bázisközösségeket, annak ellenére, hogy tagjai értékrendje alapján is megkülönböztethetők a többi kisközösségtől. Az értékrendbeli homogenitás azonban viszonylagos, a keresztény jelzővel minősíthető értékrendnek eléggé eltérő változatai kerülnek egy-egy közösségbe. Endreffy szerint Jézus kontraszt-társadalomként képzi el Isten népét. Nem politikai, állami vagy nemzeti alakzatként, hanem olyan közösségként, amely önálló életteret alkot, amelyben az emberek másként élnek.

Többen érzik a hasonlóságot a mai bázisközösségek és az őskeresztény közösségek között. Kerékgyártó a karitászra való nyitottságukban, közösségi demokratizmusukban, laikus és klerikus elem összemosásában látja ezt. Ezek a kisközösségek eléggé szorosan kapcsolódnak az egyház intézményekhez, azok kommunikációs csatornáihoz, a hivatalos katolikus egyház által támogatott lelkeségi mozgalmakhoz. Az azonban kétségtelen, hogy a diaszpóraléthez sokkal jobban alkalmazkodtak, mint a nehezebb, hagyományos intézményes formák. Természetesen ezek a mozgalmak is intézményesülnek, de intézményeik – mivel nem terhelik őket történelmi koloncok – általában korszerűbbek, demokratikusabbak, hajlékonyabbak és hatékonyabbak.

A közösségek két leggyakoribb típusa a lelkeségi és más vallási jellegű mozgalmakhoz, valamint a plébániákhoz tartozó közösségek, kisebb halmazokat képeznek a mozgalmak holdudvarához tartozó közösségek, a karizmatikus személyekhez kapcsolódó hálózatok és független közösségek. A mozgalmakhoz tartozó közösségek bizonyultak a legtartósabbnak, a plébániák a legkevésbé, elsősorban a közösségeket szervező papok eltávovása miatt.²³⁹ Nagyon fontos kiemelni azt a lelki igényt, amely minden érték fölött jellemzi a mozgalmakat: az eucharisztikus asztalközösség és a liturgikus szolgálat kell, hogy közösségeiket is jellemezze.²⁴⁰

„A közösségek céljai között – fontossági sorrendben – a vallásosság, a kapcsolat, a művelődés, a karitász, a misszió és az életközösség áll. A közösségek jelentős részének tagjai egymás gyakorlati, pszichikai, lelki támogatásán kívül más, kifelé irányuló állandó szolgálatot nem vállalnak, ám ezzel is nagy szolgálatot tesz ez a közösség is: egyfelől megvédi tagjait az elidegenedéstől, másfelől oly módon szocializálja tagjait, hogy azok az átlagosnál alkalmasabbá válnak – ha olyan helyzetbe kerülnek – a segítő vagy evangelizáló küldetésre.”²⁴¹

²³⁹ Kamarás, 1994 – 143.

²⁴⁰ Vö. Békés Gellért: Eucharisztia és az egyház egysége. In: Teológia, 20, 1. 1986. – 10-16.

²⁴¹ Kamarás, 1994 – 144.

Meg kell említeni azt az óriási munkát, amit ezek a közösségek az ifjúság,²⁴² valamint a kisgyermek pasztorációjában²⁴³ látnak el.

1.5.2.3. A kisközösségek szerkezete és dinamikája

Úgy tűnik, ezek a kisközösségek általában valamivel, sok esetben pedig jóval stabilabbak, mint a nem vallásos közösségek többsége. A stabil, hosszú történetű közösségek egy része azonban nem eléggé dinamikus, nem képes a megújulásra: az idők jeleire, a kihívásokra, a megszólításokra adott válaszolásra. Az állandó tagságból nem következik a stabilitás.

A kisközösségek felének létszáma jóval nagyobb, mint a szociálpszichológiai kiscsoportja, inkább a társaság méreteit ölti, ez azonban általában a szerves növekedés eredménye, s a nagyobb méret ellenére is jórészt megmarad a személyesség és a családiasság.

Ennek vonzerejét is bizonyítja, hogy a közösségek jelentős részéhez a főként régebbi tagokból álló holdudvar és az úgynevezett levelező tagság tartozik. Az esetek többségében a közösség tagsága a „hasonszórúkból”, eléggé zárt körben gyarapodik. A társadalmi összetételt illetően – bár akadnak szép számmal falusiakból, nyugdíjasokból és kevésbé iskolázott rétegekből rekrutálódó közösségek is – viszont a kisközösségek tagsága homogénebb a templomba járókhoz képest, a tanulók és a szellemi foglalkozásúak teszik ki a tagság zömét. A nagy történeti egyházak gyakorlatához képest ezek a közösségek ökumenikusabbak és dialogikusabbak, hiszen minden negyedik-ötödik közösségben akad nem vallásos és/vagy más felekezetű tag. Bár a közösségek tagsága a katolikus egyház vallási elitjének jelentősebb részét teszi ki, elég nagy számban tagjai az átlagosnál nem sokkal vallásosabb hívek.

Bár a közösségek alakulásához erős lökést adók többsége a nyolcvanas évek végén még klerikus, a vezetők, irányítók, hangadók, mozgatók többsége világi, nagy többségük férfi és diplomás. Szemben a katolikus egyház általános gyakorlatával ezekben a közösségekben gyakori a választott vezető és az öngazgatás, valamint a vezetési stílus is lényegesen eltér: jóval gyakoribb a demokratikus, mint a tekintélyelvű. Bár a demokratikus légkörű csoportokban lényegesen jobb a hangulat, mint a többiekben, nem mindig hatékonyabbak.²⁴⁴ Szennay András összegzése szerint nem szabadna az önálló, demokratikus közösségek működése miatt aggódni, eredményt csak a hívők és a papság közös csoportmunkája hozhat.

²⁴² Vö. Korzenszky Richárd: Elveszíti-e az egyház a fiatal keresztényeket? In: Teológia, 22, 3. 1988. – 150-157.

²⁴³ Vö. Pfister-Schölch, Xaver: A gyermek helye az egyházközösségben. In: Teológia, 22, 4. 1988. – 234-236.

²⁴⁴ Kamarás, 1994 – 145.

Ezt a keresztény testvériséget kell újraszervezni, bizalommal telve újra fel kell fedezni az „alapközösségeket”, a „keresztény élet kovászait.”²⁴⁵

1.5.2.4. A kisközösségek tevékenysége

A vallási kiscsoportok elsődleges célja az evangelizáció, a lelki programokon kívül ugyanis a közösségek többségében fontos szerepet játszanak a kulturális programok, valamint – főleg a családok közösségeiben – a mindennapi élet gondjainak, tapasztalatainak, örömeinek a megosztása is.

Ez azt jelenti, hogy a heti-kétheti összejövetelen kívül átlagosan 5-6 más tevékenységfajtát lehet rögzíteni. A még nagyon kisszámú együttlakó közösségeken kívül jó néhány közösség legtöbbször törekszik valamiféle életközösségre, de a többiek esetében is nyomot hagy a közösségi tevékenység tagjai életmódján és életstílusán. Az átlagemberhez képest jóval gyakoribb életükben a „bekapcsolódás” (különböző ügyekbe, egymás életébe) és az „átkapcsolás” a rutinból, az átlépés a transzcendens, a spirituális, az ünnepi, a szent dimenzióba. Ezeknek a közösségeknek a tagjai jóval egészségesebbek és egészségesebbek, mint az átlagemberek. Jóval több a sikeres házasság, kevesebb a panasz, sikeresebb a bajok elhárítása és feldolgozása.²⁴⁶

Tapasztalni lehet azt is, hogy a kisközösség sajátos tevékenységeivel nagy szerepet játszhat a másodlagos szocializációban, mint a növekedést eredményező nevelés sajátos színtere.²⁴⁷

Ugyanakkor az is érzékelhető, hogy a bensőséges bázis üvegházként is működhet, ahol bizonyos képességek sokkal gyorsabban és erőteljesebben fejlődnek ki, ugyanakkor más tekintetben infantilizálhatja tagjait azzal, hogy az élettől elzárja, ezzel meg is óvja, de el is idegeníti őket.²⁴⁸

Ezek a csoportok alkalmazzák a legnagyobb hatékonysággal azokat a segítő mechanizmusokat, melyeket az egyház karitatív tevékenységei között tarthatunk számon. Az egészségügyi és szociális problémák, melyek egyre nagyobb mértékben lesznek részei mindennapjainknak, egy új egyházképet igényelnek: megszületett a „szegények egyháza”,²⁴⁹ amely várva várja a karitatív segítséget. Ennek megoldására is százával fedezhetőek fel

²⁴⁵ Szennay András: Papok és világiak testvéri közössége. In: Vigília, 47, 8. 1982. – 601-608.

²⁴⁶ Vö. Kály-Kullai Károly: A szenvedélybetegek és az egyházak. In: Vigília, 52, 5. 1987. – 362-366.

²⁴⁷ Vö. Cselényi István Gábor: Az egyházközség diakóniája. In: Teológia, 18, 4. 1984. – 49-52.

²⁴⁸ Kamarás, 1994 – 146.

²⁴⁹ Máté-Tóth András: Születőben a szegények egyháza. In: Vigília, 54, 9. 1989. – 648-651.

házunkban bárhol (ifjúsági és idősebb) karitászcsoportok, melyek egyrészt maguk is bázisközösségeként funkcionálnak, de egyben egy átfogó szervezetei az adott terület bázisközösségeinek, koordinálói a bázisai fizikai és lelki segítségnyújtó tevékenységének.²⁵⁰

Mindenképpen meg kell említeni azonban a családpasztorációt is, amelynek jelentősége a bázisközösségek munkájában egyedülálló.²⁵¹ Házaspárok vezetése alatt álló csoportok képesek csak igazán az egyház több évszázados családra irányuló értékeit megvalósítani. Ezek a célok a mai napig is „korszerűnek” mondhatók, megvalósításuk a bázisokra vár.²⁵²

Marosi Izidor hat pontban gyűjti össze a kisközösségek tevékenységét: 1- a hit elmélyítése, 2 – a közös imádság, 3 – megtérők befogadása, 4 – karitatív munka, 5 – családok pasztorációja, 6 – olyan közösségek létrehozása, melyeknek a célja Krisztus jelenvalóvá tétele.²⁵³

1.5.2.5. A kisközösségek társadalmi jelenléte

A társadalmi kérdésekkel kapcsolatos nyitottságot is többen kisközösségek jellemző jegyének tartják, olykor idealizált képet festve a bázisközösségek társadalmi-közéleti-politikai érzékenységről és aktivitásáról. Jól látja Tomka Miklós, hogy a hatvanas-nyolcvanas években Kelet-Közép-Európa társadalmi atomizálttá és közösséghiányossá váltak. Ekkor az egyház engedélyezett formája a közösségiséget nem biztosította, de ezzel a hívek egy részét arra kényszerítette, hogy ezt a hiányt (is) pótolják.

A kényszerhelyzetben születő közösségek Tomka Miklós szemében, ha nem is tökéletesek, de a civil társadalom szempontjából mintaszerűek, és a második társadalom megszületésének első hullámához tartoznak, mint önálló, korrekciós szerepű, önjogú egyházi sejtek, melyek legitimálása nem felülről jön, hanem tagjai vallási és közösségi igényéből.

Hazánkban a harmadik világhoz hasonlóan összetalálkozik az intézményes formák elégtelenségéből adódó kényszerhelyzet és az a pozitív lehetőség és felelősség, ami egy új típusú társadalom felépítésével kínálkozik.²⁵⁴ Ez azonban ma még inkább csak, mint lehetőség adott, ezt a szerepet ma még nem túl sok kisközösség vállalta fel küldetesként.

²⁵⁰ Virányi Ottó: A katolikus egyház karitatív tevékenysége. In: MKA II. – 323-345.

²⁵¹ Vö. Tomka Miklós: Magyar kereszténység – 1991. In: Vigília, 55, 3. 1990. – 210-216.

²⁵² Vö. Öry Miklós: A keresztény család Pázmány szemléletében. In: TKK81 – 112-137.

²⁵³ Marosi Izidor: A közösségekben élő egyház. In: Vigília, 47, 7. 1982. – 486-487.

²⁵⁴ Vö. Lukács László: Az egyház szolgálata a mai társadalomban. In: Vigília, 53, 12. 1988. – 930-942.

Sok esetben az önépítés, a szűkebb értelemben vett karitász tevékenység, a társkeresés, a tanulás és a kulturált szórakozás jóval fontosabb annál, hogy a kisközösség bekapcsolódjon az országos bajok gyógyításába, a társadalom keresztény irányultságú reformálásába.²⁵⁵

A kisközösségek 1989-ig a földalatti, majd rejtőzködő egyház részét képezték. Mindemellett a közösségek nagy része azon túl, hogy óvta, rejtette, átmentette tagjait, a második Vatikáni Zsinat szellemében megpróbált ablakokat nyitni tagjai számára legalábbis a művelődés és a lelki élet területén.

„A közösségek nagy része még nem gyógyult ki az 1989 előtt szerzett keszonbetegségből (amely együtt jár egyfelől a kishitűséggel, másfelől az elit göggel) s ennek következtében eléggé általános a közélettel és a politikával szembeni bizalmatlanság, eléggé visszafogottak a külvilággal való kapcsolataik.”²⁵⁶

1.5.3. Mozgalmak közösségei a gyakorlatban

A kisközösség fogalomhoz szinte mindig csatolhatók a következő szavak: mozgalom, dinamizmus, jövő, reménység. Ezek a szavak pedig csak egyetlen fogalom logikai gyökeréhez vezethetőek vissza: az élet fogalmához. A dinamizmus és a mozgás a teológia tanításának fényében Szentlélek jelenlétének a jele az Egyház testében.

Mindennek bizonyítékai az élő, mai napig is működő közösségek. Ennek forrásaiként a fent említett Aufbruch-kutatás hét interjút használhatom fel, melyek a tudományos hitelesség mellett a személyesség kritériumainak szemszögéből is betekintés engednek a kisközösségek belső dinamizmusába, közelebb hozhatnak bárkit annak megértéséhez. Cserháti József négy tényezőt említ, melyek

szociológiai szempontból szükségesek egy közösség létrejöttéhez: - közös érdek, - közös cél, - közös értékrend, - „mi tudat”. Lényeges, hogy ezen szempontok alapján tudjuk áttekinteni a létező közösségeket.²⁵⁷

1.5.3.1. Közösségi háló Magyarországon

²⁵⁵ Vö. Szennay András: Egyházunk reménysége – a fiatalok. In: Vigília, 52, 8. 1987. – 577-583.

²⁵⁶ Kamarás, 1994 – 148.

²⁵⁷ Cserháti József: Az egyházi kisközösségek teológiája. In: Vigília, 46, 3. 1981. – 147.

Az egyik legfontosabb jellemzője a fenti elmélet gyakorlati megjelenésének – azaz a közösségi vallásosság hús-vér csoportokká szerveződésének – az, hogy nemcsak önmagukban képeznek közösséget, hanem a *communio* szellemét élik együtt a többi közösséggel. Ahhoz, hogy ennek a – csupán hazánkban – sok ezer keresztény embert átfogó „lelki rendszernek” az igazi működését teljesebben átláthassuk, először ezt a közösségek közötti közösséget kell felderíteni.

A történeti gyökerek Szegeden – az interjúk származási körzetében – nem köthetőek évszámhoz. Folyamat eredménye a ma is működő sok tíz közösség. A hetvenes évek lassú engedése, Kismaros, Nagymaros, a Patkoló, a Hajszoló²⁵⁸ és sok más lassan formálódó találkozó és „szabadegyetem” nyitottak teret a megújulás közösségeinek. Természetesen a lelki igények is különbözőek voltak.

„A létszám legfeljebb száz volt a kezdetekben. A lelkeségi irányzatok között azonban idővel egy érdekes folyamat kezdett kibontakozni: a közösségek lassan összemosódtak, az adott lelkeségi jegyek kezdtek összekopni, tagok vándoroltak egyik közösségből a másikba. Így kerülhettek középponti szerepbe a plébániai közösségek is, hiszen már az egyes tagok szerepe volt a döntő, így nemegyszer előfordult a lelki felvirágzás egy-egy adott plébániai kisközösségen belül is - éppen a lelkeségek megtermékenyítő hatásaként. Tudtuk ötvözni a lelkeségi mozgalmakat, az ún. albérleti közösségeket és a plébánián működő csoportokat - azzal, hogy mi vezetők, elkötelezett személyek egy asztalhoz tudtunk ülni. Ez volt a CT²⁵⁹ igazi alapja. Ilyen személyek, mint Máté-Tóth András, az adott plébániai csoportok vezetői, a Szent József templom csoportjának emberei, Kiss Imre újszegedi káplán egy asztalnál beszéltük meg a közös ügyeket.”²⁶⁰

A közösségi háló koordináló központja így lehetett a CT. A Bokor, mint a „kezdetektől” aktívan jelenlévő lelkeségi közösség így látja létrejöttét:

„Szegeden az úgynevezett, CT-t az én egyik bulányista közösségem néhány tagja hozta létre, s mi kezdeményeztük, mi vetettük fel az ötletet, hogy a szegedi közösségek tartsanak össze a '80-as évek közepétől kezdve, és legyen egy asztaltársaság, ahol a közösségek képviselői megbeszélik, hogy mi van, és szimbolizáljuk azt, hogy Szegeden

²⁵⁸ Katolikus (világi) kiscsoport-vezetőképző tanfolyamok, melyek többnyire évente indulnak és a cserkész hagyomány ismeretivel, illetve némi minimális teológiai ismerettel vértetik fel a jövőbeni csoportvezetőit. A hetvenes évektől napjainkig működik, a tanfolyamok helyszíne mindig más, jelenleg (2000) Eger ad otthont az ország „hajszolósainak”.

²⁵⁹ Coordination team – koordináló csoport, az ezredfordulóra megszűnt szegedi sajátosság, a kisközösségi háló „csomópontja”, hagyományosan első számú irányítói az egyetemi lelkész (Kondé Lajos), illetve az egyetemi lelkészség, a Katolikus Ifjúsági Iroda illetve más elnevezésű, de hasonló tagsággal bíró lelkészségi szervek gyakran összemosódó tagságában és vezetőségén munkálkodó fiatalok.

²⁶⁰ Kondé Lajos – 1. interjú – In: Illyés, 2000.

is van az egyháznak egyfajta kisközösségi hálózata, bázisa, ahova mi ugyanúgy hívtuk az ittlévő fokolárés testvéreket, mint a taizéieket vagy karizmatikusokat,²⁶¹ úgy a függetleneket vagy a plébániai ifjúsági csoportokat. Ennek a munkának az érdekében nyertük meg a Katona Nándi atyát, Isten nyugosztalja, a Fudalát²⁶² annak idején, a Kondé Lalit²⁶³ annak idején, a püspököt, magát is.”²⁶⁴

A CT munkája minden szempontból a kisközösségek tevékenységét támasztja alá. Figyelembe kell vennie mindazokat a lelki – és fizikai, lásd: JOC²⁶⁵ – sajátosságokat, amivel a jelenlévő lelkiségek, de leginkább közösségeik rendelkeznek:

„a CT koordinál például egy közös keresztutat, amely alatt nincs taizéi imaóra, nincs karizmatikus összejövetel. Természetesen ez nem akarja kisajátítani a lelkiségek összességét, de bizonyos alkalmakat kell teremteni. Nem az a jó, hogy minden héten egy ilyen mise legyen például, hanem egy hónapban egy ilyen mise legyen, a többit mindenki intézze úgy, ahogy megéli. (...) ez valósul meg abban a hallatlan könnyedségben, ami itt, Szegeden ma is jellemző: egy személy gond nélkül átmegy egyik lelkiségből a másik lelkiségbe, de ez minden szempontból a személy szintjén marad.”²⁶⁶

A vezetőképzés a CT mellett a másik olyan momentum, amely a teológiai ismeretek mellett lehetőséget nyújt a közösségek feletti gondolkodásmód elsajátítására – így továbbadására is.²⁶⁷

Igazából több, sajátosan szegedi probléma is jelen van a közösségekben, melyek a gördülékeny működést gátolják és gátolták a múltban. A ferences közösség vezetője ezt így interpretálja:

„Igazából még nem ismerem túl mélyen a szegedi ifjúságot, de amikor lejöttem, már mondták, hogy túl sok lány van és kevés fiú. Ez szegedi alapprobléma. Ez máshol nem így van. Én voltam Miskolcon egy ifjúsági közösségben, és ott a Miskolci Egyetemről jártak vagy tizenöt-húszan fiúk - ez megadta a hangulatát a közösségnek, amit nem tartok rossznak. Ez tehát itt egy speciális probléma. Már látom az áldásos hatását,

²⁶¹ Lásd - 4. interjú. (Karizmatikus közösség.)

²⁶² t.i. Fudala István plébános.

²⁶³ Lásd - 1. interjú. (Kondé Lajos)

²⁶⁴ Bokor közösség – 6. Interjú.

²⁶⁵ Jeunesse Ouvrière Chrétienne – egy belga kezdeményezésű, a munkásifjúság pasztorációjára szakosodott lelkiség és mozgalom.

²⁶⁶ 1. Interjú. (Kondé Lajos)

²⁶⁷ Lásd: 5. interjú. (JOC közösség)

hogy ebbe nem szabad belenyugodni, ez nagyon fontosnak tartom, és rá is játszok egy kicsit.”²⁶⁸

Természetesen minden közösség mást és mást tekint problémának. Jellemző a karizmatikusok „ifjúsági” kritikája:

„a szegedi tagság ráadásul jórészen nem is szegediekből állt, hanem itt tanuló egyetemistákból és főiskolásokból.”²⁶⁹

A Bokor tagsága lényegileg ugyanezt a problémát egy más szemszögből látta:

„Csak a szegedi tapasztalatokra koncentrálva - a Bokor csoportok, amelyek körülöttem voltak, egytől hat-hét volt ezen csoportoknak a száma, amelyek általában közvetlenül, vagy közvetve tartoztak hozzám, mint a 'főkolomposhoz', és ezek szinte kizárólag egyetemistákból álltak.”²⁷⁰

Az igazi gondot azonban az elkülönülés és az információhiány okozza.

„Az egyik pont az az, hogy csak egy bizonyos szintig ismerjük ezeket. (A többi közösséget – a szerző) Néha nekem személy szerint egy picit az a benyomásom, hogy ezekben a közösségekben nincs annyira előtérben az, hogy az életünket Istenért akarjuk leélni. Inkább egy baráti társaság ez”²⁷¹ A ferences közösség is hasonló problémákat érzékel: „én még nem kerestem velük a kapcsolatot, sőt igazából ők nem keresték velem a kapcsolatot, illetve puhatolózások voltak felsőbb szinten - a Fokoláre lelkeséggel, meg egy-két hasonló mozgalommal. A Fokoláre elég jól áthatja a várost, sok plébánián van csoportjuk. Itt nem messze is van egy közösségi ház,²⁷² ahol fokoláre fiatalok élnek, ők területileg hozzánk tartoznak. Igen erős a kötődés a karizmatikusokkal,²⁷³ bár ez nem általam, másokon keresztül igen nagy nyitottságot érzek. Az ifjúság a Szent Imre kollégium révén ismét igen átjárható és nyitott. Nem kerestem igazából a kapcsolatot velük, mert időm nem nagyon volt - fél éve vagyok itt. Egy csomó embert meg kell ismernem még, de amit eddig látok: nyitottak.”²⁷⁴ Jellemző a Bokor „elit”-tudata: „Én nem tudom, hogy a többi fajta közösség egymással milyen viszonyban volt, de igazából nem voltak nagy közös ügyek itt Szegeden. A CT szervezésén túl nem nagyon. Voltak kritikáink, a karizmatikusokat nem tartottuk elég okosoknak, a Fokolárét pedig nem tartottuk elég bátorinak - a Fokoláré

²⁶⁸ Lásd: 3. interjú (Ferences közösség)

²⁶⁹ Karizmatikus közösség – 4. interjú.

²⁷⁰ Lásd: 6. interjú. (Bokor közösség.)

²⁷¹ Bokor közösség – 6. Interjú.

²⁷² Lásd: 7. interjú. (Fokoláre közösség)

²⁷³ Lásd: 4. interjú. (Karizmatikus lelkeség)

²⁷⁴ u.o.

csak a rendszerváltás után csatlakozott a CT-hez. Ilyen értelemben volt kritikánk, kritizáltuk a közösségeket, de én úgy emlékszem rá, hogy ahogy telt-múlt az idő, egyre inkább úgy éreztük, hogy a különböző közösségek különböző jellegzetességei valahol mégis az egész egyház belső megújulásának szolgálatában állnak. És a CT miatt nem hangsúlyoztuk a kritikát. Volt úgy magunk között kritikánk, de nem hangsúlyoztuk.”²⁷⁵

1.5.3.2. Közösség-változások

Természetesen meg lehet találni azokat a pontokat, ahol a közösségek létrejöttének – és gyakran feloszlásának, átalakulásának történeti nyomai fellelhetők. Előbb azonban tisztában kell lenni a közösségek társadalmi jelenlétének mechanizmusaival:

„A közösségek mindegyikére egy bizonyos periodicitás jellemző, néhány közösség fellendül néhány elhal, de mindenképpen az élet jellemzi őket. Ez a legnyilvánvalóbb a szegedi nyolc boldogság közösségek létében. Legelőször talán hat közösség volt, majd a változások folyamán a tagság fokozatosan csökkent, végül egy-kettő működőképes maradt.”²⁷⁶ A jelenlegi karizmatikus közösség így látja a nyolc boldogság lelkiségét: „Van neki egy sajátos arculata, amit nem mindenki szeret, tehát ők a zsidókat nagyon-nagyon szeretik, tehát mindenféle olyan dolgot, amit a szentírási alapokon ránk hagytak, a liturgiában, a Sabbath megülésében felelevenítik. De természetesen mindezt a feltámadás fényében. Sokat imádkoznak Izrael megtéréséért.”²⁷⁷

„Egy másik megvalósult irányvonal mára a JOC. Ez a közösségi lét, amely a munkás fiatalok felé nyitott megtestesítője a zsinat utáni rugalmas és mindenki irányába kezdeményező Egyház jelenlétének”²⁷⁸

A JOC az egyik legfiatalabb lelkiség, így tehát közösségei is inkább a legifjabbak közül kerülnek ki.

„Negyven évvel ezelőtt már létezett Magyarországon egy JOC-mozgalom, KIOE néven. De ezt nagyon hamar beszüntették, ekkor harmincezer tagja volt Magyarországon. '49-ben szűnt meg. '95-ben ez a Balázs vezetésével indult újra, bár az idősek Pesten a rendszerváltás körül már felvették a kapcsolatot a külföldi tagokkal, és megpróbálták újraindítani. A cél: a munkásfiatalokkal való foglalkozás.

²⁷⁵ Lásd: 6. interjú (Bokor közösség)

²⁷⁶ Lásd: 1. interjú (Kondé Lajos)

²⁷⁷ Lásd: 4. interjú (Karizmatikus közösség)

²⁷⁸ Lásd: 1. interjú (Kondé Lajos)

Az ő tetteiket vizsgálja, életüket kívánja segíteni. 1994-ben jött létre ez a közösség azokból a hittanosokból, akik nyolcadikban bérháztartásokba kerültek. Én azért kezdtem ezt a csoportot - saját tapasztalatomból -, mert a fiatalok a bérháztartással 'kibérháztartoznak' az egyházból, és nem maradnak.”²⁷⁹

A legkorábbi közösség, amely már átmenetet képezhetett a hagyományos népi vallásosság háború előtti intézményei és a „modern” lelkiségek vallási csoportjai között a ferences harmadrend.

„A háború utáni években volt egy-két fiatal, akik szilárd magot alakítottak ki a városban. Talán 20-25 fővel működik a közösség. Érdekes, hogy a '80-as évek elején az egész világban volt egy jelentős változás a ferences harmadrend rendszerében. Egy új konstitúciót, szabályzatot állítottak össze, teljesen megreformálták, egy teljesen más lelkiséget állítottak fel. Ez egy dinamikus ferences lelkiség volt szemben a korábbi, eléggé statikus, a népi jámborságra alapozott lelkülettel. Nem volt már elég az a templomi vallásosság, ami a régi rózsafüzér-társulatokat jellemezte, hanem egy együtt gondolkodó, a harmadrend minden kötelezettségét - az engedelmisséget, a szegénységet és a maguk családosi módján a tisztaságot felvállaló rendet próbálnak megvalósítani.”²⁸⁰

Természetesen megvan a sajátos történeti kapcsolat is a szegedi közösségek között. Kondé Lajos, aki „hivatalosan” is felelős a szegedi csoportokért így látja ezt:

„A legalapvetőbbek a plébániai alapú közösségek, ezen kívül Szegeden megtalálhatóak a Fokoláré, a Bokor, a Karizmatikus megújulás és a ferences lelkiség által ihletett irányzatok. Időseikben első a Fokoláré volt, majd párhuzamosan alakultak a Karizmatikus közösségek, a nagyobb hullámok közül pedig a legkésőbbi a Bokor közösségek megjelenése lehetett. Kezdeti időszakban újdonságként hatottak ezek a közösségek egymásra.”²⁸¹

A karizmatikus közösségek talán a legnépesebbek a városban. Kezdeteik szintén a nyolcvanas évekre nyúlnak vissza:

„Ahol én kezdtem, a Lukics Petiéknél körülbelül hatan-heten voltunk, a Szent József templomban voltak vagy tizenketten. Aztán a Lukics Peti bedobta a törülközőt, tehát az

²⁷⁹ Lásd: 5. interjú (JOC közösség)

²⁸⁰ Lásd: 3. interjú (Ferences közösség)

²⁸¹ Lásd: 1. interjú (Kondé Lajos)

életébe jöttek mindenféle problémák és azt javasolta, hogy olvadjon össze ez a kettő csoport, ő pedig kivált. Azóta őt én nem is láttam ilyen karizmatikus rendezvényen. Tehát először volt ez a két csoport, ugyanakkor létezett már ilyen, a legrégebbi közösség Tápén van, Zselepszki atya alapította az első karizmatikus közösséget Szegeden. Akik akkor beléptek, azóta is tagjai a gyülekezetnek. Ők azok a bizonyos 'nénik', a 'néni-csoport', akik idősebb tagokból tevődnek össze, úgy tudom, a '80-as évek elején alapulhattak. Miután átmentünk a Szent József templomba, ott szintén ez a nyolc boldogságos 'frakció' tanyázott, nekem máris, azonnal konfliktusaim támadtak, mert nekem ez a nyolc boldogságos dolog sehogy sem jön be, hogy így fogalmazzak. Én úgy érzem, hogy ők a Szent Pál és Szent Péter közötti időszakot élik, az Újszövetségnek azt az időszakát, amikor Pál még nem jött el, hogy kidobja az úgymond felesleges dolgokat.”²⁸²

Egy különleges helyzetben lévő katolikus vallási közösség a szegedi Csillag börtön Mécses lelkiséghez tartozó „bázisa”. Kapcsolata a többi szegedi bázisközösséggel – érthető okokból – csak formális. Története azonban egybeesik a „külső” világ kisközösségeinek történetével:

„'88-'89-ben, már ki lehetett lépni a nyilvánosság elé, természetesen ez azért mégsem volt ilyen egyértelmű, hiszen nagyon-nagyon sokan ellenezték, mert a megrögzött gondolatokat, az ember szokásait a legnehezebb levetkőzni, viszont ekkor már nem volt büntetendő cselekmény ezen gondolatok alkalmazása és terjesztése. A zárkák mélyéről indult egy olyan gondolat, hogy lapot kéne indítani az elitélteknek, egy vallási témájú lapot, ez lett az ún. Mécses börtönpasztorációs lap, ami jelenleg a kilencedik évfolyamát éli. 1990-ben megalapult a Magyar Börtönpasztorációs Társaság, ez teljesen ökumenikus, magában foglalja a Római Katolikus Egyházat, a protestáns felekezeteket, s változó intenzitással működik a falakon belül. Természetesen jelen vannak a kisegyházak, vagy szekták, ők mereven elzárkóznak a Mécses lelkiségtől, a Börtönpasztorációs Társaságtól, de van egy olyan gondolatom, hogy szervezeti hovatartozástól függetlenül ők is ugyanazt akarják, ugyanazt szeretnék, amit szervezett formában a Mécses lelkiség.”²⁸³

1.5.3.3. A lelkiségek mozgalom-története

²⁸² Lásd: 4. interjú (Karizmatikus közösség)

²⁸³ Mécses börtönközösség – 2. interjú.

Utalásszerűen meg kell jelölni a fent említett és részletezett közösségek értékrendszereit, céljait, azon momentumait, amelyek révén bekapcsolódhattak a szegedi közösségi hálóba. Ezek a tények az élet tényei, hiszen ezek a közösségek az élő Krisztus jelenlétének hirdetői a világban. Mozgalmaik az egész földön tanúbizonyságot tesznek vitalitásukról, a Szentlélek tüzéséről.

1.5.3.3.1. A ferences lelkeség közösségei

Minden ma működő megújulási mozgalom közül a legősibb – Szent Ferenc lelkesége. Csakúgy az egyetemes, mint a magyar egyház történetében a legelső pont, ahol a kisközösségi vallásosság mai formájához hasonlót fedezhetünk fel: a XVI. század domonkos és ferences harmatrendjei. „Az egész egyház vallásos és lelki fejlődéséhez ezek a harmadrendek sokszor nagyobb mértékben járultak hozzá, mint a jámbor társulatok, melyekben az előírt vallásos gyakorlatok elnyomták a spontán lelkeséget.”²⁸⁴ Ennek a szellemiségnek Szegeden a mai napig is jele a ferences szerzetesközösség. Az Alsóváros ötödik évszázada déli központja a ferences rendnek.

A közösség vezetője kiemelt fontosságúnak tartja a missziós lelkületet, az élő, aktív vallásosságot. A mai közösségek gyakran híján vannak ezeknek az elhivatottságoknak. A probléma gyökerét a vezető az életkori sajátosságokban és a szektás lelkület veszélyében látja. A lelkeség pedig éppen a mély és bensőséges, örömmel teli missziós életet helyezi előtérbe. Elkötelezett élet csak egy kisközösségben lehetséges a jövő egyháza fog megvalósulni ezekben a közösségekben.²⁸⁵

1.5.3.3.2. Fokoláre közösség

Időrendben az első „modern” mozgalom, amely Szegeden „felütötte a fejét”. Hagyományai évtizedekre nyúlnak, hívők és papok közösségei alkotják és alakítják életét a mai napig. Kiss Imre szavaival: Chiara Lubich műve „a világon szinte mindenütt elterjedt mű, mely a magyar egyházban is jelentős tényezővé vált az utóbbi években. Az ’egység lelkesége’ – ahogyan gyakran nevezik – az egyháznak szinte minden területén megújulást hozott: az

²⁸⁴ Szilas László: Kisközösségek az egyháztörténelemben. In: TKK81 – 104-105.

²⁸⁵ Vö. 3. interjú (Ferences közösség)

egyházmegyékben, a plébániai pasztorációban, a szemináriumokban, a papok lelki életében stb. De nemcsak az egyházban van jelen, hanem behatolt az emberi élet és a társadalom minden szférájába, mint pl. a nevelés, az egészségügy, a kultúra, a politika, a gazdaság területére.”²⁸⁶

A lelkiség igazi értéke a szoros, családi „tűzhelyek” aktív, a mindennapokat átszövő életközösségi jelenléte. A sokszínű és gyakori közös programok őrzik az igazi élő kapcsolatokat a különböző életkorú és életállapotú csoportok között. A ferences lelkülethez hasonlóan a Fokoláre lelkisége is kiemelt helyet szán a missziós lelkületnek. Lényeges cél a jézusi életmodell követése és a dialógus, a párbeszéd készségének gyakorlása.

1.5.3.3.3. A Bokor közösség

Időrendben a „második” volt Szegeden a Bulányi György alapította Bokor megjelenése. Az életközösség szintén a sajátja a Bokor mozgalomnak. A forrásként használt interjú kifejezetten hangsúlyozza az évtizedeken átívelő igazi lelki barátságokat, melyek a csoportokon belül szövődtek. A politika azonban sajnos – mind a mai napig – nem hagyta érintetlenül a közösségeket. A csoportok belső hozzáállásáról az interjúalany így nyilatkozik:

„Hogy mi a közösségen belül politikai kérdésekkel foglalkoztunk-e, erre nagyon egyértelmű nemet kell mondanom, mert nem foglalkoztunk politikai kérdésekkel, a társadalom alakulásának az ügye egyáltalán nem foglalkoztatott bennünket, ilyen értelemben mi fundamentalisták voltunk, azt is lehet mondani, mert mi csak a Bibliával foglalkoztunk, meg imádkoztunk, meg önképző kört csináltunk. Olyan értelemben foglalkoztunk a politikának az egyházpolitika-részével, hogy világban láttuk és sok esetben taglaltuk is, hogy az Állami Egyházügyi Hivatalnak kiszolgáltató magyar egyház a zsinati megújulás, az evangéliumi megújulás útján nemigen fog tudni haladni.”²⁸⁷

1.5.3.3.4. A karizmatikus közösségek

²⁸⁶ Kiss, 1990 – 42.

²⁸⁷ Lásd: 6. interjú (Bokor közösség)

Messze a „legpatinásabb” megújulási mozgalom az 1960-as évek óta teret hódító karizmatikus, vagy pünkösdi megújulás – nem keverendő össze a gyakran szélsőséges egyéb pünkösdi mozgalmi jelenségekkel.²⁸⁸ A mozgalom gyökerei az 1960-as évek Amerikájába nyúlnak, ahol egy „biblikus-szentlelkes” megújulás ezreknek adott új élet, világ és egyházszemléletet.²⁸⁹ A karizmatikusok létszámát napjainkban kb. 120 millióra becsülik (1986-os becslés).²⁹⁰ Számuk hazánkban is jelentős. Magyarországon a mozgalom a hetvenes évek óta jelen van, Szegeden a csúszás közel egy évtized.

A kifejezetten lelki sajátosságokkal bíró karizmatikus megújulás tagjainak – elmondásuk szerint – elsősorban igazi békeséget és szeretetet, lelki nyugalmat ad. Az a kritika azonban, ami a többi nagyobb megújulásnál érzékelhető itt is felbukkan: gyakran a vezetők a korábbi tapasztalatokat egy az egyben meg akarják honosítani az új „missziókban”. Figyelembe kell venni azonban mindenkor a helyi sajátosságokat is.²⁹¹

1.5.3.3.5. JOC közösségek

A belga ifjúmunkás pasztoráció kiemelkedő és világszerte elterjedt szervezete a JOC. Több szegedi közösség is működik mind a mai napig. A JOC szerkezetéről, eszközeiről és céljairól az interjúalany így nyilatkozik:

„A JOC módszere a láss, ítéld, cselekedj - módszer. Szegedi csoportok '93-tól biztosan vannak - de talán előtte is voltak - KIT, Keresztény Ifjúmunkás Találkozók Gyálaréten, ami független a JOC-tól. Ezeket azóta minden évben októberben rendezzük meg. Amióta kapcsolatba léptünk a pesti JOC-al - ez a '95-ös év volt -, azóta ezt az irányvonalat kezdtük szervezni, nagyon egyetértünk a mozgalom szempontjaival és azokkal a gondolatokkal, amit ők képviselnek - a szolidaritással, azzal, ahogyan megközelítik a fiatalokat.”²⁹²

Természetesen még sok más lelkeség és még több lelkeségen kívüli bázisközösség élt és él máig is Szegeden, ezek bemutatása azonban a terjedelem miatt itt lehetetlen lenne. Azonban a

²⁸⁸ Vö. L(ukács) L(ászló): Az ökumenizmus két termékeny évtizede. In: Vigília, 51, 1. 1986. – 66.

²⁸⁹ Koncz Lajos: Jövönk és a keresztény felelősség. In: Vigília, 50, 5. 1985. – 370-371.

²⁹⁰ Szabó Imre: A magyar református karizmatikus megújulásról. In: Teológiai Szemle, 31, 6. 1988. – 365-372.

²⁹¹ Vö. 4. interjú (Karizmatikus közösség)

²⁹² Lásd: 5. interjú (JOC közösség)

leglényegesebb momentumokat reményeim szerint sikerült a fenti tapasztalatok alapján összegyűjteni.

1.6. *Közösségek a történelem horizontján*

A XX. század Magyarországnak egyháztörténete ugyancsak bővelkedik fordulatokban és immáron véglegesnek tekinthető egyház-politikai döntésekben. Történetük vizsgálata nyilvánvalóvá teszi, hogy szinte teljesen kimaradtak ezeknek a történelmi sarokköveknek a megalkotásából és alkalmazásától. A kisközösségek története a kisemberek, a mindennapok keresztény embereinek története.

Ha egy kicsit végiggondoljuk, a történelem minden pillanatában voltak „kisközösségek”, egyszerű emberek csoportjai, akiket egyetlen érdek tart össze: a hit. Hit a jobb holnapban, hit a szabadságban, hit a titkokban – a természetfelettiben. Ezeknek persze mindig akadtak szélsőségekig fajuló csoportosulásai, ők azonban már a történelem nagyobb léptékű „játszmáinak” a szereplőivé váltak (misztériumkultuszok, eretnokségek, titkos társaságok, szekták, stb.). A kisközösségek történetének vizsgálatában talán éppen ez a legvonzóbb az érdeklődő számára: a mindennapok vallásos emberei által megélt legfinomabb és legbensőségesebb történelem szakszerű feltárása.

A kisközösségek ugyanis a legszemélyesebb társadalmi csoportok közé tartoznak, hiszen a személyhez szóló és ideális esetben teljesen érdekmentes csoporteszmé kialakulása a legnagyobb eséllyel az ő soraik közt valósulhat meg. Éppen ez az, ami miatt életképesek, fennmaradnak minden üldözés és elnyomás alatt és éppen ez az, amiért „föld alattinak” nevezhetjük őket. Észrevehetetlenné és megtörhetetlenné teszi közösségének tagjait ez az érzelmi radikalitással (szeretettel) egybekapcsolódó és a „nagy dolgok” menetén változtatni nem akaró igazi és közös szabadságélmény.

A kommunista hatalom egyházellenes megmozdulásai és nemritkán katasztrófába torkolló tettei éppen, hogy felerősítették ezt az igazi szabadság utáni vágyat a meggyőződéses és (ezért?) gyakran fiatal keresztényekben. Az interjúk során egyértelműen kicsengett a „tiltott gyümölcs” utáni vágy eltagadhatatlan vonzása is, de a történelmi adatok ismeretében nem kerülhetjük meg a következtetést: itt ennél jóval többről van szó. Egyszerű emberek olyan élmény(ek) birtokába kerülnek, ami feledtetni tudja velük a hétköznapi nyomorát (Gulag, a keresztények megalázása a munkahelyeken, a „sikertelenség” a világban, stb.), értelmet ad

hivatásuknak, munkájuknak, emberi kapcsolataiknak csakúgy, mint a pihenésnek és szórakozásuknak is. Ez az élmény a közösség-élmény.

Az egyházak, mint a közösségélmény kibontakozásának színterei kézenfekvő megoldásnak tűnnek, az érdektelen és tiszta hit, és az egymás és mindenki iránti szeretet tagsági kritériumként a világon csak az ő „programterveikben” jelenik meg.. A Szentírás egésze azoknak az eszméknek a propagálását húzza alá, amiket ezek az emberek csoportlétük alapjának tekintenek. Természetesen joggal mondhatja bárki, hogy a megközelítés nem fedí a valóságot, hiszen a többséget – és ezt az interjúk, valamint az egyéb adatok is bizonyítják – inkább a vallásosság élménye, mint a csoportélmény vonz a kisközösségek és a bázisközösségek világába. Így vagy úgy, de a társadalomtörténeti végeredmény ugyanaz: a közösségek sorai között együtt gondolkodó és tevékenykedő emberek „teljesebb” életet élnek az ilyen élmények nélkül élő embertársaiknál, kapcsolataik rendezettebbek, kommunikációs nehézségeik feloldódnak és tudatába juthatnak egy olyan (az egyetlen olyan?) „mi”-tudatnak, amely jó esetben nem táplál negatív érzelmeket a többi egyén és csoport irányában.

A történelem viharai mindig őket igazolták. Születésük a II. világháború utolsó széllelései közt indul meg, emlékezhetünk Bulányi György emlékeire, a horvát papra, aki Debrecenben a negyvenes években már útjára indítja az első csoportokat. A múlt értékeinek megőrzése a Regnum célja, egészen a hatvanas évekig győtrődhettek papjaik ezért az állam börtöneiben, de idén tavasszal és nyáron is (remélem, bármikor legyen is az az „idén”), Nagymaros templomudvarának közepén, a találkozó beton alapú „liturgikus tere” előtt ott fog lengeni zászlajuk, és ott fognak körülötte állni a csillogó szemű közösségtagok. Szinte egyszerre kezd beszivárogni a Fokolár és a karizmatikus megújulás csoporteszméje a hetvenes években. Ők egy kicsit kívülállók ebben a világban, a nemzeti értékek megőrzése nem tartozik sajátágaik közé, a Fokolár csendben kívárja a rendszerváltást, míg a „többiekhez” csatlakozik, a Szentlelkes karizmatikusok, pedig kicsit eltelve a kiválasztottság érzésével, a glosszológia („nyelveken szólás”, sajátosságos, látványos „szellemi nyelven” szóló imádság), a gyógyulások és a hangos, örömtől duzzadó ének, és a sok-sok szeretet között különösen színessé teszik a katolikus egyháznak ezt az arcát. Ott állnak kézen fogva velük a többi lelkes és a plébániák egyszerű, de lélekben igen kifinomult csoportjai, végig az ötvenes évektől egészen a mai napig, együtt a találkozókon és a zarándoklatokon, együtt az örömben és bajban hirdetik az egész világnak, a történelemnek: Jézus itt él szellemben és testben közöttük, együtt formáznak egy igazi és határozottan körvonalazható testet: az Egyházat.

Természetesen itt kell megemlíteni, hogy nem csak a kisközösségek alkotják az Egyházat, és nem csak a közösség karizmája a karizma. A keresztény világegyház millió színes arcával

minden emberhez szól az egész világon, és meg kell vallanunk, nem minden ember útja a kisközösségek útja. A vallásosságnak így tehát rengeteg formája van, dolgozatom céljának leginkább azt szántam, hogy a rengeteg arc közül, melyet a kétezzer év során megmutatott ez a szervezet, az egyiket – talán a legújabbat és jelenleg a legfejlődőképebbet – röviden, de reményeim szerint érthetően bemutassam. A karizmák kérdése már nagyon komoly teológiai probléma, talán egy külön dolgozatnak is témát adhatna annak a vizsgálata, hogy vajon a katolikus egyházban mi a természetfölötti adomány és mi a puszta emberi akarat megvalósulása. Egy történeti jellegű dolgozatba talán elég annyi, hogy a közösség is karizma, az intézmény is karizma. Az egyetemes egyház mindig és mindkettőt természetfeletti ajándékként hitte és tisztelte, valójában értelmetlen ebből a szempontból bármiféle különbséget vagy határt szabni. A dolgozatomban azonban a közösséget, mint fenomént vizsgáltam, amihez szerintem ez a teológiai megközelítés is szervesen hozzátartozik.

A közösségeket a magyar történelem viszonyrendszerében áttekintve számos lényeges egyháztörténeti (és leginkább egyházpolitikai) probléma és kérdés nem került terítékre. Úgy vélem azonban, hogy azoknak a nagyobb kérdésköröknek a fontosabb csomópontjait sikerült érintenem, melyek közvetlenül a kisközösségek témájához kapcsolódtak. Önmagában persze ez így nem állhat meg, hiszen a közösségek tagjai egyben a katolikus egyház tagjai is, így minden az egyházat lényegében érintő kérdés lényegében kell, hogy a hívőket is érintse. Inkább azokat a sajátosságokat szeretném kiemelni, melyek valójában csak hazánk kisközösségeit érintették. Magának az elnyomásnak a tényét már az előzőekben említettem. A magyar társadalom szellemiségében néhány évtizede folyamatosan megvalósuló sajnálatos elsivárosodás természetesen nem hagyja nyomtalanul a kisközösségeket sem. Nagyon kevés az arra alkalmas vezető személyiség, aki kezében tarthatná a közösségeket. Különösképp magyar sajátság tehát a vezetőképzés rendszere, melyre kevésbé tértem ki az előzőekben. A Hajszoló és a Patkoló intézményein túl meg kell említeni az egyre nyitottabbá váló hazai teológiákat. A kérdés azonban szorosan összefügg a magyar katolikus egyház egy sajátos problémájával, amelynek még szeretnék néhány szót szentelni. A teológiai képzés kérdése egyre kedvezőbb képet mutat. A „vörös” negyven év elnyomására természetesen a „papneveldek” válasza is a bezárkózás volt, teológus diplomával csak papnövendék léphetett pályára, ami nagyban determinálta a nem papok által koordinált közösségek általános tartalmi felkészültségét. Az immáron világszinten elismertté és elfogadottá váló intézmények (világhírű és kvalifikált oktatógárdával) azonban a jövő közösségvezetőinek is helyt biztosítanak immáron a padsorok közt. Lezárult az akkreditáció és ennek legnagyobb reményeink szerint a hitoktatásban csakúgy, mint a közösségvezetésben kézzel fogható

eredményei lesznek a közeljövőben. Itt kell azonban megemlíteni azokat a sajátságokat, amelyek magát a katolikus egyházat jellemzik a kisközösségek horizontján.

A magyar katolikus egyház sajnos bőven küszködik problémákkal a vizsgált korszakban. Az első időkben az anyagi fennmaradás maga is kérdésessé válik, napjainkban azonban inkább már a lelki válság okozza a fő problémát. A politikai szerepkör helyreállításával és az anyagi katasztrófa mértékének csökkenésével egy új romboló tényező lépett a színtérre: sosem látott paphiánnyal kell szembenézniük. A gyakorlati teológia szempontrendszer alapján ez a helyzet éppen a kisközösségek számára nyit kapukat, hiszen egy plébánia igazgatását és lelki életét egy-egy ilyen közösség is képes lenne kézben tartani. Ez azonban egy újabb problémát vet fel – a világiak és az egyháziak kérdésének problémáját. A kisközösségek vezetői zömmel világiak, akik az előbb említett képzési rendszer nyitottabbá válásával a papsághoz hasonló (néhány esetben azt felülmúló...) egyházi képzettségre tehetnek szert. A lelki értékek vizsgálatát csak a gyakorlat igazolhatja, és ez a tények tükrében – remélem, ebből a szempontból legalább sikeresnek mondható a dolgozat – a hatékonysága terén kétséget nem hagyhat. A megvalósulás kérdése tehát a jövő kérdése marad.

Jellemző: a háború utáni mozgalmak első generációjának gyermekei sokszor szintén érdeklődést mutatnak a közösségi forma iránt (belenőve), középiskolások, egyetemisták és ifjú házaspárok ezrei gyűlnek össze hazánkban hetente, hogy Jézusról és a Szentírásról elmélkedjenek, gondjaikat, bajaikat, életüket egymásra bízzák.

2. Mozgalom-elmélet vallási értékmezőben

Az új katolikus mozgalmak elmúlt fél évszázadának története számos tanulsággal szolgál a mozgalom dinamizmusának kutatásához is: egyrészt a történelmi változások tapasztalatai, a Közép-Kelet Európát mindmáig jellemző poszt-szocialista reflexek, valamint a mozgalmak minden tagjának személyes életét is meghatározó, gyors társadalmi és gazdasági változások erős politikai (egyszerre politics és policy értelemben vett) aurát feltételezhetnek. Mindehhez hozzáadódik a mozgalmak működési sajátosságait globális szinten is jellemző extra-dinamizmus, aminek kezelését sokszor az állam, a közbeszéd, a média és az adott egyházi (jelen esetben a katolikus) intézmény is csak nehézkesen, sokszor kellő hozzáértés híján, vagy túlzott félelemből nem a legoptimálisabb eszközökkel valósítja meg.

Mindehhez a légkörhöz számos alappal rendelkező, de még inkább azt nélkülöző prekonceptió is járul mind a szakma (egyházi hivatal, állami hatóság), mint a média és a társadalom „egésze” részéről. Az eszközhiány és az előítélet pedig szembekerülve a dinamikus, zömmel vallási indíttatású mozgalmi jelenséggel – könnyen belátható –, hogy akár károkat is okozhat csakúgy a kérdéses csoportok, közösségek, mint az egyházi intézmény, vagy akár a hatalmi végrehajtó rendszer számára.²⁹³

Mindemellett könnyedén elsikkadhat a tény a társadalom egésze és kiemelten az egyházi intézményrendszerek számára: a történelmi beutatás során erejüket bizonyító mozgalmi jelenségek dinamikája mindennek előtt pozitív energiaforrásként értelmezhető – így nem kizárható, sőt, mint az eddig is bemutatott és ezt követően is kiemelt: maga a katolikus egyház is lát lehetőséget ennek az erőnek a kiaknázásában.

Mivel az előző fejezetben bizonyítást nyert: a történelmi és társadalmi környezetből fakadó, a mozgalmi jelenségek átfogó és egyedi életét is meghatározó folyamatok egyszerre értelmezhetőek a politika, a társadalmi értékmező és a teológia síkján, ötletként adódik: létezik-e közös inerciarendszer, ami útmutatást adhat a jelenségek jelenét és jövőjét kutatók számára? A válasz a krossz-diszciplinaritásban rejlik: a következő fejezetben egy kísérlet leírása következik, ami a politikatudomány, a szociológia és a gyakorlati teológia szempontjainak figyelembe vételével egy közös változó, vagy értékmátrix meghatározását tűzi ki céljául. Amennyiben az elmélet – nevezzük mozgalom-elméletnek – megalapozottnak

²⁹³ Érdekes ezen a ponton összevetni a kurrens társadalom- és valláskutatói eredményeket az ún. destruktív szektákkal (Aum, amerikai öngyilkos csoportok, stb.)

bizony, már csak a gyakorlati bizonyítás marad hátra: az értékskála hoz-e használható eredményt az új katolikus mozgalmak kvalitatív vizsgálata során?

2.1. Egyházi és társadalmi értékhordozók

Kétségtelen tény, hogy Magyarországon a rendszerváltás utáni katolikus egyház legaktívabb vallási jelenségei közé sorolandóak a magukat az egyház kebelében létezőként értelmező új katolikus mozgalmak. Mint az a politika-, egyház- és társadalomtörténeti fejezetben is egyértelműen bebizonyosodott: a II. világháborút követő nyílt, majd burkolt vallásüldözés évtizedeiben „búvópatakokként” fel-feltűnedező jelenségeknek egyszerre értelmezhetőnek kell lennie az egyház és a társadalom inerciarendszereiben is.

- Katolikus létezőként egyházi (intézményi) vonatkoztatási rendszerben kell állniuk, hiszen a mozgalmak, egészen pontosan a mozgalmakat alkotó bázisközösségek katolikus létét meghatározó Evangelii Nuntiandi az egyházi intézménnyel kiépített szoros összetartozásukat létük első feltételeként szabta – mint azt korábbi fejezetekben bemutattuk.
- Esetükben a társadalmi vonatkoztatási rendszer értelmezése elsősorban a tagok szociális (jelen)léte okán szükségszerű. A lelkiségek, mozgalmak tagságát ugyanis jellemzi, hogy zömmel világiak, azaz mindennapjaikat nem az egyház által szabott társadalmi mozgástérben élők alkotják, és tartják fent a közösségeket, kapcsolathálózatokat.

2.1.1. Társadalmi mozgalmak – katolikus mozgalmak

A katolikus mozgalmiság és a társadalmi mozgalmak közös vizsgálatára eddig még nem került sor a magyar politológiai-vallástudományi mozgástérben, ám a nemzetközi irodalom nem idegenkedik a vallási és a politikatudományi terminusok szinonim használatától. Az egész világon lassan tért hódító *karizmatikus mozgalom* vallástudományi-szociológiai vizsgálatában Észak-Amerika államainak, sőt Svédország hasonló közösségeit vette példaképpen Simon Coleman, aki a társadalmi és vallási jelenségeket egyaránt mozgalmi szempontból elemezte.²⁹⁴

A közös mozgástér meghatározása mellett a fogalmi tisztázás egyben egyfajta megkülönböztetés-funkciót is magában hordozhat. Sürgető ugyanis a vallási és a politikai

²⁹⁴ Coleman, Simon: *The Globalisation of Charismatic Christianity*. Cambridge, 2000. University Press. – I.

indíttatású, ám a katolicizmus-protestantizmus szellemiségéből merítkező mozgalmiság elkülönítése, mert a magyar politika egyes, széles rétegeket érintő (populista, illetve erre törekvő) közéleti megmozdulásai napjainkra gyakran a vallásos mozgalmiság jegyében fogannak, jelentős károkat okozva ezzel a valós, bázisközösség-alapú mozgalmaknak. A 2002-es országgyűlési választási kampányban, a vallásos talajon aktiválódó politikai-társadalmi megmozdulások kirívó példái mellett kitűnően prezentálja ezt a jelenséget a 2003 decemberében országos méretűvé bontakozó „adventi kereszt”-vita. Mint ismeretes, a 2003 nyarán pártként bejegyzett Jobbik Magyarországért mozgalom az ország számos városának közterületén adventi fakeszt állítását tervezte. Számos önkormányzat engedélyezte a – sosem tagadott – politikai, provokatív célzatú kezdeményezés megvalósítását, ám több önkormányzat nem járult hozzá a keresztállításhoz. A politikai szervezet, párt (Jobbik Magyarországért) első pillanattól vallási mozgalomként védelmezte elképzeléseinek megvalósítását.²⁹⁵ (A szélsőséges végeredmények jelzésekként: éppen a keresztállítás-jelenség tovagyrúzóként hangzott el a budapesti sugárzású Tilos Rádió egyik műsorában 2003 utolsó napjaiban: „ki kellene irtani a keresztényeket”.) A tipikusan magyar politikai változó problematikája egyértelmű, ám a helyzetet tovább árnyalja, hogy a nyíltan társadalmi jelenségek aktivitstái nem egyszer aktív tagjai egyes tisztán vallási indíttatású mozgalmaknak is.

Az összemosódás okai között mindenek előtt fel kell fedezni a radikalitást, mint okot, célt és a közösségek számára egyértelmű erőforrást. Tomka Ferenc a katolikus egyházon belül tapasztalt vallási megújulások primer jellemzőjeként sorolja az evangélium radikális megélését, amely egyfelől egy magasabb szintű, „krisztusibb” közösséggé válás előfeltétele, a missziós expanzió „turbo-motorja”, másrészt a mindenkor világi társadalom rendszerétől idegen, kifelé szélsőséges élethelyzetként értelmezhető magatartásforma megjelenése.²⁹⁶ Gondoljunk csak az érett feudalizmusban felbukkanó ferences mozgalom rendkívüli népszerűségére, majd az éppen ebből tovasarjadó fraticelli, és egyéb szegénységmozgalmakra, amelyek felforgató társadalmi jelenségekként a kor legbrutálisabb elutasításával – a kiirtással szembesültek.²⁹⁷ Azonban éppen ugyanez a radikalitás jellemzi a magyar katolikus egyházba be-begyűrűző nemzetközi óriás-mozgalmak közösségeinek tagjait is: gondoljunk csak a karizmatikusok egyedi, ős-egyházi gyakorlatot idéző imamódjaira, vagy

²⁹⁵ Illyés Szabolcs: Fekete listán Makó önkormányzata. In: Délvilág, Szeged, 2003. Délmagyarország Kiadó 12/11. – 5.

²⁹⁶ Tomka, 1999. – 148.

²⁹⁷ Takács I.: Szent Ferenc Rendje. Budapest, 1937. Szent István Társulat. – 9-80.

más mozgalmak világi társadalomtól idegen megnyilatkozásaira – például az élet védelme, vagy a szexuális szabadosság kérdésében.²⁹⁸

Éppen ezért rendkívül fontos a vallási és a társadalmi mozgalmisság fogalmának tematikus vizsgálata, hiszen az egymástól különböző léterületeken sarkalatosan eltérő szellemi alapok mellett számos esetben jelentős átfedés jellemzi a terminusok alkalmazhatóságát. Hypotetikus gondolatmenetként elővetítve: közös értelmezési alap hiányában „egyszerűvé” válik az elemző feladata, hiszen a vallási mozgalmak kutatásában így az egyházi terminológia alapján lehet tovább lépni. Valós, tartalmi átfedés esetén azonban teljesen új dimenzióba helyezhető a katolikus mozgalom, mint vallástudományi jelenség létének, s így hasznosságának értelmezése is. Ez utóbbi hozadékaként, pedig kísérlet tehető arra, hogy pregnáns határvonalat húzhassunk az evangéliumi radikalizmus és a keresztény terminológiát használó politikai radikalizmus közé – olyan taktikai fegyvert alkotva ezzel a politológia értelmezési síkján, amellyel akár hosszú távon is „kihúzhatóak” lesznek az adventi keresztállításhoz hasonló esetek „méregfogai”, azaz egy nyíltan politikai szubkulturához köthető, ám alapvetően vallási cselekmény filozófiai síkon elkülöníthető lesz a politikatudomány által értelmezhető kampánycselekedetektől, politikai aktivitástól.

2.1.2. Új katolikus mozgalmak öndefiníciói

Mindenek előtt le kell szögezni: a jelenségek, amelyeket vizsgálunk, magukat nem minden esetben értelmezik mozgalomként. Massimo Camisasca nyíltan utal rá: a megújulási törekvések taglétszámuk növekedésével egy „szociológiai ponton” mozgalommá válnak, és lényeges momentuma ez fejlődésüknek. „A mozgalom a mozgás szóból származik, a Lélek Isten felé indít minket Krisztus szeretetében.”²⁹⁹ A szociológia mégis a társadalom tükrében figyeli ezeket a jelenségeket. A mozgalmisság fázisában a megújulási eszmék, gondolatok már jóval túllépnek a személyesség, a szubjektivitás momentumán. Már nem informális közösségek, így nem lehetséges azok kisközösségi értelmezése. Azok a kisközösségek, melyek témánk vonzáskörzetében mozognak, legnagyobb részben megújulási mozgalmak révén kapcsolódnak be az intézményi egyházba, egy-egy mozgalom értékeit, céljait kisközösségi viszonyok közt próbálja kifejteni. „Az emberi lét természeténél fogva

²⁹⁸ Urquhart, Gordon: *The Pope's Armada*. London, 1995. Bantam Press. – 219-258.

²⁹⁹ Camisasca, Massimo: *Az egyház: mozgalom – mozgalmak az egyházban*. In: *Vigília*, 54, 7. 1989. – 489-493.

keresztény, új embertestvériség után vágyódunk. Új misztikus egyházra van szükségünk. A közösségi tudat nélkül nem vagyunk életképesek.” – írja Cserhádi József³⁰⁰

Mégis lényeges kiemelni a jelenségek öndefinícióját. Kamarás István megfogalmazásában a mozgalmak hosszabb-rövidebb idő alatt többé-kevésbé intézményesülnek, az intézményes szférán belül, pedig mozgalmaként keletkeznek vagy jelennek meg. Az áttekintésének tárgykörébe kerülő jelenségeket mégis lelkeségi mozgalmakként kezeli, amennyiben olyan önálló spiritualitással rendelkező jelenségek, amelyekben a lelkeség és a mozgalmiság értékei találkoznak (Fokoláré). Mozgalmakként értelmezi azokat a jelenségeket, szervezeteket és kisközösség-méretű csoportokat, amelyek céljai közé tartozik a vallásosság ápolása, amennyiben ezek vezetői vagy tagjai mozgalmukat lelkeségi mozgalomnak tartják, és azokat, a melyeket más, érintett személyek sorolnak a lelkeségi mozgalmak közé (Bokor, Regnum Marianum, Házas hétvége, Kolping). A Kamarás által áttekintett, és ezáltal általam is tudományos kritériumok alapján érvényesnek tekintett, mozgalmaként értékelt jelenségek önbesorolásuk szerint lehetnek: - oblátus közösségek (bencés, ciszterci); - harmad-rendek (Piarista Testvériség); - lelkeségi mozgalmak (Cursillo, Házas Hétvége); - közösségek (Táborkereszt, Hit és Fény, Regina Pacis, Vinculum Caritatis, Emmanuel, Hét Láng); - mozgalmak (Kolping, Fokoláre, Mária Légió Schönstadti Családmozgalmak); - szövetségek (Kalász, Magyar Cserkésszövetség); - társaságok (Magyar Kamilliánus Családok Társasága, Szociális Testvérek Társasága); - világi rendek (Ferences Világi Rend, Szent Domonkos Világi Rend, Miasszonyunk Világi Rendje), - egyesületek (Magyar Sacré Coeur Növendékek Egyesülete); - közösségi egyesületek (Regnum Marianum).³⁰¹

2.1.3. Tartalmi többlet az új katolikus mozgalmakban

Számos szempontrendszer közül az egyházi mozgástérben a magyar vallási mozgalmak háromféleképpen csoportosíthatóak: *áramlatok*, *kezdeményezések* és a *valódi mozgalmak*. A Tomka Ferenc-féle csoportosítás egyben természetesen minőségi növekményt is jelent. Áramlatnak nevezi a XX. század első felét jellemző liturgikus, vagy „Máriás” mozgalmakat, amelyek mint egyfajta szellemi alapvetés szolgáltak a pasztorális teológia szempontjából immár valódi mozgalmaknak minősülő Mária-kongregációk, illetve ifjúsági közösség-hálózatok számára. Formális tiltakozásként értelmezhetőek az egyes aláírásgyűjtések,

³⁰⁰ Cserhádi József: A megújulásunk mögötti lelkeség. Vigília 54, 8. 1989. – 601-604.

³⁰¹ Kamarás István: Kis magyar religiográfia. Bp., 2003. Pannónia Könyvek. – 141-142.

amelyek például egy-egy dogmatikai meghatározás megszavazására, vagy az egyház sokakat érintő kérdéseinek megváltoztatására irányulnak, ezek Tomka szerint csupán kezdeményezések.³⁰²

Érdekes, hogy a politológia fogalomrendszerében a fent említetthez hasonló lefolyású, valamely intézmény (jelesül kormányzat) ellen tiltakozó kezdeményezések, amennyiben az ideológiai táptalaj és a valós cél is közös, a társadalmi mozgalmak körébe tartoznak. Ezek azonban sosem lehetnek azonosak a tömegcselekvéssel, amely egy további rétegét jelentheti a megmozdulásoknak. Szabó Máté politológus felvetésével közös értelmezési pont lokalizálható a katolikus mozgalmi jelenségek és a társadalmi mozgalmak egybevetésekor, hiszen kialakulásukban rendkívüli hasonlóság mutatható ki:

*„Gyakran és széles körben alkalmazzák a politikai tiltakozás eszközeként a tömegek mozgósítását. A tömegcselekvés a kollektív cselekvési formák spontánul, szituatíven keletkező és elmúló alakzata. Ezzel szemben a társadalmi mozgalmakban a célok, a szervezet és a stratégia vonatkozásában egyaránt stabilabb, tartósabb és intézményesedett formák léteznek. A társadalmi mozgalmak nem előzmények nélküli, teljesen spontán cselekvési formák. A kollektív cselekvés előzetesen kialakított formái előzik meg őket. A mozgalmak keletkezésének magyarázatában ezeknek a 'megelőző alakzatoknak' a sokrétűségére hívták fel a figyelmet, s ezt a magyar tapasztalatok is megerősíteni látszanak.”*³⁰³

Feltételezhető tehát az egyházon belüli megmozdulásokban valami olyan többlet, amely „egy szinttel magasabbra” helyezi az itt kialakult jelenségeket? Hiszen egy-egy egyházfegyelmi kérdésben megfogalmazott tiltakozás semmiképpen sem nevezhető tömegcselekvésnek, azaz a Szabó által felállított kritériumok alapján kvázi társadalmi mozgalmaknak minősülhetnek. Valóban egy többlettel számol a Tomka-féle felosztás, amely természetesen részletesen meghatározza a katolikus mozgalmak kritériumait is. A többlet, pedig nem más, mint a lelkiesség, a politikai mozgalmak legtöbbször idegen spiritualitás. A katolikus mozgalmiság legtisztább formájaként itt újra az 1220-as években szárnyat bontó ferences lelkiület bontakozik ki. Alapvető egy karizmatikus vezető személyiségének kibontakozása és a közösséggé formálódás, valamint a már említett (vallási) radikalizmus.³⁰⁴

Tomka megfogalmazásából továbbá kiderül: a jelenség létének alapvető kritériuma, amely önkéntelenül is felmerül, az egyház hitébe ágyazottság, tehát az az akarat, hogy a mozgalom

³⁰² Tomka, 1999. – 145.

³⁰³ Szabó Máté: Társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás. Bp., 1998. Villányi úti könyvek – 74-75. (Továbbiakban: Szabó, 1998.)

³⁰⁴ Tomka, 1999.

az egyház élő közösségében maradjon. Ez nem más, mint egység az apostolok utódaival és a mindenkori római pápával. Úgy véli továbbá, hogy a mozgalmak helye a teológiában apostolság, így számukra alapvetően fontos kell, hogy legyen az apostoli élet utáni vágy: lemondás a vagyonról, a leszármazottokról, feladni az egyházzal adott saját elképzelést, ez a jelenség nem más, mint a szükségszerű *engedelmesség*. Ezek Krisztus követésében minden korszakban alapvető elemei voltak az apostoli életnek, ami természetesen nem lehet egyformán érvényes mindenkire, aki egy mozgalomhoz tartozik, hanem mindenki számára különböző módon a személyes életének irányadó pontjai.³⁰⁵

Kell lennie, azonban valamiféle terminológiai előzménynek, amely kapcsolódási pont lehet a társadalmi és a katolikus mozgalmak leírásában. Itt talán érdemes némileg elidőzni magánál a *mozgalom* kifejezésnél. A társadalomtudományok és a teológia által gyakran és bátran használt terminus gyökerei a felvilágosodás korába vezetnek. Ahhoz, hogy vallási értelemben is alkalmazhassuk, tisztában kell lennünk alapvető történeti-szociológiai jelentéstartalmával. Vernon Bogdanor Politikatudományi Enciklopédiájában utal rá: a mozgalom szót először angol nyelvterületen a XVIII. század végén, a XIX. század elején kezdték el használni a társadalmi jelenségek vonatkozásában. Egy embercsoport által valamilyen jól meghatározott cél érdekében végrehajtott cselekvéssorozatra utal. A kifejezést más értelemben is használták Nagy-Britanniában a XIX. század elején, bár ez a jelentése ma már régiesnek tűnik – a francia parti du mouvement mintájára az angol mozgalmi párt elnevezéssel az „újító” vagy „haladó” pártokat illették.³⁰⁶

Paul Wilkinson összefoglalásában rámutat: a társadalom- és a történettudományban a társadalmi mozgalom fogalmának használata nélkülözhetetlen a csoportos cselekvés tanulmányozásához. A közösségi magatartás bizonyos mértékig gerjeszti a szociális önazonosság-érzés kifejlődését, s legtöbbször a „hivatalos” politikai-kulturális-vallási eszmeáramlatoktól független cselekvésen és vezetésen alapul, de a csoporttagok részéről egy minimális szintű szervezettséget, sőt tevőleges részvételt is feltételez. E társadalmi jelenségeket nem szabad összekeverni azokkal a minden szándékosság és tervezés nélkül végbemenő változásokkal, amelyeket az átfogó történelmi folyamatok és áramlatok idéznek elő. Ez persze nem azt jelenti, hogy az ilyen folyamatok ne lennének képesek támogatni és életre hívni a szervezett társadalmi mozgalmakat, amire jó példával szolgálhat az a tény is,

³⁰⁵ u.o. – 145-146.

³⁰⁶ Wilkinson, Paul: Társadalmi mozgalmak. In: Bogdanor, Vernon, Politikatudományi enciklopédia Bp., 2001, Osiris. – 626-627. (Wilkinson, 2001.)

hogy súlyos gazdasági-politikai és bizony vallási válságok idején gyakran radikális tiltakozó mozgalmak szerveződnek a szegények, a munkanélküliek és a nincstelenek körében.³⁰⁷

A társadalmi mozgalmakhoz hasonlóan az egyházon belüli, vallási aktivitáson alapuló mozgalmak is többféle motiváló erő eredményeképp léphetnek színre. A bázisközösségek mozgalmainak gyökerei Christian Schütz szerint a Zsinatot is megelőző ifjúsági, biblikus és liturgikus mozgalmakban keresendőek. Az elsősorban *alulról kezdeményeződő* belső reformok célja, hogy az evangelizáció visszanyerje az elveszett éltető erejét, megtörje a polgári individualizmust. Megfogalmazásában a bázisközösség jelentheti az Egyház gyakorlatának egy adott kultúrában való megjelenését, amelyek a különféle társadalmi, politikai helyzetek között különféle közösséget teremtenek. Dél-Amerikában ez a felszabadítás, Kelet-Európában az üldözések túlélésének esélyét eredményezi. Ismertetőjegyük a *misztika*, *testvériség*, egymással *törődés*. Érdemes kiemelni: a teológus véleménye szerint „üdvös”, ha a politika összhangban van a bázisközösségekkel.³⁰⁸ Tehát a két fogalom között közös erőteret képez az alulról kezdeményeződő megalakulás, és a határozott célszerűség, pregnáns megvalósítási eszköztár.

2.1.4. A mozgalom-jelenség közösségi ismérvei

Semmi esetre sem magyarázható az összes társadalmi mozgalom csupán a politikai és társadalmi körülményekben bekövetkezett változásokkal, bár a csoportos cselekvés elméletének számos iskolája szerint a mozgalmak és a kollektív cselekvés egyéb formái is azokból a magatartásformákból alakulnak ki, amelyek nem egyértelműen meghatározott, ellentmondásos helyzetekben jelennek meg: ezeket a viselkedésformákat már nem a létező szokások és szabályok, hanem az új, illetve kialakulóban lévő normák határozzák meg.³⁰⁹ Számos elmélet számára alapvető, említi Wilkinson, hogy a mozgalmakat elindító, vagy azokhoz csatlakozó egyének személyes indítékaira koncentrálnak, és az őket mozgató lélektani erőket hangsúlyozzák. A csoportos cselekvést elindíthatja például az, amikor sokakból egyidejűleg törnek felszínre addig rejtett hajlandóságai, amit „járványhatásnak”

³⁰⁷ Wilkinson, 2001. – 627.

³⁰⁸ Schütz, Christian: A keresztény szellemiség lexikona. Bp., 1993. Szent István Társulat. – bázisközösségek címszó (Továbbiakban: Schütz, 1993.)

³⁰⁹ Almond, Gabriel A.: Politikatudomány: a tudományág története. (behaviorizmus, behavioralizmus) In: A politikatudomány új kézikönyve, szerk.: Goodin, Robert E.; Klingemann, Hans-Dieter. Bp., 2003 Osiris. (továbbiakban: Goodin-Klingemann, 2003) 86-87.

neveznek, melyet a tömegkommunikáció, illetve más emberek példájának másolása idéz elő.³¹⁰

A mozgalomban részt vevő egyének vizsgálatával kell mindenképpen kiemelni a *karizma* kifejezést, - amely a teológia fogalom-készletében isteni kegyelem alapján birtokolt kiemelkedő tulajdonságot jelent. A társadalom mezejére lépve azonban az egyes uralmi formákban valamely kiemelkedő személyiséghez való kötődésre utal. Max Weber értelmezésében a karizmatikus uralom felbomlasztja a hagyományok előírt rendjét, az azon alapuló jogot és államszervezetet, azaz a vezér személyesen alkotja meg a jogot, és személyre szóló megbízatások útján kormányoz. Ez a forma „nem mindennapi” jellegű, a tradicionális és a legális uralmi formáktól eltérően.³¹¹

Viczián János a katolikus mozgalom meghatározásához elengedhetetlenül fontos *bázisközösség* fogalmának magyarázatában szintén elsősorban a lelki vezető, többnyire világi hívő szerepét emeli ki, mindenek előtt az ilyen karizmatikus egyén körül kialakult, szerinte körülbelül 30-100 tagú csoport nevezhető bázisközösségnek, a mozgalom egyik körülírható, definiálható, részben működtető intézményének. A csoportok létszámát eszerint csak a személyes kapcsolattartás lehetősége korlátozza. A plébániai kereteket sokszor alkalmatlannak tartják a krisztuskövetők közti közösség-tudat ápolására, sokszor a személy szabadságának megkötését látják benne. A jelenségekre jellemző a *vallási radikalizmusra* való hajlam, a közösségen belüli *testvériség* és a *politikai érdeklődés*. Kiemeli: ezeknek a közösségeknek a tagjai Isten közelségének erős átélésére törekszenek, új közösségük alapja a méltóságban és elhivatottságban való egyenlőség, ebből következően nem ritkán a hierarchia megkérdőjelezése. Jellemzőjük továbbá, hogy általában erős kritikával élnek az egyház vezetői iránt és az intézményes egyház iránt. Mivel a világegyház különböző területein más és más összefüggések hatnak, a különféle vallások közösségteremtő ereje sok változatokat hívta életre. Integrációjuk szempontjából kiemelkedően fontos szempont: a katolikus egyháznak törekednie kell, hogy ezek minél jobban beépüljenek a helyi egyházakba.³¹²

Kiemelt szerepe van az egyes társadalmi mozgalmaknak az egyes országok, nemzetek történeti képére, politikai önértelmezésére. Példaképp elsősorban a XX. századot említhetjük, s elég csupán a kommunizmusra, a nemzeti felszabadítási mozgalmak történelmi jelentőségére, illetve a béke és leszerelés vagy a nők jogainak ügyére gondolni, s kiviláglik a mozgalmak történeti fontossága. Ezzel nem csak a nemzetállamokra, de mint politikai,

³¹⁰ Wilkinson, 2001. – 627.

³¹¹ Szabó Máté - Paczolay Péter: A politikaelmélet rövid története. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1984 – 239-240. (Továbbiakban: Szabó-Paczolay 1984)

³¹² Viczián János dr.: Magyar Katolikus Lexikon, Bp., 1993. Szent István Társulat

társadalmi és kulturális változások katalizátorai, a világ egészére gyakorolt hatásuk alapján is jól érzékeltethető. A mozgalmakat övező irodalom tanulmányozásában úgy tűnik, egyfajta romantikát és szellemi izgalmat talált az emberiség. Az egyes mozgalmak történetével és elméletével kapcsolatban számottevő szakirodalmat publikáltak a társadalomtudományok csakúgy, mint a vallástudomány. A társadalmi mozgalom absztrahált fogalmának a történelmi szerepkörrel együtt járó attribútuma, hogy kultúráktól független, ideológiailag semleges, s az „ideológia” fogalmához hasonlóan a történelem korai időszakaira visszamenőleg is alkalmazható.³¹³ Ennek a semlegességnek az ismeretében az absztrakció nem zárja ki az egyházi mozgástérre való alkalmazhatóságot, azaz a társadalomtudományi fogalom értelmezhető a megújulás mozgalmaira.

Kérdés: van-e az egyházi közösség-hálózatoknak történelemre gyakorolt hatásuk, s ha van az mennyiben érinti az egyházi és a társadalmi históriát? Vizsgálódási területünk elsősorban a magyar múlt, ennek megfelelően Tomka Ferenc a „kommunista diktatúra leggroteszkebb gyümölcsei közé” sorolja, hogy amikor hazánkban a 60-70-es években a földalatti ifjúsági és közösség munka újra erősödni kezdett, s a világegyházban hivatalosan jóváhagyott lelkiismereti mozgalmak is kezdtek behatolni Magyarorszára, az ÁEH-nak és a velük kapcsolatban álló, a papságot kézben tartani hivatott titkosrendőröknek sikerült büntudatot kelteniük a papság jelentős részében. Jelesül annyi történt: a klérus nem kis részének körében is sikerült elhinteni, hogy minden kisközösségi munka nemcsak államilag tiltott, hanem egyházellenes tevékenység is, mert az egyház egységét, sőt a hit tisztaságát veszélyezteti.³¹⁴

A bázisközösségek hazai megítélésére és ezzel történelmi, bizonyos értelemben társadalomformáló szerepükre a '70-80-as években természetesen az is nagy hatással volt, hogy a világon és Magyarországon is jelentkeztek olyan „bázis-közösségek”, illetve mozgalmak, amelyek tiltakozó és sokszor kritizáló magatartásukkal, s olykor a katolikus hagyománytól eltérő tanításukkal világszerte kételyeket ébresztettek az egyházi és társadalmi rend felvívóiban.

Tomka szerint azonban a világegyházban az ilyen hit és egyéb elveket valló egyesületekkel-társulatokkal szemben sosem merült fel kétség. Az újabb kisebb közösségekről, a lelkiismereti mozgalmak közösségeiről, pedig a megfelelő (s hamarosan általam is részletezett) feltételek megfogalmazása mellett zömmel pozitívnak mondható vélemény alakult ki, addig Magyarországon, mint azt említettük: nem függetlenül a politikai háttértől, és egyes közösségek egyoldalúságától – az összegyházzal harmóniában lévő szemlélet csak a 90-es

³¹³ Wilkinson, 2001. – 628.

³¹⁴ Tomka 1999. – 130.

években vált általánossá, így mindenképpen igazoltnak tekinthető az egyházi mozgalmak bizonyos mértékű történelmi szerepköre, társadalmi figyelemkeltése.³¹⁵

A társadalmi mozgalmak összevetésével és általános jellemzőivel foglalkozó szakirodalom nagyrészt a mozgalmak fejlődésének „modelljeit” és „természetrajzát” vizsgálja, így érdekes kihívás ezekkel a modellekkel összevetni az egyházi mozgalmak. Wilkinson kitér Rudolf Heberle „nagy hatású, úttörő munkájára” amelyben a szociológus azt az igen komoly feladatot állítja maga elé, hogy „a szociológia kiterjesztett rendszerének részeként kidolgozza a társadalmi mozgalmat összehasonlító és rendszerbe foglaló elméletét”³¹⁶. Ebben Heberle a társadalmi mozgalmak három kulcsfontosságú jellemzőjére helyezi a hangsúlyt: a *csoporttudatra*, a *tagok csoporttal való azonosulására* és a *szolidaritásra*. E jellemzőket az elemző szerint mindig a tagoknak a csoporthoz való normatív alapú kötődés, illetve a „csoportot létrehozó eszmék” rendszere, vagyis az ideológia foglalja egységbe. A társadalmi mozgalmak ennek megfelelően segítenek a társadalmaknak a közakarat kialakításában, a szocializációs folyamatokban, illetve a vezető réteg megteremtésében.³¹⁷ Ugyanez a formáló erő jellemzi az egyház mozgalmait is, hiszen maguk is zömmel az egyházi lét fő és aktuális kérdései mentén létesülnek, tömörülnek, egyes adott lelkiismereti igény megfogalmazására törekcszenek.

A bázisközösségek, és a hozzájuk kapcsolódó mozgalmak elterjedését szociológiai szempontból elsősorban a társadalom minden szintjén jelentkező közösségihány indokolja, amely Tomka szerint elsősorban egy vágyként fogalmazódik meg az áttekinthető, személyes találkozást és kapcsolatokat lehetővé tevő közösségek után, amelyekben a pluralista kor magányos embere melegségre, biztonságra talál, egyben ez magyarázza a bázisok sokszor korlátozott taglétszámát is. Azt a közvetlenséget, amit a kiscsoport nyújt, a nagyobb egyházi közösségek nem tudják biztosítani, különösen a mára szinte teljesen urbanizálódott társadalom nagyvárosaiban, ahol az emberek tömegei „névtelenül” élnek egymás mellett. Katolikus szempontból a kisközösségi önértelmezés elterjedését a II. vaticanum szemléletváltása magyarázza, amely egyrészt hangsúlyozza Isten egész népének hivatottságát az életszentségre, másrészt a hívek megkereszteltségükből fakadó jogát az egyház ügyeiben való részvételre, közösségek létrehozására. Tomka kiemeli: mindezt támogatta, hogy számos

³¹⁵ Tomka Ferenc: A mai magyar katolikus hitélet és lelkipásztorkodás, A kisközösségek, in: Magyar Katolikus Almanach II. Bp., SZIT 1988, 596-603.

³¹⁶ Wilkinson, 2001. – 628.

³¹⁷ u.o.

ország püspöki karai a pápai megnyilatkozások előtt már támogatták a közösségek terjedését.³¹⁸

A kisközösségeket és azok *hálózatait* számos jellemző alapján sorolhatjuk és osztályozhatjuk. Sokféleség jellemzi az egyes mozgalmakat csakúgy, mint közösségeiket az elkötelezettség fokában, a közösségi élet megvalósításának és elmélyítésének módjában, valamint a tagság szempontjából is. Az elkülönítés szempontjait figyelembe véve: vannak csak férfiakból, vagy nőkből álló közösségek, cölebsz csoportok, vagy kifejezetten családokkal foglalkozó közösségek. Funkció alapján elsősorban meg kell különböztetni a lekipásztori célból létrejött közösségeket, számos ilyen felső kezdeményezésre alakult a paphiány okozta pasztorális problémák megoldására.

Az Evangélii Nuntiandi által besorolt közösség-típusok közül mindenek előtt a lelki elmélyülés utáni vágyból táplálkozó közösségeket kell kiemelni, hiszen ezeket jegyzi az egyház a legnagyobb számban. Ezek a közösségek legtöbbször az Evangélium egyes útmutatásainak radikális megélését teszik céljukká. Meg kell említeni azokat a mozgalmakat és közösségeiket, amelyek arra hivatottak, hogy a társadalom vagy az egyház konkrét ínségén segítsenek karitatív indíttatású önmeghatározásukkal, betegeket gondozzanak, testi-szellemi fogyatékosok számára biztosítsanak közösség-élményt vagy családok pasztorációját vállalják, vagy a sokszor válságba sodródó egyházmegyes papság élet-megújításának biztosítsanak mozgalmi-közösségi kereteket.³¹⁹

A bázisközösségek és a belőlük összeálló egyházi mozgalmak rendszerezése mellett a társadalmi mozgalmak osztályozó rendszerezésére is többféle kísérlet történt. Max Weber nyomán a normatív alapú kötődés következő három alakját különböztethető meg: a csoport állhat az *értékeket tudatosan vállaló hívőkből*, aztán vannak a *karizmatikus vezért érzelmi alapon követők* táborai, találunk példát az egyéni érdekek érvényesítésére *célracionális megfontolásból létrehozott társulásra* is.³²⁰ Szabó Máté mindezt kiegészíti a karizmatikus vezetéselmélet weberi dimenziójával, amely szintén érdekes összevetési alapot adhat az egyházi mozgalmak vezetési rendszereivel: A karizmatikus kötődés alapján létrejövő csoportban mindenekelőtt valamely kiemelkedő személyiséghez fűződő viszonyra épül a vezetés és a működés. A karizmatikus uralom felbomlasztja a hagyományok előírt rendjét, az azon alapuló jogot és államszervezetet, ebben az esetben a vezér személyesen alkotja meg a

³¹⁸ Tomka, 1999. – 135.

³¹⁹ Tomka, 1999. – 135.

³²⁰ Wilkinson, 2001. – 628.

jogot és személyre szóló megbízatások útján kormányoz. Ez a forma különleges társadalmi létezőként jellemezhető, a tradicionális és a legális uralmi formáktól eltérően.³²¹

2.1.5. Katolikus mozgalmak megkülönböztetései

Herbert Blumer mozgalomkutatással foglalkozó munkájában megkülönbözteti az *általános* és a *sajátos* mozgalmak jellemzőit.³²² Az igazi társadalmi mozgalmak mind a „sajátos” kategóriába sorolhatóak, ezek ugyanis bizonyos fokú szervezettséget mutatnak, és gondosan meghatározott közös értékek, normák mentén működnek. Ezzel szemben az „általános” mozgalmak, pedig emberi viselkedésformák általa véletlennek mondott egybeeséséből jönnek létre, azaz egyszerű tömegcselekvésként értelmezhetőek.³²³

Katolikus megújulási mozgalmak – a *communio ecclesiology* szellemiségének értelmében élő közösségek hálózata, bázisközösségekből álló vallási jelenségek, állítja Christian Schütz, azonban kiemeli: alapvető kritériumuk, hogy vallási tartalom tekintetében valamiféle mérhető, kimutatható többlettel rendelkezzenek. Amennyiben az aktív vallásosságot egy, társadalmi és emberi meghatározottságoktól nem mentes, ám az előzőekkel legalább megegyező mértékben akarati aktusként értékeljük, a schützi „többség” értelmezésében mindenképpen sajátos mozgalmi jelenségről beszélünk. Sőt, az ehhez kapcsolódó esetleges tömegcselekvések, mint vallási megfontolásokból utcára, s ezzel a közélet színterére lépő megmozdulások³²⁴ sem lehetnek mentesek a sajátos jelzétől, hiszen a megújulás társadalmi-szellemi jegyeit magán viselő keresztény tömegcselekvéseiben sem mentesülhet nem mentesülhet a mozgalom közös értékeitől, normáitól.³²⁵

Természetesen a mozgalmiságnak másféle felosztása is létezhet, Neil Smelser a mozgalmak két típusát különbözteti meg: az *értékalapú*, valamint a *normaalapú* mozgalmakat. Előbbiek arra a sokak által vallott meggyőződésre épülnek, hogy meg kell változtatni a társadalom alapértékeit, ha nem is mindet, legalább néhányat közülük. Az utóbbiak pedig nem kérdőjelezik meg az alapértékeket, ehelyett azokban a folyamatokban próbálnak változást

³²¹ Szabó-Paczolay 1984. – 239-240.

³²² Wilkinson, 2001. – 268-269.

³²³ i.m.

³²⁴ Aktuális jelenség: gondoljunk csak a 2004. januárjában a Tilos Rádióban elhangzottak következtében (ki kellene irtani a keresztényeket) utcára lépő több ezres tömegre, amelynek – a napi sajtó jelentése szerint – jelentős hányada politikai, nem csekély része azonban vallási megfontolásból állt a tüntetők közé.

³²⁵ Schütz, 1993. – 473.

elérni, melyek az értékek megvalósítását szolgálják.³²⁶ Ebben a megkülönböztetésben a katolikus megújulás mozgalmi egyértelműen az értékek megváltoztatását tekintik célnak, hiszen a társadalom alapértékei a radikális evangélium-értelmezés tükrében nem, egyeznek meg az elkötelezett vallásosság alapértékeivel, lásd: szeretet, keresztény erények, altruizmus stb. Ennek a fogalom-kibontakozásnak lehetünk tanúi a bázisközösségek, mint a mozgalmakat alkotó alapsejtek esetében, ugyanis értékelésük az utóbbi csaknem harminc esztendejében jelentősen további bővült.³²⁷

Szántó Konrád egyháztörténeti szempontból is érték-megkülönböztetésről tett megjegyzést, a bázisközösségeknek többféle fajtájának kialakulását véli alapvető érték-orientációjuk meghatározójának: vannak teljes vagyonszövetségben élők, vannak néhány családot összefogó családcsoportok, vagy csak fiatalokból álló, illetve vegyes korosztályú közösségek. Az ilyen s ehhez hasonló báziscsoportok elsősorban abból a célból alakultak, hogy teljesebb odaadással éljék az egyház életét, minél jobban elmélyüljenek az evangélium tanításában, és egyre bensőségesebben átérezzék Krisztussal, valamint az egymással való közösség és szeretet boldogságát, békéjét. Egyre több bázisközösség kifejezetten lelkipásztori céllal alakult és alakul főleg Dél-Amerikában és Afrikában, ahol a papok hiányában ezek fogják össze egy-egy helység híveit, végzik el a világiak által is teljesíthető lelkipásztori munkákat s ápolják a közösség lelki életét.³²⁸

A II. vatikáni zsinat szellemiségének gyakorlatra váltásával egy újfajta tartalom járult a pusztai közösségi léthez. Többen ezt a többletet tapasztalva tesznek lényegi különbséget a kisközösség és a bázisközösség között. Valamiféle különbség azonban eltagadhatatlan, hiszen már csak a szociálpszichológia értelmezésében is: a kisközösségek többnyire formálisak, míg a bázisközösségek mindegyike lényegileg informális meghatározottságokkal bír. A kapcsolatot azonban nem szabad kifelejteni a tiszta fogalmiság miatt: a következő fejezetekben részletesebben megfogalmazott közösségi „mag” szinte minden esetben a formális közösségben gyökerezik, onnan indul, valamint a bázisközösségeket egymáshoz csatoló lelkiesség – legyen az mozgalom, egyházi szervezet, vagy akár maga az intézmény ismét formális jellemzőkkel bír.³²⁹

A vallástörténet szemszögéből is értékelhetőek az egyház megújulásának mozgalmi és ezek közösségei a katolikus egyházon belül, főleg a II. vatikáni zsinat után létrejött jelenségeket. Gecse Gusztáv hitbuzgalmi csoportokként értelmezi, amelyek az elmélyültebb vallásosság

³²⁶ Wilkinson, 2001. – 269.

³²⁷ Cross, F. L.: The Oxford Dictionary of the Christian Church. Oxford, 1997. Oxford Univ. Press

³²⁸ Szántó Konrád: A katolikus egyház története. II. kötet. Bp., 1984. Ecclesia Kiadó. – 699.

³²⁹ Tomka Ferenc: Plébánia – misszióközösség. In: Teológia, 18, 1. 1984. – 12-17.

gyakorlását tűzik ki célul maguk elé. A szakember számára kiemelten fontos: ne vonják ki magukat a hierarchia irányítása alól, tevékenységük összhangban álljanak a zsinat utáni egyházi törekvésekkel.³³⁰

Paul Wilkinson összetettebb osztályozási alapot szán a társadalmi mozgalmak legalapvetőbb sajátosságainak elkülönítésére. Véleménye szerint minden mozgalmat a szerint kell osztályozni, hogy miféle változást tart fontosnak, mennyire szervezett, és ez ügyben milyen stratégiát követ, valamint hogy milyen néprétegek vesznek részt benne és kikben alakult ki a mozgalomhoz való normatív alapú kötődés.³³¹ Az előbbi kritériumok alapján, a fentieknek megfelelően, a szervezettséget az egyes mozgalom-típusok esetében kell elkülöníteni, hiszen egyes mozgalom-típusok, mint a Focolare, vagy a Bokor, kifejezetten a szervezettségre helyezik önmeghatározásuk hangsúlyát, ám más mozgalom-típusok, mint a sok esetben egymástól szervezeti szempontból lényegileg független karizmatikus „bázis”-közösségeket ez nem jellemzi. Az osztályalapú besorolás már jóval nehezebb kérdés, erre a későbbiekben térnék ki részletesebben.

Wilkinson interpretációjában azért kapnak tehát igen nagy jelentőséget a társadalmi mozgalmak, mert funkciójuktól függetlenül a mozgalmiság összes fontos fajtájára alkalmazni lehet azokat, ideértve az

*„államellenes összeesküvők csoportjait, a terroristaszervezeteket, a Krisztus ezeréves uralmát váró szektákat, illetve a különféle prófétai mozgalmakat is, s nem pusztán a mozgalmi vonásokat is felmutató világiasabb és megszokottabb politikai pártokat, nyomásgyakorló csoportokat és önkéntes egyesületeket is”.*³³²

Így természetesen inerciarendszerébe illeszthetőek maguk az egyházi megújulás közösségei, mozgalmi, lelkeségei is.

Katolikus egyházi kisközösségek mozgalmi sokszínűségére mutat rá Ermano Ancilli is, amely sokszínűségében az egyház aktualitásának, új pünkösdjének, a „laikusok pünkösdjének” nevezi, amely reális lelki programok szervezésével az alapvető és rendszerezett érték-képviselőt jeleníti meg. Ancilli szerint kiemelkedően fontos az egyetemesség dimenziója is, amely a fent említett karakterisztikus mozgalmakban valósul meg. Az evangélium radikális megélése és a lelkeség sokszínűség, a karizmatikus közösség-élmény, valamint a kongregációk, bekapcsolódó szerzetesrendi lelkületű, esetleg szociális indíttatású mozgalmak esetében az egyházi és a társadalmi szerepkör mind teljesebb felvállalását célozza. A teológus

³³⁰ Gecse Gusztáv: Vallástörténeti kislexikon. Ötödik, bővített és átdolgozott kiadás. Bp., 1983. Kossuth Könyvkiadó. – bázisközösségek címszó. – 45.

³³¹ u.o.

³³² Wilkinson, 2001. – 269.

azonban utal a katolikus mozgalmisság létének legfontosabb intézményi szempontú kritériumára: a pápai intézménnyel megélt egységre. Véleménye szerint a mozgalmak ugyanis imígyen erősíthetik az egyházat, ekkor valósulhat meg bennük az Egyházvezető Lélek jelenléte, amely transzcendens felhatalmazás működésükre.³³³

Maga az egyház is vállalkozik a „mindenütt virágzanak induló” bázisközösségek megkülönböztetésére. Mint arra a mozgalmak hazai egyháztörténelmi kontextusait bemutató fejezetben már kitértünk: az Evangélii Nuntianti tipizálja a közösségeket, ám ezt elsősorban területi alapon különíti el: „nagyon különböznek egymástól, nemcsak országok szerint, de még egy-egy országon belül is”.³³⁴

Kínálkozik azonban a kérdés: mi van akkor, ha a közösségek és a belőlük összeálló mozgalmak egyben a vallási másként gondolkodás színterévé válnak? Vagy éppen evangéliumi radikalizmusuk következtében túlhaladottnak, sőt visszatartónak érzik az intézményi egyház jelenlétét, minthogy erre számos példát (skizma, szakadás és heretizmus) is számon tart az egyháztörténet. Éppen ezért, mint hogy megújulásról szólunk (intézményi, lelki-spirituális) életbe lép az intézményi egyház évezredes bizalmatlansága, s potenciális veszélyként tekinti az idő próbáján át még nem esett társadalmi-vallási jelenségeket.

2.1.6. Gyanakvó egyház és gyanakvó állam: a „mozgalom-veszély”

A közelmúlt történelme arra is rávilágít, miként lehetne a társadalmi mozgalmakat a rombolás céljaira, a gyűlölet és bizalmatlanság, a terror légkörének és agresszív háborúk kirobbantására felhasználni, melyek mind-mind borzalmas következményekkel járnak az emberiség számára.³³⁵ Furcsa kettősség: amennyiben társadalmi mozgalomnak nevezhetőek az egyházi mozgalmak, alkalmasak lehetnek-e a destrukcióra, a mozgásterükként számon tartott egyház veszélyeztetésére? Mindenképpen érdekes a jelenség, ha figyelembe vesszük: az egyházi vezetés megjelenésük pillanatától reális veszélyként értelmezi őket.

Az állam-egyház rendszerváltás előtti kapcsolatában egyértelmű a helyzet. Éppen a mozgalmisságból táplálkozó magyar szoft-szocialista államigazgatás fogalomrendszerében az egyházpolitikai intézmények közül a zászlóshajóként jegyzett békemozgalom, és annak

³³³ Ancilli, Ermano: Dizionario Enciclopedico di Spiritualità. Roma, 1992. Citta Nuova Ed. – 1682-1694.

³³⁴ EN. – 531-532.

³³⁵ Wilkinson, 2001. – 269.

újsága a Katolikus Szó különösen is fontosnak tartotta a kisebb közösségek „veszélyét” tudatosítani, s jelezni, hogy ez állami szempontból is súlyosan tiltott.³³⁶

Azonban efelől a Szentszék hozzáállása sem hagyhat kétséget. A kritériumok megfogalmazásával párhuzamosan VI. Pál már hitet tesz a mozgalmiság szükségessége és veszélyessége mellett Evangelii Nuntiandi-ban.³³⁷

Az egyházi inercia-rendszer közösségeket tehát az evangelizálás területeinek tekinti, nem tagadja el, hogy „nagy szolgálatot jelentenek nagyobb egyházi közösségeknek, főleg a helyi egyházaknak, sőt így jellemezhető: „az egyetemes Egyház reménységei, az Egyház reményei, ha megfelelnek a feltételeknek”.³³⁸ Kritériumrendszert szab tehát az intézmény, amely egyrészt jogosnak tekinthető, hiszen amennyiben a bázisközösségek és maguk a mozgalmak magukat katolikusként értelmezik, azaz jogosultnak tekintik magukat mindarra a spirituális és társadalmi érték-rendszerre, amelyet a katolikus egyház az elmúlt közel kettőezer évben összegyűjtött, el kell fogadniuk a fejükre szabott szabályrendszert. Kérdés csupán az: a mozgalmiság megkülönböztetéseinek megfelelő, valid-e a vatikáni feltétel-sor, azaz a legtöbb közösség esetében gond nélkül teljesíthetőek-e a szabott kritériumok? Amennyiben ugyanis néhány, általunk vizsgálandó jelenség esetében csupán egyházon kívüli, azaz az intézmény belső rendszerére nézvést „veszélyes” mozgalmakról, van szó, már maga az elemzés is jogalapot vesz: nem nevezhető katolikusnak.

2.1.7. Az Evangelii Nuntiandi és a társadalmi-politikai mozgalmak értékrendszere

A következő fejezetben a mozgalmi valóság egyházi definíciójának bemutatására, ismertetésére kerül sor. Mindenképpen szükséges ez az exponálás az egyházi vonatkoztatási mezőben értelmezett jelenségek értelmezéséhez az intézmény-centrikus vizsgálatához. Ennek tükrében fogalmazható meg a társadalmi és a politikai mozgalmak értékrendszere is.

- *„Ha Isten szavában keresik az eligazítást, nem pedig szélsőséges politikai eszmékben, vagy divatáramlatokban, amelyek mindig szívesen ki fogják használni rendkívüli emberi hatásukat”. (EN)*

³³⁶ Tomka 1999, 130.

³³⁷ EN 58.

³³⁸ u.o.

Mivel a társadalmi mozgalom fogalma magától értetődően a társadalmi jelenségek igen széles körét öleli fel, közte, valamint a „politikai párt”, a „nyomásgyakorló csoport” és az „önkéntes egyesület” fogalma között szükségszerűen van némi átfedés, véli Wilkinson. Jean Blondel interpretációjában a legtöbb modern politikai párt, amennyiben tömegpárttá válás folyamatán megy keresztül, s emellett meghatározott politikai célja és programja van, rendelkezik mozgalmi jellegzetességekkel. Hasonló átfedéssel találkozunk akkor is, ha a társadalmi mozgalmakat a nyomásgyakorló csoportokkal, illetve az önkéntes egyesületekkel vetjük össze. Igaz ugyan, hogy egyik-másik mozgalom elfogadja azokat a szabályokat, amelyek a pártok és a nyomásgyakorló csoportok politikai életben való részvételét irányítják, olyanok is vannak azonban, amelyek semmibe sem veszik az ilyen jellegű megszorításokat, s kampányukat a parlamenten kívül folytatják, sőt, ha a politikai rendszer megdöntése a céljuk, akkor gyakran még a rendbontástól és az erőszaktól sem riadnak vissza. Más mozgalmak viszont, így például a vallási és kulturális szervezetek a legkevésbé sem akarnak közvetlenül részt venni a politikában.³³⁹ Ennek megfelelően, bár politikai érintettségük eltagadhatatlan, funkciójuk szerint eredetileg nem veszélyeztetni a politikai involváltság a vallásos mozgalmakat, már amennyiben társadalmi mozgalomként elemezzük őket. A jelentős politikai befolyásoltság eredményeképp, pedig a vallási jelenségek maguk zárják ki tenmagukat a katolikus megújulás lehetőségeinek sorából.

- „Ha elkerülik az állandó kísértést, hogy rendszeresen kontestáljanak, vagyis ha felhagynak a minden ellen tiltakozó epés kritikával, amelyet azzal akarnak igazolni, hogy őszinteség és segítőkészség vezeti őket”. (EN)

Szabó Máté kiemeli: a mozgalmakban a mobilizációs stratégiák közös eleme a tiltakozás mozzanata. A demonstratív, és sokszor a kényszerítő erejű nyilvános megmozdulások, tiltakozási akciók ebben az összefüggésben sokszor a mozgalmak működésének sajátos erőforrásai. A mozgalmak jelenségének sorában ez sokszor kampányszerű tiltakozó akciók soraként jelenik meg, ám nyilván ez elsősorban nem vonatkozik a katolikus mozgalmakra, lelkiségekre. A tiltakozás, mint erőforrás azonban az összes mozgalmat jellemzi, vallja Szabó, de eltérő ezen belül a megválasztott akcióformák jellege és a tiltakozás kultúrája. Fontos folyamat, amely a modern demokratikus gondolkodást jellemzi: a szervezetek között kommunikáció zajlik a „tiltakozási kultúra” kialakításáért. A diktatúrákból kilábaló rendszerekben, mint például Magyarország közléte, csak most van igazán kibontakozóban ez

³³⁹ Wilkinson, 2001. – 269.

az erőforrás-forma, s ez sokszor bizonytalanná teszi a kritizált intézmények reakcióit is.³⁴⁰ Nyilván hasonló folyamat játszódik le az egyházak – új katolikus jelenségek párbeszédében is, hiszen a „kontestációt” reális mozgalom-veszélyként értelmezi az egyház, amelytől mereven el is zárkózik. Nem oldva meg ezzel a vallási mozgalmak belső energiájából fakadó jobbítani vágyás problémáját.

- *„Ha hűségesen ragaszkodnak helyi egyházukhoz, amelyhez tartoznak, és az Egyetemes Egyházhoz. Csak így kerülhetik el a nagyon erősen fennálló veszélyt, hogy teljesen elkülönülnek, és azután azt képzelik, hogy ők Krisztus igazi Egyháza, és anatómát mondanak a többiekre”. (EN)*

A vallási ihletésű mozgalmak automatikusnak nevezhető szabadságvágyát emeli ki Simon Coleman, aki a közösségek szervezeti formájának elemzésében kiemeli: a fizikai és a szellemi távolságok automatikus összetartásra buzdítják a mozgalmi önmeghatározás élvezőit, amely természetesen egyfajta elkülönülést is eredményez.³⁴¹ A katolikus jelenségek esetében azonban jogosnak nevezhető az intézményi kritérium, hiszen amennyiben a mozgalom, lelkiesség vagy közösség az egyház kebelében értelmezi önmagát, természetes, hogy az „egyháziasság” egyik legfontosabb attribútumának, az egységnek az önvallása is szükségszerűvé válik. Az egység gyakorlati megvalósításának, pedig legelemibb eszköze az intézmény helyi szerveivel való közösség-vállalása.

- *„Ha megőrzik az őszinte közösséget püspökeikkel, akiket az Úr állított Egyháza élére, és az egyházi Tanítóhivatallal, amelyet a Szentlélek a püspökökre bízott”. (EN)*

A helyi egyházakkal való közösségvállalás természetes folyamodványa az intézmény egészével való közösség megvallása és gyakorlatba ültetése. Ennek elmaradása egyébként egyházfegyelmi következményekkel is jár, mint az ismeretes.

- *„Ha nem tekintik magukat az evangélium kizárólagos címzettjének vagy hordozójának – sőt esetleg magának az evangélium egyetlen birtokosának! –, hanem tudatában vannak, hogy az Egyház sokkal nagyobb és sokkal változatosabb és sok egyéb módon is testet ölthet, mint éppen az ő közösségükön belül”. (EN)*

„Pápaságom kezdetétől különös jelentőséget tulajdonítok az egyházi mozgalmaknak, ők képviselik az egyházban a legjelentősebb gyümölcseit annak a tavasznak, amelyet a II.

³⁴⁰ Szabó, 1998. – 75-77.

³⁴¹ Coleman, 2000. – 56-57.

vatikáni zsinat jelzett” – emelte ki az 1998-as pünkösdi világtalálkozón II. János Pál pápa. A kisközösségekből karizmák útján mozgalommá váló egyházi jelenségek vallási többlet-energiáját tehát immár a legfelsőbb egyházi vezetés is elismeri „ők a válasz, melyet a Lélek hívott életre az évezred végének ebben a drámai kihívásában, ők a gondviselészerű válasz”. Ezt a funkciót – látja bölcsen a pápa – azonban csak a „karizmák kommunikációjával” töltheti be ez az „új katolikus jelenség-sorozat”. A karizmák kommunikációja a pápai gondolatmenet szerint, pedig nem más, mint az egyház más területein hivatást kapott jelenségek és az új katolikus jelenségek harmonikus együttélése. Egyik a másik feltétele, elkülönülésük, pedig őket társadalmi mozgalmakként szemlélve a „karizma”, mint megújításra kapott képesség funkcióvesztését, azaz sérelmét, kisebbedését jelenti.³⁴²

- „Ha egyre inkább fokozódik a felelősségtudatuk, buzgóságuk, kötelezettségvállalásuk, missziós szellemük”. (EN)

A társadalmi mozgalmak egyik legfontosabb kritériumaként állítja Szabó Máté a „tudatos célaspektust”, amely a jelenségek belső dinamikájaként folyamatos és öntudatos továbbtökéletesedést, töretlen aktivitást jelent. Ennek megfelelően a mozgalmak tagjainak mindennapi életvilága összhangban kell, hogy álljon a jelenség önállósult ideológiájával, amely alapvető feltétele a meghatározott eszközökkel és megfogalmazott célok eléréséért folytatott munkálkodásnak. A mozgalmiság tehát elkötelezett és tudatos aktus, s ennek érvényesnek kell lennie az új katolikus jelenségekre is.³⁴³ Egyszerre veszélyként értelmezi tehát az intézményi egyház a jelenségek „túllángolását” és kihunyását, belső kiüresedését is, hiszen mindkettő az egyházi intézmény egységének, vitalitásának sorvadását jellemezné.

- „Ha minden vonatkozásban „egyetemesek”, és nem szektásan beszűkültek.” (EN)

Kamarás István új vallási jelenségekkel kapcsolatos elemzésében kitér rá: a religiográfiai eredmények globális elemzésével kijelenthető a tény, miszerint a társadalmi valóság részeként maga a vallásosság is válságban van. Ennek a válságnak tünetei, sőt egyben a társadalmi konfliktusok tüneteire adott válaszok is az új vallási jelenségek. Ennek a folyamatnak eredményeképp egyrészt a fundamentalizmus felerősödése, másrészt az egyházi intézmény elfogadottságának csökkenése, a sokféle vallási mozgalom és intézmény keletkezése tapasztalható. Ez utóbbiak közt jegyzendőek a nagy keresztény egyházakon belül értelmezhető vallási kisközösségek, a neoprotestáns szekták és más, szinkretista vallási-

³⁴² Tomka, 1999. 147-148.

³⁴³ Szabó Máté: Alternatív mozgalmak Magyarországon. Bp., 1993. Gondolat. – 23.

kulturális jelenségek. Az előbbi kettő közti lényeges különbséget az önálló intézményi rendszer kiépülésének minősége különíti el egymástól.³⁴⁴ A katolikus, azaz magát egyetemesként értelmező egyház szempontjából a függetlenné válás, azaz a szektásodás beszűkülésnek értelmezhető, amely a már tárgyalt egység megszakadásán túlmenően értékvesztéssel, a karizmák kommunikációjának megszakadásával is jár. Így kijelenthető, hogy a társadalmi mozgalmakként értelmezett új katolikus jelenségek éppen „társadalmi mozgalmiságukban” szenvednek csorbát túlzott önállósulásukkal, s ezzel valódi veszélyt jelentenek az intézményi egyházra.

2.1.8. Közösségi feladat- és célrendszer az egyházi mozgalmiságban

A kritérium-elemzést követően azonban mindenképpen ki kell emelni: a veszély ellenére az egyházi praxis mindenképpen fontosnak tartja az általunk vizsgált jelenséget. A zsinat utáni évtized katolikus dokumentumai hangsúlyozzák, hogy pótolhatatlan szükség van élő közösségekre az egyházban, s az egyház felelőseinek mindent meg kell tenniük annak érdekében, hogy a plébániák mind a keresztény hívek közösségei legyenek.³⁴⁵

Fontos a közösségiség teológiailag, ontológiailag, mert az egyház közösségben éli meg lényegi küldetését. Közösségi voltában lesz a Szentháromság szentsége a földön, az egész emberi nem egységének jele és eszköze (CL 29), valamint az egyes keresztény hívek és papok is csak a krisztusi szeretetkapcsolatokban tudják megvalósítani önmagukat, a róluk készült isteni tervet. Éppen ez a II. Vatikáni Zsinat egyházatnításának lényege.

Fontos a közösségiség az egyház lelkipásztori küldetése szempontjából, mert a közösség, a csoport ad otthont a hívő közösség saját tagjainak, a serdülők, fiatalok számára lelki életszükséglet. A csoportnak jelentős szerepe van a személyek fejlődési folyamatában. Ez érvényes a katekézisre is, akár kicsikről, akár fiatalokról, akár felnőttekről van szó, akik között a dialógus, a megosztás és a kölcsönös felelősség stílusa alakul ki. A gyermek és a felnőttkatekézist is terméketlenség fenyegeti, ha a hitoktatottakat nem fogadja be hitből élő közösség (CT 24; KÁD 69). A lelkipásztoroknak továbbá nagy figyelmet kell szentelnie a fiatalok számára, nemkülönben a házasoknak és a szülőknek. Jó volna, ha baráti közösségben egymásra találnának, így kölcsönösen segíthetnék egymást abban is, hogy a nemegyszer

³⁴⁴ Kamarás, 2003. – 189-190.

³⁴⁵ Christifideles Laici 26 (CL)

nagyon is nehéz életkörülmények között könnyebben és teljesebben élhessék a keresztény életet.

A hívőknek gyermekkoruktól kezdve az állandó megtérés útját kell járniuk, e folyamat támogatásához is szükséges a hitből élő közösségiség. A Katekézis általános direktóriuma kihangsúlyozza: a csoport jelentősége, hogy tagja megtapasztalja a közösséget, valamint az egyház életében való részesedés célját és teljes megnyilvánulását. (KÁD 159) A közösség tehát az az iskola, amely megtanít a krisztusi életre, kapcsolatokra, egymás elfogadására, dialógusra. A plébánián működő közösségnek számos pótolhatatlannak minősíthető lelkipásztori feladata van, ilyen a szentségekre való felkészítés, ugyanis az OICA szerint felnőtteknek csak úgy szabad a beavató szentségeket kiszolgáltatni, ha előzőleg élő kapcsolatba kerülnek a keresztény közösséggel. (OICA 19,38,41) Ugyanez érvényes a bérálás szentségének vételére is. Az egyházba belenövő hívek az egyes hívekkel való kapcsolat által kapják meg a megfelelő támogatást, hogy ránevelődjenek a tanúságtételre és az apostolkodásra, a hitoktatásnak pedig támaszkodnia kell a keresztény közösség tanúságtételére. (DCG 35)³⁴⁶

A mozgalmakban lakozó veszély tehát éppen a közösségi szemléletmód értéké válásával küzdhető le, s ebben úgy tűnik, egyetért az intézményi egyház csakúgy, mint az új katolikus jelenségek mértékadó többsége. Az értékszemlélet kifejtéséhez Karl Rahner a következőket teszi hozzá: a közösség olyan személyes létezők sokaságának egysége, akik meghatározott viszonyok alapján egy csoportba egyesültek. A közösség filozófiailag az ember lényegéből ered, mivel az ember csak úgy ébredhet a tudatára saját „én”-je egyszerűségének, ha tapasztalja a más emberekkel való együttlétet. A világon belüli közösségek különböző fajtái vagy mozzanati az emberi létezés különböző dimenzióin alapulnak.³⁴⁷

2.1.9. Új katolikus jelenség – társadalmi mozgalmak

Amennyiben az új katolikus jelenségeket társadalmi mozgalmakként értelmezzük, tartalmi bővülést tapasztalhatunk. Az alternatívnak nevezett mozgalmak sajátosságai egy az egyben alkalmazhatóak a fent vizsgált új katolikus jelenségekre. A hivatalos kritériumoknak megfelelő, intézményi egyházzal mégis közösséget vállalt mozgalmiként értékelt közösségek, lelkiségek belső mechanizmusa tehát nem lényegileg eltérő a társadalmi mozgalmak

³⁴⁶ Tomka, 1999. 130-132.

³⁴⁷ Rahner, Karl; Vorgrimmler, Herbert: Teológiai kishoztár. Bp., 1980. Szent István Kiadó. – közösség címszó

meghatározottságaitól. Ezek elutasítják: - a centralizációt (az emberek és közösségek rendelkezési jogainak központosítására tett intézményi reakció, amelynek célja, hogy a lehető legtöbben csupán végrehajtókká degradálódjanak), - az eltúlzott hierarchiát (alá- és fölérendeltségek, a szervezeti szintenként meghatározott irányítási jogok és engedelmisségi kötelezettségek rendszere), - a bürokratizáltságot (az igazgatási eszközök központosítását). Jellemzőjük továbbá a bázisdemokráciára való törekvés, melynek jellemzői: - decentralizáltság, - hálózati jelleg, - spontán-informalitás, - közvetlen demokrácia.³⁴⁸

A fenti jellemzőknek megfelelő új katolikus jelenségeknek felsorolni lehetetlen minden ágát, hiszen már a '80-as évek elején számuk ezrekre rúgott. Magyarországra is számos ilyen jelenség „gyűrűzött be”. „A kisközösségek figyeltek fel először a külföldi mozgalmakra: Fokoláre, Neokatekumenátus, Marriage Encounter (Házas Hétvége), Foi et Lumière. Két magyar mozgalom is nagy szerepet játszik a hazai lelki életben: a Regnum Marianum és a Bokor.”³⁴⁹ Néhány adat a mozgalmak tagságáról: „Fokoláre – 1.3 millió ember; Communione e Liberazione – 60 ezer ember; Neokatekumenátus – 5000 közösség; Karizmatikus Megújulás – 30 millió ember; Házas Hétvége – 1 millió házaspár.”³⁵⁰ (Természetesen az adatok világviszonylatban értendők.)

2.2. *A magyar katolikus mozgalmak vizsgálatának kritériumai*

2.2.1. *Értékháló a társadalomtudományok tükrében*

(az új katolikus mozgalmak kettős motivációja)

A mozgalom-jelenséget általános fogalomként kezeli mind a szociológia, mind a politikatudomány. A társadalmi mozgalmak értékeleinek paritás vizsgálata az új katolikus mozgalmak értékeleivel számos alapvető kérdést és problémát előtérbe helyez. Szabó Máté fogalomkezelése rámutat: a társadalmi mozgalmak elemzése nem könnyű feladat, hiszen ezek a jelenségek *dinamikus*, társadalmi struktúra és a *társadalmi folyamatok határán álló*, a *mobilizációhoz*, a társadalmi *erőforrások gyors és célirányos mozgatásához* kötődő képződmények. Szerepüket gyakran eltakarja a párt- az egyesület- és az érdekképviselő-

³⁴⁸ Szabó Máté (szerk.): Politikai Ökológia – Szemelvények a nyugati alternatív mozgalmak elméletéről és politikájáról. Bp., 1989. Bölcsész Index Centrál Könyvek. – 29.

³⁴⁹ Lukács László: A magyar egyház reneszánsza? Vigília, 54, 8. 1990. – 562-569.

³⁵⁰ L(ukács) L(ászló): Megújulási mozgalmak az egyházban. In: Vigília 57, 6. 1987. – 462-466.

kutatásnak a politikai szervezetre orientált szemlélete, vagy a szociológiai csoportelemzés, illetve olyan makrokategóriák differenciálatlan alkalmazása, mint a civil társadalom. A mozgalmak, mint a mikro- és a makrofolyamatok összekötő láncszemei a diskurzuselemzés, az akciókutatás, a politikai szubkultúrák elemzése kapcsán kerülnek előtérbe.³⁵¹

Amennyiben tehát az új katolikus mozgalmakat, mint társadalmi aktivitás közegében mozgó állampolgárok csoport-dinamikáját vizsgáljuk, a társadalmi mozgalmak szektorában kell értelmeznünk a jelenséget: a modern társadalmakban így a társadalmi-politikai mozgalmak a változó társadalmi problémák és konfliktusok alakulásának, illetve a politikai lehetőség-struktúrák által megszabott politikai térnek a függvényében dinamikusan változó szektort kell, hogy alkossanak.³⁵²

Szabó kitér rá, hogy a Kádár-rendszerben és a többi volt „szocialista” országban az autonóm politikai szerveződés illegalitása miatt olyan társadalmi-politikai erők is informális mozgalmak, avagy szubkultúrák formájában működtek, amelyek jogállami keretek között politikai pártokat avagy érdekképviselői szerveket, illetve másfajta politikai szervezeteket alkotnak. Akkoriban ezek nem autonóm döntéssel alakították ki mozgalmi identitásukat, hanem mert az autonóm társadalmi-politikai szerveződés lehetőségének híján nem volt az adott rendszerben más választásuk. A nyilvánosság és a politikai szerveződés legális keretei lehetővé tették a korábban informálisan működő csoportok számára az intézményesedést pártok, avagy más politikai szervezetek formájában. Az új rendszer kihívást jelentett a korábbi illegális, informális mozgalmi szektor résztvevői számára: szervezeteket alkotnak, feladják a mozgalmi identitást, avagy tovább működnek mozgalomként.

A rendszerváltás társadalmi átformáló ereje lényegében érintette az új katolikus mozgalmakat is.³⁵³ Ennek kapcsán felvetődik az új katolikus mozgalmak, mint társadalmi mozgalmak motivációs tartalékainak kérdése. A társadalmi mozgalmak lényege a tiltakozás és a változtatni akarás. Ebből a szempontból kettős dinamikával számolhatnak az új katolikus mozgalmak, hiszen egyrészt valódi társadalmi mozgalmakként konkrét, aktív közéleti kérdéseket tűznek zászlaikra (Fokolár: béke-megmozdulások, Bokor: szolgálat-megtagadás, számos anti-kultusz reakció). Másrészt, mint intézményen (egyház) belüli intézmények, a saját létüknek keretet adó működési feltételek jobbítására törekszenek a mozgalmak eszköztárával (a karizmatikus „Ez az a nap”, vagy a már korábban felsorolt megmozdulások, amelyek az intézményi egyházat szólítják meg).

³⁵¹ Szabó Máté: A társadalmi mozgalmak szerepe a demokratikus politikai rendszer intézményesedésének folyamatában Magyarországon In: Szociológiai Szemle 1994/3. 45-63.

³⁵² u.o.

³⁵³ Kamarás, 1994. – 104-107.

Ennek tudatában az új katolikus mozgalmak motivációs értékhálójának felvázolásához elsősorban egy vallásszociológiai keret-változósorra, másrészt, pedig a szociológiai-politológiai társadalmi mozgalmiságot jellemző változók megvizsgálására van szükség. A lét-keret és a mozgalmi sajátosság összehangolása – a lényegileg különböző mozgalom-típusok eltérő motivációs rendszere miatt csekély értékszázalékban diszkrepanciát kell, hogy mutasson, a kísérlet eredményességét ez utóbbiak nem befolyásolhatják.

2.2.2. Religio-politikai és religio-szociális mozgalmak

A modern társadalmi feltételek között a vallási jelenségek nem függetleníthetők a politikai, gazdasági és a tudományos világjelenségektől, utal rá *Peter Beyer*.³⁵⁴ Ennek tudatában elemzi a társadalmi mozgalmakat, mint a társadalmi rendszerek személyes és általános küzdőtereit, amelybe a vallási jelenségek is természetesen integrálódnak. Mint ahogy a társadalmi mozgalmak a szélesebb társadalmi jelenségek individualizált megmozdulásai, így a széles kulturális mozgásteret elhódított vallásosság játékmezőjében is léteznie kell a személyesen érintett vallási alrendszereknek, ezt religio-szociális mozgalmakként jelöli (religio-social movements). Ezek közös jellemzője a kulturális globalizáció részeseiként a személyesedő vallási jegyek megjelenése a társadalmi horizonton.³⁵⁵

Beyer fő tézise: a vallási alapú szociális mozgalmak a globalizálódó rendszerek „maradék-problémáira” fókuszálnak: azaz a vallási rendszerek vezetőinek, szervezetének és hívő-tömegeinek állandó és uralkodó rendszerbe foglalására a globalizáció mozgásterében. A mozgalmak egyfajta személyes kommunikációt képviselnek a vallási kulturális mezőben, ehhez azonban mindenképpen szükség van a religio-szociális mozgalmak társadalomtudományi kutatására, vizsgálatára. Emellett kitekintést kell tenni a religio-politikai (religio-political) mozgalmak tevékenységére is.

Tapasztalható, hogy a modern és globális kontextus egyébként rendesen negatív jelentőséget tulajdonít a vallásnak, mint kommunikációs formának. Emellett természetesen a modern kor is elismeri a vallási jelenségek mögött húzódó rendkívüli erőforrásokat, főleg amelyek a személyes közösségekből fakadnak. Ennek ismeretében Beyer a religio-szociális mozgalmak fogalmának meghatározásában fő szálként a non-konformizmust, a kívülállást, egyfajta devianciát és a rendszer-ellenességet (vallási rendszerellenesség) jelöli meg. Éppen ebből

³⁵⁴ Beyer, Peter: Religion and globalisation, London, Sage Publications, 1994. – 97-109.

³⁵⁵ u.o.

fakad a mozgalmak temporalitása és törekenysége. Érdekes kettősséget is megállapít: míg az új társadalmi mozgalmak a lokális célok mellett jellemzően a globális értékekre is kitekintéssel bírnak (világbéke, világgazdasági igazságosság), addig a religio-politikai mozgalmak a kulturális partikularizmus kérdéseit tűzik elsősorban zászlajukra.

Az értékháló-vizsgálat esetében a társadalmi és a politikai mozgásteret közös változó-sorral, a vallásszociológia eszköztárának változóival kívánom egyeztetni, így nem egy egymástól eltérő religio-szociális és religio-politikai irányvonalként kezelhetőek az új katolikus mozgalmak kérdéskörét. Hiszen a vallási mező szűkítésével (katolikus egyház) egyszerre a társadalmi mező is szűkül (Magyarország), így a „mikro-szinten” gyakran azonos cél-meghatározással rendelkező mozgalmakat is külön-külön kellene értelmezni.

2.2.3. Vallási jelenségek tipizálása

A vallási jelenségek tipizálásának sorában ki kell emelni *Bryan Wilson* amerikai kutatót, aki rámutatott: számos vallási jelenség esetében nem beszélhetünk egyértelmű, elsősorban hierarchia alapján támogatható egyház- vagy szektabesorolásról. Kutatásaiban (Wilson, 1970) ugyanis minőségi különbség jelentkezett a sokadik generációs és a frissen megtértek tagságát jegyző intézmények között: a hagyományos szekta-ideológia ugyanis elsősorban ez utóbbi jelenségekre nevezhető igaznak, míg a tisztán intézményi alapon végzett vizsgálatok eredménye ilyen alapú elkülönítést nem tett lehetővé.³⁵⁶

A vallási jelenségek tagságának új szempontok alapján elvégzett vizsgálata hozhatott hát eredményt, így ő a szekta-jelenséget az önkéntes csatlakozás és a tagság önazonossága szempontjából vizsgálta. A tagság Wilson olvasatában a szekták esetében egy szűk körű csoportot mutatott, az összetartozás egyfajta sajátos vallási ismeret-rendszer és személyes tapasztalatokat követelt, ezeket, mint megkülönböztető jegyeket értelmezte. Az intézmények működését a szolgálatok kevésbé elkülönült mivolta jellemzi és mindenképpen megemlítenő a szekta-jelenség megkülönböztető jegye, azaz a tagság elkülönülése a szélesebb társadalmi elfogadottságnak örvendő vallási gyakorlatoktól, hiedelmektől és a hagyományos érték-rendszerektől. A vallási szervezetek elkülönítését a Wilson által megszerkesztett karakterisztika ismeretében négyes osztásba különíthető el (Robertson 70):

³⁵⁶ Hamilton, 1998. – 197-199.

Legitimitás önértelmezés alapján

A tagság hozzáállása alapján		Plurális legitimitás	Kizárólagos legitimitás
	Zárt	Intézményiesített szekta	Szekta
	Nyitott	Denomináció	Egyház

Milton Yinger (1970) hatelemű vallás-szervezeti tipológiája átfogóbban fedi a vallási mozgalmak rendszerét, mint akár Weber, akár Troeltsch meghatározásai. Az amerikai szociológus a társadalomtudomány mozgásterének ismeretében a vallási rendszerek tekintetében egyetemes egyházak, nem egyetemes egyházak, denominációk, alapított szekták, nem alapított szekták, és kultuszok körébe sorolja a vallással kapcsolatos jelenségeket.³⁵⁷

- Az egyetemes egyházak nagy, jól szervezett vallási intézmények, amelyeknek alapvető jellegzetessége, hogy intézményi működésük nagyszámú, vallásos tömegekhez kötődik. Az így képződő jelenség jól integrálódik az azt körülölelő társadalomba. Valójában jelentős kulturális befolyással bír a társadalom gyakorlatilag minden szegmensére, iskolapéldái: a katolikus egyház Nyugat-Európában, vagy a szunnita iszlám az Arab-félszigeten.

- A nem egyetemes egyházak az előző kategória prominenseinél némileg kisebb intézménnyel rendelkeznek, ámde még mindig társadalmilag-történetileg jelentős méretű vallási szervezeteknek minősülnek. Az egyetemes egyházakhoz hasonlóan társadalmi-kulturális háttérükbe jól integrálódtak, ám egyetemes jellegzetességekkel nem ruházhatóak fel. Ilyen például az anglikán keresztény egyház, vagy a síita iszlám. Yinger ezeket a jelenségeket *Ecclesiaként* említette.

- A denominációk társadalmi integráltsága szintén jellemzőnek tekinthető, ám ez némileg kevésbé jellemzi intézményeiket, mint az előző két kategóriában. Az ide sorolható jelenségek gyakran egy nagyobb vallási irányzat kisebb ágai, amelyek nem ritkán társadalmi osztály(ok)hoz, faji vagy regionális meghatározottságokhoz köthetőek. Példaképp említhető az amerikai kongregacionalizmus, vagy a metodista egyház.

- Az stabilizálódott szekták állandó vallási jellegzetességgel bíró csoportok, amelyek valamennyit megvalósítanak és elfogadnak a társadalmi kívánalmak, elvárások soraiból, így

³⁵⁷ Yinger, Milton's theorie in: William H. Swatos, Jr: Theorizing new religious movements, Understanding founders and movements. NY, 1988.

szociológiailag értékelhető státussal bírnak az őket körülvevő társadalomban. Ezzel szemben azonban élesen meghatározható egyfajta szembenállás a társadalom szélesebb szerkezetének vizsgálatában. Az intézmény vezetése kevésbé formális, mint a denominációk esetében. Ilyen intézmények közé sorolható az USA-ban a quaker-jelenség, vagy a magyar Hit Gyülekezete.

- A nem stabilizálódott szekták tagjait elsősorban egyfajta állandó szembenállás jellemzi a szélesebb társadalmi rétegekkel, illetve ezek hitbéli elvárásaival, gyakorlataival szemben. Yinger ezeket a vallási csoportokat jellemzi szektaként, a magukat ilyen közösségekhez soroló hívek kapcsán megjegyzi: rendre visszautasítják az általánosan elfogadott társadalmi, hitbéli értékek képviselőivel köthető kompromisszumokat. A nem-alapított szekták jellegzetessége, hogy a személyes erkölcsi tökéletesség állandó feszültségét keltik a tagságban, a csatlakozók, megtérők állandó tréningben részesülnek, hogy önként a jelenség hitrendszerébe konvertálódhassanak. A kutató még hozzáteszi: a vallásosság más formáira a „beleszületés” jellemző, azaz a tagság jelentős része már az intézményben elkötelezett családba születik.

- A kultuszok az előzőekben felsoroltaknál kisebb és kevésbé állandó vallási csoportok, amelyek tagsága és működése elsősorban a karizmatikus vezetőre fókuszál. A kultuszok jellegzetessége, hogy a tagság még a szektákba integrált hívőknél is markánsabban helyezkedik szembe a szélesebb társadalomban elfogadott hitrendszerekkel és vallási gyakorlatokkal. Szervezetük, intézményrendszerük rendszerint gyenge és rövid ideig tart, legnagyobb traumát működésükben rendre az alapító halála jelenti. Yinger a kultuszok jellemzőjeként említi a tagság gyenge kötődését: jellemzőek a gyakori csoportelhagyások.³⁵⁸

Abból a szempontból is izgalmas a tipizálás áttekintése, hogy ennek segítségével az általunk vizsgált mozgalmak jellemvonásait még pontosabban körvonalazhassuk. A rendszer(ek) gondolatmenetét követve egy sajátos hipotézis körvonalazódik: a jellemvonások figyelembevételével feltehető, hogy az egyes, vizsgált mozgalmak a „kultusz” formajegyeit viselik magukon. Az eddigi ismereteink alapján érdemes megvizsgálni: a mozgalmak, és az ezeket felépítő (bázis)közösségek kapcsán mindig kiemelt a karizmatikus vezető, alapító személy pozíciója, a vallási involváltság, a megtérés-élmény miatt a szélesen elfogadott vallási gyakorlatok kritikája, vagy forradalmi megváltoztatása, új tartalommal feltöltése számos jelenségen belül jellemző, és a helyi szervezetek önálló intézményrendszere nem nevezhető túlzottan erősnek, jellemző az átjárhatóság és a csoportelhagyás.

³⁵⁸ u.o.

2.2.4. Az értékháló-vizsgálat elemei

Az előző fejezet szempontrendszerének megfelelően a legfontosabb kérdések közé kell vennünk, hogy az általunk vizsgált vallási-mozgalmi jelenségek a szociológiai meghatározások melyik válfajába sorolhatóak. Mint ismeretes, a katolikus lelkiségek, megújulások elsősorban az egyetemes egyház (R.K.) mozgásteréhez köthetőek, szervezetileg többségük egységet vall, ám a teológiai önmeghatározás mellett a szociológiai vizsgálat szerepköre is meghatározó. Ennek megfelelően, mint vallási jellegzetességek számos aspektusból esély van rá, hogy a yingeri hatos skála társadalomhoz kevésbé integrált meghatározásait is magukon viselik. Ez azonban a mozgalmiság társadalmi és politikai dimenzióinak figyelembevételével árnyalható.

2.2.4.1. Raschke-féle értékrendszer

A politikatudomány az általunk vizsgált vallási jelenségeket a társadalmi mozgalmak kategóriájába sorolja. A hatalom szempontjából ugyanis marginálisnak nevezhetőek a kevés számú potenciális szavazót érintő vallási jelenségek. A praxis azonban erre is rácsfol, hiszen az EP-választások előkampányában 2004 márciusában nyilatkozott a hatalmat gyakorló MSZP jelöltjeként jegyzett Kósáné Kovács Magda a Hit Gyülekezete „alapított szekta” kiadásában megjelenő Hetek című magazinnak arról, hogy a „Vatikán bekebelizi Európát”.³⁵⁹ Ezzel potenciális szavazóként szólította meg az antikatolicitásáról ismert vallási intézmény tagjait. Ám a politikai hibából is érezhető, hogy professzionális politikusként figyelmen kívül hagyta a vallási mozgalmat, mint nem politikai meghatározottságokkal rendelkező valóságot, azaz tisztán társadalmi mozgalomként kezelte a jelenséget.

Ennek ismeretében mindenképpen hasznos a politikatudomány által alkalmazott társadalomtudományi definíció meghatározása, ebben *Joachim Raschke* definícióját hívhatjuk segítségül: a társadalmi mozgalom egy mozgósításon alapuló kollektív cselekvő, amely meghatározott folyamatossággal és tartóssággal rendelkezik, magas szimbolikus integráció és csekély szerepspecifikálódás alapján áll, és változatos szervezeti és cselekvési formák

³⁵⁹ Hetek, 2004.03.16.

bevetésével követi azt a célját, hogy alapvető társadalmi változásokat vigyen véghez, vagy már végbement változást visszafordítson.³⁶⁰

A társadalmi mozgalmak politológiai dimenzióinak vizsgálatában *Pokol Béla* megjegyzi: elmúlt 30 évben alakultak ki a fejlett nyugati társadalmakban. A pártalapítások csökkentették a független mozgalmak mozgásterét, a mozgalmak ennek következtében specializálódni kezdtek. Új problémák merültek fel, így a politikai mozgalmak szerepe a pártok mellett minimálisra csökkent. A '60-as években diákmozgalmak, mint politikai megmozdulások jellemzőek, ezek a baloldali ideológiák alapján vázolták fel elgondolásaikat. A '70-es évektől új mozgalmiság, kevésbé a politikai rendszer átalakítását célozzák, az élet más területei után néznek, ők lesznek az alternatív mozgalmak, még gyakrabban új társadalmi mozgalmak. Pokol értelmezése alapján a „nem politikai” mozgalmak csak szórványosan jelentek meg a korábbi érában, gyakran több százezres megmozdulások, az egész politikai rendszerre hatást tudtak kifejteni. Ez utóbbi a vallási mozgalmakra ritkán jellemző, Európában nincs jellemzője.³⁶¹ Ezzel mindenképpen szembeállítható számos, Köztes-Európában jellemző politikatörténeti jelenség, mint például a Tőkés László-féle RMDSZ-mozgalmiság a rendszerváltás Romániájában, vagy a lengyel pápa személye által inspirált religio-politikai jelenségek a kommunista Lengyelországban, nem beszélve a Lipcsei gyertyás felvonulásról, vagy a berlini fal leomlása kapcsán felmerülő, vallási ihletésű mozgalmi jelenségekről.

2.2.4.2. Pokol-féle értékrendszer

Új társadalmi mozgalmak kritériumai Pokol rendszerezésében:

- Döntően értelmiségiekből verbuválódnak, korábbi mozgalmakban csak vezérkar voltak, itt maga a tagság, humánértelmiségi és humánszolgáltató ágazatban élnek, dolgoznak.
- Nem rendelkeznek „zárt ideológiai tablókkal”, hanem csak néhány eszmei sarokponttal, ezt folyamatos diskurzusokban konkretizálják az időszakonként felbukkanó problémák fényében.
- Úgynevezett „egypontos” mozgalmaknak tekinthetők, szűkebb követelések köré szerveződnek, a mozgalmak csak laza, ad hoc jellegű szövetségeket kötnek. Tartósabb összefogásaik eredményeképp horizontálisan kooperáló hálózatot hoznak létre.
- A legélesebben szemben állnak a hierarchikus szerveződésekkel, átfogó mozgalommá egyesülve is megtartják autonóm részmozgalmi formáikat. Bázisdemokratikus

³⁶⁰ Raschke, Joachim: Die politischen Parteien in Westeuropa, Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1978. – 77.

³⁶¹ Pokol Béla: Politológia, Budapest, 1995. Püski Kiadó. – 257-267.

jellegetességgel rendelkeznek, tiltakoznak a képviseleti demokrácia ellen. Nincs tendencia egy vezér elfogadására.

- Fontos eltérések a cselekvési repertoárban, a közvetlen részvételt mindenki számára biztosítani törekednek, emberláncalkotás, közös ülősztrájkok, lényeges a közös cselekvés.
- A korábbi mozgalmak stratégiája a társadalom átalakítása volt, az új mozgalmak az átalakítást a mozgalomban részt vevők egész személyiségének átalakításával igyekeznek elérni.
- Sokukat jellemzi a rövid élettartam, számos mozgalom, amint elérte célját, feloszlik. Aktív mozgalmárok életére azonban ez nincs kihatással, hiszen rendre újabb és újabb városi megmozdulásokban képviseltetik magukat, szűkebb aktivista kör, „polgári kezdeményezések”. Megjelenik egy rejtett professzionizálódás.

A mozgalmak *dinamikájáról* Pokol megjegyzi: mindenképpen valamiféle feszültség termékei. Pártszerveződés tilalma alatt fejlődnek ki. Amint belekerülnek az állami döntéshozatalba, szerepüket veszítik, újabb célokat keresnek. Önálló politikai párttá akkor válnak, ha céljukat nem tudták a parlament elé vinni, ám jelentős társadalmi érdekeltségre tettek szert. Ennek oka a modern társadalom funkcionális differenciálódása. A professzionális résztvevők azonban háttérbe tudják szorítani a szerepen túli személyiségüket, sajátos retorika, a mozgalmár személyiségének nagyobb része kívül marad a politikán.

2.2.4.3. Gubacsi-féle értékrendszer

Gubacsi Attila ettől eltérő érték-skálán értelmezi a politikai mozgalmak jelenségének sorát, mint azt kiemeli: a politikai mozgalmak olyan társadalmi törekvések, amelyek a fennálló viszonyok megváltoztatására vagy erősítésére irányulnak a kormányzat befolyásolása vagy a hatalomért vívott harc útján. A politikai mozgalmakat más társadalmi mozgalmaktól az különbözteti meg, hogy politikai eszközöket alkalmaznak, azaz a hatalomért vagy a hatalomgyakorlás módjának befolyásolásáért harcolnak. A politikai pártok magas fokúan olyan szervezett mozgalmak, amelyek céljaikat ugyan a hatalomért folytatott harc útján igyekeznek elérni, de pragmatikusan nem szorítkoznak a hatalomgyakorlás módjának befolyásolására, legfeljebb tartós ellenzékbe gyengülés esetén. A politikai mozgalmak típusai a fennálló politikai rendszerhez való viszonyuk szerint konzervatív, reform-, forradalmi és ellenforradalmi mozgalmak; szervezettségük foka és formái szerint rövid életű spontán és laza szervezetű politikai mozgalmak, valamint magasfokúan szervezett, tartós politikai mozgalmak

vagy pártok. A politikai mozgalmak belső dinamikájának fejlődési szakaszai a mozgalom előfeltételeinek kialakulását, majd a törekvések megfogalmazását és terjesztését, aztán a kifejtett politikai tevékenységet, végül a politikai mozgalom elhalását foglalják magukban. A politikai pártok, ha osztályjellegűek, akkor lehetnek osztálpártok, osztályközi pártok vagy osztályszerű csoportok pártjai. A pártok szervezeti felépítésüket tekintve lehetnek lazán vagy erősen szervezett, a tisztségviselésre alkalmasak pártjai vagy tömegpártok. A hatalmi rendszerben elfoglalt hely szerint fontos vagy marginális legális pártok vagy illegális pártok. A domináns ideológia szerint eszmei-politikai arculatú pártok, pragmatikus választási pártok vagy karizmatikus vezérelvű pártok. Az államok pártrendszere lehet a kormányzattal szemben alternatívát nyújtó rendszerként felaprózott többpártrendszer, kétblokkos vagy kétpártrendszer; nem alternatívát nyújtó rendszerként pártkooperációs rendszer, a nemzeti egyetértés rendszere, korlátozott pártrendszer, egypártrendszer vagy hegemon pártrendszer.³⁶²

2.2.5. Forradalom és vallás

Charles David a politika és a vallásosság dimenzióinak vizsgálata kapcsán kijelentette: a vallásos hit egyik alappillére a forradalmi vonás, ez a vallásos hit transzcendenciájából is fakadhat. Az így kialakuló szociális rend gyakran abszolutizálja önmagát, így az aktuális politikai rendszer ellen gyakran forradalmiként léphet fel. A forradalom és a más társadalmi változások közötti jelentős különbség abban rejlik, hogy a forradalom a jelenleg hatalom lévőket és társadalmi rendjüket kérdőjelezi meg. Minden társadalmi rend abszolutizálja önmagát, ez a funkció áll a vallásos hitre, mint alap emberi princípiumra. Az emberi megértés növekedésével ez csökken.

A forradalmi és vallási mozgalmak is hajlanak rá, hogy abszolutizálják önmagukat, bár a vallásos hit automatikusan visszautasít minden más abszolutizmust. A hagyományos vallásos hit ellenáll a fanatikus jobb- és baloldaliságnak, ez egy utopisztikus elem a vallási mozgalmakban – talán ez a bizonyítéka, hogy a vallásosság nem emberi eredetű.

A vallásosság egyébként nem szükségszerűen forradalmi. Amíg az apokalipszist hirdeti az, de egy új rendet is be tud építeni.³⁶³

³⁶² Gubacsi, Attila: A politikai szociológia főbb kérdései – (On-line forrás: www.extra.hu/sociology)

³⁶³ Davis, Charles: *Religion and the making of society Essays in social theology*. Cambridge, Cambridge University Press, 1994. – 37-38. (Davis, 1994)

Marcel Gauchet *Le Désenchantement du monde: Une histoire politique de la religion* című művében utal rá: a szekularizált társadalom eredményezte a kereszténység megszűnését, az 1700 körül szűnt meg végleg. A modern világban lezárult a vallás röppályája. Ettől fogva politikai pályája van a vallásosságnak. Ez a szellemiség beszél róla, hogy társadalmi szempontból is vége a vallásosságnak, a vallás kultúrába fordult. Vallási-politikai története a vallás megértésén alapul.³⁶⁴

A politikai nyelv felhasználja a vallást. A vallás gyakran befolyást enged a politikai valóság számára, ilyenkor a politikai irányzatok gyakran legitimáltként értelmezik önmaguk számára, hogy használhassák a vallási mezőt. Amikor a vallásos emberek és intézmények politikai átváltozásba kezdenek, kiterjesztik vallásos hitüket, és a politikai valóság részeivé, elemeivé válnak.³⁶⁵ Az európai történeti valóságban azonban éppen, hogy fordított jelenség is megfigyelhető: a vallási mező érinti meg a politikában involvált értékhordozókat, és ezáltal vallási jelenség részeivé válnak egyébként attól független személyek, közösségek. Az igazi kérdés azonban ennek kapcsán: mennyiben nevezhető ez a merően utilitarista reflexió valóban vallási jelenségnek. Lévén: csupán a politológia bináris kódja mentén (Pokol – hatalom megszerzése – ellenzéki aktivitás) kihasznált érték-expanzióról van szó, máris elveszti mozgalmi jelentőségét, így kikerül vizsgálatom tárgyköréből is.

2.2.6. A társadalmi mozgalmak szociológiai érték-változói (Szabó értékskalája)

A társadalmi mozgalmak a politikai rendszerek mobil tényezői, amelyek gyorsan abszorbálják az új problémákat és igényeket. Emellett intenzív-direkt mobilizáció révén politikai nyomást gyakorolnak a rendszerben szereplő szervezettebb, ám kevésbé mobil és flexibilis pártokra, érdekképviselői szervekre, és a különböző szintű képviselői és igazgatási szervekre. A mozgalmak kevésbé szervezett jellegük következtében nem olyan hatékonyak a politikai problémák megoldásában, mint a pártok, de laza szerveződésük és gyorsabb reakciójuk következtében annál gyorsabban tudnak „rámozdulni” az új társadalmi problémákra és igényekre.³⁶⁶

A modern társadalmakban Szabó elemzése alapján mozgalmi szektorok jönnek létre, amelyek szociológiai mérceként állnak az értékelemzés rendelkezésére:

³⁶⁴ Davis, 1994 – 41-44.

³⁶⁵ Davis, 1994. – 119-120.

³⁶⁶ Szabó, 1994. 45-63.

- A modern társadalmakban a „mozgalmi szektor” plurális és differenciált szerkezetű, a különféle mozgalmak és mozgalomtípusok sokaságát és sokféleségét foglalja magába.
- A „demokratikus”, a „civil” mozgalmak mellett az őket ellenző és velük szemben álló totalitárius vagy autoriter, antidemokratikus „ellenmozgalmak” is részei a mozgalmi szektornak, amely így felöleli az összes mozgalmat, nemcsak azokat, amelyek az adott politikai rendszerben a meghatározott politikai értékeket elfogadják.
- A „mozgalmi szektor” a maga komplexitásában és ellentmondásosságával önmagában egyáltalán nem válságjelenség a politikai rendszerekben; kiterjedése és fejlődése a demokratikus fejlődés velejárója, vezethet destabilizálódáshoz, ám ugyanúgy ösztönözheti a politikai innovációt és megújulást.

A mozgalmi szektor egésze természetesen nem csupán politikailag releváns vagy közvetlen politikai orientációjú mozgalmakat foglal magába. A társadalmi mozgalmak és a kollektív cselekvés más formái azonban kölcsönösen hatnak egymásra, részt vesznek a társadalom mobilizálható erőforrásaiért folyó versenyben, a kollektív cselekvés létrejöttében, a társadalom uralkodó kulturális mintáinak formálásában, együttesen hatnak a társadalom szerkezetére, és válnak a társadalmi szerkezetváltozás hatásainak és következményeinek hordozójává. Ez az összes mozgalom látens közösségére utaló összefüggésrendszer indokolja a „mozgalmi szektor” kategóriájának használatát.³⁶⁷

2.2.7. Pártok és a mozgalmak viszonya

A pártok és a mozgalmak viszonya fontos eleme a magyar mozgalmi szektor fejlődésének:

a) A célok tekintetében a politikai pártok az ágazati politikák teljes spektrumára dolgozzák ki programjavaslataikat, amelyeket választási siker esetén a központi kormányzati, illetve a helyi igazgatási munkában kell megvalósítaniuk. Ezzel szemben a mozgalmaknak nincs ilyen „általános”, az összes ágazati politikára kiterjedő politizálási kényszerük, koncentrálnak eleve nagyon speciális témákra, „egyponos” követelésekre (single-issue), és nem kell

³⁶⁷ u.o.

céljaikat a kormányzati-igazgatási felelősség szempontjából kezelniük, ettől függetlenül, szabadon, radikálisan, fundamentalista módon politizálhatnak.

b) A modern politikai pártok racionálisan felépített, bürokratikus szervezettel rendelkeznek, amely sok vonatkozásban betagozódik a politikai rendszer igazgatási és képviseleti intézményeibe. A mozgalmak intézményesedett, de nem bürokratikus szervezett kollektív cselekvésformák, amelyek kapcsolatba állhatnak formális szervezetekkel, de nem azonosulhatnak velük teljesen, hanem belső felépítésüket az informális, hálózati alapítványokhoz, kommunikációs centrumokhoz kötődő szerveződés jellemzi.

c) Az akcióformák vonatkozásában a politikai pártok az intézményes, illetve az intézmények és a társadalom között közvetítő, intermedier formákat részesítik előnyben, míg a kényszerítő, erőszakos, demonstratív, intézményellenes akcióforma alkalmazása kevésbé jellemzi a pártok, legalábbis a parlamentáris demokrácia alapelveit elfogadó, legális politikai pártok működését. Ezzel szemben a társadalmi mozgalmak, amelyek támogatóikat és aktivistáikat fundamentális céljaik minél gyorsabb megvalósítására mozgósítják, ennek érdekében széles körben felhasználják a kényszerítés, a politikai erőszak eszközeit, illetve a szimbolikus-demonstratív akcióformákat, és határozott intézményellenes stratégiákat is követhetnek, illetve akcióikban jóval nagyobb az intézményen kívüli, nem-konvencionális politikai tiltakozás szerepe.

A konfliktusok sem vezetnek minden esetben mozgalmi mobilizációhoz, hiszen megoldásukra a fennálló szervezeti-intézményes kereteken belül is sor kerülhet. A mozgalmi mobilizáció sem mindig kapcsolódik össze politikai konfliktussal. Így például vallási mozgalmak társadalmi-kulturális mobilizációja függetlenedhet a politikai konfliktusoktól. A mobilizáció sem jut el minden esetben a politikai tiltakozás artikulálásáig, hiszen nagyon sokféle társadalmi igényt közvetítő csoport tesz kísérletet arra, hogy a mobilizáció révén politikai tiltakozással nyomást gyakorolva szerezzen érvényt követeléseinek, azonban nem mindegyikük jár sikerrel, mivel nem képes megszervezni kollektív tiltakozását. Végezetül a politikai tiltakozás sem mindig szervezeteken kívül zajló mobilizációs folyamatok eredménye, hiszen tiltakozhatnak fennálló politikai vagy más társadalmi szervezetek is.

A rendszerváltással a társadalmi mobilizáció és a politikai tiltakozás új keretfeltételei alakulnak ki. Az egyenlően garantált jogi-politikai keretfeltételek között a mozgalmaknak többé nincs közös ellenfele az elnyomó és ellenőrző „pártállam” formájában, hanem a különféle társadalmi-politikai tiltakozások különféle „címzetteket” találnak, és a tiltakozási potenciálok akár egymással szemben is érvényesülhetnek.

A mozgalmak és az ellenmozgalmak konfliktusa megjelenik az utóbbi négy évben Magyarországon, például az abortusz szabályozása körüli mobilizációkban, a médiumok

ellenőrzésével kapcsolatosan, a rasszizmus-antirasszizmus ellentétében, vagy a vallásszabadság és az egyházaknak járó állami támogatás vonatkozásában. A mozgalmak tiltakozásának címzettjei persze nem mindig és nem is kizárólag az „ellenmozgalmak”, hanem a legkülönbözőbb társadalmi-politikai szervezetek.³⁶⁸

2.2.8. Mozgalmak és konfliktusok

Szabó az egyházak vonatkozásában kiemeli: új konfliktust és új mobilizációs formát jelent az 1993 folyamán kialakult konfliktus a kisegyházak jogállása és állami támogatása körül. A Németh Géza lelkész szervezésében és vezetésével Magyarországon is megjelent „antikultusz” mozgalom – a „destruktív” vallási közösségek elleni propagandával és lobbizással, valamint a keresztény szellemiséget képviselő politikai pártok egy részének támogatásával – megkérdőjelezte a rendszerváltás utáni liberális szellemű gyülekezeti és a lelkiismereti szabadságra épülő intézmények bizonyos, „túlzó” elemeit. Az állami támogatás megvonása bizonyos kis létszámú, a keresztény pártok egy része által destruktívnak minősített felekezeteiktől, közösségeiktől, illetve a vallás és lelkiismereti szabadság törvényi alapjainak újragondolására ösztönző törekvések, az „egyház” jogi státusának átfogalmazása társadalmi méretű, a sajtóban és a szélesebb nyilvánosságban folyó vitát, illetve mindkét oldalról politikai színezetű tiltakozást is eredményeztek.

A megtámadott vallási közösségek, a „Krishna Tudatú Hívők”, a „szcientológia”, illetve a Moon-szekta követői, vagy a Jehova Tanúi a jogi igényeik érvényesítésére tett lépések mellett utcai demonstrációkat, demonstratív játékokot, nyitott napokat stb. szerveztek, csakúgy, mint az ellenkező álláspontot képviselő, az elcsábítottak szüleit, hozzátartozóit, valamint a szekták ellenzőit tömörítő mozgalom. A szekták, kis vallási közösségek, illetve a főleg a hagyományos civil keresztény értékek védelmére szerveződő Kultusz-ellenes aktivisták konfliktusai az utóbbi évtizedekben integráns részei a nyugati demokráciák mozgalmi szektorának és tiltakozási kultúrájának. Tehát nem valamiféle magyar specifikumról van szó, hanem az orientális, vagy a modern nyugati vallási áramlatoktól évtizedeken át hermetikusan elzárt magyar társadalom toleranciájának hirtelen kihívásáról, amely alkalmasint túlzó reakciókat is előidéz, mindenesetre erre vall a követelések egy része a vallásszabadság alapjainak, a tolerancia értékeinek megkérdőjelezésével.

³⁶⁸ Szabó, 1994. 45-63.

A szekták és az anti-kultusz mozgalom konfliktusa normális jelenség a vallási pluralizmusra épülő modern társadalmakban. Az persze ritka eset, hogy ez a konfliktus politizálódik; ennek oka nálunk a már említett, késleltetett és gyors kihívásra érkező erőteljes reakció. Ugyanakkor valószínűsíthető, hogy a korábbi tapasztalat, a kis közösségek politikai üldözése a Kádár-rendszerben (a Krisna hívők, illetve a jehovisták esetében), a konfliktus repolitizálódása ellen hat.

2.3. *A mozgalomelmélet*

Az előző fejezetekből egyértelműen előviláglik: a vallási mozgalmak ismérvei nagyfokú hasonlóságot, számos szempontból azonosságot mutatnak a társadalmi, politikai stb. mozgalmakkal. Ezek alapján feltételezhető, hogy a közös ismérvek mellett ugyanaz az értékrendszer jellemzi a mozgalmak működését vallási, társadalmi, politikai, kulturális, vagy akár gazdasági értelmezési mezőben is. Ennek jellemzői közt szerepel tehát többek között az alulról szerveződő kezdeményezések sora, a diffúz szervezettség, a vezetőközpontúság.

Az ezek ismeretében alkotható hipotézisnek megfelelően kijelenthető: a társadalmi és politikai mozgalmak ismérvei meghatározzák az új katolikus mozgalmak vallási típusát is – kiemelten a yingeri skálának megfelelően. A tipizáláson túl gyakorlati eredményt is hozhat a „mozgalom-elmélet” megalkotása: *feltételezhető, hogy az alulról kezdeményezett és rendkívüli intenzitást mutató társadalmi-vallási jelenségek célja az adott rendszer értékeinek átmentése (válság esetén), kiteljesítése (normális működés esetén), azaz a mozgalomnak keretet adó rendszer kimondott-kimondatlan céljának lehető legintenzívebb és leghatékonyabb megközelítése.*

2.3.1. *Értékháló-vizsgálat a mozgalmi szektorban*

Az elmélet igazolásának első elemeként mindenképp szükséges azoknak az azonosságoknak a számbavétele, amelyek alapján – funkcionalitás szempontjából – meghatározhatóak a politikai, társadalmi és vallási mozgalmak társadalomtudományi ismérvei. Az egyes definíciók alapján összeállított *értékháló*k alkalmazására természetesen a kutatás második fundamentumát képző adatfelvétel eredményének analizálásával kerülhet sor, ám a módszer megalkotásához feltétlenül szükséges a hálózat kialakítása.

Az egyes definitív meghatározásokat a munkában önálló értékeként kezelem, ami elsősorban azt jelenti: funkciója az adott szöveg- és jelentéskörnyezetben értékelhető. Az értékelés szempontja természetesen elsősorban az érvényes-nem érvényes binaritása mentén értelmezhető: a jellemző igaz-e az adott mozgalomra és igaz-e a vallási / új katolikus mozgalmak mindegyikére.

Az előző fejezet alapján tehát kimondható: religio-politikai és religio-szociológiai mozgalmak jellemvonásairól adtunk információt.

Religio-szociális értékháló

Charles David és Gubacsi-féle definíció alapján (2.2.4.3.)

eszközspecifikus működés,
forradalmi vonás,
önmagukat abszolutizálják,
a fennálló hatalmat támadják.

Szabó-féle definíció alapján (2.2.6.)

nem jellemzi a hatékonyság a politikai problémák megoldásában,
a demokratikus fejlődés velejárói.

Religio-politikai értékháló

Raschke-féle definíció alapján (2.2.4.1.)

mozgósításon alapuló kollektív cselekvés,
meghatározott intézményi folyamatosság,
magas szimbolikus integráció,
csekély szerepspecifikáció,
céljuk: alapvető társadalmi változás véghezvitele.

Pokol-féle definíció alapján (2.2.4.2.)

jellemzően értelmiségi tagság,
korlátozott számú eszmei sarokpont,
szűkebb követelések,
szembenállás a hierarchiával,
közvetlen aktivitás,
a tagok egész személyiségének átalakítása,
rövid élettartam,

a hatalom destruáló szerepet gyakorol felette,
sajátos retorika,
politikai affinitás.

2.3.2. Mozgalom-érték és a „posztmodern”

Az értékháló-vizsgálat elemeit már felfedezhetjük a korábban végzett, példaértékű kutatásokban is, bár ennek megfogalmazására eddig még nem került sor. Az analízisek mindegyike egy sajátos értékközpontú jelenségekként vizsgálja a mozgalmakat, kiváltképp a vallási mozgalmakat. A kritériumrendszerben megfogalmazott értékekhez azonban gyakran járulnak többlet-tartalommal járó értékek is, mint az bécsi egyetem kutatójaként dolgozó *Maria Widl* munkásságában fellelhető.

A szakember a Közép-Kelet Európára lokalizálható új katolikus mozgalmak kutatása révén a mozgalom-értékek társadalmat, politikát, gazdaságot, kultúrát, sőt személyes életstílust is átformáló erejét vizsgálta.³⁶⁹ A kutatás eredményeképp a hagyományos népegyházi vallásossággal némiképp szembenálló mozgalmi jelenségeként írja le az új katolikus mozgalmakat, amelyek egyértelmű megfeleléseket mutatnak a szekularizált világ posztmodern kihívásaival, posztmodern jelenségeként határozható meg egyházi karakterisztikájuk.³⁷⁰

A mozgalmak posztmodern jellemzése a szekularizált társadalom által megkövetelt, modern közösségi követelményeknek megfelelő jelenségeként értelmezett új katolikus vallási jelenségekre igaz. Mivel ez „mozgalmi” attribútum, így értékítélete kutatásunk szempontjából mindenképpen pozitív kell, hogy legyen. Érdekes azonban a gyakorlati teológia szóhasználata ennek a jelzőnek a vizsgálatában, hiszen Tomka Ferenc éppen a posztmodern és a keresztény gondolkodás szembenállását taglalja.³⁷¹

Mint arra az Új evangelizáció második fejezetében rámutat: a posztmodern társadalomban és kultúrában szocializálódott egyének számára a lét- és az önértelmezés elsősorban az egyetlen igazságba vetett hit tagadását jelenti. Az egyetlen igazság a szerző szerint a kereszténység objektív filozófiai fundamentuma, a kereszténység így nem teheti meg, hogy ne higgyen

³⁶⁹ Widl, Maria: Apostolische Bewegungen in der Katholischen Kirche. Jahresbericht 1999-2000., Wien, 2004.

³⁷⁰ Widl, Maria: Geistliche Bewegungen in der ED Wien. Ansätze einer postmodernen Volksfrömmigkeit. Wien, 2004.

³⁷¹ Tomka 1999. 29.

ebben, ám emellett meg kell tanulnia, hogyan teremtsen kapcsolatot „azzal az emberiséggel, amely nem tud hinni a beszédnek, az ideológiának, az egyetlen igazságoknak”³⁷².

A posztmodern lét kialakulásának jellemzői közé Tomka a városiasodást, a kisebb közösségek szétesését (azaz a korábbi, rurális társadalmi rend megbomlását), a pluralizmust és a modernkor technikai, kulturális dimenzióinak sebes változását sorolja. Elővetéseinek megfelelően az így létrejött szellemi sokszínűség (posztmodern sokszínűség) okozza a tömegek hittől (egyetlen igazság) való elszakadását. A Widl által végzett „movimenti-kutatás” eredménye azonban éppen, hogy a vallás mozgalmi szektorának rugalmasságát emeli ki: a változó társadalom és szellemi valósághoz hajlik vissza a posztmodern meghatározottságok közt is fennmaradni képes új katolikus jelenség-rendszer.³⁷³

Éppen ennek tudatában jelenthető ki: nem a hívek tömegei váltak a modern világgal azonosulva posztmodern aposztatákká, hanem a pre-modern (feudális) társadalmi és kulturális tényezőkre alapozott népegyházi vallásosság keretei csúsztak szét azzal, hogy maga a népegyházi katolicizmus sem azonosult a megváltozott feltételekkel. A Widl-i eredmények ismeretében azonban megállapítható: a megcsontosodott és fejlődésben „elmaradt” népegyházi egyházszervezetből kibontakozó új katolikus mozgalmak közös hangot találtak a megváltozott társadalom egyéneivel, ebben rejlik sikerességük és aktivitásuk.

Az következik ebből, hogy az új katolikus mozgalmak többsége elveti az „egyetlen igazság” elvét? Korántsem. A posztmodern ember önértelmezése ugyanis éppen szemléleti pluralizmusában fogható meg, tehát abszurd feltételezés: a lényegileg pluralista modern ember pre-modern módon „hite alapjának” tegye meg az egyetlenbe vetett hit tagadását (t.i.: abban higgyen). A jelen társadalom aktivitás és az intenzív élmények után vágyakozó egyéne (gondoljunk csak napjaink felfokozott életvitelére, a „reklámkultúrára”) éppen a vallási szempontból aktív és intenzív mozgalmakban talál vissza az örök igazságra – a szellemi-testi jólét harmóniájára. Éppen, hogy így lehet sikeres az egyház új pünkösdje a posztmodern mai valóságban.³⁷⁴

2.3.3. Mozgalmi értékek vallási dimenziójának nemzetközi vizsgálata

³⁷² u.o.

³⁷³ Widl, Maria: Zum Spannungsverhältnis Pfarrgemeinden – Bewegungen. In: Geistliche Bewegungen in der ED Wien.

³⁷⁴ Widl, Maria: Ein neues Pfingsten für die Kirche. In: Geistliche Bewegungen in der ED Wien.

A társadalmi és kulturális keretek között a mozgalmi jelenség a vallási értékekben ragadható meg elsősorban vizsgálatunk számára. Ennek megfelelő nemzetközi precedensek vizsgálatával állapítható meg, hogy mennyire igaz a tétel: a mozgalmak a vallási értékek átmentésének zászlóshajói a posztmodern szekularizáció által meghatározott jelenségek összefüggéseiben.

Ralf Gering, Nils Grübel, Claudia Haydt, Künter Kehner, Keul István és Frank Stan 1994-ben publikálták közös kutatási eredményüket. Munkájuk során egy pünkösdi-evangéliumi gyülekezet vitalitását és aktivitását vizsgálták. A cél-gyülekezet egy németországi, tübingeni közösség volt, amely a vizsgálat idején, 1994-ben a külső tagokkal együtt összesen legfeljebb kettőszáz hívet számlált. A *Tübingen Offensiven Stadtmission* (továbbiakban: TOS) egy-egy istentisztelete alkalmából mintegy százötven hívet számláltak meg a kutatók. A vizsgálat módszerei közt elsősorban mélyinterjúk szerepeltek, a kutatás során ötvenkét személy adatait, válaszait rögzítették.³⁷⁵

A vezetők válaszaiból kiderült: az 1990-ben alapított mozgalom legfőbb célja – hasonlóan más pünkösdi mozgalmakhoz – a karizmák, isteni ajándékok elnyerése, legfontosabb eszközeik között említették a tinédzser- és gyermekpasztorációt, missziót. A jelenség tehát az elérhető legteljesebb transzcendens élmény elérését ígéri tagjainak és az ifjabb korosztályokra koncentrál, így természetesen dinamikus és aktív közösségnek nevezhető, amely a legintenzívebb vallási érték koncentrált megszerzésén alapul.³⁷⁶

Beszédeselek azonban a több hónapot felölölő kutatás százalékpontos, elemzett adatai is. A karizmatikus mozgalom felsővezetőinek válaszaiból kiderült: 43,3 százalékuk a felső-közép, ugyanakkora hányaduk a közép, és 13,3 százalékuk az alsó-középosztályban él. A középvezetők, csoportvezetők esetében a felső-középosztályban élők hányada 23,8, míg a közép- és alsó-középosztálybeliek aránya egyaránt 38 százalék. A gyülekezet 41,2 százaléka középosztálybeli, míg a felső-középosztálynak 35,3, az alsó-középosztálynak 23,5 százalékuk tagja. A társadalmi megoszlásnak megfelelően kimondható: mind a vezetés, mind pedig a tagság a legdinamikusabb gazdasági fejlődési lehetőségekkel rendelkező, ámde az osztálylétrán lecsúszástól folyamatosan fenyegetett középosztályból tevődik össze. Ezzel együtt kimondható: a nyugat-európai középosztályi lét (dolgozók esetén zömmel alkalmazotti jogviszonyban álló, jólétben élő, többnyire szellemi munkát végző szegmens) – éppen bizonytalan társadalmi létéből kifolyólag a szellemileg legaktívabb kategóriának nevezhető.

³⁷⁵ Ralf Gering, Nils Grübel, Claudia Haydt, Künter Kehner, Keul István, Frank Stan: *Mancherlei Gaben und ein Geist? – eine charismatisch-evangelikale Gemeinde in Tübingen*. In: ZFR 1994/2 23-47. (Továbbiakban: Tübingen, 1994)

³⁷⁶ u.o. 24-27.

A fenti elemzéshez szorosan hozzátartozik a vezetőség és a tagság korosztályszerinti megoszlása is. A „belső-vezetők” 43,3 százaléka a 20-24-es korosztályból került ki, a 25-29 éves korosztály 26,7, a 40 évesnél idősebbek, pedig mindössze 3,3 százalékot ért el. A „külső”, azaz középvezetők többségét a 25-29 esztendősek közé sorolták, a 40 évesnél idősebbek hányada azonban körükben 18,2 százalék. A tagság 34,6 százaléka 20-24 esztendősek, 26,9 százalékuk sorolható a 25-29 éves korcsoportba, a 40 évesnél idősebbek aránya 9,6 százalék. A korosztály-szerinti megoszlásból is kiderül: az életvezetés szempontjából legdinamikusabb huszonéves korcsoport teszi ki csakúgy a vezetőréteget, mint a tagság többségét is. Érdekesség, hogy a „belső” vezetők, azaz feltehetőleg az alapítók többsége ifjabb, mint a közép-, azaz a „külső” vezetők. Nyilván ez is indokolja az ifjúság iránti-orientációt.

Arról, hogy családjukon belül mozgalmi jellegű vallásosság jellemző volt-e, a megkérdezettek többsége nem szolgáltatott adatot. Érdekes, bizalmatlanságot, így belső bizonytalanságot sugalló jelenség, hogy a belső-vezetők 60, a külső vezetők 40,9 a tagságnak, pedig 51,9 százaléka utasította el a válaszadást. A kérdésekre válaszolók sorából kiderült: a belső vezetők 30 százaléka, a „külsősök” 45,5 a tagság 25 százaléka család révén már találkozott vallási mozgalmakkal.

A mozgalom aktivitását jellemzi: 1989 és 90 között (az alakulás idején) a belső vezetők 40, a külső vezetők 18,2, míg a tagság 30,7 százaléka került először kapcsolatba a TOS-sal, a külső vezetők 59,1 százaléka '91 és '92 között szerzett tudomást először a jelenségről, míg a tagság 46,2 százaléka is ugyanekkor érintkezett először a közösséggel. Az első érintkezés és a tagságba lépés között a belső vezetők zöme, 76,7 százaléka esetében egy hónap, vagy még ennél is több telt el, 13,3 százalékuk harminc napnál is kevesebbet töltött a „köztes” állapotban. A legbizalmatlanabb ennél a kérdésnél a középvezetők csoportja volt, 40,9 százalékuk tagadta meg az adatszolgáltatást, ám a megkérdezettek 36,4 százaléka az egy hónapnál rövidebb gondolkodási időt jelölte meg, ez az arány a tagság esetében 23,1 százalék volt, 53,8 százalékuk számára egy hónapnál kevesebb telt el az első találkozás és a tagság sorába lépés között. Ebből is kiviláglik a mozgalom rendkívüli dinamizmusa és tagság-szerző aktivitása. Ebben feltehetőleg szintén jelentős szerepe van a karizmatikus mozgalmakat jellemző intenzív vallási élmények hatóerejének.

A tagság-szerző dinamizmust jellemző kérdéssorból kiderül: a belső vezetők zöme, 56,7 százaléka személyes kapcsolat révén került kapcsolatba a jelenséggel, hasonló, 54,5 százalékos arány jellemző a külső vezetőkre és a tagságra is (55,8 százalék). Közel 20-20

százalékos jellemzi a csoport-hálózaton, vagy reklám, hirdetés révén kapcsolatba kerülők arányát mindhárom vizsgált csoportban.

Jellemző: a belső vezetők 70 százaléka vallott arról, hogy életében jelentős krízist nem élt át, míg a külső vezetők 72,7 százaléka beszámolt egzisztenciába vágó traumákról. A Tagság esetében az élet-krízisen átesettek aránya 42,3, a nemmel válaszolók hányada, pedig 51,9 százalék. Az érzelmi-egzisztenciális stabilitás tehát – az önvallomás alapján – elsősorban a belső, „karizmatikus” vezetést jellemzi, míg kríziseik alapján feltehetőleg mélyen a mozgalom szellemiségébe involvált tagok a külső vezetők soraiban találhatók.³⁷⁷

*

Szintén a keresztény mozgalmak aktivitását és a közösségi dinamizmusát jellemző, azok használható és eredményes vizsgálati szempontjait összegezte kutatásában a bécsi Maria Widl. Apostoli mozgalmak a katolikus egyházban című munkája 1999-től határozta meg tizenhárom jellemző lelkeségi mozgalom létének és vallási-társadalmi hatásának vizsgálatát.³⁷⁸

Widl a legfontosabb mozgalmakat a következő öt szempont szerint elemezte:

A vallási jelenségek emberrel, egyházzal és társadalommal kapcsolatos elképzelései, felelősségvállalásuk a jövővel kapcsolatban.

Vallásfelfogásuk, viszonyuk a hittel, a lelkeséggel és hit gyakorlatával kapcsolatban, különös figyelemmel az ökumenikus látásmódra.

Pasztorális törekvéseik szemben a hit továbbadásának korunkat jellemző krízisével.

Intézményes és személyes integrációjuk az egyházba, kapcsolatuk az egyházmegyékkel, működő egyházközségekkel.

Konkrét elképzeléseik a gazdaság, a politika, a kultúra és a nyugati életstílus átformálására, különös figyelemmel a szegényekre, a mellőzöttekre és a társadalom szélére került emberekre.³⁷⁹

Az öt szempont vizsgálata szociológiai és fundamentálteológiai megközelítésből bizonyult eredményesnek, adta tudtul a kutató, aki munkájának harmadik lépéseként vezetői beszélgetés

³⁷⁷ Tübingen, 1994 – 28-47.

³⁷⁸ Widl, Maria: Apostolische bewegungen in der Katolischen Kirche: Anspruch – Kontroverse – Herausforderung. Univ. Wien, 2004. (Widl, 2004)

³⁷⁹ Widl, 2004. – 1.

keretében nyilvános interjút készített Bécs bíborosával, ami széles társadalmi érdeklődést vonzott bizonyítva: a kérdések valós probléma kapcsán merültek fel. A kutatás közben felmerült, legérdekesebb eredmények közül elsőként a mozgalmak különböző mértékű vitalitását emeli ki Widl. Összehasonlítva számos, a II. vatikáni zsinatot megelőző, temporális jelenségekkel kiderült: néhány továbbélő, „modern” katolicitást vállaló mozgalom szenved az egyházmegyei egyház-közigazgatási rendszer materiális és szellemi következményeitől (példaképp hozta a Cursillo közösségeit). Problémát jelent, hogy a pápák által számos alkalommal kimondott új pünkösdi zsinat megújító ösztönzésével együtt egy „posztmodern” vallási gyakorlatot honosított meg számos mozgalom életében, feszültséget generálva ezzel a hagyományos vallási formákkal szemben.

Az eredmények tükrében említést érdemel a mozgalmak karizmájának és befolyásának vizsgálata is. Az entitások kutatása során világossá vált: a mozgalmak nem nélkülözik a szervezettséget, sőt jó néhány jelenség működését az egyházi jogszabályok rendszabályozzák. Éppen ennek révén – kiegészülve nemzetközi kapcsolatrendszerükkel, szervezettségükkel – számos egyházmegyében éppen Róma centralista törekvéseinek megvalósítását segítik, sokszor a helyi egyházak önállóságának kárára. A liturgia-gyakorlatban számos esetben a szentségek mágikus dimenzióját erősítik a hívekkel-involváltaival való kommunikációban. Működési dimenzióik számos esetben különlegesen erős társadalmi kontrollt gyakorolnak a mozgalmak belső körein belül.

A megújulás lényegéhez tartozó változások következményeként említi a szerző: számos mozgalom gyakorlatát sajátos diszkréció, „titkolózás” egészíti ki, ez gyakran ártalmas kritikát vonz az entitásokra, ebben az összefüggésben az Opus Dei és a Neokatekumenátus közösségét említi. Ez a titoktartás jellemzi a belső eljárásokat, teológiai tanításukat, amely egyben meg is védelmezi azokat a külső kritikáktól.

Az összes entitásban különösen fontos szerepet játszanak a papok, bár önértelmezésük szerint szinte mindegyikük laikus mozgalomként jelöli önmagát. Önmagukat sokszor a nagy, történelmi katolikus mozgalmak utódaiként értelmezik – természetesen napjaink összefüggésében. Ebből elsősorban gazdasági autonómia fakad rájuk nézve, és ez nem ingatlan-tulajdont jelent, hanem a tagok számára egyfajta önállóságot, amelyet laikus munkájuk jelent számukra, számos mozgalom esetében minden megszerzett jövedelmüket a közösség számára ajánlják.³⁸⁰

³⁸⁰ U.o.

2.3.4. A mozgalom-elmélet rendszerszemléletű vizsgálata

Az előző fejezetben számba vett kutatások egyértelműen bizonyítják a mozgalom-jelenségek önállóságát, sőt akár sajátos hatalmi befolyásrendszerét is, amelyet mikro- vagy makrokörnyezetükre gyakorolhatnak. Mindenképp ki kell emelni, tehát a mozgalmak külső változtatásra törekvő erejét, törekvését és természetesen azt a többlet-tartalmat, ami feljogosítja őket arra, hogy ezt megtegyék, megvalósítsák, mint azt az értékháló elemei is igazolják.

3. A magyarországi új katolikus mozgalmak értékháló-vizsgálata

Az előző fejezetben meghatározott elméleti alapok használhatóságának gyakorlati vizsgálatára magyar mintán, magyarországi új katolikus mozgalmi jelenségek elemzésével került sor. Az ország sajátos „köztes európai” geopolitikai státusa, az európai értelemben vett nyugat és kelet határmezsgyéje, az elvallástalanodás kimutatható ténye és a vizsgálat idejére tehető EU-csatlakozási, illetve szélsőséges belpolitikai tapasztalatok³⁸¹ sajátos miliőt teremtettek a kísérlet elvégzéséhez, ami nem mindenben volt hatástalan a felvett adatokra nézve. Ám a vizsgálat hatékonyságát a felfokozott politikai környezet feltehetően nem rontja, hiszen a több mint ezeroldalny interjúátíratban konkrét pártpolitikai cselekvéssel kapcsolatos közlés egyáltalán nem történt, ám feltehető, hogy az események hatására az egyébként inaktív választói magtartást tanúsítók politikai dinamizmusa is mérhetővé vált. Mivel a dolgozatnak a politikai aktivitás mérése nem célja, így ez az esetleges „zavaró” körülmény indifferensként kezelhető.

3.1. 15 vezető – félstruktúrált mélyinterjú elemzése

Az adatfelvételt a szerző személyesen végezte 2004-2005 során, a mérés módja: félstruktúrált mélyinterjú. A mintavétel során alapvető szempont volt a reprezentatív merítés, így bár számos kivétel akadt, mégis sikerült tizenöt, új katolikus mozgalmakhoz sorolható közösség, jelenség országos vezetőjét megszólaltatni. A beszélgetések struktúrájában nagy segítséget jelentett a Szegedi Tudományegyetem Vallástudományi Tanszékén folyó kisegyházkutatás, melyet Török Péter neve fémjelez, a 2004-ben megjelent kutatási eredmények felméréshez használt interjúvázlat adta a beszélgetések szerkezetét – a beszélgetések valós diskurzusok voltak, így a konkrét kérdések sokszor csak egyfajta sorvezetőként szolgáltak.

A tizenöt interjú digitális elemzésére 2006-2007-ben került sor a német MaxQDA szoftver segítségével. Összesen több mint ezer oldalnyi, betűpontos átgépett interjúszöveg³⁸² elemzése az értékháló-skálák tizenöt változóján túl számos más kódra is értéket mutatott, ezek közül a közösség, illetve mozgalom egyházon belüli (127 megjelenés) és a társadalmon belüli (131

³⁸¹ 2003 kampány, 2004 választási év volt, a voksolás eredményeképp Magyarország 1990 utáni történetében először az előző ciklusban hatalmon lévő szociálliberális kormányzat maradt kormányon – ezt intenzív politikai csatározás előzte meg, aminek még az adatfelvétel végén, 2005-ben is érezhető jelei voltak a közbeszédben – és az interjúalanyok közlésében is.

³⁸² A néhol gyenge minőség miatt szófoszlányok, szavak néhány esetben kimaradtak – a szövegegységek kontinuitása nem sérült.

megjelenés) pozíciója is a vizsgálat tárgyát képezte. Az elemzés össz-eredményeképp 904 kód- és szövegegyezés volt értékelhető, a legtöbb megjelenést e két, legutóbb említett változó mutatja, az értékháló rendszerében a magas szimbolikus integráció (67), a sajátos retorika (45) és az eszközszerkesztés működés (43) eredményezte a legtöbb szövegmódot.

3.1.2. A vizsgált közösségek – és akik kimaradtak

A reprezentatív minta ideáját szem előtt tartva sajátosan magyar kisközösségek, magyar alapítású mozgalmak és lehetőség szerint a legnagyobb világmozgalmak magyar szervezetei, közösségei képzik az interjúk alapját. Magyar kisközösségek közül két budapesti csoport, a Szürkebarátok és a Morus Tamás vezetője mutatkozott készségesnek az interjúra. Sikert mindhárom, széles társadalmi bázissal rendelkező, magyar alapítású mozgalom mérése is: a Regnum, a Bokor és a Háló vezetői vállalták a beszélgetést. Mindenképpen több szereplőt igényelt a karizmatikus világmozgalom katolikus egyházon belüli hajtásainak áttekintése, hiszen több „betörési” hullámmal is számolhatunk az utóbbi három évtized egyháztörténetében, ennek megfelelően az „ős-közösségek” egyik vezetőjével készült interjú, valamint az egyik, ’80-as években alapított közösség és egy fiatal, egyetemista korosztályt összegyűjtő csoport vizsgálatára nyílt lehetőség – a vezetők közreműködésével.

Az intézményes szempontból szervezettebb, nagy nemzetközi mozgalmak közül interjú készülhetett a taizéi mozgalom, a Comunione e Liberazione, a JOC, a Fokoláre, a Házasság Hétvége, a Hit és Fény és a Schönstadt egy-egy vezetőjével is. Az erőfeszítések ellenére nem sikerült interjú készíteni az Actio Catholica és az Opus Dei magyar vezetőitől.

3.1.2.1. Morus Tamás Közösség

A budapesti Morus Tamás Közösség vezetője, Aszalós János közösségvezető 2004 októberében vállalta a beszélgetést. A csoport több mint egy évtizede létezik, profilját tekintve intellektuális szellemiségű, kötetlen, lényegében infrastruktúra nélküli, a katolikus kötődésű közösség. A vezető közlése alapján minden második héten találkoznak, a holdudvarral együtt a tagságot 14 házaspár és körülbelül 6-7 egyedülálló személy adja,

mindig más-más család látja vendégül a közössget. Egy-egy alkalommal rendszerint 15 és 20 közötti a létszám.³⁸³

3.1.2.2. Szürkebarátok Közösség

A Szürkebarátok Közösség vezetője, az egyébként Háló-mozgalomvezető Puchard Zoltán 2004 novemberében adott interjút. A közösség tagságának zöme budapesti, profilja jelentősen hasonlít a Morus Tamáséra. 1978-ban alapította a vezető, bár a tagságot nagyban befolyásolta a rendszerváltást követő fejlődés: az interjúalany a Háló egyik alapítójaként tevékenykedett, így a közösség jelentős tagcserén esett keresztül. A heti rendszerességgel, magánházaiknál megtartott összejövetelek létszáma 35 és 65 fő közé tehető. A tagság átlagosan 35-40 év közötti.

3.1.2.3. Élő Víz Karizmatikus Közösség

Az ország több pontján élő tagokkal rendelkező, számos, elsősorban szegedi plébánián otthont kereső karizmatikus közösség vezetője, Laczi Istvánné 2004 novemberében vállalta a beszélgetést szegedi otthonában. Közösségének tagsága 10 és 30 közöttire tehető, inkább intenzív imaalkalmak, közös dicsőítések jellemzik. 1986-ban a katolikus karizmatikus mozgalom „második” magyarországi hullámának idején alakultak, a tagság jelentős része medjugorjei élményeket követően tért meg és választotta a mozgalmat. Jellemzően katolikus plébániai kötődéssel rendelkező, laza kötődésű a tagság, a más karizmatikus közösségek és új katolikus mozgalmak közötti átjárhatóság teljesen szabad.³⁸⁴

3.1.2.4. „Ős-karizmatikus” közösség

³⁸³ Aszalós János interjú, 33.§

³⁸⁴ Laczi interjú, 37.§

Az egyik első, magyarországi karizmatikus mozgalomhoz 1978-ban csatlakozó katolikus pap, Zselepszky György Fábián karmelita szerzetes, templomigazgató 2004 decemberében adott interjút.³⁸⁵ Közössége mindig az adott plébániai szolgálatához köthető.

3.1.2.5. Szövetség Fiai Közösség

A fiatal megtérteket tömörítő, identitását katolikus karizmatikusként meghatározó Szövetség Fiainak vezetőjével, Kószó Bettinával 2004 decemberében készült interjú. Közösségük az ezredfordulót követően kezdett formálódni, maximális létszámuk 12 – amennyiben ezt meghaladják, új közösség indítását tervezik Szegeden.³⁸⁶ A közösség minden szempontból elfogadja a Magyar Katolikus Karizmatikus Mozgalom útmutatásait, a vezető a folyton cserélődő országos vezetőség tagja is volt.

3.1.2.6. Magyarországi Taizéi Mozgalom

A Taizéi Mozgalom egyik magyarországi vezetőjével, Pálfai Zoltán katolikus pappal 2005 januárjában készült interjú. A lelkész az éppen adott közösségének (egyetemi lelkészségek) tart Taizé szellemében rendszeres lelki vezetést és szervez sajátos liturgia szerint imaórákat. A Magyarországon szélesebb körben 1988-89-ben megjelenő mozgalomhoz az interjúalany 1991-ben csatlakozott.³⁸⁷

A francia, burgundiai központú mozgalom alapítója a 2005-ben gyilkosság áldozatául esett³⁸⁸ Roger Schütz, aki közösségét 1940-ben hozta létre Taizében. Közössége ökumenikus szellemiségű (az alapító evangélikus), a 20-22, szerzetesi életszabályok szerint élő „testvér” adja a mozgalom magját. Az eleinte hadifoglyok, menekültek felé szolgáló közösség munkáját ezrek kísérik figyelemmel, világmozgalom indult a francia falucskából, ahol minden zarándok bármennyi időt eltölthet, bekapcsolódhat a mindennapi munkavégzésbe (a közösség önfenntartó), illetve a sajátos, ökumenikus szellemiségű imádságokba, liturgiákba. A mozgalom nemzetközi jelenlétét a több tízezres részvétellel megrendezett világtalálkozók demonstrálják – Magyarországon először 1991-ben tartottak találkozót. Intézményes

³⁸⁵ Zselepszky interjú, 9.§

³⁸⁶ Kószó interjú, 80.§

³⁸⁷ Pálfai interjú, 31.§

³⁸⁸ Az interjú a tragédiát megelőzően készült.

közösségek ritkán kötődnek a mozgalomhoz, a szellemiségtől érintett személyek saját közösségeikbe viszik a dalokat, imádságokat.³⁸⁹

3.1.2.7. Magyarországi Comunione e Liberazione

Német Tamás közösségvezetővel, a Comunione e Liberazione egyik magyarországi vezetőjével 2005 márciusában történt beszélgetésből kiderült: a mozgalom papjai már a '80-as évek elejétől rendszeresen ellátogattak Magyarországra, de az első táborokat, kurzusokat 1985-86 fordulóján kezdték szervezni. Magyarországon azóta 12-13 fraternitás működik, közösségeként 25-35 taggal.

A mozgalom elsősorban a felnőttek keresztény képzését, lelki fejlődésének nyomon követését vállalja rendszeresen tartott táborok, kurzusok révén. Alapítója a 2005-ben elhunyt Luigi Giussani, aki 1954-ben hozta létre a mozgalmat. A mozgalom a világon több százeresre becsülhető tagság tájékoztatására és missziós céllal is markáns médiatevékenységet folytat. A római központtal működő mozgalom elnyerte II. János Pál áldását.³⁹⁰

3.1.2.8. Bokor Mozgalom

Turiák Ildikó, a Bokor megújulási mozgalom egyik, azóta sajnálatosan elhunyt vezetője 2005 áprilisában adott interjút. A jelenség önmeghatározását a vezető így fogalmazta meg: „katolikus indíttatású erkölcsi megújulási mozgalom”.³⁹¹ A Bulányi György piarista szerzetes által a '40-es évek végén alapított mozgalom, markáns, határozott és a szélsőséges megállapításoktól sem minden esetben mentes társadalmi és teológiai tanításokat hirdetett. Ez a tevékenység a kommunizmussal szembeni ellenállás éveiben az állam börtönt is jelenthetett az aktív tagság részére (a szolgálatmegtagadók letöltendő büntetést kaptak), a magyar egyház pedig a Tanítóhivatal elé idéztette az alapító teológiai műveit, akit a kivizsgálás évtizedeire felfüggesztettek papi működése alól (a mozgalomról lásd: 1.5.3.3.3., szegedi Bokor közösség).

³⁸⁹ Lásd: www.taize.fr

³⁹⁰ Lásd: www.clonline.org

³⁹¹ Turiák interjú, 7.§

3.1.2.9. Magyarországi JOC Mozgalom

A Keresztény Ifjómunkás Mozgalom Egyesületének egyik magyarországi vezetőjével, Gyuris Csabával 2005 áprilisában történt a beszélgetés. Az egyesület első sorban, mint civil, és nem, mint egyházi szervezet működik, munkájának terepe is ehhez igazodóan nem elsősorban hitelesítést tűz ki céljául, hanem szolgál ateista, vallástól érintetlen fiatalok felé is – a térítés közvetlen célja nélkül.³⁹²

A belga Josef Cardijn a mozgalmat 1924-ben alapította társaival, Magyarországon a rendszerváltást követően éledt újjá a jelenség (bővebben lásd: 1.5.3.3.5. JOC közösség).

3.1.2.10. Magyarországi Fokoláre Mozgalom

Dr. Papp Gábor fokolárral 2005 májusában sikerült az interjúfelvétel, a mozgalom egyik magyarországi vezetője, aki mindennek előtt rámutatott: tagjuk közé számítanak mindenkit, akik „ebből a lelkeségből táplálkoznak vagy valamilyen módon kapcsolódnak hozzá”.³⁹³ Magyarországon a világi intézményeknek otthont adó két budapesti mellett egy szegedi „tűzhely” (focolare) van, az ezekhez kapcsolódó papi közösségek és az egyes, zömmel plébániai kisközösségek hálózata jelenti a mozgalom bázisát. Az országban először 1974-75-ben jelentek meg a mozgalom papjai, ’77-’78-ra tehető az első, szervezetépítő szándékú megmozdulás, az első fokolárt 1982-ben hozták itt létre. Lassú növekedés mellett a XXI. század első éveire 3-4000-es holdudvar mellett a mozgalom bármilyen szintű elköteleződést valló tagjainak száma 1500 és 2000 közé tehető.³⁹⁴

A mozgalom egyik alapítója és karizmatikus vezetője a 2008 márciusában elhalálozott Chiara Lubich, aki a II. világháború idején, Trentóban társaival együtt hozta létre az első „házacskát”, a dinamikusan növekvő, világmisszió célokat megfogalmazó és a társadalom egészének átformálásaért, a keresztény egységért és a világvallások közeledéséért dolgozó mozgalom tagsága mára világszinten milliós nagyságrendű (bővebben lásd: 1.5.3.3.2., szegedi Fokoláre közösség).³⁹⁵

³⁹² Gyuris interjú, 89.§

³⁹³ Papp interjú, 13.§

³⁹⁴ i.m. 146-147.§

³⁹⁵ lásd: www.focolare.org - Chiara Lubich szócikk.

3.1.2.11. Regnum Marianum Katolikus Közösség

Molnár Béla házfőnökkel, a Regnum Marianum Katolikus Közösség egyik vezetőjével 2005 júniusában sikerült beszélgetést szervezni. A máig aktív tagságot (kb. 2500 fő) jegyző mozgalmi jelenség a legrégebbi, magyar alapítású közösségi hálózattípus. 1902-ben budapesti katolikus papok egy csoportja indította, akik többnyire hittant oktattak a környező iskolákban, és különös figyelmet fordítottak a szegény gyerekekre. A kommunista hatalomátvétellel a szervezet működését betiltották, az elnyomás évei alatt három hullámban, 1961-ben, '65-ben és '71-ben összesen 72 évnyi börtönbüntetést szabtak ki az illegalitásban működő papokra, csoportvezetőkre.³⁹⁶

A mozgalom tagsága plébániai kötődéssel bír, jelentős az átjárhatóság más mozgalmak felé. A növekedés záloga a jellemzően nagycsaládos tagság.³⁹⁷

3.1.2.12. Magyarországi Házass Hétvége Mozgalom

Mikesi Pongrác, a Házass Hétvége Mozgalom egyik magyarországi vezetője 2005 júliusában adott interjút. Közlése alapján a mozgalom jelenleg közel 97 országban működik, Magyarországon a kurzusok, táborok révén 5500-6000 házaspár került kapcsolatba a mozgalommal, és ez már bizonyos fokú kötődésként értelmezhető a vezetés részéről.³⁹⁸ Magyarországon az első kurzust 1984-ben tartották egy keletnémet házaspár és egy, a mozgalomnak elkötelezett pap vezetésével.³⁹⁹

A mozgalom a katolikus megújulás részeként, 1954-ben született Barcelonában, alapítója Gabriel Calvo atya volt, a szervezetet 1969-ben jegyezték be, Marriage Encounter néven, az első hétvégét 1967-ben tartották. 2008-ig világszerte több mint 5 millió házaspár vett részt hétvége-mozgalom rendezvényein.

3.1.2.13. Magyarországi Hit és Fény Mozgalom

³⁹⁶ lásd: www.regnum.hu, Regnum Marianum Katolikus Közösség szócikk.

³⁹⁷ Molnár interjú, 89.§

³⁹⁸ Mikesi interjú, 30-33.§

³⁹⁹ i.m., 45.§

A Hit és Fény mozgalom magyarországi vezetőjével, Bognár Brigittával 2005 augusztusában történt az interjúfelvétel. A Jean Vanier által alapított, fogyatékkal élők és sérültek életét segítő mozgalomhoz kapcsolódik két, bentlakásos intézmény, úgynevezett Bárka is Dunaharaszttiban. A Hit és Fény által érintett közösségek tagjai a segítséget önkéntesként vállalják, de ez nem jelent együttélést a sérültekkel.⁴⁰⁰ Rövid illegális működést követően az első Hit és Fény közösség 1986-ban jelent meg Magyarországon, eleinte nem kötődött plébániákhoz, lakásonként jöttek össze a mozgalom tagjai. Lassú növekedés mellett a mozgalom jelenlegi, magyarországi tagsága 5-600 közöttire tehető.

A Hit és Fény alapítói, Jean Vanier és Marie-Hélène Mathieu 1971 húsvétján, Lourdesben döntöttek a szervezet létrehozásáról. Ma világszerte 78 ország 1450 közössége kapcsolódik a hálózathoz. A családközpontú közösségek többnyire a katolikus plébániákhoz tartoznak, egy-egy csoport jellemzően 15-40 tagot számlál.⁴⁰¹

3.1.2.14. Magyarországi Schönstatti Családmozgalom

Gódány Sándor a Schönstatt Nemzetközi Apostoli Mozgalom magyarországi vezetője 2005 szeptemberében adott interjút. Magyarországon körülbelül 30 család alkot szövetséget, az évente rendszeresen megrendezett lelkigyakorlatra 140-150-en jelentkeznek.⁴⁰² A Németországban 1914-ben megalapított „szeretetmozgalom” a ’80-as évektől van jelen Magyarországon, a szellemiségtől érintett közösségek a katolikus plébániákhoz tartoznak az ország különböző pontjain.

Az alapító, Fr. Joseph Kentenich célja egy spirituális megújulás volt a katolikus egyházon belül, ennek eszközeként Máriát középpontba állító teológiával családok felé kezdett szolgálni. Tanításának középpontja: Máriát a mozgalom minden tagja tekintse édesanyjának. A mozgalom Németországon és tágabb értelemben véve Európán kívül Dél-Afrikában és Indiában sikeres, tagságát mára több mint egymillióra becsülik.⁴⁰³

3.1.2.15. Háló Mozgalom

⁴⁰⁰ Bognár interjú, 18-22.§

⁴⁰¹ lásd: www.foietlumiere.org

⁴⁰² Gódány interjú, 73.§

⁴⁰³ lásd: www.schoenstatt.hu

Szeibert Andrással, a Háló Mozgalom egyik vezetőjével 2005 októberében készült interjú. Az 1990-ben útjára indult mozgalom önmegnevezése szerint Kárpát-medencei katolikus közösségek hálózata. A szorosabb értelemben vett maghoz 10-14 közösségvezető, és ez által közösség tartozik, tágabb értelemben véve 140-150 magyarországi magyar, illetve a környező országokban élő magyar katolikus közösséggel tartják szorosan a kapcsolatot⁴⁰⁴

A sajátosan nemzeti katolikus mozgalomhoz a különböző lelkeségi mozgalmakon belül, plébániákon és egyéb alapon szerveződött közösségek közül azok tartoznak, amik fontosnak tartják egymás megismerését, az egyházépítést, mások szolgálata által saját közösségük erősítését.⁴⁰⁵ Megjelenési formája a találkozó, történetének legnagyobb, tízezres nagyságrendű találkozóját 2002-ben tartották a zánkai ifjúsági táborban.

3.2. *Religio-szociális értékek az interjúkban*

Az új katolikus mozgalmi jelenségek vezetőivel készített interjúkon belül jelentős társadalmi aktivitás volt sejthető a felvétel és a rögzítés során, mindezt megerősítette a krosszdiszciplináris analízis: a Gubacsi Attila és Charles David-féle mozgalomdefiníciók (2.2.4.) változói a tizenöt vezetőinterjú szövegtestén minden érték esetében találatot adtak, a kódok mennyiségének hangsúlyosságát – a találatok számát jelölik az egyes alfjezetek címe mellett zárójelben feltüntetett adatok.

3.2.1. *A mozgalmak demokratikus fejlődés velejárói (23)*

Szabó Máté értékelemzése egyértelműen utal rá: az általa vizsgált, úgynevezett mozgalmi szektor egyáltalán nem tekinthető válságjelenségnek a politikai rendszerekben, sőt ennél is tovább megy, kiterjedése, fejlődése egyenesen közvetlen velejárója a demokratikus fejlődésnek, ez által vezethet a rendszer destabilizálódásához, ám ugyanúgy ösztönözheti is a politikai innovációt és megújulást. (1.2.6.) Az összesített értékháló-vizsgálat változóinak sorában a religio-szociális értékek között vizsgáljuk ezt az elemet, mint a magyar katolikus mozgalmak egyik jellemzőjét, hiszen elsősorban nem, mint politikai, hanem vallási és egyszerre társadalmi létezőként vizsgáljuk ezt a társadalmi jelenséget.

⁴⁰⁴ Szeibert interjú, 93.§

⁴⁰⁵ lásd: www.halo.hu

Vizsgálati szempontunk alapját képezi tehát, hogy az egyház, mint komplex szervezeti egység keretein belül valóban társadalmi mozgalmakként viselkednek-e a katolikus mozgalmak. Amennyiben érvényesnek tételezzük a mozgalmi szektor működését az egyházon belül is, úgy ennek megfelelően fel kell tételeznünk, hogy ez a változó nem értéksemleges a magyar katolikus mozgalmakon belül sem. Így a tétel megváltoztatható: a katolikus mozgalmak közvetlen velejárói az egyház, mint intézmény demokratikus fejlődésének, abból táplálkozva a demokratikus jellemzőket, mint pozitív értékeket magukénak mondva annak megfelelőiként viselkednek.

3.2.1.1. Demokrácia és pluralizmus az Új Katolikus Mozgalmakban

A tizenöt kiválasztott közösség vezetőivel készített interjúk jellemzője, többségükben megjelent ez az érték, tíz közösséget jellemzett ez kisebb-nagyobb előfordulási arányban. A leggyakoribb előfordulást, hat, ezzel az értékkel kapcsolatba hozható bekezdést a taizéi lelkiség hazai közösségvezetőjével készített interjú jegyezhet, három-három megjelenést jegyezhetünk az ifjúsági karizmatikus, a Háló, a Bokor és a Házas Hétvége mozgalmainak interjúiban, míg egy-egy előfordulás említhető az eredeti karizmatikus, a sajátosan magyar, Aszalós-féle és a JOC-hoz tartozó közösségekben. Ez egyben jellemezheti az adott mozgalmak demokratikus attitűdjét, amennyiben figyelembe vesszük, hogy milyen konkrét jelenségek kapcsán nyilatkoztak vezetőik demokratikus értékekről.

Az értékelhető, „demokratikus” megnyilvánulások két szempontrendszer alapján különíthetők el. Objektív, demokratikus változót a megjelenések kisebb hányada, huszonhárom vizsgált bekezdés közül mindössze nyolc produkált, míg a többi tizenöt inkább a pluralista értékrendre, mint demokratikus értékhordozóra utalt. Ennek elmélyítéséhez mindenek előtt tisztázni kell és meg kell különböztetni a demokráciát és a pluralizmust, mint az ahhoz szorosan kapcsolódó terminust.

A demokratikus fejlődés, így maga a demokrácia is alapvetően politikai fogalom, mind a társadalom egésze, mind pedig az abból felépülő zárt rendszerek ennek megfelelően kapcsolódnak történelmi valóságához. A politikatudomány számára általánosan elfogadott, Schumpeter által 1947-ben megalkotott definíció szerint a demokrácia olyan intézményes berendezkedés, amely arra szolgál, hogy a politikai döntéseket az állampolgárok szavazataiért

folytatott versenyben győztesek hozzák meg. Általánosabb definíció szerint a „nép hatalma”, azaz a társadalom minden, magát ez alól ki nem vonó tagját megillető döntési lehetőség.⁴⁰⁶

Ehhez hozzá kell fűzni, hogy a római katolikus egyház, mint a társadalom (társadalmak) tagjaiból álló intézmény, a hatalmi kérdések tekintetében nem nevezhető demokratikusnak, hierarchikus-teokratikus döntéshozatali modellként értékelhető. A II. vatikáni zsinat szellemisége ezt ekként erősíti meg: az egyház feladatát, egy illetékességét tekintve semmiképpen sem tévesztendő össze a politikai közösséggel, nincs kötve egyetlen politikai rendszerhez sem. Olyan hitbeli, jogi (kegyelmi) közösség, amely ez által önmaga rendelkezik saját sorsa felől, döntéseiben nincs a teljes tagságra szorítkozva.⁴⁰⁷ Ettől függetlenül a II. vatikáni zsinat tanúságot tesz róla, hogy közösségi léte a demokratizálódás útjára lépett, hiszen „hálás lélekkel” tapasztalja meg mindazt a segítséget, amit közösségének tagjai családi, kulturális, vagy akár közgazdasági területen is hozzáadnak működéséhez.⁴⁰⁸ Így természetesnek ellenvetés nélkül szemléli a közösségek, mozgalmak vezetésének demokratikus fejlődését is, hiszen a korábbiakban felhozott, katolicitásuk fokmérőjeként megfogalmazott kritériumok (EN) között egy sem szerepelt, ami ellenezné a közösségek demokratikus működését.

Az objektív értékek között kis számban fordult elő kifejezetten politikai színezetű demokratikus megnyilatkozás, csupán a Kárpát-medence magyarságára kiterjedő hatókörű Háló-mozgalom vezetőjének interjújában bukkant fel ez a gondolkodásmód.

A demokratikus megnyilvánulások többségét magába foglaló interjú-részletek a demokráciát nem, mint tételes szellemiséget, hanem, mint a vallási-társadalmi sokszínűségnek helyt adó szemléletmódot jelenítik meg. A pluralizmus – amely nemrég hazánk politikatudományi eszköztárában, mint szitokszó szerepelt⁴⁰⁹ – társadalmi valóság, amiben helyt kell állnia az egyháznak is. Ez egyrészt jelent egy felekezetek közötti, ökumenikus nyitottságot, másrészt fokmérője az egyes mozgalmak közötti átjárhatóságnak is, végül utalás arra, hogy politikai világnézet, magaviselet, életszemlélet tekintetében is nyitottak az érintett mozgalmak a tagság iránt érdeklődőkre, nem céljuk az „egy képre formálásuk”.⁴¹⁰

⁴⁰⁶ Apter, David E.: Összehasonlító politikatudomány: régen és ma. In: A politikatudomány új kézikönyve. Szerk. Robert E. Goodin, Hans-Dieter Klingemann. Budapest, Osiris, 2003. (Továbbiakban Goodin-Klingemann 2003) 358-359.

⁴⁰⁷ Nyíri Tamás: Egyház, állam, demokrácia. In: Vigília, 1992/2.

⁴⁰⁸ Gaudium et Spes, 44. (472.)

⁴⁰⁹ Politikai Kiszótár, Kossuth Kiadó, 1975. 235.

⁴¹⁰ Vö.: Mihályi Gilbert: Az egyház a pluralista társadalomban. In: Vigília, 1993/4.

3.2.1.2. Döntően demokratikus jellemvonások a megjelölt részletekben

3.2.1.2.1. Objektív demokratikus értékek felbukkanása

A demokrácia, mint érték jelenik meg a Szövetség fiai nevű ifjúsági karizmatikus közösség vezetői interjújában:

*Szerintem egy közösség vezetés akkor jó, hogyha a vezető egy idő után háttérbe szorul, és akkor a tagság demokratikus lesz, úgymond az egész, és akkor a tagok előtérbe kerülnek és mernek megnyilatkozni.*⁴¹¹

Érdekessége, hogy az egyházi hierarchiával szemben kifejezetten a vezetés háttérbeszorulását tartja demokratikus értéknek, ami ugye, már túl is lép a „nép által megbízott” vezetés hatáskörén. Egyfajta szakrális, quasi önvezérelt működést eszményiesít. Ez nyilván köthető a közösség karizmatikus, transzcendens felé intenzíven elkötelezett mivoltához, a Szentlélek vezetéséhez. Mégis kijelenthető: demokratizálódásuknak éppen ezért nem közvetlen előzménye az egyház demokratizálódása, ám az életteret biztosít részükre.

A Bokor sajátos magyar egyháztörténeti szerepéből kifolyólag – lévén kimondva-kimondatlanul részét képezte a szocializmus évei alatt kiépülő underground ellenzékiiségnek – alapvetően demokratikus jeleket hordoz:⁴¹²

*Hát annyi van, hogy közösségvezető vagy közösségi tag. Tehát, hogy csak jár a közösségbe, vagy van már valamiféle közössége. Egyébként azért nem feltétlenül csak tanító jellegű, hanem akár egy kicsit azért karitatív jellegű közösséget is jelent, de valakiket mozgat, éltet, összetart. Tehát ez a két szint, ez mindenféleképpen van. Ezért gyűjtögettük össze a közösségvezetőket és ezeknek a listáját most, és hogy újak és nem újak, és ki mindenki van. Ezek szoktak önmagukból választani egy választott testületet, amit évente választanak, és ez általában nem egy örök életre, hanem néhány évre szóló, olyan, hogy egyszer kétszer háromszor megismételhető hogy valamelyest szünetet kell tartani.*⁴¹³

Valamint:

⁴¹¹ Kószó interjú, 50.§

⁴¹² Máté-Tóth András: P. Bulányi und die Bokor-Bewegung. Szeged/Wien, 1996. Uki-Berichte Über Ungarn. 10-16.

⁴¹³ Turiák interjú 69.§

*És ez évente választ magából egy elnököt. Amelyiknek nem jogi funkciók, hanem egy bizonyos technikai dolgoknak a lebonyolítása elsődlegesen a feladata. Például a Bokor nagytábor megszervezése. Például a különböző oda-vissza kérdezgetések: az emberek mit szeretnének, hogy mit csináljunk, hogy csináljuk. Rendezvényeknek a tematikája. És ebben a közösségvezetők és a vezetőség az, amelyik inkább érdekelt. A többiek azok – érdekeltek ők is – csak ők mindent kérdezettek, a többiek viszont szavazati joggal dönteni is tudnak arról, hogy akkor most ez legyen a hangsúly a központban, vagy valami egyebet.*⁴¹⁴

A misszió szempontjából kimagasló szerepe van a valóban globális szervezetként működő Fokolárnak. A szervezet nyilvánosan és odaadóan elkötelezettje a katolikus egyháznak, belső felépítése és működése harmonizál annak jelenével, így „anya-szervezetéből” kiinduló demokratizmusa értékhardozóként mindenképpen kiemelhető. Ám meg kell jegyezni, hogy a „beleszólás” a döntésbe a demokratikus szellemiség legalacsonyabb szintjeként értékelhető.

*Általában egy párbeszéd születik, tehát abból a központból ott látják azt, hogy mi hol mi szükséges, mi hol lenne, esetleg hol lenne szükség, és ki mire képes, és akkor vagy egy megszólítás, tehát hogy ki tud menni, ki nem tud menni. Olyan is volt, hogy ő maga kezdeményezte, hogy szeretne, úgy érzi, hogy neki Afrikába kéne menni, vagy Ázsiába, tehát ilyen is előfordult, és számos alkalommal. Egészen más volt a helyzet ugye a kezdeti időkből, ahol, amikor még elindult ez a terjedés, mert ott ez volt a belső fűtöttség.*⁴¹⁵

A választott döntéshozók jelenléte jellemzi a Házas Hétvégét is, aminek működését elsősorban a funkcionalitás jellemzi, így demokratikus fejlődésének kialakulása is elsősorban ehhez és nem feltétlenül az egyház „evolúciójához” köthető.

*Vannak vezetői a hétvégének, tehát inkább szolgálatnak szoktuk nevezni, tehát főállásban senki nem csinálja a hétvégét, úgy van, hogy három évre van megválasztva a vezető team, csak azt a kinevezésre választja a tartomány. Ez egy nagyobb összefogó terület, hát igazából a tartományvezető az alatta levő csoportvezetőket segíti és képezi.*⁴¹⁶

Valamint:

Illetve a többi a régióvezetők és a tartományi vezetők és területi vezető, azt általában választják három évre, van nálam is választás, hogy ő az akit a közösség szívesen látna.

⁴¹⁴ Turiák interjú 69.§

⁴¹⁵ Papp interjú 111.§

⁴¹⁶ Mikesi interjú 90.§

*Illetve hát a nemzeti felelősnél van egy olyan kitétel, hogy nem lehet kétszer egymás után. Nem lehet meghosszabbítani, hanem ha lejár a mandátuma, akkor három évig mindenképpen másnak kell, és akkor utána lehet újra választani őket, de ilyen még nem volt. Sokan vagyunk és költsékezési lehetőség és annál erősebbek vagyunk, és minél többen tudjuk ezt csinálni.*⁴¹⁷

3.2.1.2.2. Politikai irányultságú demokratikus jellemvonások felbukkanása

A Háló reálpolitikai szerepe megkérdőjelezhetetlen, hiszen a XXI. század elejének Magyarországon a határon túl élő magyarság helyzete igenis politikai értékformáló erőforrás. A Háló pártpolitikai valóságát az említett két párt, a FIDESZ és az SZDSZ jellemzi, az előbbi nyilván az interjú elkészítésének időpontjában (2005), mint nemzeti tömegpárt, míg az utóbbi, a liberális szervezet, mint az egykori ('90-es) rendszerváltó potentát említhető. Az ebből fakadó össz-társadalmi feszültség alól nem mentes a mozgalom, ám a cél elsimítja az ellentéteket, így ez valóban demokratikus értéknek húzódhat meg a háttérben:

*Igen, középre húzó, de tulajdonképpen itt most a közép jobb, tehát kicsit liberálisabb, szóval az úgy elviseli. Most ez az SZDSZ-FIDESZ csata, ez nem jelenik meg a közösségben.*⁴¹⁸

Valamint:

*Érdekes módon korábban voltak ilyenek is olyanok is. (T.i.: polarizált politikai vélemények.) De azért messze nem érte el azt, ami volt a '90-es évek elején. De mondom az is, akik akkor majdnem leváltak, most megint vannak. Tehát azért ezt sikerült. Tehát a közösségnek van egy nagy családi hangulata.*⁴¹⁹

3.2.1.3. Döntően pluralista jellemvonások a megjelölt részletekben

Ökumenikus, demokratikus, katolikus – a pluralista értéket adó megjelenések kategóriái. Az ökumené, mint egységtörekvés nem hordoz negatív értéket az egyes megjelölések sorában, a demokrácia, mint eszme, pedig szintén nem idegen a vezetők nyilatkozatának hangvételétől.

⁴¹⁷ Mikesi interjú 90.§

⁴¹⁸ Puchard interjú 107.§

⁴¹⁹ Puchard interjú 113.§

Igazán érdekes, hogy a legtöbb megnyilatkozás a katolikus jelzöt is pluralista értéktöltettel használta.

3.2.1.3.1. Ökumenikus jellegű pluralista jellemvonások felbukkanása

A taizéi mozgalom demokratikus színezetű kötetlensége nyíltan megvallott ökumenizmusukból táplálkozik:

*Semmi sajátos hitvallásunk nincsen. A keresztény egyházak gazdagságát megpróbálják teljesen beemelni.*⁴²⁰

Valamint:

*Ezt így nehezen fogalmaznám – hogy mondjam, ők nagyon nem szeretnek arról beszélni, ami csak egy látszata is lehet annak, hogy elválaszt minket valami és azt hiszem, hogy a dogmák ilyenek. Hanem ők egyértelműen a biblikus alapokra teszik a hangsúlyt, tehát mindent, amiről ott szó van, egyértelműen a Bibliából próbálnak megalapozni. Inkább itt azt mondanám, hogy tanításban inkább így hangsúlyokat adnak, amikre úgy érzik, hogy Ők különösen is meghívják az embereket. Érttem itt ez alatt egyértelműen a kiengesztelődést – természetesen keresztény és keresztény között - de ugyanígy a világ népei között Roger testvér nagyon szereti hangsúlyozni, hogy a gazdagabb államok segítsék a szegényebbeket, stb.*⁴²¹

A posztmodern vallási pluralizmus érdekes hatása, hogy a legfőbb érték az egység-törekvés, ami már önmagában demokratikus értéként is felfogható. Nem feltétlenül áll ez az elképzelés összhangban az ökumenikus mozgalommal, ami a markáns vallási különbségeket figyelembe véve munkálja a közeledést (elsősorban Róma részéről). Éppen ezért különösképp is figyelemre méltónak nevezhető a taizéi szellemiség pluralizmusa.

A két, zömmel idősebbekből, illetve középkorúakból álló karizmatikus közösség szintúgy ökumenikus hozzáállásról tesz tanúbizonyságot.

*Nem csak reformátusok, hanem még ortodoxok is jönnek. És ugyanígy teljes jogú tagjai a közösségnek.*⁴²²

Valamint:

⁴²⁰ Pálfi Zoltán interjú, 33.§,

⁴²¹ i.m., 81.§

⁴²² Laczi interjú, 38-39.§

Mi katolikusok voltunk, sőt én pap is voltam, de protestánsok is meghívtak bennünket, volt, hogy meghívtak bennünket szintisza református közösségbe. És ott szolgáltunk. Nagyon érdekes dolog volt, például, akkor az az atya meghalt már az óta, de hát református lelkészként jött, hogy imádkozzunk a feleségéért. És imádkoztak, még azok is, akik nem ismerték a feleségét: gyógyítsd meg a testvérünket. Azok meg mondták: az Erzsikét. Na, mondtam magamban: most jól melléfogtál, hát hogy merted kimondani, hogy hogy hívják, hiszen folyamatosan így imádkoztak: Erzsikét gyógyítsd meg. Erre nagyon meg voltak hatódva. Még azt is elmondom: elneveztem a Feri bácsit szent reformátusnak.⁴²³

Itt a fentiekől részben eltérően egészen más természetű vallási értékfordozókban, a Szentlélek egységet formáló erejében kell keresni az őszinte pluralizmus jelenvalóságát. Ám itt az ökumenizmus – eltérően a taizéi szellemiségtől – nem alap, hanem mintegy attribútum, következmény.

Éppen ezt erősíti az ifjabb karizmatikusok tapasztalata:

Szegedet tudom kiemelni, mert ezt látom. Szegeden a megújulást, hogy elért egy olyan pontra hogy tudunk nyitni a többi felekezetre felé. És eddig pár évvel ezelőtt az volt ránk jellemző, hogy el voltunk egymás közt. A közösségek is el voltak egymás közt még a közösségek se nyitottak a megújuláson belül, most meg eljutottunk egy olyan pontra hogy a közösségek is nyitnak egymás felé megújuláson belül, viszont a többi felekezettel is nyitunk már. Szóval egész jó dolgokat tapasztalunk meg és így jött létre májusba hogy Ez az nap Road-show Dugonics téren, vagy az Árpád téren, ez is több felekezetre az összefogása volt és innen indultunk.⁴²⁴

Fontos elem a megújulás, mint kifejezés használata, ami szignifikánsan karizmatikus. Az interjú-részlet szellemiségének megfelelően a megújulás egyben a felekezetköziséget is jelenti, legalábbis az ökumenikus nyitottságot. A demokratizáció, mint a megnyílás jele, fontos tényező és jellemzője a karizmatikus mozgalomnak.

3.2.1.3.2. Katolikus mozgalmak közötti pluralizmus jellemvonásainak felbukkanása

⁴²³ Zselepszki interjú, 29.§

⁴²⁴ Kószó interjú 78.§

Érdekesség: a pluralizmus szempontjából a mozgalmak, megújulási bázisközösségek kölcsönös kapcsolódását csak két példa jellemzi, elsőként az Aszalós-vezette Szürkebarátokat kell megemlíteni, aminek liberális szellemiségű nyitottsága az egész interjúból érezhető, a belső nyitottság ennek megfelelően értelmezhető:

*De jelen van a Fokoláré, jelen van a karizmatikus mozgalom, nagyon otthonosan jelen van a még a régebbi értelmén vett liturgikus mozgalom. Ilyen zenész házaspár tulajdonképpen a hordozója, de hát azt lehet mondani, hogy tényleg sok fajta.*⁴²⁵

Ugyanígy a közös, belső útkeresés és nem a hamis elit-tudat jellemzi az általunk vizsgált, fiatalabb karizmatikus közösséget is. A Fokolár ismételt említése annyit jelez, hogy a legnépesebb és legnagyobb szervezeti rendszerrel megáldott mozgalomról van szó, ami „nem kerülhető ki”, ha a mozgalmak együttműködését vizsgáljuk.

*Valamennyire a Fokolárral próbáltunk már közösen szervezni dolgokat. 2000-ben azt hiszem, hogy volt egy ilyen összejövételünk, hogy Lelkiségek találkozója a Dómban és akkor a szegedi lelkiségek összegyűltek. Az jó kis kapcsolatépítés volt. Én például a fokolárosok közül ismerek egy pár emberkét.*⁴²⁶

3.2.1.3.3. Demokratikus színezetű, pluralista-liberális jellemvonások felbukkanása

A közösség nyitottsága, mint demokratikus érték fogalmazódik meg az interjúban. A befogadó készség egyben egyfajta liberális szemléletmódot tükröz. Jellemző, hogy az előfordulások zömét a taizéi lelkiesség adja:

*Egyébként Roger testvér is nagyon bátorítja a fiatalokat és gyakorlatilag semmi úgymond képzés vagy szerzetesi szabályok nincsenek, hogy most akkor mennyi idő után léphet be, a belépés után mit kell csinálni.*⁴²⁷

*Akikkel voltam, azok között volt olyan, aki mondjuk inkább talán más irányultságú és ott teljesen normálisan ott részt vett a dolgokon, megtetszett neki, meg minden. Persze mindenki így azt próbálja megtalálni, ami a saját útja. Ami így neki tetszik, vagy ahol megtalálja a helyét. De mondjuk, ők a testvérek egyáltalán nem korlátozzák ilyen értelemben.*⁴²⁸

⁴²⁵ Aszalós interjú, 25.§

⁴²⁶ Kószó interjú 151.§

⁴²⁷ Pálfa Zoltán interjú, 53.§

⁴²⁸ i.m., 73.§

Sőt, mi több, ezt egy picikét tágabb értelemben is mondom konkrétan arra, hogy (és ez megint a befogadás, amit az elején mondtam) tényleg mindenkinek helye van ott az öt színű hajú embertől, a hosszú körműn keresztül a hippiig, a mindenki.⁴²⁹

Egy biblikus bevezetőn ilyen nincsen, ami esetleg lehetséges az az, hogy bárkinek, aki ott van Taizében, mint fiatal, lehetősége van beszélgetni a testvérekkel. Minden esti ima után a testvérek egy része ott marad a templomban, személyesen meglehet őket keresni. Na, most nekik bármilyen kérdést föl lehet tenni. Például egy ilyet is.⁴³⁰

A szerzetesi (jellegű) közösség nyitottsága egyébként közismert, éppen, hogy a közös liturgiák, együttlétek liberalizációja lehetett az egyik oka annak, hogy az interjú elkészülését követően merénylet áldozata lett a közösség vezetője, Roger Schütz. A szabad választás, a szorosabb, szerzetesi életformához való, kizárólag az egyén döntésén múló tartozás is ennek fontos jelzője. Mindemellett az interjú-részletek ezt a szabadság-élményt egyértelműen a franciaországi központhoz, és az ott szerzett ismeretekhez kötik, és nem derül ki belőle, még utalás sincs rá, hogy a hazai közösségeken belül ugyanez tapasztalható, jellemző-e. Éppen ezért felvethető: a nagy, nemzetközi mozgalmak szignifikánsan centralizáltak, a helyi jellegzetességek alá vannak vetve a központ szellemiségének.

Sajátos bensőségeség jellemzi a Bokor belső nyitottságát, ami a korábbi, ezt a mozgalmat jellemző demokratikus szemléletmód egyik sajátja:

Ha ez a kettő megvan, hogy eszmeileg azonosul és barátilag is otthon érzi magát, akkor az nem szokott feltétlenül akadály lenni, hogy pénteken vagy kedden találkoznak, mikor eszik a csoport bablevest, és mikor nem.⁴³¹

Az egymás feltétlen elfogadásának és a sokszínű, mobilis közösség-struktúrának a feltétele az eszmei azonosság és az otthonosság, ami kifejezetten emocionális tényező, tehát mindenekelőtt érzelmi kötődést jelent. Az „eszmeileg azonosul” pregnáns jellemzője a társadalmi mozgalmaknak (2. fejezet), hiszen a közös cél iránti elkötelezettség komoly összetartó erő, egyben ez az, ami szabaddá teszi a tagságot az együttlét formai variálhatóságára – demokratizmusára.

A JOC éppen sajátos helyzetéből kifolyóan – hazánkban és Európában sem jellemző a keresztény színezetű munkás-mozgalmi aktivitás, jelentős szabadságterületet biztosít a sokszínűség, a pluralista szemlélet fenntarthatósága érdekében:

⁴²⁹ Pálfa Zoltán interjú, 75.§

⁴³⁰ Pálfa Zoltán interjú, 87.§

⁴³¹ Turiák interjú 63.§

*Van egy ilyen, hogy 15 és 30 év között lehet tag, és akkor harminc évtől is tag csak mondjuk így, nem ilyen kondíciókkal, hogy megtartsuk az ifjúsági jelleget. A másik nagyon nyitott tehát, hogy még vallásos legyél, még ez se.*⁴³²

Sajátos megállapítást közvetít az interjúalany: a tagsághoz még a vallásosság, a transzcendens elkötelezettség sem alapkövetelmény. A pluralizmus így gyakorlatilag túlnyúlik a keresztény mozgalom szellemi alapjain.

A Házasság Hétvége, pedig a célját helyezi első helyre:

*Az nem jelenti azt, hogy kötelező járni ilyen találkozókra, sőt mindenki döntse el, hogy igazából azt kérjük: a házassága legyen az első helyen, és utána az egyház is ezt növeli. Ez nem kizárás.*⁴³³

Ez a fajta célközpontság szorosan kapcsolódik a JOC-féle megnyilatkozáshoz: az eszme, ami köré szerveződik a közösség, erősebb, mint maga a mozgalmi jelleg. Ez által kimondható: az Új Katolikus Mozgalmak plurális-liberális jellemzői a közösségek szervezettségénél is lényegesebbek.

3.2.1.4. Rész-összegzés

Az egyház fejlődése és a társadalmi beágyazottság szempontjából mindenképpen pozitívként értékelhető az ÚKM-ek demokratikus fejlődése, hiszen éppen ez ad vonzerőt a kiüresedő, hagyományos egyházi rész-intézményeknek.⁴³⁴

3.2.3. Önmagukat abszolutizálják (35)

Egyetlen vizsgált jelenséget sem jellemez, hogy az üdvösséget, vagy bármilyen más, személyes egzisztenciák egészét érintő spirituális célt egyedül csak a konkrét mozgalomhoz való csatlakozás révén lehet elérni – az egyetemes egyház, mint szellemi típusú létező tekintélyét mindegyik vezető elismerte, illetve ezzel ellentétes utalást az elemzés sehol sem mutatott ki. Mindemellett a sajátos eszközök, célok tekintetében igenis szignifikáns volt az „önabszolutizálás” (35 megjelenés), a keresztények közötti egység tekintetében a magyar

⁴³² Gyuris interjú 71.§

⁴³³ Mikesi interjú 96.§

⁴³⁴ Lendvai L. Ferenc: Vallás, egyház és politika Kelet-Európában. In: Világosság, 1995/12.

taizéi vezető „igazi forrásként” a franciaországi szerzetesközpontot jelölte meg – egyértelműen:

*Másik nagy vonulat, az az, hogy rendszeresen általában húsvét táján húsvétra, illetve nyáron, nyaranként mennek magyar fiatalok is Taizébe. Oda kiutaznak, hiszen mégiscsak ott van az igazi forrás, tehát ott lehet úgy igazán a közösség életébe bekapcsolódni, imádkozni Bibliát olvasni.*⁴³⁵

Gyakran illetik kritikával a katolikus karizmatikus mozgalom tagjait is a közösségekhez tartozás feltételeinek szigorúsága miatt, ami az elit-tudat révén alapot képezhet önmaguk abszolutizálásának útján. A fiatalabb, szegedi karizmatikus közösség beléptetési szabályai ezzel kapcsolatban igenis beszédesek:

I: ⁴³⁶ - Közösségbe való lépésnek - ha valaki a közösséghez akar tartozni - van-e valami feltétele?

A: - Csupán annyi, hogy figyelek arra, hogy a tizenkét főt ne lépjük át. A másik, hogy nem egyedül döntök, hogy jön-e valaki, hanem megbeszéljük a testvérekkel. A másik, hogy akkor ő tényleg akarjon a közösségbe járni. Különösebb feltétele nincs.

I: - Tizenkét főt meghaladja, akkor mi történik?

*A: - Vagy nemet mondunk, vagy indítunk egy új közösséget.*⁴³⁷

A „kiválasztottság”-tudat, pontosabban a transzcendens mélységű elköteleződés mindemellett jellemzője a karizmatikus mozgalomnak. A sajátos teológia a közösségek szintjén is egyértelmű és érthető ideológiai háttérrel ad ahhoz, hogy a „mi” kritériuma világossá váljon, és ez nem más, mint a Szentlélek-keresztség. Ennek az eseménynek a betérők esetében az interjúk bizonyossága szerint nem minden esetben jele a nyelvek ajándéka, a maga a teológiai tény – a külső jegyekben is mutatkozó „betöltekezés” a mozgalom tagjai számára az ideológiai elköteleződés alapja, és ez a jelenségcsoport abszolutizálásához vezet:

I: - Igen. Istentisztelet. A közösségen belül megfogalmazódó életmód mennyire kötődik a katolikus hierarchiához, mennyire fogadjátok el a papság szerepét?

*A: - Elfogadjuk, csak az egyetlen probléma, hogy a papságban is van olyan, aki nem megújult, nem Szentlélekkel betöltött, hanem a papságot egy egyfajta munkaként kezeli és nem élethivatásként. És ebből kifolyólag nem tudunk mindenben közösséget vállalni a gondolataikkal.*⁴³⁸

⁴³⁵ Pálfi interjú, 15.§

⁴³⁶ Az interjú kódolásában a továbbiakra: I:- = interjúkészítő, A:- = interjúalany.

⁴³⁷ Kószó interjú, 79-84.§

⁴³⁸ i.m., 100-101.§

A mozgalom működőképességének egyik alapja a vezetők elköteleződése a célok irányába. A tagság felé irányuló elvárások tekintetében azonban a kizárólagosság az abszolutizálás felé hat. A Háló-vezető önvallomásában ennek „kísértéséről” beszélt:

Akkor a Hálóban mondjuk közösséget kereső emberekből néhányat felvettünk. Tehát ugyanakkor növekedett meg a régi tagok, azok meg a jelképes tagok maradtak. Tehát volt egy-két, hát egy kicsit ez most nem szakadt meg látványosan a kapcsolat, de azért praktikusán a minimálisra szorult vissza. Mondjuk egy kicsit azt is jelentette, hogy azt mondom, hogy aki például aki a Hálót nem nagyon értette, vagy nem akceptálta, vagy esetleg akár negatívan viszonyult... Nem lett vele semmi... de felém volt egy olyan vád hogy én már csak azokra érek rá, akik a Hálót csinálják.⁴³⁹

A nyitottság, mint érték és előny szintén a Háló jellemzője, Szeibert András beszámolója alapján ez olyan tényező, ami a katolikus egyház attitűdjétől is megkülönbözteti a mozgalom közösségeit:

Másrészről pedig (hogy mondjam tehát) minél inkább ismernek és elfogadnak bennünket annál inkább lesz több munkatársunk, annál inkább lesznek olyanok, akik mondjuk kapcsolatot tarthatnak velünk szélesebb körökben és mondom, azért mi azért nyitottabbak vagyunk mint általában, mint egy ilyen hivatalos nagy katolikus egyház. Azért vagyunk nyitottabbak, mert mi a protestáns testvéreink felé, a nem hívők felé talán könnyebben tudunk nyitni. Tehát nekem nem kell, hogy valaki elfogadja a hiszek egyet, tehát a hitvallást.⁴⁴⁰

A Hit és Fény hazai tapasztalatai alapján sajátos elit-tudat körvonalai rajzolódtak ki a vezető közlése alapján: a „kemény munka”, mint elköteleződés, és mint a más, vallási jellegű csoportosulásoktól való eltérés jelentkezik a beszámolóban:

(...) nagyon dinamikusan fejlődő lelkeség voltunk, ezek az emberek a harmincas éveket járják és nagyon sokan családot alapítottak. És az utánpótlás az valahogy nem olyan szinten jött ennek kicsit az is nem oka - hanem hogy sokkal színesebb lett a paletta igazán nálunk azért elég keményen kell dolgozni.

I: - Értem.

A: - Tehát nálunk nem láblógatás a közösségi élet, ami azt mondom, hogy nagyon jó de ez által nagyon sok ember elhúzza a száját, és nem ezt a közösséget fogja választani.

I: - Ez a munka akkor gyakorlatilag a konkrét segítő munka?

⁴³⁹ Puchard interjú, 25.§

⁴⁴⁰ Szeibert interjú, 155.§

A: - *Igen, igen. De azt hiszem, mondjuk felelősnek sem egyszerű, tehát hogy így... nagyon szép, de nem könnyű.*⁴⁴¹

A jó értelemben vett (nem offenzív) kiválasztottság-tudat mindemellett kijelenthető: általános jellemzője az egyes jelenségeknek, hiszen éppen aktivitásuk, ideológia, vagy a transzcendens iránti elkötelezettségük adja mozgalmi önazonosságukat – az interjúk tanúsága alapján.

3.2.4. Forradalmi vonás (3)

A forradalom, mint társadalomtudományi jelenség a hagyományos, feltehetően alapvetően marxista ideológiai gyökerekből táplálkozó politikatudományi és szociológiai értelmezés szerint a társadalom egészét, vagy meghatározott szegmenseit érintő, intenzív jellemvonásokat magán viselő törvényszerűség. Lényeges eleme: radikális és egyben paradigmátikus változást eredményez, sajátos eszköztárral rendelkezik, célja, hogy a meghatározott célterületeken eredményességében felülmúlja a kiindulási állapotot, legyen az politikai, társadalmi, kulturális, vagy vallási tényezők összessége.⁴⁴²

Lényegéből adódóan az alaphelyzet, a meghaladásra ítélt rendszerrel szembeni ellenállás, küzdelem, végső esetben, pedig annak negligálása, vagy megsemmisítése a forradalmi aspektusok célja. Ennek megfelelően lehet úgynevezett külsődleges, illetve belső közegben megvalósuló jelenség, tipikus formája a „gerillaharc”, annak konkrét és szellemi, átvitt értelmében is. Az ÚKM-ek forradalmisága az interjú-részletek alapján a spiritualitásban gyökerezik. A radikális változás elemét csak óvatosan merték megközelíteni az interjúalanyok, ennek alap-motivációi érthetőek.⁴⁴³

A paradigmátikus változások azonban éppen a kereszténységben belül tapasztalható megújulásokkal kapcsolatban – prekonceptiózusan – elkerülhetetlenek, hiszen ez magának a megújulásnak is lényegi attitűdje. Ahhoz azonban, hogy egy valódi paradigma kialakulhasson, Mattei Dogan gondolatmenetét követve teljesülnie kell annak a feltételnek, miszerint a változás alanyainak kapcsolódniuk kell a társadalmi valóság lényegi aspektusaihoz. Ehhez azonban közvetlenül kapcsolódik: minél ambíciózusabb a feltételezett jelenség, annál kevésbé lehetséges annak az ellenőrzése a kutatók rendelkezésére állni képes

⁴⁴¹ Bognár interjú, 82-86.§

⁴⁴² Lásd: Politikai Kiszótár, Kossuth, 1974 Budapest, forradalom címszó.

⁴⁴³ Gondoljunk csak a katolicizmusra, mint a forradalmi jelenségektől minden történelmi korban – napjainkban is – mereven elzárkózó szellemiségre („az egyház malmai lassan örölnek”).

adatok alapján. Éppen ezért a forradalmi aspektusok vizsgálata esetén kiemelten fontos a változást létrehozó jelenségekkel kapcsolatos alapvető információk tisztázása.⁴⁴⁴

Éppen a megújulások témájával kapcsolatos paradigmaticus alapvetésekhez sorolandó a tény: a religio-szociális értékháló forradalmi aspektust vizsgáló eleméhez mindössze három interjúalany egy-egy változója volt hozzárendelhető. A korábbiakban már megállapított vehemens véleményeket megfogalmazó szervezetek, illetve képviselőiknek a nyilatkozatában lelhetőek itt értékelhető változók: a két, idősebb karizmatikus irányzat, valamint a társadalmi kérdésekben igen határozott véleményt közlő Bokor képviselője.

Az önmagát tradicionális, katolikus keretek között értelmező karizmatikus közösség képviselőjében a vezető nem tagadja meg a pünkösdi-karizmatikus befolyás által felismert igazságot:

*Az egész egyház Lélek által vezetett, csak még alszik. De van több közösség is, mint a Nyolc Boldogság. Szerintem ide sorolható a Cursillo, ami valahonnan, azt hiszem, Spanyolországból jött, viszont onnan jött az evangelizáció is Tarduffe atyáékkal, annak idején.*⁴⁴⁵

A karizmatikus megújulás konzekvens elemeként megmutatkozó hozzászólás rendkívüli jelentősége az egyház változtathatóságában, sőt változandóságának szükségszerűségében rejlik. Az interjúalany itt nyilván a keresztyének ébredésére utal, ám jelzi: a rendszer paradigmaticus változás előtt áll. Érdekes összehasonlításra enged következtetni a változó: a pünkösdi-karizmatikus irányvonal katolizmustól független irányzatainak zöme vallja: az ébredés megkezdődött, hiszen éppen ez a látásmódjuk egyik alapja: a Hagia Pneuma ajándékaival immár gazdagon körbeveszi a megtérőket. A forradalmi, radikális változás szükségszerűségét magában hordozó vonás azonban a katolikus mozgalomtól sem távoli (alvás vs. ébredés).

Ennek tükrében vizsgálható mélyebben a belső változással szemben a vallási jelenség, mint külső változtatásra alkalmas erő megvillantása az „ős-karizmatikus” vezetővel készített interjúban:

Azt gondolom, hogy akik Isten ellen beszélnek, vagy istentagadók, azokkal nem lehet közössége a híveknek sem. „Ne húzzatok egy igát a hitetlenekkel”, mondja Szent Pál. Ez

⁴⁴⁴ Dogan, Mattei. A politikatudomány és a többi társadalomtudomány. In: A politikatudomány új kézikönyve, Osiris, Budapest, 2003. 109-112.

⁴⁴⁵ Laczi interjú, 21.§

*nem elkülönülés, nem megvetés, vagy ilyesmi, hanem csak az, hogy most – mit tudom én – nem helyeselhetjük azt, hogy az egyneműek házasságot köthessenek.*⁴⁴⁶

A társadalmi rend elleni forradalmi megnyilatkozás, a status quo radikális elvetése szintén forradalmi aspektus, ám ebben a megfogalmazásban egyszerűen konzervatív, illetve ma már ultrakonzervatívnak nevezhető attitűdöt hordoz magában, ami csak részben társítható a karizmatikus megújulás sajátságaihoz.⁴⁴⁷ Különösképp, hogy az interjúalany idős szerzetespap, aki maga is elejétől-végéig szenvedője volt az utóbbi csaknem nyolcvan év fájdalmas és gyakran szintúgy forradalmi jelentőségű változásainak. A motivációk között természetesen első helyeken szerepelhetnek a katolicizmus jelenlegi (és az elmúlt három évtizedet jellemző) konzervatív erkölcszociológiai deklarációi.

Mindenképpen forradalminak nevezhető az erkölcsi alapon kijelentett szeparáció – gyakorlatilag a liberális társadalommal szemben, ami evangelizációs kiindulási alapként is megfogalmazható.

A fenti kettőtől teljesen különböző aspektust villant fel a Bokorral kapcsolatban a megkérdezett interjúalany:

*Hát, a Bokornak van a Harmadik Világ alapítvány a Harmadik Világ alapítvány, ez, hát nagyon jelentős összegeket éppen most számolgattuk ki (...) És ez már most közel tíz éve teljes mértékben legálisan korábban nem legális csatornákon keresztül is működött.*⁴⁴⁸

Az államszocialista berendezkedés alatti, folyamatos törvénszegő magatartás, mint az ellenállás eszközének bemutatása jellemzi a Bokor-interjút. A mozgalom egyébként éppen forradalmi gondolkodásmódjáról is híressé vált. Érdekes aspektus: a kommunista rendszerrel együttműködő történelmi felekezetek egyik mozgalma az ellenállás jeleit mutatja.⁴⁴⁹ Az illegális felvállalása éppen ezért a közösség sajátos társadalmi individuumának bizonyítéka ebben a vizsgálati környezetben.

A forradalmi aspektus vizsgálata alapján kijelenthető: a vizsgált mozgalmak zöme részére ennek nyilvános felvállalása indifferens – ami egyben jelzi: nem törnek a katolikus intézményi struktúra destrúciójára. Mindössze egyetlen forradalminak nevezhető megnyilvánulás köthető a vizsgált jelenségekhez: a karizmatikus irányvonal egyik képviselője utal az ébredés előtt álló egyházra. A forradalmi attitűd mind a másik karizmatikus vezető,

⁴⁴⁶ Zselepszky interjú, 58.§

⁴⁴⁷ Ám itt meg kell jegyezni: a pünkösdi-karizmatikus mozgalom jelenségeinek többsége éppen, hogy társadalmi-politikai szinten is szigorú erkölcsi konzervativizmust hirdet, aminek szigorúsága a legtöbbször még a konzervatív katolikus erkölcszociológiát is meghaladóan rigorista.

⁴⁴⁸ Turiák interjú, 25-27.§

⁴⁴⁹ Gondoljunk a Bokor szolgálatmegtagadóira, vagy a sajátos teológiai nézetei mellett a fenyegetések ellenére is kitartó Bulányi Györgyre.

valamint a Bokor-tisztségviselő megfogalmazásában a fennálló külső politikai, illetve társadalmi helyzettel való szembenállásban gyökerezik.

3.2.5. Eszközspecifikus működés (43)

Az eszközspecifikus működés kiemelten szignifikáns érték a vizsgált ÚKM-ek között, hiszen 43 előfordulást jegyeztek az interjúk. Érthető, hiszen a dinamikus vallásosságot képviselő szervezetek, közösségek konkrét célok elérését kreatív eszközökkel kell, hogy munkálják. Egyrészt erre indítja őket a posztmodern társadalmi közeg, amely egyszerre teret ad működésüknek és meghatározza azt, másrészt zömmel nemzetközi nagymozgalmak, intézményhálózatok részeként már adott, a világ számos részén kipróbált és jól működő instrumentumokat kvázi liszenszként használhatnak – gondolhatunk itt a Taizé-mozgalom speciális ima-eszköztárára csakúgy, mint a Házas Hétvége működéséhez elengedhetetlen kurzusok következetes tematikájára. Éppen ez, a folyvást megújuló eszközspecifikus működés lehet az a szociológiai változó, amelynek változatossága és hatékonysága igazán domináns elkülönülést biztosít az instrumentumaiban következetes tradicionálisra törekvő hagyományos katolicista működéshez képest.⁴⁵⁰

Léven a vizsgált szociológiai jelenségek jellemzően vallási létezők, mégis kétféle csoportosítható a működésükben érintett eszközspecifikum: a vallási létüket, működésüket és a társadalmi létüket, működésüket jellemző változók szerint. Az eszköz-specifikum megkülönböztetése a hagyományos katolikus vallási eszköztártól differáló jelenségekre korlátozódik, hiszen az irányított interjúknak megfelelően éppen a megkülönböztető jegyekre irányultak a kérdések, felvetések. Érdekes jelenség: az egybevetett és értékelhető előfordulások tekintetében mennyiségi eltolódás észlelhető az intézményesség eszköz-specifikumának irányába, ami egyrészt utalhat a jelenségek praktikus létre, másrészt pedig arra: érvényesülésüknél fontosabb szempontot jelentenek a kézzelfogható, társadalmi szempontból is egyértelműen körvonalazható értékek.

3.2.5.1. Identifikációs eszközök a működés középpontjában

⁴⁵⁰ Alvaro Quiroz Magana: A New Ecclesiology for a New Historical Situation. In: Systematic Theology, szerk.: Jon Sobrino, Ignacio Ellacuría. Orbis, NY, 2003.179-180.

Az interjúkban előforduló, erőteljesen vallási értékcsoporthoz köthető, identifikációsnek nevezett eszközök jelenléte három érték köré csoportosítható: az imádság, mint a transzcendens felé irányuló pszichikus állapot fontossága, az általam „szent elkötelezettségnek” nevezett változó, amely a vallási közegben végzett munkát, mint a világból kiszakított, szent cselekményt értékeli, valamint a közösség, mint a bibliai értelemben vett együvé tartozás szimbóluma.

3.2.5.1.1 Az imádság, mint eszközspecifikum

A Taizé-mozgalomban érhető tetten a legkézzelfoghatóbban ez az érték, hiszen mint arra az interjúalany többször is utalt, a mozgalom létének magja az az együttlét-forma, ami a zenés, meditatív, kontempláló imádságon keresztül fűzi össze a jelenséghez tartozókat, érdeklődőket.

Nagyon kevés olyan imamód, ami által segíünk másokat is imádkozni tanulni, és én a taizéi énekeket egy ilyen imamódnak tartom. Most ez hogyan történik, ugye? Ezek az énekek rövid énekek, biblikus szövegűek, vagy biblikus alapúak és ezeket, mintegy a szív imájához hasonlóan ismételtetjük hangszeres kísérettel. Ezeknek van egy felépítése tulajdonképpen, ami minden imaórának is körülbelül a felépítése, de ez nincs szabályozva, mondjuk, mint egy katolikus szentmise liturgiája. (...) Tulajdonképpen a csend az olyan, minthogyha az addig az azelőtti énekek által felmennénk egy nagy hegyre, a csend a hegy csúcsa 3-5 perc, mondjuk, úgy klasszikus imaórában mondjuk, és azután az azt követő énekekben, pedig szépen leballagunk a hegyről.⁴⁵¹

Az ima-technika, az elmélyülés szimbolikájának minden konkrét kérdés nélküli, részletes feltárása mutatja az eszköz fontosságát a mozgalom szempontjából. Jellemzően a taizéi mellett ez a vallásos intenzív eszköz-központúság elsősorban a karizmatikus mozgalom közösségeiben érhető tetten, mint arról az idősebb korosztályt képviselő irányzat vezetője vall:

A kötetlen imát szeretjük, a spontán, szabad imádságot, de imádkozzuk a rózsafüzért is, de nem, amikor összejövünk a közösségünkben. Itt csak spontán ima, nyelvi ima, dicsőítés, hálaadás, hát, ki hogy imádkozik.⁴⁵²

A karizmatikus megújulás emblematisztikus jelenségei: a tradicionális keresztény vallásosság gyakorlatától mentes ősi, vagy éppen kifejezetten XX. század-végi spirituális csekedetek

⁴⁵¹ Pálfa interjú, 45.§

⁴⁵² Laczi interjú, 35.§

központi szerepe kézzelfogható az interjúalany mondandójában. Ez az eszköz hasonlóan a taizéi imaformához gyakorlatilag egy belső vázat ad a jelenség működéséhez, karizmatikus közösség gyakorlatilag elképzelhetetlen a fent felsorolt szakrális eszközök gyakorlása nélkül.⁴⁵³

Ettől lényegesen eltérő jelenséget mutat a tradicionális katolicizmushoz esszenciálisan kötődő Regnum ima-gyakorlata, ahol a szent beszélgetés csupán egy a közösségi összejövetelek céljai közül:

*Világban élnek, hát időnként összejönnek, hetente összejönnek közös imára. Hát ugye sokféle van, vannak ugye a gyerekek. Akkor a gyerekeket nagyobbak vezetik, akkor közös ima, játék, írás-olvasás és így tovább. Sport, kirándulás mindenféle.*⁴⁵⁴

Persze, az interjúkból kiviláglik: a legtöbb ÚKM-et a hasonló intenzitású spiritualitás jellemzi, mint amit a fenti példa jellemez, hiszen ettől eltérő hangsúlyokat fogalmaznak meg működésükben.

3.2.5.1.2. A „szent elkötelezettség”, mint eszközspecifikum

Az elkötelezettség, a közösség szellemiségéhez való következetes hűség azonban a legtöbb jelenségben elvárható alapkövetelmény, még a legliberálisabbnak titulálható budapesti közösségében is tetten érhető ez a mentalitás:

I:- Mennyire látható ez az elkötelezettség a közösség tagjainak az életén? Amennyiben ezt így meglehet-e ezt így kérdezni?

*A:- Érzésem szerint nagyon, ez megjelenik a munkahelyén, a munkában való nagyon tisztességes helytállásban, a nagyszülői helytállásban.*⁴⁵⁵

A keresztény elkötelezettség a közösségen kívüli aktivitásban érhető tetten mindenekelőtt, mutat rá a vezető. Ez egyben a vallásos intenzitás növekedését is mutatja – szemben a hagyományos „vasárnapi vallásosság” jelenségével. Ennek a szellemiségnek a továbblépése érhető tetten az elköteleződés még radikálisabb formájában, amit a Fokolár mozgalom világi intézményeinek léte – a világi cölibátus vállalása jelent:

Vannak a fokolárok és itt a fokolarinák, és emellett vannak különböző hivatások. Inkább így mondanám, ami elkötelezettségben ugyanolyan, hogy mondjam 100%-os, tehát az

⁴⁵³ Coleman, 2000. 135-137.

⁴⁵⁴ Molnár interjú, 67.§

⁴⁵⁵ Aszalós interjú, 84-85.§

*önkénteseknek a hivatás, akik megmaradnak a teljes világban, olyan szempontból családban van a munkahely, tehát nem laknak így együtt, szóval, hogy teljesen az, hogy világba vigyék ezt a lelkeséget.*⁴⁵⁶

Az elköteleződés tehát úgy tűnik, a liberálisabb és a katolicizmus szellemiségéhez közelebb álló társadalmi jelenségben is csakúgy egyetlen célt szolgál: a külső szemlélők felé képviselt vallásosságot, a hit teljes, kompromisszum-mentes felvállalását, ami egyben nyilván nem titkolt evangelizációs feladat is lehet a radikális önkifejezésen kívül. Az ÚKM-ek így kimondható: intenzívebb és konzekvensebb evangéliumi életvezetést sugallnak, míg a sokszor kozmopolitizmussal is vádolható konzumvallásosság, vagy kultúr-katolicizmus, ami nyilván példamutató. Érdekességük, hogy posztmodern jelenségekként mégis fontosnak tartják az intenzív vallási mező felvállalását – ami megfontolandó lehet a hagyományos vallásosság időszerűségét pozitívnak érzők számára.

3.2.5.1.3. A közösség, mint eszközspezifikum

Az ÚKM-ek mindegyikében legkönnyebben tetten érhető transzcendens eszköz, amely működésük középpontját meghatározza egyértelműen a közösség-tudat. Ám ennek is a korábbi fejezetekben már ismertetett bibliai formája – a koinonia, az életközösségre törekvés ősi gyakorlata.⁴⁵⁷ A közösség fogalmának spirituális értelmezése rendkívüli erőforrásokat rejt magában kivétel nélkül minden, a dolgozatban vizsgált jelenség kapcsán.

*A világi közösségek – kicsit nehéz így beszélni róluk, mert igazából ezeket nem, nem úgy kell elképzelni, hogy ezek különálló közösségek, hanem ezt egy nagy közösségnek kell felfogni, amelyben a hivatás és életállapottól függően azért vannak tehát azok szerint is találkozó –, tehát ilyen kisközösségek, úgymond.*⁴⁵⁸

Az együvé tartozás így egyfajta testvéri viszonyulást tesz lehetővé a mozgalom tagjai között, ami a legtöbb hasonló jelenség számára kiemelkedő eszköz-központúságot mutat ezen a területen – erre kiváló példa a Fokolár-vezető válasza. Emellett a regnumi gondolkodást elsősorban a „szent” funkcionalitás jellemzi ezen a területen:

Nagyon sok felnőtünk az egyház községében is megtalálja magát, ahol vannak nagyon jó karitás-vezetők, vagy hitoktatók tehát a különböző a felnőtt életben különböző

⁴⁵⁶ Papp interjú, 123.§

⁴⁵⁷ Congar, Yves; Journet, Charles: Communion, Mystery and History. In: Communion Ecclesiology. Orbis, NY. 2003. 40-46.

⁴⁵⁸ Papp interjú, 27.§

*módon, ott megtalálják magukat, de ugyanakkor a regnumi identitásukat is őrzik, mert hát hetente összejönnek ugyanúgy csoportos imára közösségben.*⁴⁵⁹

Fontos fogalom a spirituális közösség-vizsgálat kapcsán a szövetség-terminus, ami szignifikánsan a Schönstadt-vezető kommunikációjában érhető tetten. Nyilván nem véletlen a fogalom teológiai mélysége:

*Tehát van szorosabb szövetség, van, van apostoli szövetség. Magyarországon három évfolyam van már, és van, ami hát lazább, általában az itt tapasztaltak, hát közel laknak egymáshoz és létrehoztak a ligában is csoportot, de a családnapiakra, az egyperces lelki gyakorlatokra alkalomszerűen jönnek. Akik a szövetségben vannak ők, pedig együtt jönnek.*⁴⁶⁰

Ez a mély elköteleződés ideális esetben jellemzi az ÚKM-akat. A vallási intenzitás mellett ennek az eszköznek a középponti szerepe hatalmas társadalmi dinamizmust is feltételez a tagság, az elkötelezett hívők részéről. Ezt a Háló kapcsán az interjúalany ekképpen fogalmazza meg:

*Én azt hallottam nemrég ilyen komoly filozófusoktól, szervezettől, vagy szervezetfejlesztőktől hogy igazából két-három dologtól függ az, hogy egy ilyen mozgalom az mennyire életképes, fejlődőképes stb. Az egyik az, hogy van-e víziójuk, tehát, hogy mi az elképzelésük saját magukról. Na, most mi ezzel rendszeresen foglalkozunk, már azt gondoljuk, hogy van, de hát azért rohadt nehéz, mert újra- meg újra meg kell fogalmazni, nem olyan egyértelmű. A másik pedig, hogy milyen a vezetés. Tehát vízió és a vezetés, tehát a vision and leadership. Ez a kettő dolog, ami azt hiszem domináns. És akkor utána még persze ilyenek is még befolyásolhatják, hogy mennyire vonjuk be a többi embert, azaz mennyire igazi egy ilyen.*⁴⁶¹

3.2.5.2. Intézményesség-eszközök a működés középpontjában

A vallási mezőben jelentős értékhangsúlyt mutató változók mellett nagy számban utaltak az interjúk a hagyományos, szociológiai közegben is értelmezhető eszközspezifikumokra. Ez is mutatja, hogy az ÚKM-ek tekintetében sajátos jelenség-körrel állunk szemben. Három főbb

⁴⁵⁹ Molnár interjú, 107.§

⁴⁶⁰ Gódány interjú, 23.§

⁴⁶¹ Szeibert interjú, 111.§

csoportba sorolhatóak az erre a változóra pozitív értéket mutató interjú-részletek: a szervezettség, a vezetőközpontúság és az erőforrás-specifikum.

3.2.5.2.1. A szervezettség, mint eszközspecifikum

Az egyik leglényegesebb társadalmi szempont egy élő mozgalmi jelenség számára a szervezettség, azaz jól pozicionálható helye a társadalmi értékezőben. Itt több szempont is döntővé teheti a jelenség elfogadottságát, státusát: a tagság létszáma, történeti beágyazottsága, eredményessége. A szervezettség tudatosítása olyan eszköz, amit a vallási értékezőben mozgó közösség is vállalhat a nyilvánosság előtt, legyen az egyház vagy világi:

*Tehát ez kicsit a közösséget is érintette, mert gyakorlatilag azt kell, mondjam, hogy '94-ig volt körülbelül egy zárt közösség benne, amiből volt 60 magyarországi és utána, pedig mostanra megközelíti a Háló az ezret és ez a közösség tulajdonképpen külön érdekes, hogy a közösség egy része megtalálta a Hálóban a szolgálatát. Nem az egészre terjed ki, de például volt Zánkán egy táborunk, ahol ezerhatszázan voltak, és ez nyolc altáborra oszlott, és az egyik kétszáz fős altábor vezetőségét a közösség állította ki.*⁴⁶²

A Háló közösségei jelentős társadalmi nyilvánosság előtt is demonstrálták jelenlétüket az ominózus zánkai táborban, ami paradigmátikus közösségi élményt nyújtott csakúgy a résztvevőknek, mint a vezetőknek. A jelenlegi politikai határokon átnyúló magyar keresztény közösségeket összekapcsoló mozgalom számára az eszközök közül a döntő fontosságú éppen ez a tömegélmény, a demonstrálható társadalmi valóság. Ugyanennek a szervezett, intézményesített formája jelenik meg a nemzetközi szintén éppen erről ismert Fokolár központi specifikuma:

*Minden ebből következik általában ezekben a városokban, részben ott vannak a kis stadionok, tényleg tehát főlvállalják ezeknek a struktúráját a munkahelyeknek a szervezését, és tehát mindent, amihez stabil emberek kellenek és egy másik rész, akik odajönnek egy időszakra. Tehát lehet családosoznál egy félév vagy félév, hogy beletanuljak, megnézzék: mi ez a hely, hogyan lehet itt élni, tehát ilyen iskolaszerű dolog. Illetve számunkra, akik elkötelezetten élünk kétéves periódust töltünk ott.*⁴⁶³

⁴⁶² Puchard interjú, 13.§

⁴⁶³ Papp interjú, 55.§

Az internacionális mozgalmi jelenségek közül a Házás Hétvége számára nem a konkrét, helyhez kötött intézményesség, hanem inkább a kurzusokban tárolt szellemi-spirituális kapacitás az, ami a szervezettséget, illetve az ebből származó energiaforrást jelenti:

*Nem teljes értékű a 13+1 az európai vezető, most ők ugyanúgy, mint ahogy az európai tanács évente háromszor találkozik a világtanács minden földrészről való párokkal. Tehát minden földrészről tehát úgy van, hogy Észak-Amerika, Dél-Amerika, Európa, Ázsia, Afrika Óceániából áll.*⁴⁶⁴

*Na, most maga a házás hétvége program, az a világon mindenhol teljesen egyforma tematika alapján készült. Tehát amikor én nem tudom, mondjuk, tudnák, mondjuk azt, hogy franciául beülhetek egy francia hétvégére, ugyanúgy el tudnám mondani azt a bevezetést, amit előadok, tartalmilag egyezőnek kell lennie.*⁴⁶⁵

A Házás Hétvége tematikus szervezettségével szemben a Hit és Fény intézményi erejét a célközpontúság adja, aminek a megvalósítása szintén elképzelhetetlen a szervezettség megvalósítása nélkül:

*Tehát itt a segítők, tehát a Bárkában fizetést kapnak és ott élnek legalább egy évig a sérültekkel – de vannak, akik többet is –, de hát ez nem csak olyan, mint egy munkahely, hanem egy ilyen, lelki tehát azért lelkileg is képzettek az ott levő segítők.*⁴⁶⁶

A társadalmi beágyazottság egyik pregnáns fokmérője az az intézmény-rendszer, ami egyszerre biztosít önmeghatározást az adott felekezeten belül gyakorlatilag önállóan működő vallási jelenségnek, és biztosít széleskörű társadalmi elfogadottságot. Ez jellemzően a civil szervezetek sorát érinti, mint a Schönstatt esetében:

*Az alapítvány mondtam, ugye amelyik, ugye tovább működik, ezt úgy nevezik, hogy képzőközpont. Schönstadt központ és a képzési lehetőséget nyújtó központ. Na, most itt olyan értelemben működik, hogy megvan rá, de nem a faluba. De viszont ott a szentély mellett, lesz ott majd egy központ. És annak az építésébe is bekapcsolódik, erre ajánlják a hozzájárulást.*⁴⁶⁷

A Hálóval össze-összemosódó tagságú és vezetőségű Szürkebarátok számára a szervezettség egy, már csaknem bürokratizált vezetőstruktúrát jelent. A mozgalom-önmegjelölést használó jelenség társadalmi beágyazottságának igénye érhető tetten az interjúalany megnyilatkozásában:

⁴⁶⁴ Mikesi interjú, 29.§

⁴⁶⁵ i.m., 78.§

⁴⁶⁶ Bognár interjú, 24.§

⁴⁶⁷ Gódány interjú, 83.§

Természetesen már megint azt mondom, hogy az egyesületnek van egy elnök titkára, alelnök is, ez most részletkérdés. Meg az tíz- tizenöt tag, akiknek kötelezően lennie kell. A mozgalom az izgalmas ott tulajdonképpen nem lehet azt mondani, hogy van egy szem vezetője. Mondjuk, ha mégis van, akkor a Puchard Zoli meg én. De igazából van egy négyfős csapat: mi ketten kiegészülünk a Koncz Andrással, aki a titkárságnak az igazgatója, vezetője meg a Györggyel aki, hát a kezdetektől benne van az egész mozgalomban. És vannak, mit tudom én, hogy milyen egymás közötti megállapodások hogy milyen szintű kérdésekben nem döntünk egyedül.⁴⁶⁸

A szervezettség lényege tehát nem más az eszközspecifikum tekintetében, mint az önmeghatározás és a külső elfogadtatás vágya az ÚKM-ek tekintetében.

3.2.5.2.2. A vezetőközpontúság, mint eszközspecifikum

A mozgalmi sajátosságok egyik kiemelt értékeleme a vezető központi szerepe – legyen bár szó a mozgalmi jelenség egészéről, vagy csupán magáról a (bázis)közösségről. Ez bizony az interjúk alapján csak nyomokban érhető tetten a vizsgált jelenségek sorában. Ez nyilván magyar specifikumnak tekinthető, hiszen közismert a nemzetközi mozgalmak nagy alapítóinak kultusza világszerte, elég, ha csak Chiara Lubich, vagy Roger Schütz nevét említjük. Ezzel szemben – a tipikusan magyar Hálót tekintve a következő megállapítás mérvadó:

I: - Említette azt, hogy személyfüggő, ez mennyire rétegzett a közösségben?

A:- Hát az – hogy is mondjam – ez a lökdösés, vagy hogy merre menjük, ez valahogy nem nagyon akarják átvenni, de szokásszerűen azért ennek ellenére összejön.⁴⁶⁹

Különösen érdekes a visszafogottság a már említett Fokolár tekintetében, hiszen itt nem is személyekről, hanem magának a fokolár-közösségnek, a világi intézménynek a szerepe emelhető ki az interjúból:

És akkor igazából még két fokolár van. Tehát, így az országot, az egyik így itt Szegeden, a másik szintén Pesten van, ami nem az egész országot követi, hanem egy részét csak. És ugyanezt női fokolárokból is így kell elképelni párhuzamosan.⁴⁷⁰

⁴⁶⁸ Szeibert interjú, 85.§

⁴⁶⁹ Puchard interjú, 88-89.§

⁴⁷⁰ Papp interjú, 37.§

3.2.5.2.3. Az erőforrások specifikuma

Mindennapi létkérdés a társadalmi jelenségek számára is a finanszírozás, az öfenntartás kérdése, ami azonban szintúgy visszafogottan jelentkezett az interjúkban. Az erőforrás-kezelés, mint a jelenséget lényegileg mozgató eszköz-mechanizmus, ami a civil szférában mozgó jelenségek tekintetében a pályázati gondolkodásmódot jeleníti, erősíti, mint azt a JOC-interjú is mutatja:

*Volt sok minden más, itt tényleg, az hogy megpróbáltak visszamenni a kálvini úton. Tehát meghalt Kálvin, nyilván, és akkor volt egy ilyen is. Itt ez egy nyilvánvaló csábítás, hogyha én a pályázatba nem annyira írom be, hogy Jézus, meg keresztény akkor én több pénzt kapok. (...) Van egy ilyen irányzat, hogy nem kell annyira hangsúlyozni, hogy Jézus.*⁴⁷¹

Deszakralizáció érhető tetten a JOC-interjúban: az erőforrás eszköz-hatékonysága érdekében csökkentik a valós vallásosság mértékét – ez is mutatja a jelenség hatékonyságát. Csakúgy a pályázati erőforrásgyűjtés az egyik eszköz-tengelye a Regnumnak is:

*Nagyon sokat szoktunk pályázni. Hát megint, az hogy ugye megint csak az, hogy a különböző korosztályok, ha elmennek egy táborba, vagy elmennek egy lelkigyakorlatra, nem is lehetne már menni sehova se, vagy a lapunkra pályázunk vagy akármilyen. Vagy amit lehet, ugye letöltjük a számítógéphez a pályázatokat, és akkor, amire lehet, azt le kell adni. De hát a plébánia is így működik ma már.*⁴⁷²

3.2.6. A fennálló hatalmat támadják (1)

A religio-szociális értékháló egyik legérzékenyebb eleme tekintetében a válaszáadás gyakorlatilag adatmentesnek tekinthető: egyetlen ÚKM sem kívánja támadni a fennálló hivatalos rendszert – már amennyiben jelen esetben ez a hivatalos Római Katolikus Egyházat jelenti. Sőt, igazán éles kritika sem érhető tetten. Ennek három oka lehet: egyrészt vagy valóban nincs érdemi kritika az érintett létezők esetében a fennálló rendszerrel kapcsolatban, másrészt van kritika, csak az interjú eszköztára ennek feltérképezésére elégtelennek bizonyult, harmadrészt létezik a támadó szellemiség, ám a rendszer szellemi ereje olyannyira erős, hogy még metakommunikációs eszköztárában is elnyomja az adott jelenségek vezetőit.

⁴⁷¹ Gyuris interjú, 18-19.§

⁴⁷² Molnár interjú, 118-119.§

Mindenesetre megállapítható: a vizsgált jelenségek hűsége a hivatalos egyház iránt megingathatatlan, így tehát sem teológiai, sem szociológiai-társadalomtudományi szempontból nem nevezhetőek „katolikus szektáknak”, vagy szakadást előmozdító szervezeteknek.

Persze, a szabad gondolatoknak is jutott tér a fenti megállapítások figyelembevételével. A nyilvánvalóan értékközpontúan liberális keresztény mentalitást valló Szeibert-féle közösség mentalitását jellemzi a józan kérdésfeltevés:

I: - Nyilvánvaló, hogy nincs semmiféle olyan tanítás vagy olyan lelki jellegű vagy egyéb megnyilatkozás, ami ellentétes lenne a katolikus egyház által vallott hitelvekkel, erkölcsi tanítással?

A: - Ha a katolikus egyház a normális emberi életet hirdeti akkor nincs.

I: - Van, hogy a nem normális emberi életet hirdeti szerintetek?

A: - Hát van, hogy nem azt. Tehát azt mondom, hogy mi kiegyensúlyozottak vagyunk. Tehát van, aki kiemel valamit. Mi az, hogy nem emelünk ki semmit. Mi egyetlenegy dolgot emelünk ki, vagy több dolgot, de mondjuk ezek közül a személyes kapcsolatok fontossága, meg ne csak a lelkével, hanem az ő fizikai megélhetésével, a munkahelyével, a családjával is foglalkozzunk az embernek, ne csak az, hogy most imádkozzon, meg templomba járjon meg satöbbi.⁴⁷³

3.2.7. Csekély hatékonyság a politikai problémák megoldásában (18)

A politikai problémák megoldásában való eredménytelenség a Gubacsi-féle értéktényezők sorába állítható, része a religio-szociális értékskálának. Alaptételezése, hogy a szociális mozgalmak, lévén széles társadalmi bázissal, így gyakran plurális érték szemléletű tagsággal rendelkeznek, nehezen koncentrálhatóak egy-egy konkrét közéleti probléma megoldására, nyílt, társadalmi közegben értékelhető konfliktusok felvállalására.⁴⁷⁴

A dolgozatot megalapozó kutatás által érintett új katolikus mozgalmak többsége, összesen nyolc közösség és irányzat értékelhető interjú-részleteket adott a kérdéskörrel kapcsolatban. Kiemelendő: három mélyebb kódretegbe rendezhetőek az adott válaszok, melyek egyben tematizálják a kutatásnak ezt a szegmensét. Ennek megfelelően a reálpolitikai, a politikai,

⁴⁷³ Szeibert interjú, 136-139.§

⁴⁷⁴ Lindbeck, George: The Nature of Doctrine: Religion and Theology in a post-liberal Age. Philadelphia, Westminster Press. 1991. 33. (Lindbeck 1991.)

mint belső-közösségi és a politikai aktivitást, mint társadalmi tanúságtételt problémaként felvető értékek vizsgálata a következő fejezet tárgya.

3.2.7.1. Reálpolitikai problémamegoldás és a katolikus mozgalmak

Az érték ellenpontjaként hozható a taizéi mozgalom egyik magyarországi vezetőjével készített interjú. A részlet érdekes aspektusa: az alany politikai összefüggésben harmadik személyként beszél saját mozgalmának jelenségeiről, mintha abban neki nem lenne része, mintha ezzel részben- vagy egészben nem tudna azonosulni:

*(...) egyértelműen a biblikus alapokra teszik a hangsúlyt, tehát mindent, amiről ott szó van, egyértelműen a Bibliából próbálnak megalapozni. Inkább itt azt mondanám, hogy tanításban inkább így hangsúlyokat adnak, amikre úgy érzik, hogy ők különösen is meghívják az embereket. Értem itt ez alatt egyértelműen a kiengesztelődést – természetesen keresztény és keresztény között – de ugyanígy a világ népei között. Roger testvér nagyon szereti hangsúlyozni, hogy a gazdagabb államok segítsék a szegényebbeket stb.*⁴⁷⁵

Konkrét társadalmi-közösségi koncepcióval rendelkezik tehát a taizéi mozgalom, aminek a kivitelezése sem marad el:

*Tehát egyfajta nyitás – értem ez alatt még talán (most már nem is tudom) – tán tíz éve is van –, hogy a volt Észak-Koreában az a nagy éhínség és akkor a közösség segített mindenféle adományok által oda egy nagy, ilyen gabonaszállítmányt küldött. Akkor Roger testvér kapcsolatban van az ENSZ-főtitkárral, aki egyébként szintén szokott írni egy ilyen nyílt levelet, buzdítást az Európai találkozókra. Folyamatosan szó van a különböző, az ilyen Biblia-bevezetőkön, vagy fakultatív programokon arról, hogy hogyan tehetjük lakhatóbbá a földet. Hogy a társadalomban milyen felelősséget tud vállalni a mai keresztény. Hát ez hangsúlyos.*⁴⁷⁶

A rejtve zöld-mozgalmi felhangokat is megszólaltató kommunikáció tanítása: a nemzetközi mozgalom egyfajta globális összefogás-tudatot is kialakíthat tagjai között, ezért minden szempontból korszerűnek, új-nak nevezhető ez az irányzat a magyar viszonyok között is, ami egyszerre vonzó lehet a globalizációban érintett korosztályoknak (fiatalok), rétegeknek (a taizéi utat és a világtalálkozókat finanszírozni képes középrétegek). A politikai probléma

⁴⁷⁵ Pálfi interjú 81.§ (A kérdés: mennyiben tér el a mozgalom tanítása a katolikus gyakorlattól?)

⁴⁷⁶ i.m. 95.§

ebben a közegben éppen, hogy megoldást nyerhet, már csak ha a mozgósító erőt nézzük, így a taizéi-típusú közösségek nem nevezhetőek a szociális mozgalmak pregnánsainak.⁴⁷⁷

A reálpolitikai vonatkozásokon belül nem csak nemzetközi, hanem hazai, belpolitikai tényezőket is figyelembe kell venni a vizsgált mozgalmak tekintetében, mint ahogy arra a politikai affinitás-vizsgálat esetében már fény derült. A hatástalan maradó, ám transzcendens síkra is átértelmezhető politikai vízió, amit a Laczi interjúban olvashattunk, ennél az értéknél is pozitív jelenlétet enged, akár idézhető is lehetne.

Emellett csakúgy jelentkezik a Zselepszky interjúból már ismert politikai aktivitás:

*Azt gondolom, hogy ez olyan, mintha egy hasonlattal élnék, mintha egy viharlámpa lenne a nagy messzeségben, kis imbolygó fény, ami utat mutathat a többieknek. De azt hiszem, most a világot nagyon lefoglalják az olyan jelenségek, mint a reklámok, a televízió, az alkohol, a dohány, az ital, meg a drogok, meg aztán a szórakozás, a diszkó, meg az ilyesmik. Ezek főleg a fiatalokat érintik érzékenyen, hiszen felbomlott az a társadalmi közeg, ami megtartotta a népet a hitében. Ebből kitépték az embereket, és az is jellemző, hogy tudatosan pusztítják a liberálisok, a szabadkőművesek is. Itt a példa, ez is látható, például a nemzet egységének kérdésében is.*⁴⁷⁸

Az idézetben megemlített, 2004. decemberi választások hatástalansága, illetve az ebben a jelenségben gyakorlatilag teljes média-nyilvánosságot nélkülöző katolikus karizmatikus mozgalom eredménytelensége jelzi a politikai probléma megoldatlanságának gyökerét. Az effeletteli tehetetlen érzés okozhatta az interjúalany elkeseredettségét is.

3.2.7.2. Megoldatlan belső-politikai problémák

A Szövetség Fiai és a Bokor esetében kissé más síkon jelentkezik a politikai problémák megoldatlanságának értéke: a hatalom, mint közösségen belüli „társadalmi” kérdés jelentkezik. A fiatalabb karizmatikus irányzat esetében ez ekképpen fogalmazódik meg:

Én azt látom, hogy rengeteg programunk van, és hogy a megújulás vezetősége néha azt látják, hogy az országos találkozón egyre kevesebben veszünk részt. Ennek szerintem, az lehet az egyik oka, hogy most már nem az a helyzet van, mint régebben, hogy évente van egy országos találkozó, hanem például Szegeden is van minden hónapban program. És

⁴⁷⁷ Lindbeck, 1991. 33.

⁴⁷⁸ Zselepszky interjú 56.§

*akkor nem vágyik annyira egy lélek, hogy elmenjen Budapestre, hogy töltekezzen, amikor ezt Szegeden is például meg tudja kapni.*⁴⁷⁹

A növekménnyel együtt járó szétaprózódás, mint koordinálhatatlan feladat jelentkezik a közösségek számára, ami pluralitásuk okán gyakorlatilag a legelemibb nyilvánosságot is vonzó rendezvények központi megszervezését is lehetetlenné teszi. Jeles példája ennek a mozgalom országos találkozója, ami évről-évre gyengébb színvonalúvá vált, végül Budapestről szegedre tették át helyszínét (és ott azt kiválóan le is bonyolították). A központi vezetés gyengesége tehát ebben is jellemző tényező:

*Van egy országos tanács az OT, és innen vannak Magyarország-szerte mindenholnan vezetők vagy tagok, akik tagjai és nemrég indult az Országos Tanácsnak egy Ifjúsági Bizottsága, aminek mondjuk én is tagja vagyok Szegedről, és azért szerették volna ezt létrehozni, mert egyrészt az Országos Tanács tagok kéregettek – legalábbis ők ezt mondták – másrészt, hogy újak is bekapcsolódhassanak a munkába, és hozzanak újat és van még NSZB. Nemzeti Szolgálo Bizottság. Úgy tudom, hogy ez az Országos Tanácson belüli csapat, ők kevesebben vannak, és ők vállalják nagyrészt az Országos Találkozóknak a megszervezését. Mondjuk én így tudom, hogy ez így van.*⁴⁸⁰

Ehhez a csoportosításhoz sorolható az Aszalós-féle közösség is, amelynek a szociális mozgalmak példaként épp lényegi liberalizmusa okozza a politikai problémák területén tapasztalható bizonytalanságot:

*A politikai kultúra az nagyon fontos, a politikai érdeklődés nagyon fontos számunkra, annak ellenére, hogy ez tabutéma, ugyanis ez majdnem egyszer szétrobbantotta a társaságot.*⁴⁸¹

A pártpolitikai vita és elköteleződés, mint a megújulási közösség kohézióját szétfeszíteni képes energia egyrészt magyar, aktuál-társadalmi, politikai kérdés, gondoljunk csak a 2002-es feszített érzelmi energiákat mozgató országgyűlési és helyhatósági választási kampányokra. Másrészt nyilván jelzi: a mozgalom vezetése nem rendelkezik olyan világgép-formáló tekintéllyel, ami mondjuk a szociológiai értelemben vett szekták, vagy szélsőséges mozgalmi jelenségek sajátja. Éppen ebből a szempontból a katolikus megújulás intézményi szereplői inkább szociális mozgalmakként viselkednek ebben a kérdéskörben.⁴⁸²

⁴⁷⁹ Kószó interjú 156-157.§

⁴⁸⁰ Kószó interjú 163.§

⁴⁸¹ Aszalós interjú 87.§

⁴⁸² Lásd: Enyedi Zsolt: Politika a kereszt jegyében – Egy politikai szubkultúra természetrajza. Osiris Kiadó, Budapest, 1998. 72-73. (Enyedi, 1998)

A magyar alapítású, Puchard Zoltán vezette közösség belső traumaként élte át a politikai megmérettetéseket:

A: - Tehát a harcos reformátusok nem szorultak ki, de nyilván ki egy kicsit úgy, tehát ez a fajta ez nem annyira jellemző, tehát a közösség fő vonala egy liberális katolikus vonal. De ebben a vonatkozásban össze-vissza – hogy is mondjam – mindenféle pártállású is van a közösségen belül. Itt voltak olyan majdnem leszakadások, de nem következett be.

I:- A választások időszakában?

A:- Volt '90-ben egy nagyon nagy kataklizma, akkor is megvolt mindenki, de hogy is mondjam tehát nagyon akkor rezgett a léc. A taxissztrájk környékén, hogy egyben tudunk-e maradni.⁴⁸³

A budapesti Szürkebarátok közössége is szembe került a liberális alapokon nyugvó mozgalmak egyik alap-problémájával: az egyéb érzelmi, társadalmi elkötelezettség képes megingatni a közösségi kohéziót – amennyiben a közösség nem húzódik az apolitikusság védbástyája mögé, lásd: Bokor.

A:- Főleg a liberális vonal tehát a SZDSZ-pártiak kerültek támadások elé. De azért úgy egyben maradt, de necces volt.

I:- De gondolom most is megvolt ez az irányultság?

A:- Igen, de kevésbé. Most inkább, hogy is mondjam, az ilyen a jobb szárny. Tehát nem a FIDESZ-vonal, hanem a FIDESZ-nek a jobb szárnya vagy a MIÉP-es nincs, de van az erős jobb szárny. Az, aki hát itten mit tudom én, de van az SZDSZ-t is. Tehát ez a jobb szárny, ez ugye ez más volt, mint '90-ben. Szóval ez a közép jobb vagy nem tudom közép, de az SZDSZ-es tagság sem jellemző, MSZP-s az nem sok van.⁴⁸⁴

Az előző részlet analíziséhez érdekes adalék a közösségi tagság pártpolitikai kötődése, aminek sokszínűsége egyben sugallja is a politikai problémák közös megoldásának lehetetlenségét, hiszen hogyan lehetne elvárni egységes fellépést egy adott kérdésben, ha a pluralitás eleve feszültségeket gerjeszt? Fontos adat: a politika iránti érzékenység a demokrácia első éveiben (taxis sztrájk⁴⁸⁵) intenzívebb volt, ami természetes attribútuma egy, világnézetét nem a vallási közösség vezetéséhez igazító, plurális mozgalmi jelenségben:

Szóval, annyira nem zavar bennünket, de mondjuk a taxissztrájk volt talán a legkeményebb, amit nagyon-nagyon élesen ítélték meg sokan. (...)

⁴⁸³ Puchard interjú 97-99.§

⁴⁸⁴ Puchard Interjú 101-103.§

⁴⁸⁵ 1990 októberében országos szintű engedetlenségi mozgalom bontakozott ki, aminek a zászlóvivői a taxisok voltak. Az ok: a kormány félretájékoztató magatartása, ami a nemrég megdöntött pártállami idők politikai kommunikációját idézte a lakosság érintett rétegei elé. Mínta az utólag kiderült: reális lehetősége volt a konfliktus fegyveres elcsendesítésének.

*Most a közösségen belül nem volt ilyen éles. Tehát érdekes módon, amúgy egész más körökben azért polarizálódtak a vélemények. De nem a közösségen belül, ez most már messze nem volt olyan izgalmas. Az Európai Unióhoz való csatlakozás azért nagyobb vitát kavart.*⁴⁸⁶

Vita a „szektatörvény” körül.⁴⁸⁷ Szintén bizonyítéka annak, hogy a mozgalom belső kohéziója, egy kézben összpontosuló vezetése gyengébb, mint a tagság személyes meggyőződése.

I: - Igen tudom, a szektatörvény.

*A: - Volt ez az autószerelők egyháza, akik kereskedtek ennek a nevében, szóval... nyilván szubjektív vagyok. Ott volt egy másik szárny, aki hát egy kicsit SZDSZ-hez közel álló véleményt fogalmazott meg, most nem az egyházakról beszélünk. Tehát, szóval a körül volt egy vita, de hát ez egy alkalommal volt.*⁴⁸⁸

A mozgalom közössége, mint mikro-társadalom a külső, világi társadalomhoz hasonló megoszlást mutat a politikai kérdések megoldása kapcsán. A témában érintett közösségek központi vezetésének gyengesége és ideológiai pluralizmusa a bizonytalanságok, kis híján szakadásokat idéző viták, vitás időszakok oka.

3.2.7.3. Politikai cselekvőképtelenség, mint tanúságtétel.

A Bokor esetében a belső problémák mellett a felvállalt szociális feladatok ellátásával is küzdelmet kell vívnia, ami inkább a létszám csökkenésében, semmint az elhivatottság hiányában keresendő. Jellemzőként azonban számottevő:

*Ezek megtartanak az egész Bokrot, erre már általában több okból is nem igazán tudjuk összehívni*⁴⁸⁹, *mert egyrészt az országnak eléggé szétszórt vidékein is vannak emberek és, hát azt, hogy évente többször utazgassanak mindenhova, az nem nagyon működik, és másrészt meg nem nagyon van olyan templom, amelyikben ezt meglehessen tartani.*⁴⁹⁰

⁴⁸⁶ Puchard interjú 109-111.§

⁴⁸⁷ Az ún. szektatörvény az 1998-2000-es, jobboldali kormányzat megvalósulatlan tervezete volt, miszerint az egyházi minősítés jogi korlátait úgy kellene kiépíteni, hogy az csak a történelmi egyházakat tartsa meg. Egyértelműen agresszív jobboldali törekvés a történelmi egyházak tagságának megnyerésére. Lásd: Krómer István: Helytartótanács helyett felelős minisztérium. In: Távlatok 1999/1.

⁴⁸⁸ Puchard interjú 116-117.§

⁴⁸⁹ T.i.: a vezetőség ülését – a szerk.

⁴⁹⁰ Turiák interjú 43.§

A korábbiakban már tapasztalt, tagok között mérhető belső kötőerő liberális alapszemléletében gyökerezhet a formális vezetőség irányában érzett kisebb elköteleződés, ami egyben a belső közösségi cselekvőképzetlenség is alapja bizonyos esetekben.

*Tehát az, hogy szegénység, és hogy van adás, hogy van központi hely, ezt nem mondta soha az egyház, hogy nem szabad csinálni. Legföljebb, hát nem föltétlenül jött belőle össze egy viszonylag nem túlságosan nagy lélekszámú közösség, tehát semmi... tehát ötven forint az tisztességes pénz volt, amikor még jutott.*⁴⁹¹

Persze, a már korábban említett apolitikusság szintúgy jellemzője marad a közösségnek, ami éppen ez úton mutat példát a megújulási jelenségeknek:

I:- A szimpátiáról lehet-e valamit mondani, hogy erre vagy arra húz, vagy vegyesnek nevezhető? Vagy van, aki erre, van, aki arra?

A:- Egy kicsit hajlik a nemzeti irányvonal felé, aki egyáltalán valamerre húz. De mondom, ez sem okoz olyan jelentős eltérést. Volt olyan közösségi találkozó, amelyiken egy kicsit megmosolyogtam, hogy húsz éve együtt vagyunk és az életben még azt se mondta senki a másiknak, hogy állj arrébb, de a választások táján úgy néztek egymásra, pedig nem is került választásról szó, mint kapocs a vasvillára. Mi az ördög van velük, aztán kiderült, hogy útközben már összevesztek, hogy az egyik az FIDESZ párti a másik meg nem FIDESZ párti.

I:- Hát igen. Ez elő szokott fordulni?

*A:- Egyszer fordult elő. De nem érzem olyan horderejűnek, mert sokkal súlyosabbak is vannak.*⁴⁹²

A politikai elköteleződés, mint a tagság attitűdje – egyszerűen komolytalannak tűnik az interjúalany beszámolója alapján. Ennek számos oka lehet, tanulsága azonban mindenképpen az: a megújulás szellemisége szorosabb elköteleződést jelent a tagság számára, mint a reálpolitikai aktivitást kísérő emóciók. Ez a szellemi energia az, ami képes mozgásban tartani a megújulás mozgalmait.

Az elnyomás idején a tanúságtevők maroknyi csoportjához sorolhatóak az eredeti, magyar indíttatású Regnum involváltjai. Ez egyfajta betörésként is értékelhető – mint a konkrét politikai problémák sajátos megoldása:

I: - Ők a mártírtjai uszkve a Regnumnak.

A: - Ha szabad így mondani. Mert a mártír azt jelenti, hogy meg is hal.

I: - Nem a tanúságtevő a mártír?

⁴⁹¹ i.m. 99.§

⁴⁹² i.m. 106-109.§

A: - *Ja, igen, ha a görög szót....*

I: - *Igen.*

A: - *Ja, szóval van kettő végül is. Civilek között is van néhány idős. Mert civilek is ... nemcsak papok.*

I:- *Civileket miért csukták le?*

A:- *Hát ugyanazért. Azt mondták, hogy szervezkedés, államellenes összeesküvés. Akkor ezeket a piti vádakat mondták.*⁴⁹³

3.3. Religio-politikai értékek az interjúkban

Joachim Raschke és Pokol Béla mozgalomdefiníciói (2.2.4.) a religio-szociális értékhálónál övből változósorot adtak, összesen 15 kódmegjelölést kellett alkalmazni mind a 15 vezetőinterjúban. A szignifikancia-jelzet és az idézés módja az előző alfejezet mintájára követhető.

3.3.1. Magas szimbolikus integráció (67)

A religio-politikai értékekhez sorolható jelenségek kapcsán fogalmazódott meg Joachim Raschke definíciója a társadalmi mozgalmakról: mindegyiküket magas szimbolikus integráció jellemzi. A szimbolikus integráció értelmezési köre kiemelten jellemzi a vizsgált vallási létezőket, a feldolgozott interjúkban összesen 67 előfordulást jegyzett ez az érték, ami a gyakoriság alapján csaknem a legjelentősebbnek nevezhető.

A szimbolika tárgyköre egyébként előre várhatóan kimagasló volt a vallási létezők vizsgálatának sorában, ennek megfelelően bőven is alkalmazták az interjúalanyok a válaszadások során. Az érték vizsgálata, feltehetően, mivel közös szellemi alapról – a katolikus kereszténységről – van szó, külön folyamatokat nem határozott meg, ám érdekessége mozgalmanként, jelenségenként eltérően szignifikáns.

Az ÚKM-ek tagsága – hasonlóan más, jellemzően ideológiai alapon szerveződő társadalmi létezőkhöz – az önazonosság meghatározását egyik legfontosabb feladatának tartja. A szimbolikus integráció ennek leghatékonyabb formája, hiszen egyrészt jelképes módon kézzelfoghatóvá teszi a közös, ideológiai pontokat, másrészt valós szimbólumok beépítésével

⁴⁹³ Molnár interjú 130-137.§

és értelmük elsajátításával minden tag számára érthető, közös ideológiai talajt kap a mozgalmi jellegű működés is.⁴⁹⁴

3.3.1.1. Szimbolikus integráció a magyarországi taizéi közösségben

A szimbolikus integráció, mint a felekezetek közötti mozgástér egyik szignifikáns jellemzője jelenik meg a vezető gondolataiban:

*Ide sorolom elsősorban az ortodox egyházak liturgikus gazdagságát, éneken való gazdagságát, az ikonokat, ugye az is a liturgiához tartozik végül is. Nagyon szeretik Taizében az ikonokat, illetve ebben próbálnak is bevezetést adni ott a fiatalok számára.*⁴⁹⁵

Az ortodox (mint eredeti) kereszténységgel való szimbolikus közösség jelképe maga az ikon, amit a taizéi mozgalom tagjai tisztelnek – ezzel is a keresztény többkultúrájúságot erősítik. Ez a gyökerekhez való visszanyúlás egyébként általános jellemzője a magyarországi mozgalomnak is.

*Kicsiben kezdeném először, egyértelműen a szombat este és a vasárnap hétről hétre nagy ünnep, hiszen ott hétről hétre megemlékeznek a föltámadásról, egyfajta fényliturgiával – hasonló, mint a mi nagyszombatunk. Tehát ott hétről hétre ez nagyon jelentős, ami a közösség életében egyértelműen fontos az a testvéreknek az örök fogadalma.*⁴⁹⁶

A sajátos liturgikus jelleg, ami egyrészt fakad a mozgalom misztikus gyökereiből, másrészt a jelenség sajátos, felekezetközi állapotából egyértelművé teszi: a világ minden pontján, így a magyar közösségekben is követendő példa. A heti rendszerességgel megünnepeelt fényliturgia egyben a húsvétra fókuszáló szellemiséget is tükrözi, ami az interjúalany számára is kiemelt fontosságú – a személyes integráció egyik alapmotívuma.

Utána van a fény éneke, amikor meg lehet gyűjtani ott az adott helyen a gyertyákat, s akkor a szentírási rész előtt fölhangzik az Alleluja. A bibliai rész áll a középpontban, illetve az azt követő csend. Ezt valaki úgy fogalmazta - meg azt hiszem, ott a testvérek közül, hogy tulajdonképpen a csend az olyan, minthogyha az addig az azelőtti énekek által felmennénk egy nagy hegyre. A csend a hegy csúcsa 3-5 perc, mondjuk úgy,

⁴⁹⁴ Lásd: Burekhardt, Titus: Symboles Recueil D'Essais, Bibliotheque del'Unicorne, Arche, Milano 1980, 7-30.

⁴⁹⁵ Pálfa interjú, 33.§

⁴⁹⁶ i.m., 37.§

*klasszikus imaórában mondjuk, és azután az azt követő énekekben pedig szépen leballagunk a hegyről. Ez egy szép hasonlat volt, hogy a csend lényegében minden imádság középpontja. Utána könyörgések hangzanak el, a Kyrie eleison az ortodox hagyományból. Ez a csend ez teljes csend az imádkozó számban ugye, ez a belső imának az ideje, bármelyik lehet, de teljes csend is. Tehát ilyenkor akár ez Európai találkozókön, ahol több tízezer fiatal van, mondjuk egy adott csarnokban, akár a taizéi templomban, ahol mondjuk, maximum 4000 fiatal fér el, ott teljes csend van. Tehát ez döbbenetes.*⁴⁹⁷

A keleti vallási jelenségekből ismert meditatív imádság – aminek persze évezredes hagyománya van a nyugati kereszténységen belül is a globális, ún. vallási piac egyik vonzó jelképe a taizéi mozgalomban. Ennek az összekötő és integráló erejére hívja fel a figyelmet a vezető. Plasztikus eleme ennek a több ezer fiatal egységbe gyűjtő közös imádságforma.

Az interjú jellegzetessége, hogy a szimbolikus integráció szempontjából sajátos, magyar vonatkozásokra gyakorlatilag nem hívja fel a figyelmet, jelezve ezzel is a jelenség nemzetközi identifikációját. A szellemi közösség iránt nyitott mozgalom mélyen spirituális jelenséggént tűnik fel a vezető állításai alapján.

3.3.1.2. Szimbolikus integráció a magyarországi karizmatikus közösségekben

A karizmatikus közösségek szintén a spiritualitás színterén tesznek bizonyosságot a szimbolikus integráció mértékéről közösségeiken belül. A nemzetközi mozgalom szinte minden jellegzetességét felvonultató három, magyarországi irányzat persze nem nélkülözi a sajátos, helyi integráció feltételeit, jellemvonásait. Emellett persze a nemzetközi jelleg is dominál – kiváltképp az idősebb-középkorú tagokat jegyző közösség kapcsán:

*Mikor találkoztam vele, semmit nem tudtam róla, hogy mi az. Akkor inkább elmentem Medjugorjéba, zárandokútra és nagyon jól tettem, mert nagyon sok áldással jöttem vissza onnan.*⁴⁹⁸

Medjugorje, mint a katolikus spiritualitás jelenkori, kelet-európai szimbóluma értelmezhető a közösségvezető szavai alapján. Különleges, hogy mennyire sajátjának érzi ezt, a karizmatikus mozgalomtól szellemi alapjaiban lényegileg eltérő – jellemvonásaiban ultra-népies katolicizmushoz tartozó vonulatnak titulálható – vallási létezőt a vezető. Az összes mai, új

⁴⁹⁷ i.m. 45.§

⁴⁹⁸ Laczi interjú, 11.§

utakat kereső, az intenzív vallási élményekre szomjas katolicista szellem integrációja érhető tetten ebben az aspektusban.

*Beteglátogatást, kórházat, klinikát vállalunk, és közbenjáró imádságot. (...) a legtöbb fizikai betegség lelki eredetű. Amivel már esetleg úgy születünk, és az őseinktől jön át. Ez a bizonyos ősektől jövő. Ehhez is végeztünk, mi mentünk el belső gyógyulási lelkigyakorlatra, és aztán azt tovább kell adnunk, és aztán a szabadításra. Nem ördögűzés, hanem bizonyos megkötöttségek, most nézd a fiatalokat.*⁴⁹⁹

A vallási intenzitás, mint a szimbolikus integráció egyik alappillére tűnik elő a vezető karizmatikus jellemvonásokat felsoroló közléséből. Nyilván ez a magyar közösség számára is egy olyan fontos alappillér, ami nélkül a karizmatikus jelenség éppen önvalóját veszítené el. A szellemvilágba való közvetlen belenyúlás persze alapvető teológiai kérdéseket feszeget – nyilván a hierarchia részéről a „laikus” hívő számára ingoványosnak minősített jelenségről van szó, ám a jelenség spirituális nyitottsága utal az intenzív vallásosság, mint integráló tényező iránti rendkívüli éhségre.

Kiváltképpen értékes a karizmatikus vonulathoz felszentelt, javakorabeli papként csatlakozó Zselepszky-féle interjú vizsgált eleme, amely szintén a karizmatikus mozgalom egyik emblematikus elemét, a glosszolália kérdéskörét érinti:

*Azért mondom ezeket, mert ezek a lelki élethez tartozó dolgok. És akkor egyszer csak én is megláttam, hogy milyen az a nyelvek imája, Aztán mindenki megkapta már, csak én nem, pedig én akartam megkapni egyedül, ők, pedig nem. Akkor az egyik testvér – ez akkor már az egyik saját alapítású közösségem volt Szegváron, szóval az a testvér megkapta a nyelveken szólást, és megmagyarázta nekem. Nagyon sok áldás származott az én életemben abból, hogy megmagyarázta nekem, és még ezek ellenére sem kaptam meg a nyelvek adományát, és elkezdték, hogy az Urat így, meg úgy dicsőítették. Akkor én is mondtam: Uram, dicsőítem a Te nevedet, és áldalak, magasztallak, dicsőítelek, nem volt részem a nyelvi mában két évig, és akkor megkaptam a nyelvek adományát csodálatos módon két év múlva. És aztán nagyon tetszett, ez azóta is, nekem nagyon fontos.*⁵⁰⁰

A karizmatikus szóhasználatból élve „szellemi ajándéknak” nevezett jelenség olyan közös pont, ami igazán és lényegileg képes integrálni a vallási jelenség által nyitott keresztényeket, érdeklődőket. Külön számba veendő szempont a szimbólum kézzelfogható, érzékelhető valósága – szemben például a taizéi meditatív jellemvonások trágáival.

⁴⁹⁹ i.m., 57.§

⁵⁰⁰ Zselepszky interjú, 21.§

Például olyan esetek vannak: többfelé lehet hallani, hogy imádkoznak betegekért és meggyógyulnak, ilyen volt néhányszor, hogy kértek imát ilyen esetben: egy mellrákos hölgynél fordult elő, hogy megvizsgálták, és azt mondták, hogy igen, beteg. Kitűzték a műtét napját, és három, négy nap múlva ment, és újra megvizsgálták, és nem volt benne csomó, és nem kellett megműteni. Többször tapasztaltam, hogy valaki imádkozott, mert fáj a feje, vagy más betegsége volt, és meggyógyultak. Most ezeket nem részletezném. Tényleg, többről is tudok, de most nem sorolnám fel.⁵⁰¹

A gyógyulások, személyes egészségügyi, mentális problémától való szabadulások szintűgy kézzelfogható jelei a vallási jelenség intenzitálásának, ami valóban egységes felületre hozza a karizmatikus jelenségek iránt nyitott keresztényeket. A vezető-interjúban is ennek hangsúlyossága érhető tetten, hiszen gyakorlatilag tanúságtételek folyamata maga az egész interjú is.

Kunszentmártonban azt vettem észre, hogy különböző ajándékokat kaptak olyan személyek, akik azt sem tudták korábban, hogy vannak ilyen ajándékok. Persze, keresztet már tudtak vetni, de aztán az illető megkapott ilyen próféciához hasonló valamit, nagyon meghatódnak még akkor, amikor azt mondják, hogy az Úr azt mondja neked, azt üzeni neked. Ez igazi telitalálat. Ennek mindig nagyon örülnek a testvérek.⁵⁰²

Jöttek az ország legkülönbözőbb részeiből is, és ott volt egy testvérünk, aki megkapta a nyelvek magyarázatát, egyébként szociális testvér, és nem törődünk... szóval egyáltalán nem, olyan volt, mint a többi, pedig nyelveket magyarázott, míg a többiek imádkoztak. Ez olyan természetes volt, hogy ez így működik.⁵⁰³

A fiatalabb karizmatikus generációt képviselő vezető válaszából egyértelmű a viszonyulás, a sajátos elit-tudat az ÚKM-ek többi szereplőjével összehasonlítva.

Az összes többi ismeretében, mert én most a főiskolán tanulok, ismerek egy csomó lelkeséget, plébániai csoportot, de én úgy látom, hogy amelyik erővel és hatalommal tud evangelizálni és tudja a karizmákat használni, az a karizmatikus megújulás. A többi nincs egészen tisztában azzal, hogy mi a karizma, hogy mi a lélekben való keresztség. Nekünk ez meg ilyen alap dolog az életünkben.⁵⁰⁴

A mozgalom szignifikáns jellemvonásai tehát nyomon követhetők az egyetemistákat-huszoneveseket tömörítő karizmatikus vonulatban is, ezek gyakorlata tehát alapvető követelmény, és fundamentális integráló eszköz is a mozgalom közösségén belül. A

⁵⁰¹ Zselepszky interjú, 23.§

⁵⁰² i.m., 25.§

⁵⁰³ i.m., 27.§

⁵⁰⁴ Kószó interjú, 22.§

kiválasztottság-tudat, a „többek vagyunk” jelensége persze az egyház egészére nézvést számos kérdést felvet, ám a vallási intenzitás iránti igény mindenképpen jelzi: ezek gyakorlása különösen erős identifikációs tényező:

*A mozgalmat azt jellemzi az, hogy együtt imádkozunk hangosan és mindenki egyszerre a saját szavaival. Na, ez a mozgalomra jellemző a közösségre nem, mert nálunk úgy imádkozunk, hogy mindenki meghallgatja a másinak az imáját és csak a saját szavaikkal, legfeljebb a végén lezárjuk egy közös imával. Vagy pedig a közösségnek az imájával, mert van egy közös imánk.*⁵⁰⁵

A:- Az, hogy mi a lelki fejlődés stádiumába még nem jutottunk el olyan pontra, hogy képesek legyünk erre az imamódra, ez egy már magasabb fokozatot igényel, és nekünk szükségünk van arra, hogy halljuk egymás imáit és ez által megerősödünk.

I:- Mit jelent ez a magasabb fokozat?

*A:- Oda több bátorság kell, hogy valaki ki tudjon állni, és akkor most egyszerre imádkozunk, és akkor tudni kell a lélekre is figyelni, magamra is meg minden, több helyre kell egyszerre figyelni.*⁵⁰⁶

Érdekes jelenség: a vallási intenzitás tekintetében extrémnek nevezhető jelenség – a korábban már említett, exorcisztikus jellegzetességeket magán viselő belső gyógyítás, szabadítás – nem csak integráló, hanem megosztó jelleget is ölthet. Ez a szellemi mélység egyfajta határvonal, ám a mozgalom-vezetés számára is bizonytalan, hogy az ezzel kapcsolatos véleménykülönbség alapján az integráció kárt vall-e.

A:- Elítélik a Belső Gyógyítást sokan. Erről hallottál?

I:-Nem. Az micsoda?

A:-A megújulásban van pár emberke, aki helytelennek tartja, hogy valakihez imádkozunk belső gyógyításért.

I:-De miért? Miért mi az oka?

*A:-Nem tudom. Nagyon sokat beszélgettünk róla, hát ilyen ígérekre alapoznak, hogy: „Jézus Krisztusban ti már meggyógyultatok” múlt időben és akkor nem kell érte imádkoznunk, vannak, akik belemagyarázzák. Van ilyen is.*⁵⁰⁷

3.3.1.3. Szimbolikus integráció a Fokoláre magyarországi közösségeiben

⁵⁰⁵ i.m., 52.§

⁵⁰⁶ i.m., 65-67.§

⁵⁰⁷ i.m., 121-125.§

A világi intézményével büszkélkedő Fokolaré számára az integráció világszerte – így a magyarországi közösségek felé is ebben a sajátos, katolicista jellemvonásban gyökerezik:

*Nem úgy kell elképzelni, mint a szerzeteseknek az Istennek szenteltséget – mi laikusok vagyunk. Viszont maga az elköteleződés az ugyanaz. Tehát a hármass fogadalomba csak azzal a különbséggel, hogy laikusok maradunk és világban élünk.*⁵⁰⁸

A szimbolikus integráció alapja a világtól való elkülönülés egyedi formája. A fogadalom lényegileg személyes, és nem annyira közösségi aspektusú, mint például a karizmatikusok „szellemi ajándékai”, vagy a taizé közös imaélménye. Ezen túl természetesen a katolikus ünnepekhez kötődve élnek meg közösségi szinten egyedi megtapasztalásaikat:

*Nagypéntek, ami a számunkra különösen fontos. A Húsvét, az megint az egy olyan időszak, amelyik tele van ilyen jellegű dolgokkal. Tehát én úgy mondanám, hogy valahol az egyháznak nagy ünnepei mind végül is közel állnak hozzánk. A Karácsony is, Jézus ugye közénk jött, egyik alapvető pontja a lelkiségnek és a közöttünk lévő Jézus, és ami és hogyha kölcsönösen szeretjük egymást, akkor ő jelen van. És hát a megszületését, és hát tehát ilyen szempontból most a lelkiségnek külön ünnepe úgy mond így nincsen, azt lehet mondani, mondjuk. De hogy a Biblia mindegyik napját meg szoktuk ünnepelni. De ennek inkább ilyen családi ünnep jellege van. Hogy akkor a közösség azért összejön, hogyha tud.*⁵⁰⁹

Nagyon sokat mond a magyar vezető szájából: „a közösség összejön, hogyha tud”. Ez is hangsúlyozza az integráció személyes jellegét. Persze mindezek felül a jellegzetesen katolikus sajátosságokhoz ragaszkodó lelkiség tagjai számára közös szimbólum a Mária-alak, erre utal az ön-elnevezésük is: Mária Műve.

*Mária alakja az nagyon fontos. Tehát gyakorlatilag ő az édesanyánk, meg Mária műve is a műnek a neve, hogy úgy mond, és igazából azt láttunk, hogy ők egy újfajta módon meg is megérették Máriát, tehát nem az van, hogy mást gondolkodnának, mint a reformátusok, hanem az, ahogy mi bemutatjuk, és mi beszélünk Máriáról az számukra is elfogadható.*⁵¹⁰

Éppen a fenti részletből derül ki: jóval többről van szó, mint egyszerű integrációról, hiszen sajátos szimbólumuk értelmezése egyben különbözési pontot ad. A Fokolaré számára tehát elsősorban a Mária-személyiség az, ami megkülönböztetetten önazonosság-pontot biztosít.

⁵⁰⁸ Papp interjú, 17.§

⁵⁰⁹ i.m., 81.§

⁵¹⁰ i.m., 117.§

Ugyanakkor már megvan a hivatások is. És van a Fokolárnak egy ilyen sajátossága is, hogy nem csak ez a fajta Istennek szenteltség van, aki én vagyok, hogy teljesen itt élek, hanem valakiben akkor születik meg a hitvallás, akik már megházasodtak. Vannak ezek a házasságok, akik szintén élik ezt a teljes Istennek szenteltséget, ők akkor megmaradnak házasságban és attól ők is idetartoznak konkrétan is a Fokolárhoz.⁵¹¹

Egyfajta szintekre bontott, sajátos integrációs mezőt alakít ki a mozgalom, ami teljes egészében, változtatás nélkül valósul meg a magyar viszonyok között is. Jellemző sajátosság: kiszakadni a „világból”, ami a beavatási szinteknek megfelelően történhet.

3.3.1.4. Szimbolikus integráció a Házasság Hétvége magyarországi közösségeiben

A feladat-specifikus mozgalmi jelenségek sorában elsőként említhető a Házasság hétvége. A házasság kapcsolatokra fókuszáló jelenség szimbólumrendszere maga integratív szerepet kap:

Jelképe, pedig a két karikagyűrűs közepén egy kereszt. (...) A karikagyűrű kereszt köti össze a házasságot és a szeretet.⁵¹²

Persze, a pusztán szimbolikán túl jelentős szerepet kap a mozgalmon belüli szakrális tevékenység, köztük az ima szerepe is.

Ez úgy van, hogy akik részt vesznek hétvégén, azoknak először egy úgynevezett hitprogramot hirdetünk. Ez egy hitprogram azt jelenti, hogy aki a hétvégéről, hogy tulajdonképpen átvissza az embert vissza a világba, vissza az életbe. És hogy tudjuk a hétköznapi életben beilleszteni a házasság hétvégét a mi életünkbe? És ezeken a találkozásokon van természetesen ima.⁵¹³

Az integráció vizsgálata szempontjából ebben a jelenségben is kiemelt szerepet kap a világra való visszavezetés, a „világon” kívül eső mozgalmi jelenség szimbóluma. Éppen didaktikussága, a kurzusok konkrét felépítése hordozza magában az integráció lehetőségét.

3.3.1.5. Szimbolikus integráció a Communio e Liberazione magyarországi közösségeiben

⁵¹¹ i.m., 127.§

⁵¹² Mikesi interjú, 38-41.§

⁵¹³ i.m., 63.§

A fenti megtapasztalások mellett érdekes a CL integrációs képe, ami nem a világból való kiszakadást, hanem éppen, hogy a mindennapi valóságban gyökerező vallásos integritást állítja középpontba:

Inkább azt mondanám, hogy a karizmát mi jelenti, ami főleg a közösségből fakad. Az atya mindenekelőtt azt hangsúlyozta, hogy itt és most ezen a világon lehet felfedeznünk a jelenlévő Krisztust. Tehát Krisztus itt van, közöttünk él, a kereszténység nem egy történet, hanem egy esemény, amelyik minden pillanatban megtörténik velünk Krisztus jelenlétének keresztül azokon az utakon és módokon, amiket mi a saját környezetünkben találunk.⁵¹⁴

Fontos integráló tényező – a sorban szinte egyedi – Krisztus központi szerepe. Szimbolikus jelenléte ad erőt a közösségi dimenzióknak, aminek a folyamatos átélése biztosít perspektívát a mozgalomhoz csatlakozó keresztények számára.

3.3.1.6. Szimbolikus integráció a Bokor közösségeiben

A katolikus ünnepkörök és a közösségi elmélkedések adnak színteret a Bokor tagjai számára a teljes együttlétre. A jelenség szintetizáló, integráló ereje ebben rejlik.

Hát, ez olyan, hogy most már leginkább ilyen kisebb részekben szoktuk az ünnepek nagy részét megünnepelni, tehát a nagybőjt és a nagybőjten belül a hamvazó szerdától kezdetten van az, hogy lélekvaró elmélkedéseket készítünk, és ezek tulajdonképpen a Szentháromság vasárnapjáig nyúlnak tehát minden napra készít egy közösségi tag egy elmélkedést. Na, most ezen belül régebben volt ennek most újabban már szerepe így nagy közösség szinten már nincsen, ennyire meg hogy Bokor pünkösdtörtört tartottunk, illetve Nagycsütörtök éjszakai virrasztást. Tehát a Nagycsütörtök, Nagypéntek az volt egy ilyen kiemelt ünnep, volt egy Mária nap decemberben, – de mondom ezeket egyes ágak, vannak ilyen részegységek, amik magukon belül.⁵¹⁵

A jelenség sajátossága egyben „integráló erejének” intenzitására is felhívja a figyelmet: sokkal inkább a tagok személyes döntésére hagyatott maga az önazonosság kérdése, semmint a külföldi „licenszek” alapján működő jelenségek körében.

⁵¹⁴ Német interjú, 18.§

⁵¹⁵ Turiák interjú, 34.§

3.3.1.7. Szimbolikus integráció a Szürkebarátok-közösségben

A Bokorhoz hasonlóan a teljesen magyar közösség a személyességet hangsúlyozza – elsősorban a liturgikus egyházi év és a katolikus hagyományok kötelékében. A hagyományosság időkeretére is felhívja a figyelmet a vezető („húsz éve”):

Karácsony, az hagyomány szerint szellemi ajándékozás, egy éneket, mondjuk táncot, ritkábban, de főleg valami vidám vagy kevésbé vidám olvasnivalót jelent, ez mindig így van. Egyszer van, és akkor mit van, aki ilyenkor mindig ad egy fát, és azon rajta van egy Szentírás-idézet és így tovább. Szóval ennek ceremóniája most húsz éve, hogy így van. Lelkigyakorlat a nagy bőjti időszakban szokott lenni. És hát a nyári tábor az mondom, az egészen mostanáig állandóan volt. Az évzárás az mindig valamelyik családnál kint egy ilyen kerti parti.⁵¹⁶

A közösségi aspektus mindemellett tetten érhető az integrációhoz kapcsolódva is, hiszen a vezető kiemelve említi a közös nyári és családi alkalmakat, ami elmaradhatatlan jellemvonása egy keresztény közösségnek.

3.3.1.8. Szimbolikus integráció a magyarországi Schönstatt-közösségben

A családpassztorációt céljaul megtevő mozgalmi jelenség számára a szimbolikus integráció, mint a közösség életébe való belenövekedés jelenik meg:

Nem adminisztratív tagság van tulajdonképpen, hanem jön a család, és akkor vagy jön következő évben, években is, vagy elmarad ugye, akkor ez már döntés. És hogyha jönnek, akkor ez belenövekedés. Közösségbe, közösség életébe. És akkor így hol tart éppen, de hát különböző, mondjuk, hogyha valaki megköti azt a tiszteletet, a szövetségét.⁵¹⁷

3.3.1.9. Szimbolikus integráció a mozgalmakban

⁵¹⁶ Puchard interjú, 69.§

⁵¹⁷ Gódány interjú, 79.§

Bár a religio-politikai jellemzők között soroltatik fel a szimbolikus integráció kérdésköre, a vallási jelenségeként kezelhető ÚKM-ek számára elsősorban az önazonosság és a közösségen belüli integritás kérdéskörét adják válasz gyanánt. Eszerinti tipizálásuk elsősorban a szervezett, intézményes mozgalmi jellegzetességek és a személyes döntéseket előtérbe helyező vonulatok mentén különíthető el. A nemzetközi intézményes, illetve vallási paneleket alkalmazó közösségek tekintetében az integráció jellemzően ezeknek megfelelően alakul, míg a magyar alapítású ÚKM-ek a hagyományos egyházi gondolkodásmód és a népi vallásosság értéktényezői mentén élik meg tagjaik integrációs sajátosságait.

3.3.2. Meghatározott intézményi folyamatosság (27)

Meghatározott intézményi folyamatosság jellemzi a társadalmi mozgalmakat, ami nyomon követhető a katolikus megújulás közösségeiben is. Az intézmény következetes meghatározottsága, folyamatossága nyilván a társadalmi jelenségek fennmaradásának záloga. Az önazonosság kérdése a kutatásban vizsgált jelenségek tekintetében háromféleképpen csoportosítható eredményeket adott: - a megújuláson belül, - a katolikus egyházon belül és a társadalmon belüli intézményi folyamatosság jöhet szóba az érték vizsgálatával.

3.3.2.1. Belső folyamatosság

A belső folyamatosság gazdag és beszédes előfordulása intézményi szempontból megerősíti az előtételizést: a vázolt szempontrendszerek alapján több megújulási jelenség is egységes intézményi blokként tekint a katolikus megújulásra. A katolicizmuson belüli egységtörekvés kiemelkedő példája a középkorú szegedieket tömörítő karizmatikus közösség:

I. - Van, aki más lelkiiséget is képvisel emellett, más megújulásnak a tagja?

A. - A Fokoláré. Nem tagja, csak szimpatizál vele.

I. - Akkor ez nem „üti egymást”.

A. - Nem, mind a kettő szentlelkes, az egységre törekszik. És egyre többen vagyunk, hála a jó Istennek.⁵¹⁸

⁵¹⁸ u.o. 52-55.§

Érdekes jelenség: maga az intézményi folyamatosság teológiai alapon jöhet létre: a szentlelkes vallásosság adja az együttműködéshez szükséges közös sítot. A „szimpatizálás” egyben jele az átjárhatóságnak, kompatibilitásnak, ami egyértelműen jellemzi a megújulás közösségeit. A liberális keresztény hangvételű Morus Tamás intézményi horizontján az egységes magyar keresztény egyház intézményessége és közösségük imádságereje mintegy összefonódik. A közösség quasi intézményének folyamatossága a plébániai-közigazgatási rendszer integráns elemeként működőképes:

*Majdnem mindenki más plébánián van. Hát, ez olyan érdekes módon, talán leginkább legtöbbször négyen-ötten járnak ugyanarra a plébániára, a Náray Mihály utcába, de nincs.*⁵¹⁹

A katolikus szervezeti rend, mint intézményi alap tehát még a sajátosan szabadgondolkodású közösség számára is alapvető tapasztalat. Emellett azonban a személyes kapcsolati hálózat feltérképezése is kiemelt jelentőséget kaphat, erről tanúskodik a Bokor-vezető:

*Kapcsolatok, szerteágazó kapcsolatok voltak, meg bizonyos értelemben vannak is különösen személyes szálakon, tehát nem annyira intézményesen. Tulajdonképpen a Regnum és a Bokor, ezek úgy nagyjából korban, tehát ezek az ő vonulatok. És a Regnummal is mai napig sem szakadtak meg teljesen a szálak, de nincsen intézményes kapcsolatunk egyikkel sem.*⁵²⁰

Érdekesség, hogy az intézményes kapcsolat negligációja tűnik ki a sorokból, így nyilvánvaló, hogy a közösségi jelenség számára az interperszonalitás fontosabb, mint a formális intézményi közösség. A Hit és Fény vezetőjének attitűdje azonban ettől eltérő, az intézményi folyamat meghatározottsága itt is a közösségek közötti kapcsolathálóra támaszkodik:

*Hát vannak, akik igen, például karizmatikus közösségnek többen tagjai. Van olyan régiófelelősrünk, vagy most éppen már leköszönt tehát vége volt a mandátumának, aki hát nagyon is aktív tagja volt egy karizmatikus közösségnek és igazán gondot is okozott neki, hogy itt kapott megbízatást, hogy akkor most hova szól az ő megbízatása. És azt mondom, hogy vannak igazán imacsoportok, ahol hát a Hit és Fény-esek jelen vannak. De azért sok olyan ember van, aki csak a Hit és Fényben mozog.*⁵²¹

Az intézményi kötődés egyik kiemelt példája: az aktivisták funkciót vállalnak több, különböző típusú közösségben is. A kapcsolatrendszer tehát igen mobilnak nevezhető, ez

⁵¹⁹ Aszalós interjú 35.§

⁵²⁰ Turiák interjú 15.§

⁵²¹ Bognár interjú 106.§

lehetővé teheti a fluktuens tagság számára, hogy gyakran, esetleg kampány- vagy divatszerűen is átpártoljanak egyik- vagy másik mozgalmi fórumhoz.

3.3.2.2. Folyamatosság az egyházban

Az intézményi folytonosságot az egyház átfogóbb intézményrendszerén belül tartja megvalósíthatónak a taizéi jelenség, ami eredeti mozgalmi sajátossággá teszi létét.

*A jelenlét még így magyar egyházban, magyar lelkiségben egyértelműen különböző imádságok közös imaórák, amelyek szerte az országban, kisebb-nagyobb városokban azért jelen vannak rendszeresen.*⁵²²

A növekmény elmaradása, a tagság stagnálása vagy ürülése az egyházi közegen belül képzelhető el a közösségekkel kapcsolatban is. Az intézményi folyamatosságot jellemzi azonban a pártoló-jellegű tagság léte is, hiszen például a Háló lazább rendszere lehetővé teszi az „évi egyszeri” megjelenést is.

*Na, most volt egy űr, nem töltötte be senki. Tehát kicsi a közösségi találkozókra járók száma, de azt mondom, hogy úgy radikálisan nem veszítettünk el senkit. De azért úgy olyanok, akik hát korábban a találkozók felére jöttek, vagy évi egyszeri közösségbe járók lettek ez igaz.*⁵²³

Az egyházon belül bárhol azonos licence alapján működő kurzus-jelenségek szintén folyamatosságot sugallnak – az egyházi intézményhálóra támaszkodva. Ennek kiemelkedő példája a Házas Hétvége:

*Na, most maga a házas hétvége program az a világon mindenhol teljesen egyforma tematika alapján készült.*⁵²⁴

3.3.2.3. Folyamatosság a társadalomban

A merész társadalomátformáló koncepciót magában hordozó CL tagjai számára a társadalom felé nyílik ki megújulásuk mozgástere. Amennyiben a gazdasági szférába is átszüremkedik a

⁵²² Pálfa interjú 15.§

⁵²³ Puchard interjú 29.§

⁵²⁴ Mikesi interjú 78.§

gondolkodásmód, az intézményi folyamatosság formálisan a világban élő egyház szerves elemeként jelenhet meg:

*Van egy harmincháromezer vállalkozást tömörítő, olyan fajta szervezet, amelyik szintén ebből a karizmából fakad, nem kizárólag a mozgalomhoz tartozó vállalkozások vehetnek benne részt, de bizonyos alapelveket, a mozgalomhoz közeli karizmához közeli alapelveket elsősorban a munkáról alkotott felkészüléseket magukévá kell, hogy tegyék. Ez egy olyan fajta szervezet Észak-Olaszországban, ami mindenképpen folyamatosan fejlődik, mert nem magáévá teszi, én úgy ítélem meg, és azért is hoztuk létre, mert nem maga a szervezet létrehozása a cél, hanem az a cél hogy valamire választ adjon, tehát az emberek igényére kíván választ adni.*⁵²⁵

3.3.3. Rövid élettartam (3)

Rövid élettartam nem jellemzi az általam vizsgált jelenségeket. Az érték sajátossága a katolikus mozgalmak mozgásterében éppen ezzel ellentétes, csaknem minden esetben hosszú évtizedes mozgalmi múltra visszatekintő közösségekről számoltak be a vezetők a történeti önvallomások esetében. Ezeknek kiemelt példái a magyar alapítású jelenségek:

I:- Mikor jött össze legelőször a közösség? Mi a legelső dátum?

*A:- Hát ennek hosszú története van, ez most már több mint ötven éves. Az még illegalitásban szerveződött, akkor még egy kulturális formában beöltözött diáktársaság volt, de határozott ellenzéki és határozott vallási igénnyel. És de akkor még nagyon mást nem nagyon lehetett csinálni, mint zenét hallgatni...*⁵²⁶

Ellenben a mozgalmak közötti fluktuáció sok szempontból magasnak mondható. Szeged viszonylatában egyetlen vezető, az idősebb karizmatikus vonalat képviselő Zselepszky György Fábián ekképpen nyilatkozott:

*A városban működik más karizmatikus imacsoport is, fiatalok és hasonlók, de azok így morzsolódnak lefelé.*⁵²⁷

Sajátos közeget képeznek az életkor-specifikus jelenségek, amelyeket kutatásomban a magyarországi JOC képviselt. Az interjúalany, mint vezető, már a „túlkorosak” közé számít,

⁵²⁵ Németh interjú 36.§

⁵²⁶ Aszalós interjú 36-37.§

⁵²⁷ Zselepszky interjú 33.§

hiszen a rendszerváltás után újjáalakulásuk miatt teljesen új dimenziót jelentett számukra: tizenöt-tizenhat év is eltelt a „régiek” felett.

*Tehát ez egy érdekesebb dolog. De látjuk, és hogy erre van itt is igény valószínűleg. Mert egy kicsit itt is olyan volt, hogy időssek vagyunk, és hogy most már nem lehet itt lenni.*⁵²⁸

3.3.4. A hatalom destruáló szerepe (7)

A destruáló erőt képviselő hatalom forrása kettős a vizsgált érték tekintetében: egyrészt a világi, másrészt az egyházi, mint intézményi hatalom felettes ereje éreztetheti hatását működésükre.

3.3.4.1. Politikai hatalom, mint destrukció

A politikai meggyőződésből fakadó feszültség, mit elsődleges romboló erő jelentkezik a kurrens közélet iránt érzékeny Morus Tamás-közösség számára. A magyar társadalom 2002-től datálható politikai megosztottsága jelentős közösségromboló tényezővé vált, amelynek hatása mindmáig tart.⁵²⁹

*A politikai kultúra, az nagyon fontos, a politikai érdeklődés nagyon fontos számunkra, annak ellenére, hogy ez tabutéma, ugyanis ez majdnem egyszer szétrobbantotta a társaságot.*⁵³⁰

A Háló kategorikus politika-elutasítása is a fenti jelenségekből táplálkozik:

*Tehát nem az igazságot, hanem az együttműködést keressük. Ilyen értelemben sem egyházpolitikát, sem a valódi nagy politikát nem óhajtunk mondani, mert nem is vagyunk feljogosítva. Annyira színesek azok az emberek, annyira sokrétűek, akik velünk kapcsolatban vannak amilyen, csak lehet úgy az emberek úgy általában.*⁵³¹

A megosztó erejű politikai elkötelezettség tipikus jelenség a keresztény kultúrkörön belül, ennek részleteit a religio-szociális fejezetben már említettük. Ettől teljesen el nem

⁵²⁸ Gyuris interjú 147.§

⁵²⁹ Ebben az esztendőben parlamenti választások zajlottak, a szélsőséges kampánytevékenység a társadalmi-politikai törésvonalak szétszakításához személyes, emberi kapcsolatok megromlásához vezetett.

⁵³⁰ Aszalós interjú, 67.§

⁵³¹ Szeibert interjú 149.§

választhatatlan az elnyomás éveiben formálódott, és a konfrontációt bátran felvállaló jelenségek, köztük elsőként a Bokor tapasztalata: az illegális cselekvésekre kényszerített hívők és aktivisták emlékezete:

*És ez már most közel tíz éve teljes mértékben legális, korábban nem legális csatornákon keresztül is működött.*⁵³²

3.3.4.2. Egyházi hatalom, mint destrukció

A mozgalmi jelentőség megkopása jellemzi az idősebb karizmatikus vonulat képviselőjének gondolatait:

*A papok legtöbbje úgy kezdte, hogy karizmatikusok voltak, azok most mind, nagyon sokan átmentek oda.*⁵³³

Az egyházban el nem fogadott státusú megújulási mozgalmak tagsága ezt sokszor teherként éli meg, nem is beszélve a funkcionáriusokról, akiknek egzisztenciáját, önértelmezését is áthatja ez a feszültség. Ettől eltérő jellegű, mégis stressz-forrásként értelmezhető a mozgalom belső felügyeletének feltűnése a CL-interjúban:

*Sajátos helyzetben vagyunk, úgynevezett visitorok látogatják a helyi közösségeket, akik havonta vagy másfél havonta ott megjelennek, és a helyi problémákat próbálják összevetni, és hát a karizmához való hűséget, hogy annak a vonalában segíteni a helyi közösségeket.*⁵³⁴

3.3.5. Szembenállás a hierarchiával (8)

A hierarchiával szemben megfogalmazódó vélemények egyik csoportja közvetlenül a megújulási jelenséghez kötődik, míg a másik csoport a közösség tagjai, mint a kereszténységbe integrálódott elemek fejtenek ki kritikát a hierarchiával szemben.

3.3.5.1. Szembenállás a mozgalmakkal

⁵³² Turiák interjú 27.§

⁵³³ Zselepszky interjú 39.§

⁵³⁴ Németh interjú 68.§

Jellemző attitűd az el nem fogadottság a megújulási jelenséghez kapcsolódó személyek megnyilvánulásaiban. A hivatalos egyházi intézmény, mint azt már korábban is vizsgáltam, számos ponton kritikát, távolságtartást fogalmaz meg a megújulás jelenségeivel szemben. Ennek felszínre bukkanása érhető tetten a Taizé-vezető megnyilvánulásában:

*A hierarchikus egyház néhány tagja, egyes püspökök mondjuk éppen talán Magyarországon is, nem rajongnak, mondjuk Taizéért, pontosan ilyen teológiai megalapozottság hiánya miatt.*⁵³⁵

A nyugati tapasztalatok sem mondanak ellent a magyar érületnek. A Háló-vezető ezt ekképpen fogalmazza meg:

*Nyugat-Európában, ha valaki azt mondja, hogy közösségi mozgalom, vagy lelkeségi mozgalom, az nagyon gyakran mondjuk Hollandiában, de akár Franciaországban is automatikusan püspöki kar-ellenességét vagy minimum azt jelenti, hogy erős kritikát képvisel a püspökök ellen. Ugye, a rendkívül konzervatív püspöki kar ellen. Na, most nálunk ez azért nem így van, bár szeretném személy szerint, hogyha majd püspökeink legalább annyira lennének konzervatívak...*⁵³⁶

Úgy tűnik, kulcsfogalom eben az összefüggésben a konzervatív gondolkodásmód, ami a megújulási jelenségek vélt, vagy valós ellenzőit jellemzi. Az újat gyakran elutasító, túlzott hagyománytisztelet egyfajta prekoncepciót gerjeszthet a megújulási jelenségek tagjaiban.

3.3.5.2. Szembenállás a funkcionáriusokkal

Tipikus(a 3.2.3.-ban már idézett) karizmatikus megnyilvánulás, amikor a vezető a saját teológiai fogalomkészletével, sajátos gondolkodásmódjával minősíti a hierarchiát:

*Elfogadjuk, csak az egyetlen probléma, hogy a papságban is van olyan, aki nem megújult, nem Szentlélekkel betöltött, hanem a papságot egyfajta munkaként kezeli, és nem élethivatásként. És ebből kifolyólag nem tudunk mindenben közösséget vállalni a gondolataikkal. Sajnos.*⁵³⁷

⁵³⁵ Pálfi interjú 77.§

⁵³⁶ Szeibert interjú 129.§

⁵³⁷ Kószó interjú 101.§

Az intellektuális szembehelyezkedés sem áll távol a megújulási jelenségek tagjaitól. Ugyanez jellemzi a Bokor-vezető gondolkodásmódját, amikor a dogma, mint keresztényeket egymástól elválasztó meghatározottság:

I:- Én a katolikus tanítás kapcsán gondolok itt szexuális etikára, akár bioetikára, akár társadalmi etikára, szociáletikára. Van-e amiben közösségük gondolkodásmódja eltér a hivatalos tanítástól?

A:- Radikálisan. Maga a tanítás nem, egyébként ma már még a dogmatikai kérdésekben is, ha az ember megnézi. Leginkább eltérő, hogy a megváltástannal voltak fenntartásaik, hogy az ugyan nem valószínű, hogy automatikusan ment volna ez a dolog, de hát a mai dogmatika könyvekben ma már lassan nincs benne.⁵³⁸

Az idősebb generáció számára a megújulás-tudat egyben felelős egyháztagságot is jelent – a Schönstatt-vezető szempontja alapján:

Mert ugye, hogyha megnézzük, hogyan néz ki az Anyaszentegyházunk, akkor vannak a katolikus papok, és árván, külön-külön.⁵³⁹

3.3.6. Jellemzően értelmiségi tagság (10)

A megújulás jelenségei számára kiemelt jelentősége van a kulturális közegnek. Eltérően más, szignifikáns keresztény új vallási jelenségektől, mondjuk a hit-mozgalom amerikai képviselőitől, ahol a kulturális, intellektuális háttér kifejezetten ártalmas a vallási fejlődés tekintetében, a magyar jelenségek zöme értéként kezeli az intellektust. A sajátos társadalmi berendezkedés eredményeképp bizony több jelenség-csoport számára is a tagság táptalaját a kultúrából érkezők adják.

A Morus Tamás kifejezetten, nagyvárosi, intellektüel-közegként tűnik fel a vezető vallomása alapján:

Fontos egymással beszélgetni, de azért volt egy formális megjelenése a csoportnak, ugyanis filozofáltunk. A filozófiai történelem alakjait vettük végig. Akikhez volt bejárásunk, ahol volt szöveg, mármint például Platón dialógusai, aztán később Szent Tamás, meg aki akkoriban nem volt más, csak azok, akiket a háború előtt kiadtak.⁵⁴⁰

⁵³⁸ Turiák interjú 90-91.§

⁵³⁹ Gódány interjú 29.§

⁵⁴⁰ Aszalós interjú 39.§

Sajátosan fejezi ki: a közösség egyfajta kulturális közeggé alakul, sőt tematikus csoportbontó tényező a spiritualitás, illetve az intellektus iránti igény elkülönülése:

Egy kicsit fel kell adni, hogy egy ilyen két-három éves átmenet után mégiscsak az alakul ki, hogy bárki jöhet. Egy kulturális közeggé alakul, ami nagyon értékes és változatlanul működik, aki pedig imádkozni akart, az a külön ebből kialakult egy vagy két kiscsoport elmegy, ez általában 6-8-10-es csoportot jelent. Azt hiszem kettő ilyen alakult ki. Ezek külön összejönnek, és külön imádkoznak, de már a „nagy banda”, mint olyan, mint vallási közösség az már megszűnt.⁵⁴¹

A mozgalmi hőskorszak – a '70-es, '80-as évek jellemzően az egyetemi ifjúság számra tették egyáltalán elérhetővé a megújulás eredményeit, lehetőségeit. Erről számol be az idősebb karizmatikus vonalat képviselő Zselepszky:

Gyakorlatilag egyetemisták, főiskolások voltak, és különböző helyekről származtak. Szegeden jöttek össze, és bementek az üres termekbe, és így órák előtt tíz-húsz percet imádkoztak, ezután elkezdtek hozzám járni, és akkor nagyon sokan jöttek.⁵⁴²

Sajátosnak nevezhető az intellektus szempontjából a Bokor-vezető megnyilvánulása is, aki utal rá: nem ritkán spirituális köntösbe öltöztetett alkalmakat tartanak.

Aztán vannak az A lelkigyakorlatok, amik általában inkább az újonnan közösségbe kerültek, vagy még közösségbe kerülés előtt állók számára jelentenek egyet az eszmékkal, az Istennel való találkozásnak és az egymással való találkozásnak. És aztán van olyan, hogy B lelkigyakorlat ezeknek a közösségvezetőknek a találkozásai. Ezek megint egy kicsit inkább tágításak. Most időnként előfordul olyan, hogy konferencia, ezek nem mondhatom, hogy éves rendszerességgel előfordulnak (...) Most volt ilyen konferencia pár évvel ezelőtt a zsidó-keresztény és ateista párbeszédéről szólt például tehát ilyen tematikák, volt minden felekezetből meghívott előadó is. Ilyenek is vannak, aztán mondjuk: ha központunk nincs is, de van a Bokor porta, ami egy Szentkirály utcai tán hatvan négyzetméter körüli kis lakás, és ott vannak különböző rendezvények.⁵⁴³

3.3.7. Alapvető társadalmi változás véghezvitele (14)

⁵⁴¹ i.m. 51.§

⁵⁴² Zselepszky interjú 13.§

⁵⁴³ Turiák interjú 89.§

Alapvető társadalmi változás véghezvitele alapvető célja minden, valójában mozgalmi sajátságokon alapuló, általam vizsgált jelenségnek. Persze, ennek elérését mindegyik a maga saját módján találja megvalósíthatónak:

*Ők különösen is meghívják az embereket. Értem itt ez alatt egyértelműen a kiengesztelődést, természetesen keresztény és keresztény között, de ugyanígy a világ népei között.*⁵⁴⁴

A taizéi gondolat ökumenikusságától lényegileg tér el a karizmatikus fogalomhasználat és teológiai gondolkodásmód, amely az előzőhöz hasonlóan személyes, és nem valamiféle személytelen hatalom megtestesüléseként értelmezi mozgalmi társadalom-átformáló erejét. A természetfeletti jelenléte természetesen a csoda-leírás kapcsán plasztikusabban jeleníti meg a vizsgált értéket a középkorú karizmatikus közösség vezetőjének szempontjából:

*Az egész egyház lélek által vezetett, csak még alszik.*⁵⁴⁵

*Ja, és gyümölcse a kórházban is, nem tudom, néhány orvos a nevüket nem ismerem. Ők vizsgáltak meg, mert vissza kellett mennem a kórházba, és teljes kivizsgálás; nincs, hova tűnt, rosszak a gépek. Hát, vigyük be a klinikára! Bevittek, hát semmit nem találtak, megnéztek és nincsen, eltűnt minden. Hát ez a gyümölcse, hogy megtért a belgyógyász.*⁵⁴⁶

A sematikus panelekből építkező társadalomkritika (gonosz liberálisok, szabadkőművesek) azonban szintúgy hatalmas energiát rejtenek a háttérben, bár érdekes lehet, hogy a sajátosan karizmatikus fogalomkészlet egyetlen eleme sem épül bele a radikális kritikába. A változtatás morális igénye persze szintúgy plasztikusnak nevezhető.

A CL a maga diplomatikus látásmódjával csakúgy alapvető változások iránti igényt sejtet, ami egyfajta pánkeresztény gondolkodásmód megnyitását is előképezheti:

*Tehát egy nagyon határozott világban való részvételt támogat, hogy nincs az életnek olyan része, ahogy mondja, ami nem fér bele a hitbe, és ne a misztérium felé irányítaná azt.*⁵⁴⁷

Az ízig-vérig katolicista gyökerekből táplálkozó Fokolaré a CL-hez hasonló, „puha” eszközök közbevetésével tartja elképzelhetőnek a társadalom átformálását – természetesen a maga eszköztárával, a társadalom nyilvános szegmenseibe mélyen gyökerező közéleti-politikai kapcsolatrendszerével:

⁵⁴⁴ Pálfi interjú 81.§

⁵⁴⁵ Laczi interjú 21.§

⁵⁴⁶ i.m. 29.§

⁵⁴⁷ Németh interjú 18.§

Most a politikában is inkább van egy politikai egységmozgalom, ami Olaszországban született, ami nem egy új párt akar lenni vagy egy új irányzat, hanem egyszerűen csak annyi, hogy a politikusokat belevinni egy olyan párbeszédbe, akkor az egymás értékét tudják adni egymásnak. Tehát nem az, hogy, egyik pártot elítélem, mert ilyen meg az enyém teljesen, ilyen szempontból mi egyik párthoz sem tartozunk. Akkor is, hogyha egyes tagok ide tartoznak mások oda. Sőt vannak politikusaink is, akik esetleg benn vannak parlamentben is egyik-másik párt kapcsolódik, de a mozgalomnak nincsen elköteleződése egyik irányban sem. Hanem próbája ezt a párbeszédet. Ez Olaszországban már sokkal előrehaladottabb állapotban van. Nálunk meg már vannak apró jelek is kezdeményezések, ami már sikerült.⁵⁴⁸

3.3.8. Csekély szerepspecifikáció (16)

A szerepek besimulása a közösségi elvárások sorába alapvető jelensége a katolikus megújulási mozgalmak elemeinek. A csaknem minden közösségtől értékelhető választ eredményező változó két szempontrendszer alapján fogalmazza meg szerepspecifikációjának értékelését: a közösségi és a személyes szerepek szempontjából.

3.3.8.1. Közös szerepspecifikáció

A közösségi szerepek térvesztésének színtere a taizéi mozgalom, ami nem kíván egyedi vallási jelenségként fellépni, csak mintegy megszínesíti az esetleg más szervezeti alapon mozgó katolikus közösségek életét – a közösségi szerep specifikációja így csekély, ámde mégis mérhető:

Nem is törekednek arra, hogy a saját nevükön, mint Taizé, hitközösséget, csoportokat hozzanak létre. Ez persze nem jelenti azt, hogy mondjuk egy egyetemista kiscsoport, mondjuk, nem énekl az ő énekeiket, hogy ezek, mint eszközök nem segítenek abban, hogy elmélyedjek, mondjuk az imádságban.⁵⁴⁹

Mindennek spirituális dimenziója is létezik, ez a szellemi összetartozás képviselheti legmarkánsabban a szerepek elkülönülését.

⁵⁴⁸ Papp interjú 181.§

⁵⁴⁹ Pálfa interjú 17.§

Gyakorlatilag ez a két szintje van a taizéi lelkületet átélt emberkével, hogy akik imádságban élik ezt, illetve akik részei a közösségnek, tagjai a közösségnek.⁵⁵⁰

A közösségi feladat- és felelősségvállalás szintűgy a szerepspecifikáció kiüresedésének jele lehet, hiszen azonos feladatok, feladatkörök ellátása, és nem differenciált pozíciók betöltése a cél. Szignifikáns példája ennek a specifikáció-kiürülésnek a Háló:

És, hát tulajdonképpen most úgy tűnik, a Hálóban ilyen emberek sokan vannak, akik ezt megtalálják itt. És mindenkinek azt mondjuk, hogy alapvetően nálunk dolgozni lehet. És akkor persze megkérdezik: mi ez munkatábor vagy micsoda? Hát mindegy szóval.⁵⁵¹

Az identitás bizonytalansága szintűgy közösségi szempontok alapján vetíti elő a szerepek visszaszorulásának lehetőségét. A fiatalabb karizmatikus közösség vezetőjének interjúja több utalást is tartalmaz ezzel kapcsolatban:

I:- Mi a közösségetek neve?

A:- Szövetség fiai.

I:- És melyik megújulási irányzathoz sorolod ezt te be?

A:- Karizmatikushoz.

I:- Karizmatikusba. Ismersz több csapásirányt a karizmatikus irányzaton belül?

A:- Nem. Mire gondolsz?⁵⁵²

A tanúságtétel, mint a másik egzisztencia előtti differenciálatlan megnyilvánulás szintűgy jellemzője a vizsgált jelenségeknek, a CL-ben ez tetten érhető.

Egy másik közösségnek a nehézségeiből nagyon sokat lehet tanulni. Formája ez ezeknek az összejöveteleknek, de más alkalommal fontos is a tanúságtétel. Tehát a tanúságtétel az egy olyan lehetőség, amikor látom, hogy milyen módon változott meg a másik, és megpróbálom megérteni azt, hogy mi lehet ennek a változásnak az oka. Illetve a példák mutatják: sokszor a magam életében sem veszem észre, amiket észrevehetnék, és a változásokat indokolhatják.⁵⁵³

3.3.8.2. Személyes szerepspecifikáció

A személyes szerepek elkülönülésének feloldódása a kulturális, vallási tényezők tekintetében is lehetővé válik a jelenségek kapcsán. A Morus Tamás közösség liberális keresztény

⁵⁵⁰ i.m. 56.§

⁵⁵¹ Szeibert interjú 79.§

⁵⁵² Kószó interjú 7-12.§

⁵⁵³ Németh interjú 80.§

gondolkodásmódjával képes ennek a felvállalására. Jó példát adhat ezzel kapcsolatban a közösség zsidó tagjának esete:

Az evangélium megmaradt. Hosszú ideig egy zsidó is volt, olyan kereső zsidó. Ő halt meg, mert ilyen öreg „nagyrangos öreg” bácsi volt. És van hithű ateistánk, aki valamelyik legbuzgóbb tagnak a felesége együtt jelennek meg, sőt néha ő külön is megjön, mert szereti a társaságot, szereti az embereket, nyitott akar lenni, tehát olyan jó ember szerintem. Mindig azzal hülyitem föl, hogy ő fogja kinyitni a nekünk a Mennysors ajtaját, ha odajutunk akár tetszik neki akár nem, mert annyira rendes.⁵⁵⁴

Az egyéni gondolatok, attitűdök gyakran felülemelkedhetnek a közösségi szerepeken, ennek a szabadsága szintúgy jellemzi a Morus-t. A vezető szerepek cserélhetősége ezzel kapcsolatban szellemi rugalmasságot is feltételez, valamint bizonyítja: nem feltétlenül merev, megcsontosodott vallási jelenséggel kell szembekerülnie a megújuláshoz kapcsolódóknak.

Én is gyakran, hát egyre gyakrabban vagyok beteg, vagy unokázok, vagy elutazunk. De inkább a betegség. És akkor két másik is van, aki gyakorlatilag el tudja vezetni. És akkor ők vállalják is, és éppen olyan jól megcsinálják.⁵⁵⁵

Persze, ez a szabadság egyszerre a felmentés lehetőségét is magában foglalja, a Szürkebarátok egyik közösségében éppen erre akadt példa: a szerepével azonosulni képtelen vezető akadályát képezheti a hatékony közösségi munkának.

Most már az az érdekes, hogy volt a közösségünknek a közösségen belül egy vezetője, aki lelki az elmúlt két évben lépett ki a perifériára, az tehát nem hogy gázt ad, ha nem érzi, hogy őneki rendszeresen kéne jelen lenni ... korábban az előadásoknak a felét ő tartotta. Egy kicsit prédikációszerű volt, egy kicsit meg is untuk. Tehát ebből aztán lehet, hogy egy kicsit kevésbé találta meg a helyét, szóval egy kicsit kinőtte a közösség.⁵⁵⁶

A Fokoláré világi intézménye ugyan a világ és a külső szemlélő szempontjából éppen egyfajta szerep-megerősödésnek tűnhet, ám a cölibátust vállaló közösségi tag éppen ezzel szemben álló igényének ad hangot:

Tehát ez most a mi személyes életünk, az most egy dolog igen, tehát ez sok szempontból csodabogár, hogy valaki, még az nem csodabogár, manapság sajnos valaki nem nőszül meg, az nem viszont az, hogy nem is él úgy ahogy.⁵⁵⁷

⁵⁵⁴ Aszalós interjú 55.§

⁵⁵⁵ i.m. 57.§

⁵⁵⁶ Puchard interjú 93.§

⁵⁵⁷ Papp interjú 185.§

3.3.9. Szűkebb követelések (18)

Sem a külső, sem a belső elvárások, követelések nem mutatnak tág spektrumot a vizsgált jelenségekkel kapcsolatban. A taizéi mozgalom szabad közösség-felfogása tanúsítja: a személy szabad döntése felülírja szellemi elköteleződés iránti esetleges igényeket.

*Akikkel voltam, azok között volt olyan, aki mondjuk inkább talán más irányultságú és ott teljesen normálisan ott részt vett a dolgokon, megtetszett neki, meg minden. Persze, mindenki így azt próbálja megtalálni, ami a saját útja. Ami így neki tetszik, vagy ahol megtalálja a helyét. De mondjuk Ők, a testvérek egyáltalán nem korlátozzák ilyen értelemben.*⁵⁵⁸

A felekezeti nyitottság, mint általános jellemző állítható a megújulás jelenségeiről. Ezen a téren jelentős türelmet képviselnek a magyar alapítású közösségek, mint a Morus.

*Bárki jöhet, azt mondtuk ki, hogy ökumenikus, tehát bárki bejöhet, de gyakorlatilag katolikusok vagyunk. Van egy református, aki már valami miatt leszakadt.*⁵⁵⁹

Érdekes jelenség a CL intellektuális szempontrendszere, ami a spirituális mozgásteret háttérbe helyezi az ésszerűséggel szemben.

*Nem várja el azt, hogy ájtatos, vagy most azért, mert ezzel kapcsolatos, hogy leszokjunk a cigarettáról, szóval nem formáság. Szóval inkább azt mondom, hogy messzemenőleg elutasítja a formális dolgokat nagyon, a rációt, szóval az ésszerűséget és a tartalmat helyezi előtérbe.*⁵⁶⁰

Ugyanez, a spiritualitás háttérbe szorulása jellemzi a JOC-vezető megnyilvánulását is.

I: - Vannak-e ilyen különböző sajátos misék, vagy szertartások, amiket szoktatok ünnepelni?

A: - Hát nem tudom ... volt már érdekes misénk, de az ...

I: - Az milyen volt?

A: - Hát hogy vonulgattunk közben meg beszélünk ...

I: - És egyébként a nagy mozgalomnak van valami ilyesmi?

*A: - Igazából a tanítás az, ami más és ezen kívül semmi egyéb extra nincs benne.*⁵⁶¹

A közösséggel kapcsolatos kiadványok evangelizáló szerepét sokkal többre tartja a Fokolár, mint azok önálló szellemi tekintélyét, ami szűkebb elvárás-követelést jelenthet.

⁵⁵⁸ Pálfi interjú 73.§

⁵⁵⁹ Aszalós interjú 53.§

⁵⁶⁰ Németh interjú 23.§

⁵⁶¹ Gyuris interjú 62-67.§

*Tehát, ha csak ezt nézzük, akkor is, hogyha aki ezt olvassa meg, ebből próbál táplálkozni nem biztos, hogy mindent tud rólunk, meg hogy, de valamiképpen eljut hozzá.*⁵⁶²

Hasonlóan van közösség, amelyik a fundamentális valláserkölcsei követelményeket is liberálisan kezeli. Érdekes a Házasság Hétvége viszonyulása ehhez a kérdéskörhöz, amely egyáltalán nem kezeli blaszfémiaként azt a tényt, ami a magasabb katolikus egyházi körökben is botrány-gyanús:

I:- A szexualitással kapcsolatosan van valami többlettanítás?

*A:- Nincsen. Effektíven ezt vagy azt kell csinálni, szóval nem beszélünk kifejezetten arról, hogy mik a fogamzásgátlások. Ilyenekről nem, de a szeretet átadásáról igen. Igazából ilyen tanításokkal nem, inkább azzal, hogy hogyan tudjuk a szeretetet és az életet tovább vinni. De volt olyan sokszor előfordult, hogy akik részt vettek hétvégén, akik vállalnak egy vagy két – hogy mondjam és akkor – és akkor becsúszik a gyerek. Ők kifejezetten ilyen hétvégés gyerekek.*⁵⁶³

A Háló nyitottsága, szűkebb követelése mind tagjaival, mind szimpatizánsaival szemben szintén alapvető sajátosság – akár a katolikus etika szempontjából kínosabbnak minősíthető téma szempontjából is.

*Tulajdonképpen azt szoktuk mondani, hogy nem azt keressük, hogy kinek van igaza, abszolút nem érdekel minket. Ugye, aki ezt vallja a szexualitásról, nekünk teljesen mindegy, mi ugyanúgy szeretnénk vele kapcsolatba kerülni, akár ezt vallja, akár azt vallja.*⁵⁶⁴

3.3.10. Korlátozott számú eszmei sarokpont (31)

Korlátozott számú ideológiai sarokpont jellemzi a nagyobb rendszer relációjában működő mozgalmakat. A felettük hatást gyakoroló eszmék, trendek ugyanis meghatározzák a tagság szabadabb mozgásterét is. Népszerű előfordulása miatt ez az érték is szignifikáns jellemzője a katolikus megújulásoknak – sőt gyakran engedékenyebb ideológiai követelményeik miatt befogadóbbak, de éppen ezért számos bizonytalan ideológiai jelenséget is magukkal hozhatnak.

⁵⁶² Papp interjú 135.§

⁵⁶³ i.m. 125-126.§

⁵⁶⁴ Szeibert interjú 145.§

A közösségen belüli kötetlen vallásgyakorlási forma lehetősége a taizéi mozgalom kapcsán válhat a legnyilvánvalóbbá:

*De, hogy mindenkinek a szabadsága, hogy azt hogy tölti el. Tehát gondolkodik a bibliai részről, amit előtte hallott, vagy tovább énekel magában, mondjuk egy éneket, vagy tényleg teljesen csendben van és megpróbál kiüresedni. Tehát ez így szabad.*⁵⁶⁵

Persze, ez a filozófia számos, tradicionális konfliktustényezőt is feltárhat – érdekes eredmény mutat a dogmák kérdésköre is. A mozgalom, amely hangsúlyozza ökumenikus irányultságát, kénytelen szembenézni a teológiai sokszínűségből fakadó esetleges nézeteltérésekkel is. Izgalmas a mozgalom vezetésének probléma-megoldási technikája: a negligáció.

*Ezt így nehezen fogalmaznám, hogy mondjam, ők nagyon nem szeretnek arról beszélni, ami csak egy látszata is lehet annak, hogy elválaszt minket valami, és azt hiszem, hogy a dogmák ilyenek. Hanem ők egyértelműen a biblikus alapokra teszik a hangsúlyt, tehát mindent, amiről ott szó van, egyértelműen a Bibliából próbálnak megalapozni. Inkább itt azt mondanám, hogy tanításban inkább így hangsúlyokat adnak, amikre úgy érzik, hogy Ők különösen is meghívják az embereket.*⁵⁶⁶

Az ideológiai határok nyitottabbra hagyásával érdekes módon, hosszú évtizedeken átívelő és békességes szellemi közegben működő jelenség áll össze – ami természetesen magában hordozza az összeegyeztethetetlennek hitt ellentétek elkötelezettjei szempontjából a rendkívüli feszültséget – gondoljunk csak Roger testvér meggyilkolására.

A felekezeti határokon túlnyúló katolikus jelenségek közé sorolható egyértelműen az egyházon belül működő karizmatikus irányzat is – szemben a mozgalom neoprotestáns tényezőinek számos esetben tapasztalható türelmetlenségével.

*Ez is például megmutatja, és egyre mélyebbre-mélyebbre, ahogy érlelődünk, tulajdonképpen megértettük azt, hogy keresztények csak egyek lehetünk, azaz a felekezeti határokon is túlláthattunk, és már nem azt néztük, hogy mi történt, mit akart Luther, mit akartak a hitújítók, hanem, hogy miről is van itt szó valójában.*⁵⁶⁷

A teológiai színezetű ideológiai sarokpontok szűkítése mellett érdekes jelenség az etikai sarokpontok beszűkülése is, amire a budapesti Morus Tamás közösség vezetője utalt:

Érdekes se az eutanázia körül, se a szexuális szigor körül nincsen. Legfőljebb az a érdekes tapasztalat és meglátás, hogy a gyerekeinek, hogy már a házasság előtt is volt –

⁵⁶⁵ Pálfi interjú 47.§

⁵⁶⁶ i.m. 81.§

⁵⁶⁷ Laczi interjú 27.§

*néhányuknak volt – szexuális tapasztalata, és együttélés is megjelenik. És ezzel a legbuzgóbb családok is találkoznak.*⁵⁶⁸

Még tovább bővíthető a sarokpontok szűkítése – amennyiben a befogadó szemlélet a nem hívők részére is nyitottá válik. A meggyőződések szabad választáson alapuló, posztmodern valósága éppen az egyik – magát közéleti szempontból konzervatívnak bemutató Zselepszky György Fábián nyilatkozatában érhető tetten:

*Hát igyekeznek a hívek is teljes értékű életet élni, így nem kerülnek szembe a más meggyőződésűekkel. Érdekes, hogy volt olyan bűnbocsánati imaalkalmunk, amikor a nem hívők is bekapcsolódtak. Az is különös, hogy a világiakkal szemben az atyák nagy része nem fogadja el ezeket a közösségeket.*⁵⁶⁹

Amennyiben a szabad közösségi együttlét az ideológiai sarokpontok szűkítését a saját belső működésre is kiterjeszti, egy teljesen egyedi, sajátos mozgalmi jelenség ölthet testet. A JOC gondolkodásmódja ezt a szellemiséget tükrözi.

*A vezető talál valamit, na ezt kell csinálni, és azt mindig lehet csinálni és van egy ilyen bulis dolog, akkor jönnek a fiatalok. Szóval egy kérdés hogy ezek a fiatalok többnyire a cselekvés miatt jönnek és nem a mozgalom miatt.*⁵⁷⁰

Ugyanez a Hálónál is tetten érhető:

*Akkor ezt mondom: mi abszolút nem foglalkozunk ilyenekkel. Tulajdonképpen azt szoktuk mondani, hogy nem azt keressük, hogy kinek van igaza, abszolút nem érdekel minket. Ugye, aki ezt vallja a szexualitásról, nekünk teljesen mindegy, mi ugyanúgy szeretnénk vele kapcsolatba kerülni, akár ezt vallja, akár azt vallja.*⁵⁷¹

*Tehát nem azt keressük, hogy kinek van igaza, hanem mi oda szeretnénk figyelni a másik emberre, függetlenül attól, hogy ő most éppen mit vall ezeken a területeken.*⁵⁷²

Az ideológiai kapunyitás egyik csúcspontja a keresztény közegben a vallások közötti tolerancia, a párbeszéd elfogadása, amint erre példát is ad a Fokolaré.

Persze, vannak más vallásokból is például muzulmánok, ott is megvannak a közös alapok tehát a muzulmánoknál még sok más közös alap is van Szentírásnak egy része is igazából nagyon sok hasonló dolog van, az egy isten hit, és ugye a nem hívők. De mindegyikkel megvan, egyfajta közös alapot megtaláljuk tehát mindenkivel más például

⁵⁶⁸ Aszalós interjú 73.§

⁵⁶⁹ Zselepszky interjú 51-52.§

⁵⁷⁰ Gyuris interjú 69.§

⁵⁷¹ Szeibert interjú 145.§

⁵⁷² i.m. 147.§

*ügynevezett arany szabály, ami azért akár itt a családfesztiválon is, hogy amit másnak teszel, tehát azt tedd mással, amit szeretnél, ha veled is tennének.*⁵⁷³

3.3.11. A tagok egész személyiségének átalakítása (33)

Az új vallási jelenségekkel kapcsolatos leggyakoribb félelmek közé tartozik, hogy a jelenségek megváltoztatják az elköteleződők személyiségét. A társadalmi mozgalmak egyik pregnáns jellemzője a csatlakozók teljes személyiségének átformálása, ami bizony tetten érhető az Új Katolikus Mozgalmakban is. A taizéi mozgalom sajátja a kiszakadás lehetősége a mindennapi életből. A franciaországi központban bárki teljesen a közösség részévé válhat.

*Föltétlen itt meg kell említenem azt a családot, aki már most már néhány év óta kint él: H. Ferenc és a családja. Ők is fiatalokként még mielőtt megházasodtak, mert voltak kint, kapcsolatban voltak ott a közösséggel és a házasságuk után nem sokkal meghívták őket, hogy éljenek ott kint. Ezt a közösség is nagyon fontosnak tartja, hogy a jelenlevő fiatalok, akik hétről-hétre jönnek, ne csak szerzeteseket lássanak, hanem legyen egy-két család is, mint életpélda előttük. És most már van három kislányuk, és ott élnek. Egyébként hát persze dolgoznak is, Feri valamilyen gazdálkodásban segít ott, hogy a különféle étkezéseket jól megoldják. A felesége – nem tudom –, valami kis boltot vezet, ami olyan non-profit dolog.*⁵⁷⁴

Rendkívüli hatása van a keresztény „szamizdat-irodalomnak” a hívők személyiségére változására, kiváltképp igaz ez a karizmatikus mozgalomra – itt több megtérés is az olvasmányélményekhez csatolható.

*Kezdetben még csak úgy, szinte teljesen fénymásolt könyveink voltak. Az első könyv egyébként, ami a kezembe került: a Megnyílt a szemük. A közösségből sokaknak sokat jelentettek ezek a könyvek, annak nem az átélésében, hanem a megértésében, hogy tulajdonképpen mi is az a megújulás.*⁵⁷⁵

Maga a szívből jövő megtérés a személyiség-átfordulás legteljesebb példája. A szegedi karizmatikus közösségben erre is akad példa:

⁵⁷³ Papp interjú 119.§

⁵⁷⁴ Pálfa interjú 49.§

⁵⁷⁵ Laczi interjú 25.§

Mi úgy örülünk, ha valaki megtér, ha csak egy évig jár ide, vagy fél évig, de utána, mondjuk, elvégez egy Fülöp-kurzust⁵⁷⁶, egy lelkigyakorlat tulajdonképpen, de egy továbblépés az életében. (...) Van olyan harmadrendi apácánk is, egy dorozsmai lány, Pesten élt, most mit mondjak neked, egy nagyon szép szőke nő, de nem ez a jellemző rá... tényleg, egy jó megjelenésű szőke hölgy. Eljárt ide, először elhozta a barátnője, akik azóta harmadrendi ferencesek lettek.⁵⁷⁷

A személyiségváltozások egyik legszembeötlőbb és legvitatottabb tényezője a karizmatikus irányzathoz kötődő, úgynevezett szellemi ajándékok:

Hanem, ha akarja az illető, és érdeklődik a dolgok iránt, befogadják. Most például Kunszentmártonban azt vettem észre, hogy különböző ajándékokat kaptak olyan személyek, akik azt sem tudták korábban, hogy vannak ilyen ajándékok. Persze, keresztet már tudtak vetni, de aztán az illető megkapott ilyen próféciahoz hasonló valamit, nagyon meghatódnak még akkor, amikor azt mondják, hogy az Úr azt mondja neked, azt üzeni neked. Ez igazi telitalálat. Ennek mindig nagyon örülnek a testvérek.⁵⁷⁸

A:- Az, hogy mi a lelki fejlődés stádiumában még nem jutottunk el olyan pontra, hogy képesek legyünk erre az imamódra, ez egy már magasabb fokozatot igényel, és nekünk szükségünk van arra, hogy halljuk egymás imáit és ez által megerősödjünk.

I:- Mit jelent ez a magasabb fokozat?

A:- Oda több bátorság kell, hogy valaki ki tudjon állni, és akkor most egyszerre imádkozunk, és akkor tudni kell a lélekre is figyelni, magamra is meg minden, több helyre kell egyszerre figyelni.⁵⁷⁹

A Fokoláre világi intézménye is megosztó példa a megújulási jelenség személyiségformáló erejére. Az elköteleződés teljes életet igényel, ami az involváltságot tekintve maximálisnak nevezhető.

A mi életünkben benne van, így mondanám. Tehát, akik elkötelezetten tehát Istennek szenteltek vagyunk. A többieknek ugye lehetőség, hogy ott lehetnek, tehát aki megteheti, hogy megy.⁵⁸⁰

A teljesebb személyiséghez vezető spirituális utak közé sorolható a házasság hétvége kurzusrendszere, ami – éppen személyiségformáló ereje okán – lehetővé teszi a teljesebb életet, mint azt a Mikesi-interjú példázza:

⁵⁷⁶ A magyar Szent András Evangelizációs iskola egyik kurzusa.

⁵⁷⁷ i.m. 37.§

⁵⁷⁸ Zselepszky interjú 27.§

⁵⁷⁹ Kószó interjú 65-67.§

⁵⁸⁰ Papp interjú 57.§

*Volt, aki azt mondta, hogy igazából ötven év után értette meg, hogy a feleségem, és most érzem, hogy igazából a feleségem. Ez jól esett.*⁵⁸¹

3.3.12. Mozgósításon alapuló kollektív cselekvés (32)

A mobilizáción alapuló kollektív aktivitás a korábbi értékekhez hasonlóan szintúgy jellemzője az Új Katolikus Mozgalmaknak. Egyik eklatáns példája ennek a taizéi találkozók rendszeres programsorozata, ami évről-évre érdeklődők, hívek ezreit, tízezreit vonzza a kijelölt városokba.

*Nagy Európai Ifjúsági Találkozók által van jelen, amit a közösség most már több mint huszonöt éve szervez meg. Európa valamelyik nagy városában december végén, január elején. Erre Magyarországról is az évek alatt sok-sok fiatal elment, és részt vett. Kiemelném itt a pécsi találkozót, ami áttörést jelentett 1989-ben, a tekintetben, hogy ez volt az első kelet-európai találkozó, ami nem egy fővárosban zajlott, és nemzetközi volt.*⁵⁸²

A megújulás jelentős evangelizációs tartalékokkal rendelkezik, rendkívüli erőforrást jelenthet a keresztény valódi és teljes újraformálása számára az a kapacitás, ami az elkötelezett hívőkben lakik, buzog. A missziós szándék tehát a katolikus karizmatikus vonulat képviselőiben sem burkolt:

*Tehát a megtérések: ha nem is maradnak az imacsoportban, a saját helyükön viszik tovább, ahova viszi őket az Úr, oda mennek, a diákok szintén. Viszik az országban szerteszét a megújulást.*⁵⁸³

A mobilizáció teljességének bizonyítéka, pedig éppen a teljes szívvel megélt, hívő vallásosság, ami igazi ideológiai motorként funkcionál. A szerette üzenete képezi azt a mélyen húzódó szellemi erőforrást, ami az ifjabb karizmatikus közösség gyakorlatából is tükröződik.

És ez volt kezdetben jellemző, de miután elindultunk az Istennel való életnek az útján és egyre szorosabb vele a kapcsolatunk, azt látom, hogy minden testvérben érik az, hogy nemcsak evangelizálni kell, hanem szeretni is egymást. Mit ér, ha evangelizálunk, de nem szeretem a testvéreimet. Így, hogy szeretjük egymást, még kíváncsibbá tesszük a

⁵⁸¹ Mikesi interjú 104.§

⁵⁸² Pálfi interjú 111.§

⁵⁸³ Laczi interjú 37.§

*kereszténységet. Azt látom, hogy a megújulás most már lassan eljut egy olyan szintre, hogy lassan fel tudja fogni.*⁵⁸⁴

A mozgósítás sajátos formája a kultúrmisszió, amit a Bokor magára vállal, ha olyan konzervatív értékek látszanak sérülni, mint például a határon túli magyarság segítése, támogatása.

*Erdélyben van több helyen is, ahol iskolát támogatunk, de ott már közelébe van annak is, hogy akár közösségi szintű kapcsolatnak is lehessen nevezni. De csak a közelében van, de elsősorban ott is azért inkább karitatív célú. Van egy olyan iskola, ahol például nevelt gyerekeknek anyagilag is meg építjük is azt az iskolát, nem a Csabának⁵⁸⁵ az iskolája.*⁵⁸⁶

A Háló maga a mobilizáció, hiszen célja összefogni és mozgásban tartani a Kárpát-medencei keresztény magyarságát. A taizéi mozgalomhoz hasonlóan az országos találkozók helyszínéül kijelölt találkozók, táborok valóban alkalmat adnak a kulturális és vallási alapokon létre jövő kapcsolatrendszerek – hálózatok kialakítására.

*Hát, így kimondottan ünnepet nem mondanék, hanem hát, vannak nagy rendezvényeink, amelyeket mi így ünnepként élünk meg. Tehát mondjuk, vannak az évenkénti nagy táboraink, az mindenképpen ünnep, akkor van az évenkénti egyszeri nagy Kárpát-medencei klasszikus Háló-találkozó, aztán van. Azért a vezetőségi találkozó minden országból két-három maximum négy, mert onnan kicsit többen ott vagyunk.*⁵⁸⁷

*Ezeröttszáz főset nem csinálunk, viszont minden évben van ilyen négyszáz-öttszáz fő. Az minden évben van, de kimondottan családosnak szervezzük, és inkább a hozzánk közelállókhöz, azért, hogy, ez hasonló, mint a lelkigyakorlat csak nem a konkrét felnőtt embereknek, hanem a hozzánk közel álló családokat hívjuk meg. Illetve az egy óriási dolog, hogy ide lehet hívni olyan baráti családokat is, akik fontos szerepet játszanak egy adott helyen, plébánián vagy akárhol a helyi életbe, és meg lehet ismertetni velük.*⁵⁸⁸

3.3.13. Közvetlen aktivitás (40)

⁵⁸⁴ Kószó interjú 161.§

⁵⁸⁵ T.i. Böjte Csaba ferences szerzetes.

⁵⁸⁶ Turiák interjú 29.§

⁵⁸⁷ Szeibert interjú 49.§

⁵⁸⁸ i.m. 71.§

A társadalmi és politikai mozgalmak működésének egyik legalapvetőbb aspektusa a közvetlen cselekvés, sokszor nem csak a közelebbi, hanem a jelenségek távlati céljai is a direkt aktivitás révén valósulhatnak meg – gondoljunk csak a magukat fákhhoz láncoló, munkagépek elé fekvő zöldmozgalmi aktivistákra, vagy a politikai jelenségek spontán tüntetéseire. Természetesen teljesen más színezetet kapnak az új katolikus mozgalmak közösségeinek tagjai, ha közvetlen aktivitásról van szó – ami igenis jellemzője a jelenségeknek, az interjúk szövegeiben az egyik legtöbbet szereplő változónak ez az érték bizonyult (40 megjelölés). Itt a közvetlen aktivitás mozgásteret mindenekelőtt maga a vallási dimenzió. A cselekvések megvalósulásának horizontja kettős: a hívő egyéni cselekvéseit és a szűkebb-tágabb közösség egészét jellemző megmozdulásokat érdemes a vizsgálat tárgyaként megjelölni.

3.3.13.1. Közvetlen aktivitás a közösség tagjaként

Az egyéni hitélet különösen dinamikus, cselekvéscentrikus módon a karizmatikus mozgalmak tagjaira jellemző. Ez az erőteljes élményközpontúság az egyéni tapasztalatokban az idősebb tagokat jegyző karizmatikus közösség vezetőjének személyes beszámolója alapján a transzcendens – Isten – iránti heves érzelmi kötődésben jelentkezik:

*Szentségimádást tartunk. Erre is ott kaptam indítást Medjugorjében, mert fájt, hogy be akarják a tabernákulumba rakni az élő Jézust. Két évig imádkoztunk érte, hogy ilyen lehessen a közösségünk, és a testvérközösségünk. És ennek példájára folyamatos szentségimádás van minden kedden. De olyan-olyan áldásokat hordoz erre az egész területre, ez Csongrád, Békés megye, hogy nem lehet elmondani, nem lehet elmondani. Mondom: a szentségimádás nagyon fontos az összejöveteleinken.*⁵⁸⁹

Zselepszky György, mint karizmatikus elköteleződésű pap a direkt aktivitás jellemzői közé helyezi a mozgalmat emblematizáló természetfeletti tapasztalatokat is – a karizmatikus ajándékok használatával nem késlekednek, ha úgy érzik, szükség van alkalmazásukra:

*Például olyan esetek vannak: többfelé lehet hallani, hogy imádkoznak betegekért és meggyógyulnak, ilyen volt néhányszor, hogy kértek imát ilyen esetben.*⁵⁹⁰

A gyógyító, szabadító imádság transzcendens síkja mellett a társadalmi szerepvállalás hatékonyságát hangsúlyozó jelenségek aktivitása is jellemző. A JOC szellemiségét alapvetően

⁵⁸⁹ Laczi interjú 33.§

⁵⁹⁰ Zselepszky interjú 23.§

meghatározza a „láss, ítéj, cselekedj” hármasság – ez utolsó a közvetlen aktivitás záloga a közösség tagjának egyéni döntéseiben is:

*Általában megnézzük az adott esetet és próbálunk segíteni, hogy odavigyünk a fiatalnak a Bibliát, hogy ő döntsön, tehát így nincsenek nálunk ilyenek, hogy dogmák meg hasonló, amikor csoportban foglalkozunk.*⁵⁹¹

A tágabb értelemben vett, értelmiségi színezetű aktivitás sem áll távol a mozgalmi jelenségekben résztvevőktől, ami gyakran teljesen függetlenné válik a mozgalmi jelenség, vagy akár a szűkebb közösség életétől is. Szeibert András beszámolójából nyilvánvalóvá válik, hogy a szellemi jellegű elkötelezettség van, hogy túllép a közösségi normák keretein, már ha a társadalmi igazságosság iránti érzék indítja közvetlen aktivitásra a mozgalom egyik elkötelezettjét, jelen esetben egyik vezetőjét:

*Engem nem hatalmazott fel semelyik sem arra, hogy ilyen, vagy olyan mozgalomban véleményt formáljak. Egyszer csináltam egy ilyet, amikor az iraki háború előtt felemeltem a hangomat a háború ellen, de azt én, mint Szeibert András tettem, fogalmam sincs, hogy mondjuk azt még hozzátettem, hogy amerre én jártam, nem találkoztam olyan emberrel a találkozóink alatt, aki ezt támogatta volna a háborút. De nem azt jelenti, hogy én a Háló nevében ilyeneket nyilatkozok.*⁵⁹²

3.3.13.2. Közvetlen aktivitás, mint a közösség egészét jellemző vonás

Egészen más dinamikát sejtet a közösségek egészének direkt aktivitása, ami – az interjúk tanúsága szerint – legtöbbször pozitív, esetleg más mozgalmi jelenségek közötti összefogás megvalósítását szorgalmazza (az egység, ill. az ökumené szellemiségében). A keresztény jelenségek közötti egység kérdése kifejezetten a közösségek egészét jellemző aktivitáson alapulhat lokális dimenziókban. Az interjúelemzés egyik érdekes eredménye: az egység iránti vágytól vezérelve megvalósítás mezejére dinamikusan a karizmatikus mozgalomhoz tartozó csoport lép:

*Szegedet tudom kiemelni, mert ezt látom. Szegeden a megújulás, hogy elért egy olyan pontra, hogy tudunk nyitni a többi felekezetre felé. És eddig pár évvel ezelőtt az volt ránk jellemző, hogy el voltunk egymás közt.*⁵⁹³

⁵⁹¹ i.m. 127.§

⁵⁹² Szeibert interjú 149.§

⁵⁹³ Kószó interjú 78.§

Az egység, mint dinamikus cselekvés eredménye egészen más színezetet vesz egy eredményes, intézményesült, az egész világot átszövő jelenségen belüli aktivitásban. A tömegrendezvények számos mozgalom számára adnak igazi belső kötőerőt, a zárandoklat jelleg a Comunione e Liberazione tagjai számára ez közvetlenül is hasznosul:

Négy-öt évvel ezelőtt ez Tbilisziben volt és akkor mindenki odament az egész világról, és amikor meghaladta a negyven ezret az odaérkezők száma, akkor kialakult egy ilyen szatelliten közvetített megoldás, akkor hét-nyolc pontján a világnak párhuzamosan egyidejűleg kivetítőkön lehetett részt venni a lelkigyakorlaton, és mi is egy ilyenbe kerültünk. Mi Bécsbe járunk lelkigyakorlatra.⁵⁹⁴

A helyi közösség és a mozgalom egésze közötti relációt is meghatározhatja a közvetlen aktivitás minősége, mások általi közvetlen felismerhetősége. Érdekes összefüggést tár fel a Hit és Fény magyar közösségeinek vezetője: a fiatalság és a dinamizmus a mozgalmi jelenségen belül is összekapcsolódó fogalompár:

De most is, hogyha így jönnek Nyugat-Európából, akkor még most is mindig azt kapjuk, hogy mi még nagyon dinamikusak vagyunk, és utoljára volt egy országos lelki gyakorlatunk, ahol a nemzetközi lelkész vett részt, és ő neki ugyanez. És, hogy mi nagyon fiatalok vagyunk és menjünk még.⁵⁹⁵

3.3.14. Sajátos retorika (45)

A diskurzus, mint társadalom egészén belüli viszonyrendszer-jellemző a mozgalmi dimenzióban is szignifikáns. Mint társadalmi létezők, az új katolikus mozgalom-jelenségek egyes közösségei, és tagjai is a nyelvi mezőben mozogva határozzák meg magukat, a nemzetközi szemléletrendszert magyar viszonyokra értelmező Szabó Márton diszkurzív politikatudományának értelmében maga a beszélő, publikáló nem értelmezhető kívülállónak, saját szövegeinek szempontrendszeréből, kommunikációjával ugyanis olyan valóságot alkot, amelyben alany és tárgy, objektív és szubjektív, megnevező és megnevezett is összetartoznak.⁵⁹⁶ Ebben a kontextusban különösen jelentős funkciót kapnak az egyes jelenségek retorikai megjelenésformái – hiszen dinamizmusukat önmagában hordozzák. A

⁵⁹⁴ Németh interjú 108.§

⁵⁹⁵ Bognár interjú 88.§

⁵⁹⁶ Szabó, Márton: A diszkurzív politikatudomány alapjai. L'Harmattan, Bp. 2003. 8.

legtöbb, általunk vizsgált jelenségre jellemző a sajátos beszédmód, ami minden megjelenés tekintetében a küldetés megfogalmazását is magában hordozza.

Különösen izgalmas a beszédmód a taizéi mozgalommal kapcsolatban, ahol a beszéd kontextusának ereje egyben a keresztény egység megfogalmazásának színtere is:

*Ezt ők is nagyon fontosnak tartják, hogy ne lelkeségi mozgalomról, ne mozgalomról úgy általában, hogy ne lelkeségről beszéljenek, hanem ők egy egyedi, és csak és kizárólag rájuk érthető és értendő közösségről tehát szerzetesközösségről beszélnek.*⁵⁹⁷

Különösen izgalmas ez a fajta retorika-elemzés, ha a beszéd mélysége teológiai okfejtést is magában hordoz – az interjúalany maga is pap, tehát tisztában kell, hogy legyen az egyes kifejezések mélységével, súlyával, ám a retorika „oltárán” a taizéi jelenség fogalomkészletét használva még a mélyebb filozófiai jelentéstartam is feláldozható:

*(...) ők nagyon nem szeretnek arról beszélni, ami csak egy látszata is lehet annak, hogy elválaszt minket valami, és azt hiszem, hogy a dogmák ilyenek. Hanem ők egyértelműen a biblikus alapokra teszik a hangsúlyt, tehát mindent, amiről ott szó van, egyértelműen a Bibliából próbálnak megalapozni. Inkább itt azt mondanám, hogy tanításban inkább így hangsúlyokat adnak, amikre úgy érzik, hogy Ők különösen is meghívják az embereket. Érttem itt ez alatt egyértelműen a kiengesztelődést, természetesen keresztény és keresztény között.*⁵⁹⁸

A transzcendens tapasztalatról való beszéd érdekes jelentéstartalmakat vet fel a karizmatikus mozgalom egyes jelenségeinek viszonyrendszerében. A nyelvek imájáról való beszéd az elkötelezettség sajátos mélységeit vetíti elő Zselepszky György Fábíán közlésében:

Ez akkor nagyon tetszett nekem, és még az is vonzott, hogy nagyon kíváncsi voltam a nyelvek imájára. Jellemző volt, hogy mindenki gyónni akart, ezért szinte sosem hallottam, hogy hogyan imádkoztak. Ezután persze sokat beszélgettünk, és akkor mondták nekem: ők mennyire „fel vannak dobva”, milyen sokat jelent nekik az Úr megjelenése az életükben. Mondták: átadták az életüket Jézusnak. Erre mondtam nekik: a lelki életben úgy van, hogy először van egy nagy fellángolás, és akkor jön a nagy szárazság, a lelki szárazság. Próbáltam én nekik ezt elmondani, de nem nagyon értették. Erre úgy fogalmaztam: az olyan, mintha teletömnék a szádat fűrészporral. (...) akkor aztán az egyikük megkérdezte: hogy lehet az, hogy te nem adtad át az életedet Jézusnak,

⁵⁹⁷ Pálfi interjú 9.§

⁵⁹⁸ i.m. 81.§

*és mégis tudsz ilyeneket mondani? Azért mondom ezeket, mert ezek a lelki élethez tartozó dolgok.*⁵⁹⁹

Az egyes, mozgalmi jelenségekről való beszéd szintén a karizmatikusok tapasztalat-központú hitélményének fényében hozhat többletjelentést: egyfajta visszatérés tapasztalható az egyes teológiai terminusok ősi jelentésrétegéhez, ami teljesen megváltoztatja a közösségi tagok kommunikációját:

*(...) úgy lehet fogalmazni, például a katolikus egyházban nem egyértelmű a dicsőítés. Az, hogy itten dicsőítsünk meghatározott formában. Mondjuk ez nem jellemző, de viszont ez nem tér el a lehetőségtől, a Szentírástól, ha ezt nézzük.*⁶⁰⁰

Egyben a vezető (Kószó) tapasztalata: ez a visszatérés egyben tartalom-feltöltődéssel is jár, ami a mozgalom kommunikációját segítheti. A sajátos retorika így a célok elérését (az üzenet továbbadását) nem hogy gátolja, hanem segíti, hiszen éppen a jelentéstartalom-bővülés egyes terminusokat, ez által pedig komplex folyamatokat is értehtőbbé tesz a misszióban, azaz a kívülállók felé nyitó kommunikációs folyamatban:

*Most a társadalmat is két részre tudom bontani: az egyik a katolikus egyház, a másik, pedig a világiak. A világiak szerintem nyitottabbak felénk, mint az egyházra, azért mert emészthetőben találjuk az Istent – magyarul. Az egyház viszont fél velünk szemben és nem akar elhamarkodott következtetéseket hozni. És szerintem ez helyes is.*⁶⁰¹

A közvetlen cselekvést és a hatékonyságot szolgálja a történés-központú retorika, ami a mozgalmi rendszeren belüli összetartást erősíti a CL belső kommunikációjában:

*Az atya mindenekelőtt azt hangsúlyozta, hogy itt és most ezen a világban lehet felfedeznünk a jelenlévő Krisztust. Tehát Krisztus itt van, közöttünk él, a kereszténység nem egy történet, hanem egy esemény, amelyik minden pillanatban megtörténik velünk Krisztus jelenlétén keresztül azokon az utakon és módokon, amiket mi a saját környezetünkben találunk.*⁶⁰²

Ez a terminológia szükségszerűen kell, és eleinte nekünk is idegen volt, és tudom, hogy ez nem mindenki számára érthető rögtön ez a nyelvezet, megpróbál definiálni új fogalmakat, nem is új fogalmakat, hanem újraértelmezi a fogalmakat. Pontosítani fogalmakat, amiket használunk, de nem mindig jól, vagy nem jó tartalommal. Itt egészen egyszerű fogalmakról gondolkodom, mondok itt eredeti tapasztalat, hit, ésszerűség

⁵⁹⁹ Zselepszky interjú 13.§

⁶⁰⁰ Kószó interjú 113.§

⁶⁰¹ i.m. 129.§

⁶⁰² Németh interjú 18.§

*racionalitás, tehát ezeket a dolgokat megfogalmazza azért, hogy világosan tudjon fogalmazni.*⁶⁰³

A „beszédéről való beszéd” egyébként jellemző és visszatérő téma az interjúkban, jelezve ezzel azt a fajta elköteleződést, amit a mozgalmi létmód ad az egyes közösségek tagjainak, vezetőinek. A diskurzusok egészét átlengi a missziós cél minden, vizsgált jelenség viszonylatában, ezt a fenti interjúrészletek is kellően bizonyítják. A retorika specifikációja tehát általánosságban is a jelentésbővülés és a dinamizmus felé tolódik.

3.3.15. Konkrét politikai affinitás (6)

Az interjúalanyok, és így az általuk képviselt megújulási mozgalmak politikai affinitása nem sorolható sem a szociológia, sem a politológia mércéjével mérhető adatsorokba (lásd: religio-szociológiai, religio-politológiai értékhálók). Mégis, a demokrácia és a pluralitás értékstruktúrájának vizsgálatához szorosan hozzátartozó szempontok felvetésére kimutatható eredményességgel reagált számos interjúalany. A dolgozat egyik legfőbb célja, hogy rámutasson a katolikus jelenségek hasonlóságára, illetve különbözőségére a szociális, illetve politikai mozgalmakkal. Mindennek a fokmérője társadalmi státus-pozíciójuk, azaz affinitásuk a társadalom egészével, de mindenképpen vallási közegükön kívül álló létezők politikai, azaz közösségi dimenzióival. Ennek az aktivitásnak a fokmérője lehet az Új Katolikus Mozgalmak politikai aktivitása, amely egyszerűen mérhető – azokon a válaszokon keresztül, amelyeket az interjúalanyoknak ugyan más kérdésekre feleltek, ám affinitásuk megnyilvánulásaikból egyértelműen felmérhető.⁶⁰⁴

3.3.16. Politika, mint társadalmi nyitottság (Schönstatt)

Az interjúk elemzése alapján megállapítható: a fenti feltételeknek megfelelő reakciók a tizenöt vizsgált irányzatból mindössze ötből gyűjthetőek. Tovább árnyalja a képet, hogy az ötből kettő, eredeti magyar alapítású jelenség: a Bokor és a Regnum Marianum. További kettő szintén egyben csoportosítható: a háromból két karizmatikus irányzat – a korosabb vezetők

⁶⁰³ i.m. 114.§

⁶⁰⁴ Lásd: Giddons, Anthony: Modernity and Self Identities. In: Self Society in the Late Modern Age, Cambridge, Polity Press 1990.

által képviselt streamek. Az ötödik nem más, mint a Schönstatt, amely affinitása sajátos kapcsolatban áll a vizsgált értékkel, hiszen személyesen a vezető maga, mint közéleti szereplő definiálja létét a magyar politikai valóságban. Mint kontroll-tényezőt, ennek vizsgálatával célszerű kezdeni a politikai affinitás értékanalízisét:

*A megyei közgyűlés tagja voltam az első szabadon választott közgyűlésében a kulturális és oktatási bizottságban, és így kapcsolat kialakult. És meséltem arról, hogy mi ez a tevékenység a közösség körében, és azt így megismerték.*⁶⁰⁵

Gódány Sándor a mozgalom magyarországi vezetőjeként sajátos pozíciót szánt politikai aktivitásának: közéleti funkcióját quasi evangelizációs eszköznek tekintette. A megszólalás érdekessége: közvetlenül az első választásokat követően (az ÁEH feloszlásától és a III-as főcsoportfőnökségnek tett utolsó jelentésektől számítva talán csak néhány hónapnyira) politikai pozíciójában mint a keresztény mozgalom tagja, képviselője kommunikál, „evangelizál” a pártpolitikailag minden bizonnyal vegyes Pest megyei bizottságban. Ennek a jelenségnek kétféle további magyarázata is lehetséges:

- 1 – a korszakra oly annyira jellemzően további esélyeket vélt az interjúalanya megszerezni személyes előmenetelét tekintve ideológiai elkötelezettsége mentén.⁶⁰⁶
- 2 – a vallási jelenséghez való személyes kötődése valóban evangéliumi magatartást, teljes személyiséget átható attitűdöt formált a mozgalom tagjában.

Ez utóbbi okozat sajátos bizonyítéka lehet annak, hogy a katolikus megújulás egyben a társadalom relációjában is elmozdulást jelent a hagyományos katolikus vallásossághoz képest, már amennyibe a szociológiai felmérések által alátámasztott – ún. vasárnapi – keresztény életvitelt tekintjük ezt meghatározónak.

Ez a direkt, azaz életmód-szerű evangelizáció, mint a mozgalom egyik sajátossága tisztán kitűnik a vezető további megnyilatkozásában:

*... szóval látja, hogy környezetmiként állunk hozzá, na most van ezt a hat gyermeket család, ők mesélték, hogy a városba odaköltözött egy fiatalabb család, ahol a szülők keményen a pártállamnak az oszlopai, hogy így mondjam, és viszont és akkor a szomszédasszony átjött hozzájuk, és hát ezt nem... és kérdezték tőle egyre jobban, úgyhogy járnak már.*⁶⁰⁷

Talán ezzel nyilvánvalóvá válhat: a megújulás vallási elköteleződése egyszerre a társadalmat is érintő elköteleződést jelent a Schönstatt-tagok részére. Ez a tény, mint politikai (itt:

⁶⁰⁵ Gódány interjú, 105.§

⁶⁰⁶ Múltán állíthatjuk, hogy ez a tizenöt-tizenhárom évvel ezelőtti attitűd szoros kontinuitásban áll a pártállami idők karrier=hatalomhoz elkötelezett ideológiai aktivitásával.

⁶⁰⁷ Gódány interjú 107.§

közösségi, a társadalom egész számára érezhető) affinitás alapján egyébként elkülöníthetők a hasonló attitűdökkel megáldott mozgalmak.

3.3.17. A magyar alapítású mozgalmak politikai affinitása

A politikai affinitás előjele alapján a két magyar alapítású jelenség egymással ellentétes értéket mutat, jelzik ezt az interjú-alanyok. Mint azt a történettel kapcsolatos fejezetben bemutattuk: mindkét jelenség számottevő politikai aktivitást mutatott – akarva-akaratlanul – a pártállami irányítás idején, gondoljunk itt a regnumi atyák említett perére csakúgy, mint a bulányista fiatalok szolgálatmegtagadására. Ennek tudatában izgalmas, hogy míg a Regnum vezetője kifejezetten politikus, sőt a személyes politikai affinitásának is mérhetően helyt ad, a másik jelenség a vezető szájából apolitikusságot sugall. Az elköteleződés mértékét kiválóan példázza a regnumi vezető nyilatkozata:

I: - Politikával kapcsolatban, van-e a Regnumnak valami sajátos irányelve vagy közéleti irányelve, amit képvisel?

*A: - Hát én azt hiszem, nyugodtan mondhatom hogy a – most hogy mondjam Önnek –, hát nem ismerem önt de, hát gondolom megbízható, hát nyilván jobboldali.*⁶⁰⁸

Mivel az affinitás mértéke egyértelműen kimutatható, irányultsága, pedig szintén nem hagy maga után kérdőjelet, a dolgotat témájához kapcsolódóan azonnal felvetődik: mindez mennyiben gyökerezik a jelenség vallási értéktárában, illetve ez attól független, elsősorban az alany személyiségéből fakadó jelenségről van szó, amit annyira pregnánsnak ítélt, hogy egy ilyen témájú beszélgetésben is ezt említi elsőként. A kérdésre részben választ ad az alany egyik későbbi megnyilvánulása:

I: - Tehát kérdés a hagyomány, a hagyományörzés a konzervatív értékek?

*A:- Igen. Annál is inkább, mert a történelem igencsak megviselte, a mostani, jelenlegi urak elődjai, amiken munkálkodtak.*⁶⁰⁹

Egy lényegileg teljesen más témakört célzó kérdésre is az előzőhöz hasonló, politikailag elkötelezett válasz sejteti: elsősorban személyes, illetve a szervezetet ért támadások, sérülések, és nem a vallási meggyőződés indukálja az aktivitást. Ennek tanulsága: feltehető, hogy a magyar katolikus megújulásban a tételezett vallási többlet-tapasztalat nem jelent teljes

⁶⁰⁸ Molnár interjú 124.§

⁶⁰⁹ i.m. 126.§

kiszakítottságot a politikai valóságból, a személyiségekben mélyen meggyökerezik a nyílt közéleti állásfoglalás.

A regnumi pap-vezetőnél fiatalabb generációt képviselő Bokor-vezető (ötvenes hölgy) ugyan minden bizonnyal kevésbé élte át testközelből a politikai elnyomás első, legvéresebb, legbrutálisabb éveit, ám a mozgalom történetét ismerve feltehető: nyilván ismerős volt számára ugyanaz az elnyomás, ami a személyesen is átélhetett. A mozgalom jellegzetességei azonban úgy tűnik, a személyes érzelmeknél dominánsabbak a Bokor esetében, már ami az apolicitást, mint affinitást jelzi:

Hát Jézus apolitikus volt, és hogy nem volt semmi köze semmilyen politikához. Ez mondjuk meglehetősen jellemző a Bokorra, na most ettől ugyancsak toleránsan elviseljük azt, hogy azért hát vannak, akik ezt kicsit azért másképp gondolják, némileg tehát vagy érzelmileg fűtöttek, vagy figyelgetnek politikai pártokat és azoknak az eseményeit, vagy időnként maguk is aktívan részt vesznek esetleg tiltón még olyan is előfordul, de azért tényleg mondom, kivételes eset, szerepet is vállaltak valamilyen politikai pártban. Tehát ha azt mondom, hogy régebben lépésarány volt, szóval nem egy túlságosan nagy.⁶¹⁰

Az apoliticitás – a politika, mint hatalmi tényező tekintetében – a Bokor-mozgalmon belül bibliai alapokon nyugvó attitűd, jellemzője a szervezetnek. Annak a bizonyítéka egyben, hogy a mozgalmi kötődés prioritása kézzelfogható.

3.3.18. A karizmatikus közösségek politikai affinitása

Zselepszky György interjú-részlete hasonlóan a szerzetespappal hasonló korosztályú Laczi Istvánnéhoz szintén személyes kötődést sejtet. A Zselepszky-féle beszélgetés egésze gyakorlatilag politikai irányultságú témáktól átszőtt, nyilatkozatai jellemzően nemzeti-jobboldali beállítottságúak. Érdekes párhuzam kereshető azonban az Egyesült Államokban, mint a legutóbbi karizmatikus ébredés szülőhazájában tapasztalható karizmatikus jelenségekkel, hiszen társadalmi-fundamentalista és jobboldali kötődésük eltagadhatatlan. Külön izgalmas Zselepszky nyilatkozatában a nyílt antiszemita jelentésréteg léte, ami viszont

⁶¹⁰ Turiák interjú 105-106.§

cáfolja az előző párhuzamot.⁶¹¹ Tény azonban, hogy amennyiben a személyes politikai kötődést is sejteti az interjú-részlet, mindenképp számottevő aktivitásának fokozott mértéke⁶¹²:

*Ha Izraelben nézzük: megszületik például egy kis zsidó, mondjuk Amerikában, rögtön izraeli állampolgár lesz. Hát Erdélyt ugye mondjuk, ők verték szét, és nekünk, pedig nem lehet ugyanezt megvalósítani, ellene szavaznak, ha szavazni kell. Ilyen a propaganda. Hát egyáltalán ugye, hogy szavazni kell, mert egyszerűen elrendeli a miniszterelnök, meg a kormány, hogy ezt kell, most meg ugye vacakolnak, elköltik a rengeteg pénzt, aminek semmi köze ahhoz, hogy magyarok, és azt kell mondanom, hogy ez egészen felháborító.*⁶¹³

Külön gyöngyszeme a dolgozat alapját képező adatgyűjtésnek a következő interjú-részlet, ami némileg továbbgondolni engedi az előző karizmatikus irányvonallal kapcsolatos teóriát. A közösségét vezető, és egyébként igen nagy szellemi tekintélynek örvendő hölgy víziója ugyanis nem mást tesz, mint a nyílt hatalmi politikai attitűdöt vallási, transzcendens mezőbe emeli:

*Hát, mi azt mondjuk, hogy igen-igen.*⁶¹⁴ *Igen, mert úgy érzem, hogy az a másik, bármennyire is szocialista, vagy demokrata kormány, a gyökereiben ott vannak az összefonódások, ezzel kapcsolatban mondok valamit. Kaptam egy képet, miszerint egy szekér ment az úton, majd egy gázlóban elakadt. Akkor egy fiatalember, aki a szekeret vezette, egy fejszével lebukott a víz alá és széthasogatta azokat a gyökereket, amikben megakadt a szekér, ami így tovább mehetett. Az Úr megmutatta: a szekér Magyarország szekere. A fiatalember Orbán Viktor, aki leszállt a szekérről, de csak azért, hogy megszabadítsa az összefonódásoktól, aztán pedig visszaszáll rá, és tovább hajthat. Ennyi.*⁶¹⁵

Egyértelmű a vallási kötődés a politikai vezetőhöz, akinek vallási hovatartozása mindmáig vita tárgyát képezi a napi sajtóban. Ez az interjúrészlet jellemző példája, hovatovább bizonyítéka annak a teóriának, miszerint egy vallási indíttatású mozgalom érték-tényezői közt olyan társadalmi-politikai erőforrás húzódik meg, ami alkalom adtán valódi politikai cselekvésre indíthatja a tagokat, vagy egy ilyen akció holdudvarához kötheti jelenlétüket.

⁶¹¹ Tudvalévő, hogy az amerikai fundamentalista karizmatikusok körében a filozemitizmus nem csupán bibliai kötődést sejtet, egyfajta politikai divat, de ennek összefüggései nyilván az USA politikai dimenziói közt keresendők.

⁶¹² Lásd: Kende Péter: A zsidókérdés Magyarországon 1994-ben. In: Világosság 1995/12.

⁶¹³ Zselepszky interjú 56.§

⁶¹⁴ A 2004. decemberi kettős népszavazás kérdése, amelyben a kórházprivatizáció leállítását és a külföldi magyarokkal kapcsolatos törvényhozás elrendelését célozta.

⁶¹⁵ Laczi interjú 61.§

Gondoljunk csak bele abba, hogy milyen többlet-energiát jelenthet egy-egy politikai cselekményben való részvétel esetében, ha a hatalmat szimbolizáló, annak megszerzésére vagy megtartására törő tényező transzcendens „felkenetést” bír hívei körében.

3.3.19. A politikai problémák kapcsán felvetődő tanulságok

Úgy tűnik, hogy a hagyományos értelemben vett szekta-jellemző nem mutat pozitív értékeket a katolikus megújulás mozgalmával kapcsolatban. A közösségek vezetését a liberális, illetve a keserű történelmi tapasztalatokból merítő, avítnak minősíthető nemzeti-konzervatív értékek mozgatják, elkötelezett pártpolitikai középértéket: MSZP, illetve FIDESZ kötődésében egyikük sem mutat. Éppen ezért feltehető: elsősorban valóban társadalmi-szociális mozgalmak mozgatóerőikhez köthető energiákból táplálkoznak. Konfliktusaik, ennek egyik fokmérőjeként, pedig a közösségi problémák együttes megoldása iránti fogékonyságuk csekély.⁶¹⁶

Ezzel szemben a nemzetközi mozgalmak, mainstreamek működése Magyarországon is természetszerűleg hasonul az „importált” vezetői magatartáshoz, irányvonalakhoz. A taizéi interjú kapcsán azonban érdekes aspektus a többes szám harmadik személy használata az egyik magyarországi vezető részéről, hiszen ez tanúságtétel a felett, hogy a hazai vezetésben azért lényegileg másmilyen affinitás a gyakorlat. Nyilván ehhez más, vizsgálendő értékek kapcsán mért bizonyosságai, vagy cáfolatai is szükségeltetnek.⁶¹⁷

3.4. Az értékháló-vizsgálat eredményei

Az értékek mindkét blokkjára adott, adekvát eredmények egyértelműen megvilágítják: az Új Katolikus Mozgalmak közösségei teológiai, társadalmi és politikai dimenziókban egyaránt dinamikus létezői a jelenkori magyar egyházszervezetnek. Az életképesség és a növekedési potenciál azonban több kérdést is felvet, mindenekelőtt a kisebb (zömmel magyar alapítású) mozgalmi jelenségek esetében. A Bokor, Regnum, és külföldi alapítású szervezetként a Házasság Hétvége-vezetőkkel készített interjúk ugyanis hűen tükrözik a tény: a rendszerváltó lendület

⁶¹⁶ Lásd: Phan C. Peter: Social Science and Ecclesiology. In: Theology and the Social Sciences (ed. By Michael Horace), TS, NY Maryknoll, 2000. 71-72. (Phan, 2000)

⁶¹⁷ Vö.: Harrach Péter: Egyház a társadalomban ma, Magyarországon. In: Távlatok 1994/1.

az ezredfordulóra a katolikus megújulási jelenségek soraiban is megtört⁶¹⁸, az átfogó missziós célok mind távolabra kerülésével az inner, elkötelezett bázisközösségi modell él tovább, mint a lelkesítés hiteles keretrendszere. A potenciális, illetve nem egyszer meg is valósuló tömegaspektus elsősorban a nagyobb, nemzetközi mozgalmakból táplálkozó, zömmel a felekezeti kereteken is túllépő, egyesítő szemléletmódot követő közösséget jellemzi (karizmatikus mozgalom áramlatai, Fokoláre, Háló).

A vizsgált jelenségek funkcionális szerepének tekintetében mindenekelőtt a keresztény ekkleziológiai szempontból legfőbb célként pozicionálható missziós parancs⁶¹⁹ megvalósít(hat)ásának hatékonyságát kell kiemelni. Az interjúk szellemisége egyértelműen sugallja: a bensőséges, családi bázisközösségek létmódja az intézményes egyházhoz hasonlóan alapként tekint a missziós parancs teljesítésének központi szerepére.⁶²⁰ Ez mindenképpen közös bázist képez a tradicionális egyházmodell feladatcentrikusságának tematikájával.

Az interjúk elemzésének eredményeképp felsejlik egy számottevő spirituális erőt sugalló, mozgalmi gyökerekből eredeztethető teológiai aspektus: az ÚKM-ak missziós szemléletmódja alkalmas egyfajta újszerű ekkleziológiai látásmód kialakítására, tettekben, alulról szerveződő, civil tőkéből működő energikusságuk, még a törpeközösségekben is kifejtett, elkötelezett létmódjuk értékelhető többletet jelent a misszió beteljesítésében⁶²¹ – a hagyományos modellek viszonyrendszerében. Ez a fajta életképesség, cselekvési potenciál, melynek elemei a politika és a társadalmi realitások vizsgálatával is beigazolódtak, igenis okot ad arra, hogy az ÚKM-jelenségek esetében a magyar mintán túl természetesen az európai és világviszonylatban is stratégiai szintű tervezést kezdeményezzen a területi és a globális egyházvezetés.⁶²² A globalizáció értékdeficitje és az infokommunikációs forradalom távlati aspektusai a keresztény egyház jövőjét mindenképpen egy hiteles, pasztorációs és missziós feladatainak az adott társadalmi, történeti viszonyok között hatékony megvalósításra képes, egyetemes közösségi rendszerbe kell, hogy helyezzék. Amennyiben ez a dinamizmus és eredményesség nem kristályosodik ki, a missziós parancs teljesítése nehézkessé válhat. A politikai és

⁶¹⁸ Lásd: Bokor mozgalom, Turiák interjú – 63., 69.; Házas Hétvége, Mikesi interjú – 90. bekezdések.

⁶¹⁹ Mk. 16,15-18 „Menjetek el szerte az egész világba, hirdessétek az evangéliumot minden teremtménynek. Aki hisz, és megkeresztelkedik, üdvözülni fog, aki pedig nem hisz, elárvul. Azokat pedig, akik hisznek, ezek a jelek követik: az én nevemben ördögöket űznek ki, új nyelveken szólnak, kígyókat vesznek kezükbe, és ha valami halálosat isznak, nem árt nekik, betegre teszik rá a kezüket, és azok meggyógyulnak.”

⁶²⁰ Lásd: Taizé mozgalom, Pálfi interjú – 87., 111.; Hit és Fény mozgalom, Bognár interjú – 82-86.; Szürkebarátok közösség, Aszalós interjú – 84-85. bekezdések.

⁶²¹ Lásd: Taizé mozgalom, Pálfi interjú – 15., 33., karizmatikus mozgalom, Kószó interjú – 22., Zselepszky interjú – 56. bekezdések.

⁶²² Lásd: Karizmatikus mozgalom, Kószó interjú – 78., Háló mozgalom, Szeibert interjú – 111., Fokoláre mozgalom, Papp interjú – 181. bekezdések.

társadalmi értékek dimenzióra nyitott, válaszadásra alkalmas ÚKM-közösségek – még ha reakcióik egyszer-egyszer bizonytalanok is, vagy nem mentesek a teológiai vagy társadalom/politika-etikai tévedésektől, – éppen alulról szervezettségük és gyakran jelentős társadalmi kapcsolatrendszerük révén hitelességet sugallhatnak a társadalom széles rétegei számára. Ez egyben tömegpotenciált is magában hordoz: az általuk képviselt keresztény értékek adekvát és energikus képviselése révén alkalmasak lehetnek rá, hogy a jövőben rendezvényeik, vagy akár mindenapjaik működésével is széles tömegeket érjenek el.

Természetesen ez nem jelenti azt, hogy a missziós és a szűkebb, vagy akár szélesebb körben értelmezett pasztoráció hagyományos, „professzionális” egyházszervezethez köthető, tervezett megvalósítása nem adekvát, csupán látni kell az interjú-értékek kapcsán is felbukkanó különbségeket – az ÚKM-közösségek által választott csapásirány részleteiben más jellegzetességeket mutat, gyakorlatilag egy másik módozat. A missziós parancs e két megvalósítási módja egyszerre lehetséges alternatíva az ekkleziológiai célok beteljesítésére – természetesen a globális realitások figyelembevételével. Az egyik a felülről vezérelt, intézményi aspektusból moderált és indukált, működtetett, professzionális-misszióközpontú, értékvédő funkciójú, népegyházi-posztfeudális területi modell alapján tervező stratégia, az ÚKM-közösségek tapasztalata pedig alulról szerveződő, és lelkeségi értékek domborítására alkalmas modellt tükröz.⁶²³ Mindkét módozat természetesen egyszerre kalkulál tömegekkel és inner kínálattal, mégis más-más megoldási potenciált birtokolnak.

Az interjúk eredményei alapján – működésük gyakorlati elemeinek figyelembe vételével – mindkét stratégia egyszerre kínál tömeg- és közösségi aspektusokat. Egyetlen táblázatban összefoglalva így egymás mellé helyezhetőek mindkét pasztorációs stratégia valós, illetve jövőbe mutató elemei, amik alapján a különbségek – ez által egymás hiátusai kiegészítésének lehetőségei is láthatóak. Ez az ÚKM-ekkel kapcsolatos távlati tervezéshez konkrét segítséget nyújthat. Az aspektusok kettősségén túl az összegzés alapvető szempontja az egyes feladatok, feladatcsoportok, missziós vagy pasztorációs célok megvalósítását meghatározó dinamizmusok skálája. Elsőként említhető a rendelkezésre álló erőforrások hasznosítása, a társadalomba ágyazottság tekintetében elmaradhatatlan szolgáltatófunkció, az ettől elválaszthatatlan, (nyugati, szűkebben a magyar jelenkori) társadalmon belüli konkrét funkció és a jelenből a jövőre mutató spirituális dinamizmus, ami a mozgalmi dimenzió lényegi

⁶²³ Hangsúlyos a modellszemlélet, hiszen a katolikus egyház felett is áthúzódó, globális mozgalmak és áramlatok indukálják, inspirálják, töltik fel, vagy éppen üresítik ki egészükben, elemeikben az új katolikus mozgalmi jelenségek mindegyikét.

meghatározó eleme, motorja, működtetője az ÚKM-ak esetében, míg filozófia és globális pozíciókeresés a tradicionális egyházmodell esetében.

Dinamizmus	Tömegaspektus		Közösségi aspektus	
	Tradicionális	ÚKM	Tradicionális	ÚKM
Erőforrások hasznosítása	A tagság viszonylatában épít a társadalom történelmi képzetére, felhasználja a nemzeti-familiáris erőforrásait, így eleve tömegekkel számol.	Alapvető erőforrása az elkötelezett, plébániákra integrált hívó, ám nyitott a társadalom egésze, az érdeklődők, esetleg a teljesen vallástalanok aktív részvételére is.	Alapvető erőforrás-bázis a plébánia, mint család-jellegű közösségi forma előtérbe helyezése. (Oikos-jellegű, házi közösség teológiai aspektusában.)	Dinamikus közösségi formák mozgalmi meghatározottságokkal. (Communio-jellegű, a közösség, mint autonóm testület teológiai aspektusában.)
Szolgáltató dinamizmus	Ünnep-központúság: társadalmi hagyományok bázisán tömegeket ér el az egyes ünnepek liturgiáin, rendezvényein.	Akcióközpontúság. Tömegeket kvázi ad hoc rendezvények, programok révén ér el, ezt tekinti a tömegévangelizálás alapjának.	Plébánián szervezett funkcionális közösségek.	Plébániák erőforrásait használó, de magukat gyakran outsiderként értelmező közösségek.
Funkció-dinamika	Mint a közélet integráns szereplője, forrásokhoz jut, hiszen társadalmi funkciót lát el, így kat. iskolák, kórházak, karitatív cselekmények révén gazdasági aktivitással, társadalmi szintű támogatással számolhat.	Civil szemléletmód jellemzi, mindegyik szervezethez köthető NGO, anyagi forrás megszerzésének útja a pályázat, működésének jogi és formális keretei is civilek.	Funkcionálisan a család, mint keresztény terminus (családegyház) jellemzi. Alapközösségként a XXI. századi mikrocsaládot értelmezi, erre, mint erőforrásra és anyagi forrásra is koherens egészként tekint.	Funkcionálisan bázisközösségként jelenzik meg, ami természetesen építkezik a trad. katolikus családmódelleméből, de dinamizmusának mozgatórugója a közösségi koherencia.
Spirituális dinamizmus	Nem gátol, vagy elősegít ÚKM-ként nem értelmezhető spirituális jellegű áramlatokat (zarándoklatok, „csodacentrumok”, hagyományos spirituális célok).	Többségében kapcsolódik nemzetközi spirituális áramlatokhoz, nagymozgalmakhoz, ezek interpretációját és integrációját vállalja a tömegek számára is a hazai egyházi lelkeségi palettára értelmezve.	A szentségekhez rendszeresen járulók dinamizmusa jellemzi, ez szűk, inner, nehezen bővíthető, előregedő.	A bázisközösségek dinamizmusára fakadó, elkötelezett lelkeségi dimenzió jellemzi, a mi effektíven a nagy mozgalmi információáramlás gyakorlatra váltását jelenti.

4. A mozgalomelmélet teológiai aspektusa

4.1. *A kutatás eredményeinek teológiai konzekvenciái*

Az előző fejezetben a kutatás eredményeként szemlélhettük azokat a közös értékpontokat, melyek egyaránt jellemzik a társadalmi, politikai, valamint magyar – és ez által valószínűsíthetően az egyetemes – katolikus megújulási mozgalmak közösségeinek működési dimenzióját. Ezek alapján kijelenthető: a vallási értéktöbbséggel rendelkező megújulási mozgalom-jelenségek a társadalmi változások egészének integráns részei, ám egyben az Egyház, mint szellemi létező fejlődésének elidegeníthetetlen letéteményesei is. Az ecclesia communio – mint a jelenkori katolikus gyakorlati teológia központi szemléletrendszere – révén a püspökök, egyházközségek és katolikus intézmények is képesek hasznosítani mindennek a gyakorlati következményeit.⁶²⁴

A közös értékrendszerek alkalmazhatósága mindenekelőtt a kommunió, mint társadalom- és hittudományi értékszemponatok alapján is számba veendő jelenség megértéséhez jelent segítséget – hiszen a jelenségek további vizsgálatához mindez alapvető szempontot ad. Mindemellett lényeges teológiai konzekvenciák is levonhatóak a kérdéskörrel kapcsolatban, utalva mindenek előtt a II. vatikáni zsinat szellemiségét gyakorlattá váltó Karl Rahner gondolatmenetére, melyben felismeri a közösségi létmód transzcendens aspektusát. Rámutat: az egyház első pünkösdjének jelensége nem alapulhatott véletlenül összeverődött misztikus individualisták csoportlélményén, hanem lényegi elem, hogy egy közösség együtt, kommunióban élte át a Szentlélek közelségét.⁶²⁵

Amennyiben – a korábban bemutatott értéktényezők konzekvenciájaként – megállapítható, hogy a puszta csoportléttől eltérő lényegi tartomelemek mutatják a differenciát a közösségi létmódhoz képest, teológiai szempontból szükségszerű, hogy realizáljuk azt a vallási többletet, ami egy újabb, így harmadik réteggént húzódik a hitet gyakorlók közös dimenziója felett – igazán „Egyházzá” formálva a társadalmi és politikai jellemvonásoktól alapvetően

⁶²⁴ CL 19: „A Zsinat és a közösség ekkleziológiája (ecclesia communio) Ez ugyanis a legáltalósabb meghatározás, amelyet az Egyház önmagáról megfogalmazott a II. Vatikáni Zsinaton, miként ezt az 1985-ös rendkívüli szinodus húsz évvel a Zsinat után megállapította: "A közösségi ekkleziológia a Zsinat megnyilatkozásaiban központi és alapvető eszme. A Szentírásra alapuló koinónia/communio (közösség) fogalom az ősegyházban nagy tiszteletnek örvendett és a keleti egyházakban mind a mai napig él. A II. Vatikáni Zsinat óta sok történet azért, hogy az Egyházat egyre inkább közösségnek értsük és ezt egyre inkább életté váltsuk.”

⁶²⁵ Rahner, K.: Schriften zur Theologie XIV, 370-381. In: Rahner: Hit, szeretet, remény. Bp.-Luzern, 1991. Egyházforum, 50-52.

meghatározott közösségi dimenziót. A rahneri gondolat az egyházzá alakulás központi elemének azonban nem a közösségi, hanem az isteni közbelépését tartja.⁶²⁶

Mindennek következménye van azonban nem csupán a közösségi létmódból táplálkozó hívó, hanem a közösségek vezetésének gyakorlati dimenziója számára is – a hivatások szintjén. A zsinati teológia („szinodus”) szellemiségével teljes összhangban mutat erre XVI. Benedek pápa. A katolikus egyházfő buzdításában a hivatások ébredésének közösségi dimenzióját hangsúlyozza – mutatván az Egyház, mint lényegileg közösségként funkcionáló társadalmi létező spiritualitásának fontosságát. Ezt a szakralitást kell a mindennapi kereszténységben is megélnie a társadalmi realitások közegében élő megújulások közösségeinek is.⁶²⁷

A mozgalmi-közösségi dimenzió, mint az egyház továbbélésének záloga azonban XVI. Benedek elődje, II. János Pál teológiájának utolsó summái között is hangsúllyal szerepelt – kiemelt jelentőségű ez abból a szempontból is, hogy a zsinati teológia erre irányuló szándékát munkásságának évtizedei alatt különös érzékenységgel kezelte (lásd: *Christifideles Laici*). Az Egyház Európában című, „szinodus utáni apostoli buzdítása” 2003-ban kelt. Mint teológus elme nagybetegként, mondhatni utolsó nagy ívű teológiai útmutatásként (hiszen ezt követően már csak üzeneteket, illetve leveleket fogalmazott meg) az egyház keleten visszanyert szabadságát és a közösség, mint a népek közti hídverés alapvető fontosságát emeli ki.⁶²⁸

A pápa a gondolatmenet kapcsán kitér rá: az evangélium folyamatosan termi gyümölcseit az egyházközségek közösségeiben csakúgy, mint a keresztény hivatásukat élők között – külön figyelmet szentelve az „új egyházi mozgalmaknak”. Hangsúlyozza a fent említett közös szellemi tényezőt: a Szentlélek manifeszt jelenlétét, ami egyszerre fel tudja ébreszteni az evangélium iránti odaadást, a szolgálatkészséget és a missziós lelkületet. Külön kitér rá: az evangéliumi radikalizmus jelenlévő a fenti jelenségekben, aminek különösen fontos szerepe van a „posztkommunista országok” spirituális fejlődésében.⁶²⁹

A mozgalmi jelenségekkel és közösségeikkel kapcsolatban alapvető a felvetés: működésük tere a plébánia kell, hogy legyen, itt kell, hogy éljék a keresztény életet, ez kell, hogy legyen a hiteles humanizáció és szocializáció színtere csakúgy a Magyarországon is egyre jellemzőbb nagyvárosi létmód, mint a kiüresedő, szórvánnyá váló kistelepülések, falvak közegében. Nem szűnik továbbá hangsúlyozni: a többi egyházi szervezettel közösségben, és nem elszigetelten lehet hiteles az apostolkodást feladatul választó jelenségek munkája, tevékenysége, amit ezen

⁶²⁶ Lásd: ApCsel 2,1-4.

⁶²⁷ XVI. Benedek: A hivatás a közösségi Egyház szolgálatában. A Szentatya üzenete a Hivatások 44. Világnapjára. Budapest, 2007. SZIT

⁶²⁸ II. János Pál: Az Egyház Európában. Szinodus utáni apostoli buzdítás. Budapest, 2003. SZIT 11.

⁶²⁹ i.m. 15-16.

keretek között nagybecsülésével honorál. Felismeri, hogy ezek a mozgalmak hivatottak segíteni a mai keresztényeket a radikális evangéliumi élet mindennapivá válásában, és egyben rámutat olyan többletfunkciójukra is, mint: a papi hivatások bölcsői, és ami nyilvánvalóvá vált: a szerzetesség új formáinak megvalósítói, különösképp támogatják a laikus hivatások kiforrását, és igehirdetői, buzdítói lehetnek azoknak, akik „valami miatt” nem találkoznak az Egyházzal. Ami különösen fontos: II. János Pál hangsúlyozza, hogy ezek a mozgalmak nem, hogy szétszakító, hanem összetartó erőt jelentenek az intézmény számára, a „szekták terjedésének ellenszerei”.⁶³⁰

Mindezzel együtt felvetődik a közösségi létmód és a centralizáció kérdése, hiszen bár az egyház éléről egyértelműek a jelenségcsoport körvonalai, az egyházat „alulról” vizsgáló teológiai gondolkodás számára nem feltétlenül egyértelmű ez a szellemi ív. Mary Ellen Sheehan számára nyitott az egyházi fejlődés következő tíz esztendeje, amit szerinte a mozgalmaknak kell részben meghatározniuk.⁶³¹

4.2. *A jelen változásai: a közösségek táptalaja*

Lényeges üzenetet hordoznak a kutatás eredményei a közösségek, egyes mozgalmi jelenségek irányába is – mindenekelőtt a rendkívüli lehetőségek, szellemi erőforrások kihasználhatóságát. A XXI. század eleji Európa társadalmi, civil és politikai életének dimenziói, az egyre gyorsuló, mindezen értelmezési mezőket egyszerre érintő változások – mint azt a mozgalmi jelenségek vizsgálata számos esetben igazolta – elsősorban az új katolikus jelenségekhez hasonló, dinamikus csoport-létezőket indukálják bővülésre, továbblépésre. A posztmodern, expanzív gazdasági, társadalmi körülményekre kurrens módon elsősorban ezek a jelenségek képesek reagálni, a gyakorlat is igazolja: a gyorsuló értékrecesszió- és konjunktúradinamika (politikai indíttatású társadalmi szeparáció – 2002-től, civil tőke kibővülése, gazdasági világválság – 2008-tól és az azt megelőző, ívelő magyar gazdasági fejlődés) ingereire először ezek, a társadalom minden rezdülésére érzékeny, alulról szerveződő, közösségi keretek között élő „öszegyülekezések” adhatnak pozitív visszacsatolást.

Éppen ezért rendkívüli felelősség hárul ezekben a folyamatokban a közösségekre, kiváltképp pedig a vezetőkre, hiszen a kereszténység és a katolicizmus által hordozott értékek kurrens,

⁶³⁰ i.m. 25-27.

⁶³¹ Sheehan, Mary Ellen "Communio or centralization: the next ten years". Catholic New Times. 2005 Catholic New Times Lecture 2005, Toronto. 112.

hiteles és sokak által elfogadtatható hordozói ők a társadalomban. A félelem és a bizonytalanság helyett azonban mindenkét megelőzve a bátorság és a bölcsesség erényeinek gyakorlása által teljesíthetik be küldetésüket. Bátornak kell lenniük mindenekelőtt abban, hogy elsőként lépjenek üzenetükkel, karizmájukkal a krízisek, válságok által egyre nagyobb számban érintett emberekhez, hiszen ez növekedésük záloga. A bölcsesség pedig, mint önálló karizma, azaz Szentlélek-ajándék gyakorlását és megélését kell, hogy jelentse – az egyház jelenének kulcsa ugyanis a keresztény üzenetektől meg nem érintettek számára az ő kezükben van.⁶³² Bölcsen kell dönteniük az értékek közlésében a külvilág felé, és csakúgy bölcsességnek kell uralnia a hivatalos egyház felé irányuló kommunikációt is, hiszen a jelen viszonyai között a hitelesség kérdése minden másnál fontosabb értéktényező kell, hogy legyen.

A 2000-es évek első évtizedeinek lehetséges csoportja a magyar elvallástalanodás folyamata ellenére, figyelembe véve a mozgalmi attribútumokban rejlő potenciálokat, vélhetően kitűnő táptalaj az új katolikus mozgalmak számára is a növekedésre – ez azonban csupán lehetőség, amivel élni kell. A dolgozatban vizsgált jelenségek mindegyike olyan üzenetet, karizmát (karizmákat) hordoz, melyek a kor társadalmában igény szinten vannak kódolva, ám kibontakoztatásuk döntések sorozata és kemény munka árán valósítható meg, ami nem fér össze a társadalom rész-jelenségeitől, vagy a sok szempontból poszt-feudalisztikus jegyeitől stigmatizált gondolkodásmódú római katolikus hierarchiától való félelemmel.

4.3. *Általános konklúzió*

A tény, hogy az alapvető értéktényezők: a demokratikus fejlődés elemei, az eszköztudomány vagy akár a szűkebb követelések vizsgált mátrixa közös a társadalmi, a politikai és a vallási mozgalmak közösségeiben, nem lehet önmagában megálló végcél, csupán további munkafolyamatok kezdőpontja. Az itt végigvezetett gondolatmenet legfontosabb, és az Egyház számára legjobban használható eredménye, hogy a sok szempontból gyermek-, vagy legfeljebb ifjúkori fejlődési fázisba lépett magyar katolikus megújulási mozgalmak életívében fellépő nehézségek, gondok megoldásához támpontot adhat, ha a döntéshozók, vezetők megvizsgálják a gyakran korosabb politikai, társadalmi indíttatású mozgalmak növekedésének hasonló buktatóit.

⁶³² A mozgalmak korszerű, a jelen szellemi igényeihez igazodó szellemiségükkel, üzenetükkel, dinamizmusukkal a hierarchikus egyházi intézménynél közvetlenebbül alkalmasak a – Magyarországon tudományos alapossággal kijelenthetően – hitetlen tömegek megszólítására, keresztény értelemben vett vitalizálására.

A megállapítások következménye továbbá: veszélyes az egyházi mozgalmakat, közösségeket a priori függetlennek tekinteni a társadalom és a közélet „nem szakrális”, de hasonló emberi rendezőelvek alapján működő jelenségeitől. Erre a megjegyzésre úgy érzem, azért volt szükség, mert az Egyház két évezredes múltjának ismeretében a klérus, a klérus vezetése és a hívők tömege is gyakran hajlamosak erre a különbségtételre.

Figyelembe kell venni továbbá, hogy posztmodern korunkban az egyházi mozgalmak is átátitatódnak a társadalmi jelenségek elemeivel: alulról építkezve hasznosítják a demokratizálódás, a XXI. században mind kézzelfoghatóbbá váló poszt-szekularizáció, valamint csaknem minden egyéb, mai össztársadalmi jelenségcsoport jellemzőit, hasznos vagy akár komoly rizikót is magában rejtő elemeit.

Mindezáltal felelőséggel kijelenthető: a globalizációs szellemi folyamatok az „egyház reménységeiként” számon tartott mozgalmak, áramlatok integráns részeivé váltak, ami az óvatos vizsgálódás mellett rendkívüli távlatokat nyithat az egyetemes, nemzeti vagy akár helyi egyházak fejlődésének is. Éppen ennek a rendkívüli erőforrásnak a kiaknázása kiemelt célja kell, hogy legyen a következő évtizedek közösségsszervezőinek és az egyházi intézmény vezetőinek. A felismert igazságok teológiai következménye – mint arra az utolsó, rövid következtetés engedett rámutatni –, pedig egyértelmű: a vizsgált jelenségcsoporthoz mért pozitív hozzáállás egyben nem teheti ki a globalizáció Vatikán által is sűrűn említett, kiemelt veszélyeinek a mozgalmak terjedése által az egyházi intézményt. Ezt alátámasztja a szinodus közösségi egyháztanának szellemisége, ami az Egyház vezetőinek és vezető gondolkodóinak tollával megerősítve hangsúlyozza: a mozgalmi jelenségek vizsgált alapértékei felett szellemi réteggként manifesztálódik spirituális kötőerőként: az Isten Szentlelkének aktív jelenléte, egyházvezető tulajdonsága. Az Ő folyamatos jelenlétét biblikus szempontok alapján vizsgálva szemlélik, kutatják – évszázadok tapasztalatát meghaladó intenzitással és hatékonysággal – az immár harmadik évezred katolikus közösségei, áramlatai.

Hasonlóan a társadalom és a politika mozgalmaihoz azonban ajánlott a helyi egyházak vezetőinek folyamatosan és érzékenyen figyelni a szeparáció jeleit, és folyvást keresni, hangoztatni az Isten jelenlétében megvalósuló egység (lásd: *Ut unum sint*) fontosságát. Hiszen a globalizálódó, információs impulzusoktól meghatározott jelenkorunk embereinek – így a mozgalmi jelenségektől, és általuk az Szentlélektől megérintett hívei számára nem feltétlenül evidens minden élethelyzetben a türelem – aminek az egyház vezetése és a közösségek között mindenképpen kölcsönösnek kell lennie.

Felhasznált irodalom

Források, forrásművek, dokumentumok

- II. Vatikáni Zsinat Tanítása. A zsinati döntések magyarázata és okmányai. Szent István Társulat, Budapest 1992. Szerk.: Dr. Cserháti József, Dr. Fábián Árpád.

II. János Pál pápa: - Apostoli levél a világifjúsághoz. SzIT. Bp. 1985.

- Centissimus annus. SzIT. Bp. 1991.

- Christifideles laici. SzIT. Bp. 1990.

- Dives in misericordia. SzIT. Bp. 1990.

- Laborem exercens. SzIT. Bp. 1981.

- Redemptoris missio. SzIT. Bp. 1990.

- Tertio millennio adveniente. SzIT. Bp. 1994.

- Laborem Exercens. SzIT. Bp. 1981.

- Sollicitudo Rei Socialis. SzIT. Bp., 1988.

- Az Egyház Európában. SzIT. Bp. 2003.

VI. Pál pápa: - Evangelii nuntiandi, SzIT. Bp. 1992.

XVI. Benedek pápa: - A hivatás a közösségi Egyház szolgálatában. A Szentatya üzenete a Hívások 44. Világnapjára. SzIT. Bp. 2007.

Magyar Katolikus Püspöki Kar: Igazságosabb, testvériesebb világot! MKPK, Bp. 1996.

- Az Egyházi Törvénykönyv. A Codex Iuris Canonici hivatalos latin szövege magyar fordítással és magyarázattal. Szent István Társulat, Budapest 1986. Szerkesztette: Erdő Péter.

- Enchiridion Iuris Canonici. Ad usum scholarum et privatorum concinnavit Stephanus Sipos, Orbis Catholicus – Herder, Romae 1957.

- 1990. évi IV. törvény a lelkiismereti és vallásszabadságról. A Magyar Köztársaság Alkotmányának és a hatályos eseti bírósági határozatok kiegészítésével. In: CompLex CD jogtár, Kerszöv Computer, 1998. március 31.

- Magyar Népköztársaság Kormánya és a Magyar Katolikus Püspöki Kar megállapodása, 1950. augusztus 19. In: Gergely Jenő: A Katolikus Egyház Magyarországon. Magyar Tudományos Akadémia, Budapest 1991. – 112-113.p.

- A Magyar Kormány és a Szentszék tárgyalásainak eredményei 1964. június 14-ig. Atto – Okmány, Protocollo – Jegyzőkönyv. Bilingvis forrás. Budapest 1964.

Könyvek, monográfiák, adattárak:

Beyer, Peter: Religion and globalisation, London, , 1994, Sage Publications

Boff, Leonardo: Die Neuentdeckung der Kirche. Mainz,. 1980. Matthias-Grünwald-Verlag

Burckhardt, Titus: Symboles Recueil D'Essais, Bibliotheque del'Unicorne, Arche, Milano 1980

Coleman, Simon: The Globalisation of Charismatic Christianity. Cambridge, 2000. University Press

Congar, Yves; Journet, Charles: Communion, Mystery and History. In: Communion Ecclesiology. Orbis, NY. 2003

Davis, Charles: Religion and the making of society Essays in social theology. Cambridge, Cambridge University Press, 1994

Dobszay János: Így – vagy sehogy! Fejezetek a Regnum Marianum életéből. Bp., 1991. Regnum Marianum

Dobszay János: Mozaikok a Regnum életéből. Bp., 1996. Regnum Marianum

Enyedi Zsolt: Politika a kereszt jegyében – Egy politikai szubkultúra természetrajza. Osiris Kiadó, Budapest, 1998

Gergely Jenő: A katolikus egyház Magyarországon. 1944-1971. Bp., 1985. Kossuth Kiadó

Gergely Jenő: A politikai katolicizmus Magyarországon (1890-1950). Bp., 1977. Kossuth

Gergely Jenő: Katolikus egyház, magyar társadalom 1890-1986. Bp., 1989. Tankönyvkiadó

Hollós Ervin, Lajtai Vera: Hidegháború Magyarország ellen / 1956. Bp., 1982. Kossuth Kiadó

Kamarás István: Bensőséges bázisok : katolikus kisközösségek Magyarországon. Bp., 1994 OKI

Kamarás István: Kis magyar religiográfia. Bp., 2003. Pannónia Könyvek

Kamarás István: Lelkierőmű Nagymaroson. Bp., 1989. VITA

Lindbeck, George: The Nature of Doctrine: Religion and Theology in a post-liberal Age. Philadelphia, Westminster Press. 1991

Máté-Tóth András: P. Bulányi und die Bokor-Bewegung. Szeged/Wien, 1996. Uki-Berichte Über Ungarn. 10-16.

Mindszenty József: Emlékirataim. Bp., 1989. SzIT

Pokol Béla: Politológia, Budapest, 1995. Püski Kiadó

Rahner, Karl: A hit alapjai. Bp., 1983. Szent István Társulat

Raschke, Joachim: Die politischen Parteien in Westeuropa, Reinbek bei Hamburg: Rowohlt, 1978

- Salacz Gábor: A Magyar Katolikus Egyház tizenhét esztendeje (1948-1964). München, D., 1988. Görres Gesellschaft
- Septulin, Alexandr: A marxizmus-leninizmus filozófiája. Bp. 1978. Kossuth
- Szabó Máté - Paczolay Péter: A politikaelmélet rövid története. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1984
- Szabó Máté: Alternatív mozgalmak Magyarországon. Bp., 1993. Gondolat
- Szabó Máté: Társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás. Bp., 1998. Villányi úti könyvek
- Szakolczay Lajos: Páter Bulányi. Bp., 1989. Új Idő Kiadó
- Szántó Konrád, dr.: A meggyilkolt katolikus papok kálváriája. Bp., 1991. Mécses
- Takács I.: Szent Ferenc Rendje. Budapest, 1937. Szent István Társulat
- Urquhart, Gordon: The Pope's Armada. London, 1995. Bantam Press
- Widl, Maria: Apostolische bewegungen in der Katolischen Kirche: Anspruch – Kontroverse – Herausforderung. Univ. Wien, 2004
- Widl, Maria: Geistliche Bewegungen in der ED Wien. Ansätze einer postmodernen Volksfrömmigkeit. Wien, 2004.

Kézikönyvek:

- Balogh Margit –Gergely Jenő: Állam, egyházak, vallásgyakorlás Magyarországon, 1790-2005. II. 1944-2005. Bp., MTA 2005
- Diószegi István, Harsányi Iván, Németh István. (szerk.) 20. századi egyetemes történet – III. kötet. Bp., 1997. Korona Kiadó
- Gergely Jenő – Kardos József – Rottler Ferenc: Az egyházak Magyarországon. Bp., 1997. Korona Kiadó
- Goodin, Robert E.; Klingemann, Hans-Dieter: A politikaitudomány új kézikönyve. Bp., 2003 Osiris.
- Hamilton, Malcolm B.: Vallás, ember, társadalom – elméleti összehasonlító vallásszociológia. Bp., 1998. AduPrint
- Horace, Michael: Theology and the Social Sciences, TS, NY, 2000, Maryknoll
- Molnár Erik szerk.: Magyarország története – II. kötet . Bp., 1964. Gondolat
- Pölöskei Ferenc – Gergely Jenő – Izsák Lajos: Magyarország története 1918-1990. Bp., 1998. Korona Kiadó
- Rahner, Karl: Hit, szeretet, remény. Bp.-Luzern, 1991. Egyházforum
- Sobrino, Jon; Ellacuría, Ignacio: Systematic Theology., NY, 2003 Orbis

Swatos, William H. Jr: Theorizing new religious movements, Understanding founders and movements. NY, 1988.

Szabó Máté (szerk.): Politikai Ökológia – Szemelvények a nyugati alternatív mozgalmak elméletéről és politikájáról. Bp., 1989. Bölcsész Index Centrál Könyvek

Szántó Konrád: A katolikus egyház története. II. kötet. Bp., 1984. Ecclesia Kiadó

Tomka Ferenc: Új evangelizáció (Gyakorlati teológia II.). Bp., 1999. Szent István Társulat.

Ward, Graham: The Postmodern God – A theological reader. Madden, USA, 1997. Blackwell Publishers

Adattárak

A magyarországi katolikus egyház történeti kronológiája (1945-1988 augusztus) Internet forrás: www.hcbc.hu/hu/hist_mag.html.

Magyarország történeti kronológiája – IV. kötet, 1944-1970 – szerk. Benda Kálmán. Bp., 1983. Akadémiai Kiadó

Nagy Ferenc: A mai magyar püspökök szentségi genealógiája. In: SR98

Ancilli, Ermano: Dizionario Enciclopedico di Spiritualità. Roma, 1992. Citta Nuova Ed.

Bogdanor, Vernon, Politikatudományi enciklopédia. Bp., 2001, Osiris

Cross, F. L.: The Oxford Dictionary of the Christian Church. Oxford, 1997. Oxford Univ. Press

Gecse Gusztáv: Vallástörténeti kislexikon. Ötödik, bővített és átdolgozott kiadás. Bp., 1983.

Kossuth Könyvkiadó

Rahner, Karl; Vorgrimmler, Herbert: Teológiai kisszótár. Bp., 1980. Szent István Kiadó

Schütz, Christian: A keresztény szellemiség lexikona. Bp., 1993. Szent István Társulat

Viczián János dr.: Magyar Katolikus Lexikon, Bp., 1993. Szent István Társulat

Tanulmányok

Alszegehy Zoltán szerk.: Kereszténység és Közösség. Tanulmányok a Kisközösségekről. Róma, 1981. Teológiai Kiskönyvtár. – Rövidítése a dolgozatban: TTK81.

Illyés Szabolcs: Egyház a föld alatt, katolikus kisközösségek Magyarországon. MA szakdolgozat. Szeged, 2000. Szegedi Tudományegyetem.

Kiss Imre: Hogyan valósul meg a II. Vatikáni Zsinat tanítása a Focolar mozgalom lelkiiségében. Laurea dolgozat. Bp., 1990. Pázmány Péter Hittudományi Akadémia

Máté-Tóth András, Jahn Mária szerk.: *Studia Religiosa. Tanulmányok* András Imre 70. Születésnapjára. Szeged, 1998. Bába és Társa Kiadó. Rövidítése a dolgozatban: SR98.

Somorjai Ádám, Zombori István szerk.: *A Katolikus Egyház Magyarországon*. Bp. 1991. Magyar Püspöki Kar Egyháztörténeti Bizottsága. Rövidítése a dolgozatban: KEM91.

Turányi László szerk.: *Magyar Katolikus Almanach* II. kötet. Bp. 1988. Szent István Társulat. Rövidítése a dolgozatban: MKAII.

Almond, Gabriel A.: Politikatudomány: a tudományág története. (behaviorizmus, behavioralizmus) In: *A politikaitudomány új kézikönyve*.

Alszegehy Zoltán: Olaszországi benyomások. In: TTK81

Alvaro Quiroz Magana: A New Ecclesiology for a New Historical Situation. In: *Systematic Theology*.

Apter, David E.: Összehasonlító politikatudomány: régen és ma. In: *A politikatudomány új kézikönyve*.

Balogh J.: Karizmák a II. Vatikáni Zsinat tanításában és korunk egyházának életében. In: *Teológia*, 21, 2. 1987

Békés Gellért: Az egyház a helyi közösségekben. In: *Vigília*, 54, 7. 1989

Békés Gellért: Eucharisztia és az egyház egysége. In: *Teológia*, 20, 1. 1986

Benkő Antal: Brazíliai tapasztalatok. In: TTK81

Bíró Imre: A Katolikus Papi Békemozgalom. In: MKA II.

Bíró Imre: Harminc esztendő a párbeszéd útján. In: *Vigília*, 45,10. 1980

Bíró László: Gondolatok az ifjúsági pasztorációról és az ifjúsági zarándoklatokról. In: *Teológia*, 22, 3. 1988

Bognár Károly: A II. Vatikáni Zsinat a mérlegen. In: *Világosság*, 26, 11. 1985

Borovi József: Az egyház alapjai a Magyar Népköztársaságban. In: *Vigília*, 47, 8. 1982

Bögre Zsuzsa: Békepapság az üldözött egyházban. In: SR98

Bulányi György: A hazai katolikus egyház elmúlt fél évszázada és jelene. Internet forrás: www.c3.hu.

Bulányi György: Egyházak és kisebbségek. Internet forrás: www.c3.hu

Camisasca, Massimo: Az egyház: mozgalom – mozgalmak az egyházban. In: *Vigília*, 54, 7. 1989

Cselényi István Gábor: Az egyházközség diakóniája. In: *Teológia*, 18, 4. 1984

- Cselényi István Gábor: Az ifjúság evangelizálása. In: Teológia, 20, 2. 1986
- Cserháti József: A keresztény emberkép az egyházi közösségekben. In: Vigília, 46, 11. 1981
- Cserháti József: A lekipasztorkodás helyzete húsz évvel a Zsinat után. In: Vigília, 48, 5. 1983
- Cserháti József: A magyar katolikus egyház anyagi helyzete. In: MKA II
- Cserháti József: A megújulásunk mögötti lelkiség. Vigília 54, 8. 1989
- Cserháti József: A működőképes egyház belső feltételei. In: Vigília, 54, 2. 1989
- Cserháti József: A Vatikán és a magyar állam közötti megegyezés 20. Évfordulójára. In: Vigília, 49, 9. 1984
- Cserháti József: A Zsinat mérlege hazánkban. In: Vigília, 51, 5. 1986
- Cserháti József: Az egyház belső dialógusa a rendkívüli szinódus után. In: Vigília, 51, 9. 1986.
- Cserháti József: Az egyházi kisközösségek teológiája. In: Vigília, 46, 3. 1981
- Cserháti József: Párbeszéd a világgal. In: Vigília, 47, 9. 1982
- Csizmadia Andor: Az állam és az egyház különválasztása. In: Világosság, 26, 8-9. 1985
- Csóky Károly: Chilei élmények. In: TKK81
- Dankó László: A magyar katolikus Egyház 1945-től napjainkig. In: KEM91
- David Tracy: Nevet adni a jelennek. www.c3.hu.
- Dogan, Mattei. A politikatudomány és a többi társadalomtudomány. In: A politikatudomány új kézikönyve.
- Egyházi kisközösségek. Teológia 11,2. 1977
- Erdő Péter: A magyarországi kegyuraság. In: MKA II
- Erdő Péter: A megszentelt élet formái az egyházjogban. In: Teológia, 24, 1. 1990
- G(ergely) J(enő): Lékai bíboros emlékezete. In: Világosság, 27, 8-9. 1986
- Gál Ferenc: A magyar katolikus papság. In: MKA II
- Gál Ferenc: A magyar katolikus papság. In: MKA II
- Georges Bataille: From Theory of Religion. In: The Postmodern God – A theological reader.
- Gergely Jenő: A Katolikus Egyház Magyarországon 1944 után. Bp., 1991. MTA
- Giczey György: Pótolhatatlan-e az egyház a társadalomban? In: Vigília, 54, 8. 1989
- Gubacsi, Attila: A politikai szociológia főbb kérdései – (On-line forrás: www.extra.hu/sociology)
- Gyulay Endre: Keresztény felnőttképzés jelentősége és feladata. In: Teológia, 22, 3. 1988
- Harrach Péter: Egyház a társadalomban ma, Magyarországon. In: Távlatok 1994/1.
- Heller György: A magyar papság ma és holnap. In: Teológia, 19, 4. 1985
- Humphreys, John: Az egyházak világtanácsa 1985-ben. In: Theológiai Szemle, 29, 3. 1986

- Illyés Szabolcs: Fekete listán Makó önkormányzata. In: Délvilág, Szeged, 2003. Délmagyarország Kiadó 12/11.
- Kály-Kullai Károly: A szenvedélybetegek és az egyházak. In: Vigília, 52, 5. 1987
- Kamarás István: Missa Aboniensis. In: SR98
- Kende Péter: A zsidókérdés Magyarországon 1994-ben. In: Világosság 1995/12.
- Kiss László: A folyamatosan megújuló Egyház. In: Teológia, 16, 4. 1982
- Koncz Lajos: A papnevelés és papképzés. In: MKAI
- Koncz Lajos: Jövők és a keresztény felelősség. In: Vigília, 50, 5. 1985
- Kónya István: Valláspolitikai és egyházpolitika a szocializmusban. Világosság, 26. 1985
- Korzenszky Richárd: Elveszíti-e az egyház a fiatal keresztényeket? In: Teológia, 22, 3. 1988.
- Kozma György: A Communion e Liberazione mozgalom. In: Vigília, 51, 11. 1986
- Kunstár Csaba interjúja Bulányi Györggyel: A III/III-asok megbízható barátai. Élet és Irodalom 2001/12. sz
- L(ukács) L(ászló): A megújulás lelkiisége. In: Vigília, 51, 4. 1986
- L(ukács) L(ászló): Az egyház a mai világban. In: Vigília, 50, 10. 1985
- L(ukács) L(ászló): Az ökumenizmus két termékeny évtizede. In: Vigília, 51, 1. 1986
- L(ukács) L(ászló): Húsz éves a II. Vatikáni Zsinat. In: Vigília, 50, 9. 1985
- L(ukács) L(ászló): Megújulási mozgalmak az egyházban. In: Vigília 57, 6. 1987
- Lendvai L. Ferenc: Vallás, egyház és politika Kelet-Európában. In: Világosság, 1995/12.
- Lukács László: A magyar egyház reneszánsza? In: Vigília, 54, 8. 1990
- Lukács László: A magyar egyház reneszánsza? In: Vigília, 54, 8. 1990
- Lukács László: A magyar egyház reneszánsza? Vigília, 54, 8. 1990
- Lukács László: Az egyház szolgálata a mai társadalomban. In: Vigília, 53, 12. 1988
- Lukács László: Egyházunk a rendszerváltás után. In: KEM91
- Marosi Izidor: A közösségekben élő egyház. In: Vigília, 47, 7. 1982
- Máté-Tóth András: Születőben a szegények egyháza. In: Vigília, 54, 9. 1989
- Máté-Tóth András: Tanuló egyház. In: SR98
- Mihályi Gilbert: Az egyház a pluralista társadalomban. In: Vigília, 1993/4.
- Miklós Imre: Harminc esztendővel a megállapodás után. In: Vigília, 45, 10. 1980
- Morel Gyula: Egyház a kommunikációs társadalomban – a jelentés és a jelentőség krízise. In: SR98.
- Morel Gyula: Egyház-nép-szavazás – egy szociológus szempontjai. Internet forrás: www.c3.hu
- Nyíri Tamás: Egyház, állam, demokrácia. In: Vigília, 1992/2.

- Nyíri Tamás: Közösség és vallásosság. In: Teológia, 14, 1. 1980
- Ottlyk Ernő: A magyar katolikus egyház és az állam viszonyának fejlődéstörténete a szocializmusban. In: Theológiai Szemle, 31, 3. 1988
- Ottlyk Ernő: Húsz éves a második Vatikáni Zsinat. In: Theológiai Szemle, 29, 1. 1986
- Őry Miklós: A keresztény család Pázmány szemléletében. In: TKK81
- Pfister-Schölch, Xaver: A gyermek helye az egyházközösségben. In: Teológia, 22, 4. 1988
- Phan C. Peter: Social Science and Ecclesiology. In: Theology and the Social Sciences.
- Pirigyi István: A Görög Katolikus Egyház élete hazánkban 1945-1985. In: MKAI
- Póka György: Az egyházközségek és egyesületek. In.: MKAI
- Rahner, K.: Schriften zur Theologie XIV, 370-381. In: Rahner: Hit, szeretet, remény. Bp.-Luzern, 1991. Egyházforum
- Ralf Gering, Nils Grübel, Claudia Haydt, Künter Kehner, Keul István, Frank Stan: Mancherlei Gaben und ein Geist? – eine charismatisch-evangelikale Gemeinde in Tübingen. In: ZFR 1994/2
- Suenens bíboros: Tizenöt éve fejeződött be a II. Vatikáni Zsinat. In: Teológia, 14, 4. 1980
- Szabó Imre: A magyar református karizmatikus megújulásról. In: Theológiai Szemle, 31, 6. 1988
- Szabó Máté: A társadalmi mozgalmak szerepe a demokratikus politikai rendszer intézményesedésének folyamatában Magyarországon In: Szociológiai Szemle 1994/3
- Szamos Gyula – Konkoly István: A II. Vatikáni Zsinat liturgikus reformjának megvalósulása hazánkban. In: MKAI
- Szalai János: A papi utánpótlás. In: MKAI
- Széll Margit: A tanúságtevő egyház és az ifjúság. In: Teológia, 23, 1. 1989
- Széll Margit: Az ifjúság szolgálatában. In: Teológia, 23, 1. 1989
- Szennay András: A holnap egyháza felé. In: Vigília, 45, 3. 1980
- Szennay András: Egyházunk reménysége – a fiatalok. In: Vigília, 52, 8. 1987
- Szennay András: Papok és világiak testvéri közössége. In: Vigília, 47, 8. 1982
- Szilas László: Kisközösségek az egyháztörténelemben. In: TKK81
- Tomka Ferenc: A katolikus felnőttképzés Magyarországon. In: Teológia, 22, 3. 1988
- Tomka Ferenc: A magyarországi kisközösségek tíz éve. In: Teológia, 22, 3. 1988
- Tomka Ferenc: A mai magyar katolikus hitélet és lelkipásztorkodás, A kisközösségek, in: MKAI.
- Tomka Ferenc: Hogyan jön létre a kisközösség? In: Teológia, 16, 3. 1982
- Tomka Ferenc: Plébánia – misszióközösség. In: Teológia, 18, 1. 1984

- Tomka Ferenc: Szekták – New Age – Ifjúság – Egyház. In: Teológia, 23, 1. 1989
- Tomka Miklós: A magyar katolicizmus statisztikája és szociológiája. In: MKAI.
- Tomka Miklós: A vallásosság mérése. In.: SR98
- Tomka Miklós: Magyar kereszténység – 1991. In: Vigília, 55, 3. 1990
- Valentiny Géza: Az Europäischer Hilfsfonds. In: SR98
- Vass György: Társadalombölcselet a hit szolgálatában? In: SR98
- Vergote, Antoon: Vallás és szekularizáció Nyugat-Európában. In: Vigília, 53, 1. 1988
- Virányi Ottó: A katolikus egyház karitatív tevékenysége. In: MKAI.
- Widl, Maria: Apostolische Bewegungen in der Katolischen Kirche. Jahresbericht 1999-2000.
- Widl, Maria: Ein neues Pfingsten für die Kirche. In: Geistliche Bewegungen in der ED Wien. 2001
- Widl, Maria: Zum Spannungsverhältnis Pfarrgemeinden – Bewegungen. In: Geistliche Bewegungen in der ED Wien. 2000
- Wilkinson, Paul: Társadalmi mozgalmak. In: Politikatudományi enciklopédia.
- Yinger, Milton's theorie in: Theorizing new religious movements, Understanding founders and movements.

Appendix

English summary of the New Catholic Movement's research-typology

1.1 Social movements – new catholic movements

The common analysis of Catholic and social movements hasn't come within the scope of study in Hungarian political and religious sciences, while the international literary world doesn't stand far from using the terms of political and religious science synonymously. In the religious-sociological analysis of the so-called charismatic movement, that is slowly gaining ground all over the world, Simon Coleman took communities in North America, and those similar in Sweden as an example, studying the social and religious occurrences from a movement's point of view.⁶³³

Besides establishing a common scope of action, the conceptual explanation may carry within itself a kind of differentiating function. It is urgent to separate movements that have religious and political initiatives, while deriving from the spirituality of catholicism-protestantism, because some public (populist, or thriving for this) movements in today's Hungarian political life are often conceived in the spirit of religious movements, thus damaging greatly the actual movements based on base communities. Besides the conspicuous examples of political-social movements in the 2002 election campaign, that started on religious grounds, a perfect example of this occurrence is the "advent cross" dispute that took national proportions in December of 2003. As is well known, the "For a Better Hungary" (Jobbik Magyarországért) movement, that was registered as a party in the summer of 2003, planned to put up wooden crosses of advent on public ground in several cities nationwide. Several city councils granted the realization of this initiative with a clearly political, provocative objective, still many city councils didn't give their consent to the cross-raising. The political organization, the party ("Jobbik Magyarország": For a Better Hungary) defended the realisation of its ideas as a religious movement from the beginning.⁶³⁴ (As a sign of extreme results: the words "Christians should be exterminated" were heard in a program of Forbidden Radio (Tilos Rádió) as a development of the cross-raising occurrence, transmitted from Budapest and aired in the last days of 2003.) The problem of the typically Hungarian

⁶³³ Simon Coleman: *The Globalization of Charismatic Christianity*. Cambridge, 2000. University Press.-I.

⁶³⁴ Illyés, Szabolcs: *Fekete listán Makó önkormányzata*. In: *Délvilág*, Szeged, 2003. Délmagyarország Kiadó 12/11. – 5.

political variable is obvious, but the situation is further overshadowed by the fact that the activists of clearly social occurrences are not once the active members of certain movements of a clear religious initiative.

Among the reasons of this merging, radicality has to be realised above all else as a reason, aim and an explicit source of power for communities. Tomka Ferenc places the radical experiencing of the gospel among the primal attributes of religious revival seen within the Catholic Church, which is the precondition to becoming a “more Christ-like” community of a higher level, the “turbo-motor” of mission expansion, on the one hand, while on the other hand it's the appearance of a certain manners, explained outwardly as an extreme life position, that is unfamiliar to the system of the ever-existing secular world.⁶³⁵ Think only of the exceptional popularity of the Franciscan movement, appearing in the height of feudalism, then of the Fratecelli movement that originated from this, and of other poverty movements that, as subversive social occurrences, were faced with the most brutal rejection of the era – extermination.⁶³⁶ Though this radicality is precisely what characterises the members of international mega-movement communities, the rippling affect of which touched the Hungarian Catholic Church occasionally: think only of the unique praying methods of the charismatics that revived ancient ecclesiastical practices, or the manifestations of other movements unfamiliar to the secular society – in the matters of protecting life or sexual frivolity, for example.⁶³⁷ This is precisely why the thematic analysis of the religious and social movement's concept is so important, as besides the significant overlapping in numerous cases, significantly differing spiritual principles, occurring on different grounds of existence, characterize the applicability of the terms. Projected as a hypothetical train of ideas: without a common basis of interpretation the task of the analyst becomes “simple”, as further steps can be done in the research of religious movements, on the basis of ecclesiastical terminology. On the other hand, in the case of concrete, substantial overlapping the Catholic movement can be set in a completely new dimension, as the interpretation of the existence and thus importance of a religio-scientific occurrence. As the proceeds of this latter notion, an effort can be made to draw a significant borderline between evangelical radicalism and a political one, using Christian terminology – forming such a weapon on the defining level of politics, with which the “fangs” of cases similar to the advent cross-raising could be “pulled out” in the long run, namely a basically religious action, that can otherwise be connected to an openly political

⁶³⁵ Tomka, Ferenc: Új evangelizáció. Budapest, 1999. Szent István Társulat. – 148. (Tomka, 1999)

⁶³⁶ Takács, I.: Szent Ferenc Rendje. Budapest. 1937. Szent István Társulat. – 9-80.

⁶³⁷ Urquhart, Gordon: The Pope's Armada. London, 1995. Bantam Press. – 219-258.

subculture, will be separable from campaign activities, explainable by political sciences on a philosophical ground.

1.2. The self-definition of the new movements

Before anything else, the following has to be pointed out: the occurrences that we are analysing don't define themselves as movements in every case. Massimo Camisca refers to it openly: the revival attempts become movements on a 'sociological point' due to the growing number of members, it being an important moment in their development. "The meaning of movement comes from the word 'to move', as the Spirit moves us towards God in the love of Christ."⁶³⁸ However, sociology looks at these occurrences in the mirror of society. The revival concepts and thoughts go beyond the momentum of subjectivity and personal aspects in the movement phase. They are not informal communities, thus their small-community interpretation is not possible. The small communities belonging to our topic get connected with the institutional church mostly through revival movements, trying to explain the values and aims of each movement amidst small-community relations. "By the nature of human existence, we are longing for a Christian new brotherhood. We need a new mystical Church. Without a community awareness we are not viable." – says József Cserhádi.⁶³⁹

Nevertheless it is important to highlight the self-definition of the occurrences. As said by Kamarás István, sooner or later the movements get more or less institutionalised within the institutional sphere, even though they initially occur as movements. He still considers the occurrences that fall into its summary as spiritual movements, as far as they are occurrences with their own spirituality, in which the values of spirituality and movements meet (Fokolare). He interprets as movements those occurrences, organisations and small community-sized groups among whose aims are the promotion of religiosity, as long as the leader and members consider their movement a spiritual one, or those that are considered spiritual movements by other people concerned with the topic (Bokor, Regnum Marianum, Marriage Encounter, Kolping). The occurrences that were surveyed by Kamarás, and are thus considered by me as valid based on scientific criteria, and that are considered as movements can be classified, according to their self-clarification, as: oblat communities (Benedictines, Cistercian); – tertiaries (Piarist brotherhood); - spirituality movements (Cursillo, Marriage Encounter); – communities (Faith and Light, Regina Pacis, Vinculum Caritatis, Emmanuel,

⁶³⁸ Camicasca, Massimo: Az egyház: mozgalom – mozgalmak az egyházban. In: Vigilia, 54, 7. 1989. – 489-493.

⁶³⁹ Cserhádi, József: A megújulásunk mögötti lelkiesség. Vigilia 54, 8. 1989. – 601-604.

Seven Flames); – movements (Kolping, Fokolare, Legion of Mary Schönstadt Family Movement); – associations (Spike, Hungarian Scout Association); – societies (Society of Hungarian Camillian Families, Society of Social Brothers); – secular orders (Franciscan Secular Order, Saint Dominican Secular Order, Secular Order of Our Lady); – societies (Society of Hungarian Sacré Coeur Seminarists); - communal societies (Regnum Marianum).⁶⁴⁰

1.3. Classification of the new movements

Choosing from numerous viewpoint systems, the Hungarian religious movements can be divided in three ways within the congregational scope: streams, initiatives and actual movements. The Tomka Ferenc-kind of classification means of course a qualitative growth as well. The liturgic or “Mary” movements, typical for the first half of the 20th century, are called streams, serving as spiritual establishments for the Mary-congregations, or rather for the youth community networks that were considered as actual movements from a pastoral theological point of view. Some solicitations can be understood as formal protests, aimed at, for example, the adoption of certain dogmatic definitions, or at the changing of those questions of the church that affect many people – according to Tomka these are only initiatives.⁶⁴¹

It's interesting that in the political conceptual system the initiatives with a procession similar to the one mentioned above, protesting against a particular institution (notable regime) belong to social movements, as far as the ideological grounds and actual aim are the same. However, these can never be the same as mass activities, which can mean a further strata of movements. An interpretation point can be localized, in accordance with the assumptions of Szabó Máté, when the Catholic occurrences and the social movements are compared, as a remarkable similarity can be pointed out considering their development:

“The mobilization of the masses is often and widely used as a tool of political protests. Mass activity is a spontaneously, situatively occurring and passing configuration of the collective activity forms, On the other hand, in social movements aims, organizationally and strategically equally more stabil, more durable and more institutionalized forms exist. Social movements are not completely spontaneous forms of activities, without any precedence. They are preceded by previously developed forms of the collective activities.

⁶⁴⁰ Kamarás, Istvan: *Kis magyar religiografia*. Bp., 2003. Pannónia Könyvek. – 141-142.

⁶⁴¹ Tomka, 1999. – 145.

When explaining the forming of movements, they pointed out the diversity of these 'preliminary formations', and these seem to be strengthened by Hungarian experiences."⁶⁴²

Can there be presumed then a surplus of some kind in movements within the Church, by which the occurrences developed here are positioned "one level higher"? Since objections shown for particular questions concerning clerical disciplinary actions cannot be called mass activities, or rather they can qualify as quasi-social movements according to the criteria set by Szabó. The Tomka-kind of classification has indeed one addition, which of course defines the criteria of Catholic movements in detail. The surplus is no other than spirituality, which most political movements are unfamiliar with. The Franciscan disposition, that spread its wings in the 1220's, is unfolding here as the purest form of Catholic movements. The appearance of a charismatic leader and the formation into a community is essential, as is also the already mentioned (religious) radicalism.⁶⁴³

From Tomka's explanation it's further proved that the basic criteria for the existence of occurrences that comes up spontaneously, embedded in the faith of the church, is therefore the will for the movement to stay in the living community of the church. This is no other than a unity with the descendents of the apostles and the existing Pope of Rome. He further thinks that the place of movements in theology is the apostolate, therefore striving for an apostle life should be of essential importance for us: forgoing wealth, descendents, giving up a personal idea of the church, which is nothing else than the necessary obedience. These were the basic elements of an apostle's life in their pursuit of Christ in every age, which of course cannot be equally valid for everybody who belongs to a movement, but rather the guiding principles of one's personal life, different for everybody.⁶⁴⁴

However, there has to be a terminological precedent of some kind that can serve as a conjunction point in the description of social and Catholic movements. It's probably advisable to stop here and think somewhat about the term movement itself. The roots of this term, used frequently and boldly by social sciences and theology, lead to the Enlightenment era. In order to use it in a religious way as well, we have to be familiar with its basic historico-sociological meaning. Vernon Bogdanor refers to it in his *Encyclopedia of Political Sciences*: the word 'movement' was first used in the English-speaking world at the end of the 18th century, and it was started to be used in connection with social occurrences at the beginning of the 19th century. It refers to a series of actions carried out by a group of people, for the sake of some

⁶⁴² Szabó, Máté: *Társadalmi mozgalmak és politikai tiltakozás*. Bp., 1998. Villányi úti könyvek – 74-75.

⁶⁴³ Tomka, 1999.

⁶⁴⁴ U.o. – 145-146.

well-defined aim. The expression was used in other interpretations as well at the beginning of the 19th century, though this may seem a bit archaic today – based on the French *parti du mouvement*, the English movement party was an expression used for those that were “innovative” or “progressive”.⁶⁴⁵

Paul Wilkinson points to the following in his summary: using the concept 'social movement' in the social and historical sciences is essential for the study of group activities. The collective behavior stimulates the development of a social feeling of self-identity, and in most cases it's based on activities independent of the official political-cultural-religious intellectual movements, though it presumes a minimal organization, and even active participation from the part of the group members. These social occurrences must not be confused with those changes that occur without any planning and deliberateness, which are brought about by extensive historical processes and movements. This of course does not mean that such movements were unable to support and bring about organized social movements, to which a good example would be the fact that during serious economic-political and even religious crisis radical protesting movements were often organized among the poor, the unemployed and paupers.⁶⁴⁶

Similarly to social movements, those formed within the Church, based on religious activities occur as a result of different motivating powers. According to Christian Schütz, the movement roots of base communities can be sought for in biblical youth movements that preceded the Council. The aim if the inner reforms, originally initiated from below, was for the evangelization to retrieve its lost life-giving power, to break civil individualism. In its interpretation, the base community can mean the appearance of Church practice in a given culture, forming a community in different social and political circumstances. In South America this results in the chance for liberation, while in Eastern Europe the chance for surviving persecution. Their distinctive features are mysticism, brotherhood, caring for one another. It's worth mentioning that according to the theologian it's "benign" if politics is in sync with the base communities.⁶⁴⁷ Therefore the formation initiated from below, and the firm practicability, significant toolbar of realization, constitutes a common forcefield between the two concepts.

⁶⁴⁵ Wilkinson, Paul: Társadalmi mozgalmak. In: Bogdanor, Vernon, Politikatudományi enciklopédia Bp., 2001, Osiris. – 626-627. (Wilkinson, 2001.)

⁶⁴⁶ Wilkinson, 2001. – 627.

⁶⁴⁷ Schütz, Christian: A keresztény szellemiség lexikona. Bp., 1993. Szent Istvan Tarsulat. – bázisközösségek catchword.

1.4. The community features of the movement-phenomena

On no account can all the social movements be explained only by changes occurring in political and social circumstances, though according to several schools of the group activity theory, the movements and other forms of collective activities also generate from those attitudes that occur in not clearly determined, controversial instances: these new attitudes are no longer determined by existing traditions and rules, but by new or rather currently forming norms.¹⁶ Wilkinson mentions that it's essential for several theories to focus on the reasons that start the movements, or the personal reasons of those who join them, emphasizing the driving psychological powers. Group activities are started, for example, when inclinations, that were hidden up to that point, surface in many people at the same time, which is called "epidemic-effect", caused by mass communication, or rather by imitating the examples of other people.¹⁷

The expression charisma certainly has to be emphasized by analysing the participants of the movements, which means a prominent characteristic possessed in virtue of the divine mercy, in the theological conceptual sphere. But stepping onto the social field, it refers to the connectedness to an outstanding personality in some form of governance. In Max Weber's interpretation, the charismatic domination disrupts the prescribed order of traditions, the law and the state organisation based on it, that is to say, the leader creates the law personally, and rules by way of personalized assignments. This form is not of "common" nature, unlike the traditional and legal forms of governance.¹⁸

Janos Viczian also emphasizes the role of the spiritual leader, this mostly secular believer, when explaining the concept of base communities, essential for determining Catholic movements, and it is the 30-100 member group, concentrated around such a charismatic person, which can be called a base community, one of the describable, definable, partly operating institutions of the movements. Consequently, the number of people is only restricted by the possibility for personal relations. The parochial framework is often considered to be inefficient for nurturing the community-awareness among the followers of Christ, as they often see it as limiting personal freedom. The tendency for religious radicalism, brotherhood within the community and political interest characterize the

¹⁶ Almond, Gabriel A.: Politikatudomány: a tudomány története. (behaviorizmus, behavioralizmus) In: A politikatudomány új kézikönyve, szerk.: Goodin, Robert E.; Hans-Dieter. Bp., 2003 Osiris. (Gooding-Klingemann, 2003) 86-87.

¹⁷ Wilkinson, 2001. – 627.

¹⁸ Szabó, Máté – Paczolay, Péter: A politikaelmélet rövid története. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1984 – 239-240.

occurrences. He points out that the members of these communities strive for experiencing strongly God's presence, the base of their new community being the equality in dignity and vocation, and often the questioning of hierarchy that follows from this. Furthermore, their characteristics are that they generally criticize the leaders of the Church and the Established Church in itself. As there are different relations within different areas of the oecumenical church, the community-forming power of different religions evoke many versions of it. From the point of their integration, it's particularly important that the Catholic Church has to aim for these to be incorporated into the local churches.¹⁹

Some social movements have an exceptional role in the political self-interpretation, and the historical image of certain countries and nations. Above all else, we can mention the 20th century as an example, and it's enough to think of communism, the historical importance of liberation movements, and furthermore the issue of peace and disarmament or women's rights, and the historical importance of movements becomes evident. This way they are easily perceived according to the effect they have not only on nationstates but, as catalysts of political, social and cultural changes, on the whole world as well. When analysing the literature written about movements it seems that mankind found in it a form of romance and spiritual excitement. A considerable amount of technical literature was published in connection with the history and theory of particular movements in the field of social sciences, as well as theology. The attribute of the social movement's abstract notion, that goes together with the historical line, is that it's independent from cultures, it's ideologically neutral, and similarly to the notion of "ideology", it can retrospectively be used for the early periods of history.²⁰ Given the knowledge of this neutrality, the abstraction doesn't exclude the possibility of it being used in the Church's scope of action, meaning that the concept of social sciences can bare meaning for the revival movements. The question is: do the ecclesiastical community networks have an effect on history, and if they do, how much do they touch upon ecclesiastical and social history? Our primary field of study is Hungarian past, and in accordance to this Ferenc Tomka places "among the most grotesque fruits of the communist dictatorship" the fact that when the underground youth and community activities started to get strong again in the '60s and '70s in Hungary, and such spiritual movements started to penetrate into Hungary which were officially approved within the oecumenical church, the AEH and the secret police that was in connection with them, and those who were concerned with keeping the clergy in hand, managed to awaken a guilty conscience in most of the clergy.

¹⁹ Viczián, János dr.: Magyar Katolikus Lexikon, Bp., 1993. Szent István Társulat

²⁰ Wilkinson, 2001. – 628.

Notably what happened is that a considerable portion of the clergy was made to believe that all the small-community work was not only prohibited by the government, but it was considered as an anticlerical activity as well, because it endangered the unity of the church, moreover the purity of faith.²¹

What naturally had a big effect on the Hungarian judgement and therefore historical, in a certain sense a society-forming part of base communities in the '70s and '80s was that such “base-communities”, or rather movements appeared in Hungary and the world which raised doubt in the formen of ecclesiastical and social orders, with their opposing and many times criticizing manner, and their teaching which occasionally departed from the Catholic tradition.

However, according to Tomka there was never any doubt considering faith and association-societies that declared other principles within the oecumenical church. By far the greatest number of positive opinions were formed of the newer, smaller communities, and the communities of spiritual movements, besides formulating the right (and shortly elaborated by me as well) conditions, while in Hungary, as we have already mentioned, this was not independent of the political background, as well as the one-sidedness of certain communities – the attitudes harmonious with the Global Church became universal only in the '90s, thus the moderate historical role of ecclesiastical movements and the attention they drew socially can certainly be considered as justifiable.²²

The technical literature, that deals with the comparison of social movements and their general characteristics, analyses the “models” and the “natural history” in the development of movements, thus it serves as an interesting challenge to compare the ecclesiastical movements with these models. Wilkinson mentions the “very effective, groundbreaking work” of Rudolf Heberle, in which the sociologist sets up a quite serious task for himself, and that is “to draw up the social movement’s comparative and systematizing theory.”²³ In this, Heberle places emphasis on three crucial characteristics of the social movements: group consciousness, the members’ identification with the group and solidarity. According to the analyst, these characteristics are always synthesized by the standard-based connection of the members to the group, as by the system of “the conceptions that establish a group” or rather the ideology. In accordance with this, the social movements help societies form community will, in their

²¹ Tomka 1999. – 130.

²² Tomka, Ferenc: A mai katolikus hitélet és lelkipásztorkodás, A kisközösségek, in: Magyar katolikus Almanach II. Bp., SZIT 1988, 596-603.

²³ Wilkinson, 2001. – 628.

processes of socialization, and in creating a leading strata.²⁴ The same forming power characterizes the movements of the Church as well, as they are mostly formed and gathered along the main and current questions of the ecclesiastical life, striving for the composition of spiritual need.

The basic communities and the spreading of the movements connected to it are justified, from a sociological point of view, by first of all the lack of communities present in every strata of society, which is primarily formulated as a desire for clear-cut communities offering personal encounters and relationships, in which the lonely man of the pluralist era can find warmth and security, while at the same time it explains the many times restricted number of members on the bases. The bigger ecclesiastical communities cannot secure the directness offered by small groups, especially in the big cities of a highly urbanized society, where the masses of people live “anonymously” side by side. From a Catholic point of view, the spreading of the self-interpretation of small communities is explained by the changing view of the II. Vaticanum, which emphasizes the aptitude of all God’s people for the sanctity of life on the one hand, the right for forming communities and taking part in the affairs of the Church, resulting from the baptism of the believers, on the other. Tomka points out: all this was backed up by the fact that the episcopal staffs supported the spreading of communities before the papal manifestations.²⁵

The small communities and its networks can be listed and classified according to several characteristics. Many-sidedness characterizes particular movements as well as its communities in the degree of devotedness, the way of realising and intensifying community life, and also from the membership point of view. Taking into consideration the aspects of separation: there are communities consisting of only men or women, celebrate groups, or communities specifically dealing with families. According to their functions, communities formed with a pastoral aim have to be distinguished in the first place, many of the sort were formed on a higher initiative to solve the pastoral problem caused by the lack of priests.

Above all else, those community types have to be accentuated which were classified by the *Evangelii Nuntiandi* and which live of the desire for spiritual immersion, as these types are registered by the Church in the greatest number. These communities, in most cases, aim for radically experiencing the particular instructions of the Gospel. Those movements and communities have to be mentioned as well, which are destined to help society of the Church in their specific needs, through their caritative self-realization, by treating sick people,

²⁴ *ibid.*

²⁵ Tomka, 1999. – 135.

securing the experience of a community for the physically-mentally impaired, accepting the pastoration of families, or securing the movement-community frames for the renewal of the diocese clergy, that often get into critical situations.²⁶

Besides systematizing the base communities and the ecclesiastical movements that are congregated from them, many different attempts have been made at the classifying systematization of social movements. After Max Weber, the following three forms of the standard-based connections can be distinguished: the group consisting of believers that accept values consciously, then there are the camps of those who follow a charismatic leader on emotional grounds, and we can find examples for associations formed out of a target-rational consideration as well, for asserting personal interests.²⁷ Szabo Mate amplifies all this by the weberian dimension of the charismatic leading theory, which can also give an interesting comparative base, together with the leading systems of ecclesiastical movements. In the group formed on the bases of charismatic connectedness, the managing and functioning is above all else built on the relationship associated with some outstanding personality. The charismatic governance breaks up the order set by tradition, and the law and state organization that are based on it, in which case the leader forms the law himself and governs through personalized tasks. This form can be described as a special social existent, different from the traditional and legal forms of governance.²⁸

1.5. The differentiation of Catholic movements

In his work, dealing with the study of movements, Herbert Blumer distinguishes between the characteristics of general and specific movements.²⁹ The real social movements can all be included the “specific” category, as these show a particular level of organization, and function along carefully determined, common values and norms. As opposed to this, the “general” movements are generated from, as he claims, an accidental concurrence of human behavior patterns, that is to say, they can be understood as simple mass activities.³⁰

Catholic renewal movements – a network of communities living in the spirit of the *communio ecclesiology* – are theological occurrences consisting of base communities, says Christian Schütz, but he points out: their basic criteria is to possess some kind of a surplus that is

²⁶ Tomka, 1999. – 135.

²⁷ Wilkinson, 2001. – 628.

²⁸ Szabó, Máté – Paczolay, Péter: A politikaelmélet rövid története. – 239-240.

²⁹ Wilkinson, 2001. – 628.

³⁰ *ibid.*

measurable and demonstrable in regards to theological content. If we consider the active religiosity as a voluntary act, at least in the extent corresponding to the foregoing, though not free from social and human determinations, in the sense of the Schützian “surplus” we can definitely talk of a specific movement occurrence. Moreover, the occasional mass activities connected to this, considered as movements stepping on the streets and thus on a public stage from a theological consideration³¹, cannot be free of its particular markings. It cannot be absolved from the common values and norms of the movement even in its Christian mass activities that portray the traits of the social-spiritual renewal.³²

Of course there are other ways for classifying movements, Neil Smelser distinguishes between two: the value-based and standard-based movements. The previous are built on a conviction, claimed by many, that the base-values of society have to be changed, even if not all, but certainly there are a few. The latter does not question the base-values; instead they try to bring changes to those processes that serve the realization of the values.³³ In this distinction it is obvious that the Catholic renewal movements consider the changing of the values their aim, as the base-values of society do not coincide with the base-values of a committed religiosity in light of a radical gospel interpretation, see: love, Christian virtues, altruism, etc. We can see this concept development in the case of the base communities, as the base-cells that generate movements, because their evaluation has expanded greatly in the past almost thirty years.³⁴

Konrád Szántó mentioned a value distinction from an ecclesiastical history’s point of view, considering the forming of the diverse base communities as the basic determinant of their value-orientation. There are people living in complete conjugal communities, which are family groups uniting a few families and those that comprise of different age groups or only young people. These base groups and those alike, were formed primarily with the purpose to live a life of the church with complete devotion, to become immersed in the teachings of the gospel as much as they could, and to enter a close relationship with the spirit of happiness and peace, offered by a spiritual fellowship with one another and Christ. More and more base communities were and are being formed with a specific pastoral purpose, especially in South America and Africa. These are the ones that gather the congregations of each place in the

³¹ Actual occurrence: let us think only of the thousands stepping onto the streets as a consequence of the Forbidden Radio’s (Tilos Radio) emission in January 2004 (Christians should be exterminated), many appearing among the protesters out of a political, but no less out of a religious consideration.

³² Christian Schütz: *Praktische Lexikon der Spiritualität*. – 473.

³³ Wilkinson, 2001. – 269.

³⁴ F. L. Cross: *The Oxford Dictionary of the Christian Church*. Oxford, 1997. Oxford Univ. Press

absence of priests, performing pastoral work that seculars could do, and they also nurture spiritual community life.³⁵

By converting the spirituality of the II. Vatican Council into practice, a new content contributed to sheer community life. Many make a difference between small and base communities when experiencing this surplus. Although a difference of some sort is undeniable, as already in a socio-psychological understanding: the small communities are mostly formal, while each of the base communities are basically defined informally. But the connection cannot be omitted because of a pure conceptuality: the community “core”, described in detail during the following chapters, is rooted in formal communities in almost all cases; it is generated from it, moreover, the spirituality that connects the base communities – whether a movement, an ecclesiastical organization, or even the institution itself – again bears with formal characteristics.³⁶

The movements of the church and their communities can be evaluated within the Catholic Church from a religio-historical point of view, especially the occurrences after the II. Vatican Council that Gecse Gusztáv defined as devotional groups, setting the aim of a deeper religious practice before them. What is important to the expert is for them not to withdraw from the control of the hierarchy, and for their actions to be in accordance with the ecclesiastical efforts after the Council.³⁷

Paul Wilkinson has a more complex classification base for dividing the basic characteristics of the social movements. In his opinion, every movement should be classified according to what changes they hold important, how organized they are, and what strategy they follow in this matter, furthermore, what social classes take part in it and who developed a normative-based connection to the movements.³⁸ Based on the previous criteria, in accordance with the above mentioned, the organization has to be distinguished in the case of every movement type. This is because certain types, like the Focolare or the Bokor, put the emphasis of their self-definition specifically on organization, while this is not characteristic of other movement types, like the charismatic “base” communities, that are basically independent from each other according to their organization. The class-based arrangement is a much harder question, but I would rather elaborate on this later.

³⁵ Szántó, Konrád: *A Katolikus Egyház Története II.* (The History of the Catholic Church. II. Volume.) Bp., 1984. Ecclesia Kiadó. – 699.

³⁶ Tomka Ferenc: Parish – missionary community. In: *Teologia*, 18, 1. 1984. – 12-17.

³⁷ Gecse Gusztáv: *Vallástörténeti Enciklopédia* (Religio-historical encyclopedia.) Fifth, extended and revised volume. Bp., 1983. Kossuth Könyvkiadó. – bázisközösségek címszó. – 45.

³⁸ *ibid.*

The social movements therefore get great importance in Wilkinson's interpretation, because they can be applied to every important type of movement not considering their function, including:

“groups of anti-state conspirators, terrorist organizations, sects waiting for Christ's thousand-year rule, or rather different prophetic movements, and the more secular and more usual political parties showing more than just movement characteristics, pressure-enforcing groups and voluntary societies as well.”³⁹

This way, of course, the communities, movements and spiritualities of ecclesiastical renewals themselves can be placed in its inertial system.

Ermano Ancilli points to the movement diversity of Catholic ecclesiastical small communities, in which diversity he calls them the actuality of the church, its new Pentecost, the “Pentecost of layman”, which represent the basic and systematized value-representation by organizing real spiritual programs. According to Ancilli, the dimension of universality is also very important, which is realized in the characteristic movements mentioned above. The radical experiencing of the gospel and the diversity of spirituality, the charismatic community-experience and the congregations in the case of movements with a joining spirituality of a religious order, perhaps with a social initiative, aims at the continually fuller undertaking of an ecclesiastical and social field. But the theologian also refers to the most important criteria of the catholic movement's existence, with an institutional viewpoint: the unity experienced with the papal institution. In his opinion, the movements can strengthen the church this way, the presence of the Churchleading Spirit can be brought to existence at this point, which is a transcendental authorization for their existence.⁴⁰

The church itself is undertaking the differentiation of base communities, “beginning to flourish everywhere.” The *Evangelii Nuntiandi*, as put into words by Pope Paul VI., mentions the community classification, but separating it based on primarily on property: “they differ greatly not only by country, but within a particular country as well.”⁴¹ What is essential for our train of thought is not to publish the version of the relative ecclesiastical binding precedent translated to mathematical language that is currently in disposition of a primate:

In certain regions – with only a few exceptions – they are unfolding and operating within the Church itself. They are compassionate to the life of the Church, paying attention to its

³⁹ Wilkinson, 2001. – 269.

⁴⁰ Ancilli, Ermano: *Dizionario Enciclopedico di Spiritualità*. Roma, 1992. Citta Nuova Ed. – 1682-1694.

⁴¹ Pope Paul VI's apostle encouragement to the bishops, priests and parishioners of the Catholic church, beginning with “*Evangelii Nuntiandi*”, about the evangelization of today's world. – ed.: Cserháti József dr., Fábíán Árpád dr. In: *The Teachings of the II. Vatican Council*. Bp. 1975 Szent Istvan Tarsulat. – 531-532. (EN)

teaching, insistent on its bishops. At its origin stand the wish to live their Christian lives more intensively, or else narrowing down their circle to such human proportions that could not be experienced otherwise in ecclesiastical communities of a huge population. This is especially the case in big cities, in which mass life and the individuals lost in the masses are both general occurrences. In this sense, they are trying to translate to a spiritual and religious level everything that can be realized in smaller social communities, villages and such just the same: the community liturgy, the intensification of faith, brotherly love, prayer, cooperation with ministers. In other instances, such people gather in these groups in order to listen to the Word, to contemplate, to acquire sacraments and to the agape-community of the holy mass, who are connected by a common thing. This can be for example similar age, education, civil profession, and also a social position, like in the case of spouses, young people, colleagues, etc. In other words, people that work together for the truth, the brotherly help for the poor human development on other fields of life. Otherwise they join together because due to the lack of priests a parochial life is out of the question. These base communities that we mentioned are formed within the larger ecclesiastical communities, especially within the local churches and parishes.⁴²

But a question is offered: what happens when the communities and the movements that are formed out of them become the scenes of religious alter-thinking? Or they just feel the presence of the institutional church as outworn, due to evangelical radicalism, even withholding, as ecclesiastical history has many examples on record (schism, scission and heresy). Precisely because of this, as we are talking of renewal (institutional, spiritual) the millennial mistrust of the institutional church takes effect, and views the socio-religious occurrences, that did not overcome the test of time, as a potential threat.

1.1.6. The distrustful church and mistrustful state: the “movement-threat”

Recent history also sheds light on how the social movements can be used for the purpose of destruction, establishing the atmosphere of terror, hate and distrust, and starting aggressive wars, all of which are of terrible consequence for humanity.⁴³ It is a peculiar ambiguity: as far as the ecclesiastical movements can be called social movements, can they be suitable for destruction, for endangering the church recorded as their scope of action? In any case, it is an interesting occurrence, if we take into consideration that the ecclesiastical governance

⁴² *ibid.*

⁴³ Wilkinson, 2001. – 269.

explains them as a real threat from the moment of their appearance. Considering the state-church relationship before the political transformation, the situation is unambiguous. The peace-movement, listed as a flagship from the institutions of ecclesiastical policy in the conceptual system of the Hungarian soft-socialist state administration feeding off the movements, and its newspaper, the Catholic Word thought it most important to report on the “danger” of smaller communities, and indicate that it is strictly forbidden from the point of the state.⁴⁴

But the attitude of the Holy See cannot leave anything down either. Parallel to composing this criteria, Paul VI. already takes an oath on the necessity and danger of movements in this encyclical letter titled *Evangelii Nuntiandi*, in which he put it in the following way:

“The base communities address the Church with cruel criticism, accusing it of being ‘institutional’. They place the so called charismatic communities against the institutional Church, in which there is no organization, and they are guided only by the gospel. Therefore it is characteristic of them to protest against and reject the manifestations of the Church: the hierarchy and the outward forms of the Church. They radically reject this Church. This way their ideas soon become a system of ideas (ideology) and it is rare for them not to lead unto a political field; whether it is some trend, system or party that conceals in itself the risk for them to be used as tools.

The difference is obvious. Those communities that limit themselves from the Church with their critique, and break down its unity at the same time, can call themselves ‘base communities’ only in a sociological, but not in an ecclesiastical sense. This would be an abuse of the expression, even if they seemingly remain in the Church, while they are enemies to the hierarchy. The ‘base community’ name is legally only due to those that are formed within the Church, to build the Church.”⁴⁵

The ecclesiastical inertia-systems consider the communities as the fields of evangelization, not denying that “they are of service to bigger ecclesiastical communities, especially to local churches, moreover, they can be characterized in the following ways: they are the hopes of the Church, the expectations of the Church, if they meet the conditions.”⁴⁶ Therefore the institution sets a system of criteria which, on the one hand, can be considered justifiable, because as far as the base communities and the movements define themselves as Catholic,

⁴⁴ Tomka 1999, 130.

⁴⁵ EN 58.

⁴⁶ *ibid.*

that is, they consider themselves entitled to all the spiritual and social value-systems the Catholic Church collected in the last, almost two thousand years, they have to accept the rulesystem imposed upon them. The question is only whether the Vatican criteria-line is valid, and adequate to distinguish between the movements, that is, whether the imposed criteria are easily performable in the case of most communities? Because as far as it concerns movements that are not within the church in the case of certain occurrences that we studied, and that are “dangerous” considering the internal system of the institution, the analysis itself already loses legal ground: it cannot be called Catholic.

1.1.7. Community-system of duties and aims within movements

After the criteria-analysis, the following certainly has to be highlighted: the ecclesiastical practices certainly consider important the occurrences that we studied. The Catholic documents of the decade following the Council emphasize that there is an irreplaceable need for living communities in the church, and those responsible for the church have to do everything in order for all the parishes to be the communities of the Catholic parishioners.⁴⁷ Communality is important from a theological, ontological aspect as the church experiences its essential mission in the community. The sanctity of the Holy Trinity will be present on Earth in its communal state (CL 29), moreover, certain Christian parishioners and priests can achieve their self-realization, their Godly plan made for them, only in Christian loving relationships. This is precisely the essence of the religious teachings set by the II. Vatican Council. Communality is important from the aspect of the Church's pastoral mission, as the community, the group gives home for the members of the believing community, it is a necessity of life for teenagers and young adults. The group plays an important role in the development of individuals. This is true for catechism as well, whether referring to children, young people or adults, among whom the style of dialogue, sharing and mutual responsibility develops. Child and adult catechism are equally threatened by unproductiveness, if the community that lives on faith does not accept those who are taught by faith (CT 24; KAD 69). Furthermore, pastors have to pay particular attention to young people, as well as to married couples and parents. It would be good if they would find each other within a community of friends, thus they could help one another to live an easier and fuller life under sometimes very harsh circumstances.

⁴⁷ Christifideles Laici 26 (CL)

The believers have to follow the road of continual conversion from childhood; this process requires the support of the communality living on faith. The general directory of catechism emphasizes: the importance of the group is in that its member experiences the community, as well as the purpose and full manifestation of sharing the ecclesiastical life (KAD 159). The community is therefore the school that teaches us the Christian life, relations, accepting each other, and to dialogue. The community operating in the parish has many irreplaceable pastoral tasks, such as the preparation for the sacraments, as according to OICA, adults can exploit the initiatory sacraments only if they establish an existing relationship with the Christian community (OICA 19, 38, 41). The same is true for accepting the sacrament of confirmation. The parishioners that develop into the church receive the required support by establishing a relationship with certain parishioners, in order to get accustomed to testimonial and apostolate, religious teaching, on the other hand, has to rely on the testimonial of the Christian community (DCG 35).⁴⁸

Therefore the threat that lies in movements can be overcome by the community attitude turning into value, and it seems as though the institutional church agrees with this, as well as the standard majority of new Catholic occurrences. Karl Rahner adds the following to the expressed value judgment: the community is a unit of the multitude of such personal existences, who are united in a group based on specific relations. The community philosophically originates from the essence of man, because a man can realize the simplicity of his "ego" if he experiences the coexistence with others. The different types and instances of communities within the world are based on the different dimensions of human existence.⁴⁹

1.1.8. New Catholic occurrences – social movements

As far as we explain the new Catholic occurrences as social movements, we can experience an extension of the content. The characteristics of those movements that are called alternative can be applied in full in the case of the above mentioned new Catholic occurrences. The inner mechanism of communities, spiritualities, that are in accordance with official criteria but still accept associations with the institutional church, and are valued as belonging to movements, thus do not differ from the definitions of social movements essentially. These dismiss: - centralization (an institutional reaction towards centralizing the disposition of the power of

⁴⁸ Tomka, 1999. 130-132.

⁴⁹ Rahner, Karl; Vorgrimmler, Herbert: Theologian encyclopedia. Bp., 1980. Szent István Kiadó. – community catchword.

people and communities, the aim of which is the degradation of most of them into executors), - exaggerated hierarchy (sub- and super ordinations, the system of the leading laws and obligations of obedience set on every organizational level), - bureaucratization (centralization of the administrative tools). Its characteristics are furthermore their attempts at base democracy, the characteristics of which are: - decentralization, - network quality, - spontaneous informality, - direct democracy.⁵⁰

It is impossible to list all the branches of the new Catholic occurrences that comply with the above mentioned characteristics, as their number reached thousands already in the '80s. Many such occurrences "rippled their way" into Hungary as well. "The small communities noticed the foreign movements first: Focolare, Neocatecumenate, Marriage Encounter, Foi et Lumiere. Two Hungarian movements play a significant role in local spiritual life: Regnum Marianum and Bokor."⁵¹ A few information about the membership of the movements: "Focolare – 1,3 million people; Comunione e Liberazione – 60 thousand people; Neocatecumenate – 5000 communities; Charismatic Renewal – 30 million people; Marriage Encounter – 1 million couples."⁵² (Of course the data should be considered according to world standard).

1.2. The criteria for analyzing the hungarian movements

1.2.1. Value-net in the mirror of social sciences (the twofold motivation of the new movements)

Sociology and political sciences both treat the movement-occurrences as a general concept. The parity analysis of the social movements' value-elements, with the value elements of the Catholic movements, puts forth many basic questions and problems. Máté Szabó's concept concept-handling point to the following: analyzing social movements is not an easy task, as these are formations that are dynamic, standing on the border of social proceedings and the social structure, connecting to mobilization, and the fast and expedient moving of resources. These roles are often covered by a study of the party, society and business federation and it is a view oriented towards political organizations, or the undifferentiated use of the sociological group analysis, or rather of such macrocategories like civil society. The movements, as the

⁵⁰ Szabó, Máté (ed.): Political Ecology – Excerpts from the Theory and Politics of Western Alternative Movements. Bp, 1989. Bölcsész Index Centrál Könyvek. – 29.

⁵¹ Lukács, László: Renaissance of the Hungarian Church. Vigilia, 54, 8. 1990. – 562-569.

⁵² Lukács, László: Reformation Movements in the Church. In: Vigilia 57, 6. 1987. – 462-466.

binding links of micro- and macroprocesses, come onto the limelight in connection with discourse analysis, action research, and the analysis of political subcultures.⁵³

So, as far as we analyze the new Catholic movements as the group-dynamics of citizens moving in the scope of social activities, we have to explain the occurrence within the sector of social movements. Thus in modern societies the socio-political movements have to create a dynamically changing sector taken as a function of the formation of changing social problems and conflicts, and respectively the political scope determined by political option structures.⁵⁴

Szabó mentions that because of the illegality of political organizations in the Kádár-system and in other “socialist” countries, even those socio-political forces operated as informal movements or subcultures that form political parties or else corporate systems, or rather political organizations within the state founded on the rule of law. In those times these did not create their movement identity autonomously, but rather because they did not have any other choice, lacking the opportunity for an autonomous socio-political organization. The public and the legal forms of political organizations made it possible for the previously informal groups to get institutionalized in the forms of party or other political organizations. The new system posed a challenge for the participants of the previously illegal, informal movement sector: they form organizations, they give up their movement identity, or they continue operating as movements.

The social transforming power of the political transformation essentially touched upon the new Catholic movements as well.⁵⁵ This raises the question of the motivational pool of the new Catholic movements as social movements. The main point of social movements is protesting and the willingness to change. From this aspect, the new Catholic movements have to take into account the twofold dynamics, as on the one hand, as genuine social movements, they place clear public question on their flags (Focolare: peace-movements, Bokor: dereliction of duty, many anti-cult reactions), while on the other hand, as institutions within an institution (church), with the ‘toolbar’ of movements (the charismatic “This is the day” or other previously listed movements, that address the institutional church) they strive for improving the operating conditions that give the frame of their existence.

Knowing this, first of all a religio-social frame-variety line is needed, while in other respect the analysis of the variables characterizing the social-political movements. The coordination

⁵³ Szabó, Máté: The role of social movements in the democratic political system’s institutionalizing process, in Hungary. In: Sociological Review 1994/3. 45-63.

⁵⁴ *ibid.*

⁵⁵ Kamarás, István: *Bensőséges bázisok*, Bp. OKI, 1994. – 104-107.

of the existence-frame and movement characteristics – because of the diverse motivational systems of the essentially differing movement-types – have to show a certain level of discrepancy, the success of the study cannot be affected by these latter notions.

1.2.2. Religio-political and religio-social movements

Within modern social conditions the religious occurrences cannot be separated from political, economic and scientific global occurrences, as Peter Beyer refers to it.⁵⁶ Being conscious of this, he analyzes the social movements as the personal and general battlefield of social systems, on which the religious occurrences naturally integrate. As the social movements are the individualized movements of wider social occurrences, therefore these have to be personally concerned with religious sub-systems in the field of religiosity winning over a wider cultural scope of action, which are marked by him as religio-social movements. Their common characteristic is the appearance of personalizing religious traits on the social horizon as parts of a cultural globalization.⁵⁷

Beyer's main thesis is: the religious-based social movements focus on the "residual problems" of global systems that is on setting the leaders, organizations and believer masses of religious systems into a continuous, and ruling systems in the scope of globalization. The movements represent a certain personal communication in the religious cultural field, but for this the socio-scientific research and analysis of religio-social movements is certainly needed. Besides this, there has to be an outlook on the activity of religio-political movements.

It can be seen that the modern and global context otherwise assigns a quite negative significance to religion as a form of communication. Moreover, the modern era naturally acknowledges the outstanding resources behind religious occurrences, especially those that stem from personal communities. Knowing this, Beyer marks nonconformity, standing out, a certain deviation and system-opposition (religious system-opposition) as the main line in determining the concept of religio-social movements. The temporality and fragility of movements stem from precisely from this. It determines an interesting duality as well: while the new social movements characteristically bear an outlook on global values besides local aims (world peace, world economic justice), the religio-political movements primarily place the questions of cultural particularities on the agenda.

⁵⁶ Beyer, Peter: *Religion and Globalisation*, London, Sage Publications, 1994. – 97-109.

⁵⁷ *ibid.*

In the case of the value-net analysis, I wish to conciliate the social and political scope with a common variable line, the variables of the religio-sociology's toolbar, thus the circles of discussion of new Catholic movements cannot be dealt with as separate religio-social and religio-political guidelines. Since with the narrowing of the religious field (Catholic Church), the social field gets narrower too (Hungary), movements, that are on a "micro-level" with an often identical purpose determination, should be explained separately.

1.2.3. Typifying religious occurrences

In the line of typifying religious occurrences, Bryan Wilson, an American researcher has to be mentioned, who pointed to the fact that in the case of many religious occurrences we cannot talk about an explicit church or sect classification, supportable primarily on a hierarchical basis. For during his research a quantitative difference appeared between those institutions that have many-generational members, and those with the newly converted: the traditional sect-ideology can be true primarily for the latter occurrences, while the results of analysis, done purely on an institutional basis, do not make such a distinction possible.⁵⁸

Therefore those analysis could bring results that were done based upon new aspects of the membership of religious occurrences, thus he analyzed the sect occurrences from the aspect of voluntary joining and the self-identity of members. In Wilson's reading, members showed groups with narrow bounds in the case of sects, the relatedness required a specific religious system of knowledge and personal experiences, and he explained these as distinct traits. The functioning of institutions is characterized by the slightly separated nature of services, and the distinctive mark of the sect-occurrence definitely has to be mentioned, namely the separation of members from those religious practices, beliefs and traditional value systems that enjoy a wider social acceptance. Robertson (1970) divided the segregation of religious organizations into four arts, conscious of the characteristics designed by Wilson. Milton Yinger's (1970) six-piece religio-organizational typology covers the system of religious movements more thoroughly than Weber's or even Troeltsch's definitions. By knowing the scope of social sciences, the American sociologist lists the occurrences connected to religion among churches

⁵⁸ Hamilton, Malcolm B.: *The sociology of religion, Theoretical and comparative perspectives*, London, routledge Ed., 1995. – 197-199.

that are considered universal on non-universal in respect of religious systems, furthermore denominations, established sects, non-established sects and cults.⁵⁹

- The universal churches are big, well organized religious institutions, the basic characteristic of which is that their institutional functioning is connected to the large religious masses. An occurrence that develops in such a way integrates well into the society around it. In reality it has great influence on practically every segment of society, typical instances of which are: the Catholic Church in Western Europe, or the Sunnite Islam on the Arabic Peninsula.
- The non-universal churches have somewhat smaller institutions than the prominent members of the previous category, but they still qualify for religious organizations of a significant magnitude from a social-historical aspect. Similarly to the universal churches they integrated well into their social-cultural background, but they cannot be endowed with universal characteristics. Such are, for example, the Anglican Christian Church or the Shiite Islam. Yinger mentions these occurrences as Ecclesia.
- The integration of denominations can also be considered typical, but this barely characterizes its institutions, like in the two previous groups. The occurrences that can be mentioned in this category are usually smaller branches of bigger religious trends, that can often be connected to social class(es), racial or regional determinants. The American Congregationalism or the Methodist Church can be mentioned as examples.
- The stabilized sects are groups with constant religious characteristics, which realize and accept all the requirements and expectations of society; therefore they bear a sociologically valuable status in their surrounding society. But, as opposed to this, a certain opposition can clearly be determined in the analysis of society's wider structure. The institution's governance is less formal than in the case of denominations. The Quaker-occurrence in the USA or the Hungarian Congregation of Faith (Hit Gyülekezete) can be mentioned among these institutions.
- The members of the non-stabilized sects are first of all characterized by opposition to the wider social strata, or rather their expectations and practices relating to faith. Yinger characterizes these religious groups as sects, and in connection with those believers that consider themselves members of these communities he mentions that they reject all compromises with members, representing the generally accepted values of society and faith, one after the other. The characteristics of non-established sects is

⁵⁹ Yinger, Milton's theory in: William H. Swatos, Jr: *Theorizing new movements, Understanding founders and movements*. NY, 1988.

that they raise the constant tension in members connected to personal moral perfection; those who join, and who are converted receive constant training so they could convert to the belief system of the occurrences voluntarily. The researcher adds that the fact of “being borne into” is characteristic of other forms of religiosity, that is, the majority of members are borne into families that are committed to the institution.

- Cults are smaller and less permanent religious groups than the ones previously mentioned, and their members and functioning primarily focuses on the charismatic leader. The characteristic of cults is that the members oppose the systems of faith and religious practices of the wider social public even more significantly than the believers integrated in sects. Their organization and institutional system is usually weak and lasts for a short period, the biggest trauma to the functioning is always the founder’s death. Yinger mentions the weak connection within members as a characteristic of sects, frequent group abandonment is typical.⁶⁰

1.2.4. The elements of the value-net

In accordance with the system of criteria found in the previous chapter, we have to take among the most important questions the inquiry about the type of sociological determinants to which the religious movement occurrences, that we are analyzing, can be listed. As it is already known, the Catholic spiritualities and revivals can primarily be connected to the scope of the Universal Church, the majority professes unity from an organizational aspect, but besides self-definition, the cue of the sociological analysis is also significant. In accordance with this, as religious characteristics, there is a strong likelihood considering many aspects that they assume the socially less integrated definitions of the yingerian six-scale, though this can be modulate by taking into consideration the social and political dimensions.

1.2.4.1. Raschke-type value system

Political science lists religious occurrences we analyze in the category of social movements. From the aspect of authority, the religious occurrences that touch a small amount of potential voters can be called marginal. But practice belies this, as during the pre-campaign of the EP-elections in March 2004, Kósáné Kovács Magda, a listed elect of the ruling Hungarian

⁶⁰ Yinger 1970

Socialist Party (MSZP), gave a statement to the *Hetek* magazine being published by the Congregation of Faith “established sect”, about the “Vatican consuming Europe”.⁶¹ With this, she addressed the members of the religious institution known for its anti-Catholicism as potential voters. Though what can also be felt from this political mistake is that as a professional politician she did not take the religious movements into consideration as entities with non-political definitions, that is, she treated the occurrences as purely social movements. Knowing this, it is useful in any case to set a socio-scientific definition used by political sciences, in this we can all rely upon Joachim Raschke’s following definition: the social movement is a collective active agent based on mobilization that is provided with continuity and durability, stands on a high basis of symbolic integration and slight specificity, and by using diversified organizational and activity forms, it follows its aims to achieve basic social changes or to reverse changes that have already taken place.⁶²

During the study of social movements in their political dimension, Pokol Béla notes that they evolved in the past thirty years in the developed Western societies. Establishing parties is what reduces the movements’ scope of action, as a consequence of which movements started to become specialized. New problems arose, thus next to parties the role of political movements reduced to a minimum. The student movements in the ‘60s were characterized as political movements, describing their thoughts along the line of left-wing ideologies. In the ‘70s they aim for a new movement tendency, reforming the slightly political system, looking towards other areas of life – they will be the alternative movements, or even more often, new social movements. According to Pokol’s interpretation, the “non-political” movements appeared only occasionally in the past era, and often being movements of several hundreds of thousands, they could have an effect on the whole political system. This latter is rarely a characteristic of religious movements, there is no such instance in Europe.⁶³ Many occurrences of political history, typical for Middle Europe, can be set against this, like the Tőkés László-type DAHR-movements (Democratic Alliance of Hungarians in Romania) in Romania after the political transformation, or the religio-political occurrences in the communistic Poland inspired by the Polish Pope’s persona, not to mention the candle parade in Leipzig, or the religion-inspired movements, like occurrences appearing after the fall of the Berlin wall.

⁶¹ Hetek, 16. 03. 2004.

⁶² Raschke, Joachim: *The political parties in Western Europe*, Reinbek bei Hamburg: Rowholt, 1978. – 77.

⁶³ Pokol, Béla: *Politológia (Political science)*, Budapest, 1995. Püski kiadó. – 257-267.

1.2.4.2. Pokol-type value system

The criteria for new social movements, in Pokol's classification:

- They are predominantly recruited from intellectuals, in previous movements they were only the headquarter staff, in this case they are the members themselves, living and working in the human-intellectual and human services department
- They do not have "closed ideological tableaux", rather only some ideological turning points, concretizing this in continuous discourses in light of the periodically occurring problems.
- They can be considered as so called "one issue" movements, organizing around tighter demands, the movements form only loose associations of an ad hoc nature. As a result of their tighter collaboration, they form a horizontally cooperating network.
- They strongly oppose hierarchical organizations; they keep their autonomous segmental-movement forms even when they join into an overall movement. They have a base Democratic characteristic, they object to representative Democracy. There are no tendencies to accepting a leader.
- Important deviations in the repertoire of activity, they try to secure a direct participation for everybody, forming human chains, collective sit-in strikes, the collective actions are important.
- The strategy of previous movements was the transforming of society; the new movements are trying to achieve this by transforming the complete personality of participants.
- Many are characterized by a short lifespan; many movements break up after they reached their goals. But this has no effect on the life of working activists, as they continuously appear as members in newer and newer urban movements, a tighter activist circle, "civil initiative". A hidden professionalizing appears.

Of the dynamics of movements Pokol mentions that they are certainly the products of a certain kind of tension. They evolve when it is forbidden to form parties. As soon as they get into the ruling processes of the state, they lose their function, and they search for new aims. They become independent political parties if they couldn't get their objectives before the parliament, but they achieved an important social interest. The reason for this is the functional differentiation of the modern society. Though professional members can push their

personality, that is beyond their role, to the background, it is a unique rhetoric, as the bigger part of the activist's personality stays outside of politics.⁶⁴

1.2.4.3. Gubacsi-type value system

Gubacsi Attila interprets the line of the political movement phenomena on a different value scale, as he accentuates that the political movements cure social efforts that are focused on changing or strengthening of the existing conditions on the way of influencing the régime or fighting for power. Political movements are different from other social movements in that they use political means. That is, they are fighting for power or to influence the way power is exercised. The political parties are such highly organized movements that are trying to reach their goals by way of fighting for power, but pragmatically they do not restrict themselves in influencing the way power is exercised, at best in the case when they are weakened into a continuous opposition. Considering their relation to the existing political system, the political movement types are conservative, reformed, revolutionary and anti-revolutionary movements; according to their level of organization and their forms they can be short-lived spontaneous and loose organizational political movements, as well as political movements or parties that are stable and highly organized. The developmental stages of the political movements' inner dynamics include the evolving of the movements' preconditions, than the distribution and the explanation of efforts, than the developed political activity and the fading of a political movement in the end. The political parties can be class parties, interclass parties or parties of classlike groups if they are of a class nature. Considering their organizational structure, the parties can be loosely or strongly organized, parties suitable for holding office or mass parties, and according to their place in the power system, there can be important or marginal, legal or illegal parties. Considering the dominant ideology, there can be parties of an ideological-political image, pragmatic election parties or parties with a charismatic guiding principle. The party system of states can be multi-party systems, two-block or two-party systems disintegrated as a system offering an alternative against the system of governance; party cooperation system, the system of national agreement, restricted party system, one-party system or hegemonic party system, not offering an alternative.⁶⁵

1.2.5. Revolution and religion

⁶⁴ *ibid.*

⁶⁵ Gubacsi, Attila: The main questions of political sociology – (Internet notes: www.extra.hu/sociology).

With reference to the analysis of political and religious dimensions, Charles David said that one of the base pillars of religious faith is the revolutionary trait, and this stems from the transcendence of religious faith. The social order that is formed in this way often makes itself absolute, thus it can often step up as revolutionary against the current political system. The significant difference between revolutions and other social changes is in that the revolution questions those who are currently in power, and their social order. Every social order makes itself absolute; this function is what stands on religious faith, as a basic human principle. As human understanding grows, this reduces.

Revolutionary and religious movements are equally prone to making themselves absolute, though religious faith automatically rejects every other absolutism. Traditional religious faith resists the fanatical rightist and leftist inclinations, this is a utopian element in religious movements – maybe this is the proof that religiosity is not of human origin.

Religiosity is otherwise not necessarily revolutionary. It is while it preaches the apocalypse, but it can infiltrate a new order as well.⁶⁶

Marcel Gauchet refers to the following in „Le Désenchantement du monde”: Une histoire politique de la religion: the secularized society brought about the ending of Christianity that finally ceased to exist around the 1700s. The orbit of religion was terminated in the modern world. From this point on, religiosity stepped onto a political ground. This spirituality talks about the fact that religiosity is over with from a social point as well, as religion turned into culture. Its religious-political story is based on understanding religion.⁶⁷

The political language uses the language of religion. Religion often gives in to the influence of political truth; in such cases political streams often define for themselves the religious field as legitimate to use. When religious people and institutions initiate a political transformation they expand their religious faith and they become elements of political reality.⁶⁸ In European historical reality though, a counter occurrence can be noticed as well: religious field touches upon the bearers of value involved in politics, and thus people and communities become parts of a religious occurrence, who are otherwise independent from them. The real question in connection with this is how much this downright utilitarian reflection can actually be described as a religious occurrence. Since this is only about a value expansion exploited along

⁶⁶ Davis, Charles: Religion and the making of society. Essays in social theology. Cambridge, Cambridge University Press, 1994. – 37-38. Davis, 1994)

⁶⁷ Davis, 1994 – 41-44.

⁶⁸ *ibid.* – 119-120.

the binary code of political science (Pokol – obtaining power – opposition activities) it already loses its movement importance, thus it falls out of the subject of any study as well.

1.2.6. The sociological value-variables of social movements (Szabó's value scale)

The social movements are the mobile factors of political systems that quickly absorb the new problems and needs. Furthermore, they exercise political pressure by intensive-direct mobilization on the more organized, but less mobile and less flexible parties, corporate organizations, as well as representative and territorial organs of a different level. Due to their less organized nature, the movements are not as effective in solving political problems, as parties are, but due to their loose organization and the fact that they react quicker they are that much faster in “making a move “ on new social problems and needs.⁶⁹

According to Szabó's analysis, movement sectors are established in modern societies, which are available for value analysis as a sociological scale:

- In modern societies the “movement sector” is of a plural and differentiated structure, comprising the multitude and diversity of different movements and movement types.
- Besides the “democratic” and the “civil movements those totalitarian or authoritarian, anti-democratic “counter-movements” are also parts of the system that object and stand opposed to them, and thus this sector includes all the movements, and not only those that accept the specific political values in a given political system.
- The “movement sector”, in its own complexity and with its contradictions, is not an occurrence of crisis in political systems; its expansion and development is part of the democratic development, it can lead to destabilization, but it can stimulate political innovation and renewal just the same.

The movement sector naturally does not only include politically relevant movements or those with a direct political orientation. Other forms of social movements and collective activities mutually affect each other though, taking part in competing for those resources of society that can be mobilized in the establishment of a collective activity, in forming the ruling cultural patterns of society. They affect the structure of society together, becoming the bearers of the effects and consequences of social structural changes. This correlation system that refers to

⁶⁹ Szabó, 1994. – 45-63.

the latent togetherness of all the movements is what justifies the use of the “movement sector’s” category.⁷⁰

1.2.7. The relationship of parties and movements

The relationship of parties and movements is an important element of the Hungarian movement sector’s development:

- a) Taking the aims into consideration, political parties work out the program proposal for the complete spectrum of sectorial politics that have to be realized in the central government that is in the local administrative work in case of winning the election. As opposed to this, movements do not have such a “general” urge to discuss politics including all sectorial politics. They can concentrate on very specific topics, “single-issue” demands from the beginning, not having to manage their aims from a governmental-administrative perspective; they can discuss politics independent of all this, freely, radically, in a fundamentalist way.
- b) The modern political parties have a rationally built, bureaucratic organization that becomes a member of the political system’s administrative and representative institutions in many respects. The movements are institutionalized, but not bureaucratically organized collective forms of activity, which can be connected to formal organizations; though not identifying with them completely, but considering their inner structure they are rather characterized by organizations connected to informal network foundations, and communication centers.
- c) In respect of action forms, political parties prefer institutional intermediary forms, or rather those that intermediate between institutions and society, while the use of coercive, violent, demonstrative, anti-institutional action forms is less general considering parties, or at least the workings of legal political parties that accept the basic principles of parliamentary democracy. As opposed to this, the social movements that mobilize their supporters and activists in order to realize their fundamental aims even quicker, use for this purpose coercion, the tools of political violence, as well as the symbolic-demonstrative action forms in wide circles; they can also follow definite anti-institutional

⁷⁰ *ibid.*

strategies. In their actions the outer-institutional, non-conventional political opposition plays a much bigger part.

The conflicts do not lead to movement mobilization either, as a solution for them can come about within the existing organizational-institutional circles. The movement mobilization cannot always be connected to a political conflict either. Thus, for example, the social-cultural mobilization of religious movements can become independent of political conflicts. Mobilization does not reach the articulation of political opposition all the time either, as many groups, conveying diverse social needs; make an effort to get validation for their causes by way of mobilization, applying pressure through political opposition. Not all of them are successful though, as they are unable to organize their collective opposition. In conclusion, the political opposition is not always the result of mobilization processes happening outside the organizations either, as existing political or other social organizations can object as well.

With the social transformation new frame requirements of social mobilization and political opposition are established. Within the equally guaranteed legal-political frame-requirements, movements do not have a common enemy in the form of a repressing and controlling “party state”, rather the different social-political oppositions find different “addressees”, and the opposing potentials can even get validation as opposed to each other.

The conflicts of movements and anti-movements appeared in Hungary in the past four years, for example in mobilizations about regulating abortion, connected to controlling the media, in the racism – anti-racism contrast, or considering religious freedom and the state funding that churches are entitled to. Of course, the addressees of movement’s oppositions are not always and not entirely the “anti-movements”, but rather the most diverse social-political organizations.⁷¹

1.2.8. Movements and conflicts

In respect to churches, Szabo points out the following: the conflict established during 1993 about the legal status and state funding of small churches means a new conflict and a new form of mobilization. The “anti-cult” movement also appearing in Hungary in the organization and under the leadership of Géza Németh– with a propaganda and lobbying against “destructive” religious communities, as well as with the help of some political parties representing the Christian spirituality – questioned certain, “exaggerating” elements of

⁷¹ Szabó, 1994. 45-63.

institutions, which were built on the freedom of conscience and of liberal spirited congregations after the social transformation. The withdrawing of state funds from certain denominations and communities with a small number of people (described as destructive by some of the Christian parties) as well as the stimulating efforts to rethink the legal basis of the freedom of conscience and religion, with rephrasing the legal status of the “church” resulted in a debate of social scale – discussed in the press and in the wider public – as well as an opposition looking like a political matter from both sides.

The attacked religious communities, like the “Krishna Consciousness Believers”, scientology, the followers of the Moon sect, or Jehova’s witnesses, organized amongst others street demonstrations, demonstrative charitable events, open days, next to taking steps to validate their legal needs; just like the movements that joined together those who were on an opposite opinion, opposing sects. The conflicts between sects, small religious communities or those anti-cult activists who joined to protect especially the traditional civil Christian values, have been integral parts of the mobile sector and opposition culture of the western democracies in recent decades. Therefore we are not talking about a Hungarian specificity, but rather the sudden provoking of the Hungarian society’s tolerance that has been hermetically sealed for decades from oriental or modern western religious streams, and this probably enforces exaggerated reactions. In any case, this is suggested by some of the demands, together with the questioning of the base of religious freedom and the values of toleration.

The conflicts of sects and anti-cult movements are normal occurrences in the modern societies that were built on religious pluralism. It is a rare case though, when such a conflict becomes political; the reason of this here in Hungary is the already mentioned strong reactions that are delayed and arrive on a quick call. At the same time, it is probable that previous experiences like the political persecutions of small communities under the Kádár-system (in case of Krishna believers, or jehovists) work against the re-politization of conflicts.

1.3. The movement theory

It is obvious from the previous chapters that the criterion of religious movements show a significant likeness and a similarity from many aspects to social, political, etc. movements. Based on this it can be presumed that besides the common criterion the same value system characterizes the functioning of movements on a religious, social, political, cultural or even economic field of interpretation as well. Between the characteristics of these is, among others, the line of organizational movements initiated from below, the diffuse organization, leader

centralization. In accordance with the hypothesis can be created by knowing this, the following can be said: the criterion of social and political movements determine the type of the new Catholic movements as well – highly in accordance with the yinger-scale. Besides typifying, the establishments of the “movement theory” can bring practical results as well: it is presumable that the aim of those social-religious occurrences that are initiated from below and showing outstanding intensity is the saving (in case of a crises) and fulfilling (in case of normal functioning) of the values of a given system, which is the most intensive and most effective approach to the expressed-unexpressed aims of the system, giving the frame to the movement.

1.3.1. Value-net analysis in the movement sector

As a first step towards the justification of the theory, it is definitely necessary to take into account the similarities based on which – considering functionality – the socioscientific criterion of the political, social and religious movements can be determined. The use of value-nets, put together based on particular definitions, naturally comes by with the analysis of the results of the data survey constituting the second fundament of the analysis, but for the establishment of the method the formatting of the network is definitely needed.

In the work, I regard the particular definitive definitions as independent values, which primarily means that its function can be evaluated in the given context and comprehensive environment. The aspect of evaluation is of course primarily defined along the valid-invalid ambiguity: whether the attribute is true for the given movement and true for each religious/new Catholic movement.

Based on the previous chapter therefore, the following can be said: we gave information about the characteristics of religio-political and religio-sociological movements.

Religio-political value-net

Based on the Raschke-type definition (1.2.4.1.)

a collective activity based on mobilization

a defined institutional continuity

high symbolic integration

slight role specificity

aim: bringing about basic social changes

Based on the Pokol-type definition (1.2.4.2.)

typically intellectual members
 ideological centers of a restricted number
 tighter demands
 opposition to hierarchy
 direct activity
 transforming the complete personality of members
 short lifespan
 authority practicing its demoralizing part upon it
 specific rhetoric

Religio-social value-net

Based on the Charles David and Gubacsi-type definition (1.2.4.3.)

tool specific functioning
 revolutionary trait
 making themselves absolute
 attacking the existing authority

Based on the Szabó-type definition (2.2.6.)

it is not characterized by effectiveness in solving political problems
 the concomitants of democratic development
 concentrating on specific aims
 they mobilize their activists in order to realize their aim even faster

1.3.2. Movement-value and the “postmodern”

We can find the elements of the value-net analysis in the previously done exemplary analysis, but the defining of this has never happened before. Each of the analysis analyzes the movements as an occurrence with a specific value center, especially the religious movements. But values with an excessive meaning are often added to the values determined in this criteria system as well, as it can be found in the works of Maria Widl, who works as a researcher in

the Vienna University.

The expert analyzed the transforming power of movement-values based on the analysis of new Catholic movements localized in Central-East Europe, considering society, politics, economics, culture, and even her own personal lifestyle.⁷² As a result of the analysis she describes the new Catholic movements as mobilizing occurrences, somewhat opposing the traditional religiosity of the people's church, that show obvious correlations to the postmodern challenges of the secularized world – their church characteristic can be defined as a postmodern occurrence.⁷³

The postmodern characterization of movements is true for the new Catholic religious occurrences understood as occurrences corresponding to the requirements of modern communities, required by the secularized society. As this is a “movement” attribute, thus its value judgment has to be positive from the aspect of our study. The terminology of practical theology is interesting in the study of this attribute though, as Tomka Ferenc discusses precisely the opposition between the postmodern and Christian thinking.⁷⁴

As he points to it in the second chapter of the *New Evangelization*: for the individuals, socialized in the postmodern society and culture, the interpretation of the self and existence primarily means the negating of the faith in truth. According to the author, the only truth is the objective philosophical fundament of Christianity, therefore Christianity cannot disbelieve in this, though besides this it has to learn how to establish a connection “with the humanity, which cannot believe in words, ideology, single truths”.⁷⁵

Among the characteristics of the development of a postmodern existence Tomka list urbanization, the dissolving of smaller communities (that is the breaking down of a previous, rural social order), pluralism and the fast changing of the technical and cultural dimensions of the modern era. In accordance with his presumptions, the spiritual diversity that emerged in this way causes the separation of the masses from faith (the only truth). The result of the “movimenti-research”, done by Widl, highlights precisely the flexibility of the movement sector of religion: the new Catholic system of occurrences, which is able to remain within postmodern particularities, reaching back to the changing society and spiritual reality.⁷⁶

Precisely by knowing this can it be proclaimed that it was not the masses of believers, identifying themselves with the modern world, who became postmodern apostates, but it were

⁷² Maria Widl: *Apostle Movements in the Catholic Church. Jahresbericht 1999-2000.*

⁷³ Maria Widl: *Clergyman movements in ED Vienna. Chapters of a postmodern public religiousness*

⁷⁴ Tomka 1999,29.

⁷⁵ *ibid.*

⁷⁶ Maria Widl: *About the tension of a parson-community movement.* In: *Clergyman movements in ED Vienna.*

frames of the religiosity of the people's church based on pre-modern (feudal) social and cultural factors. Knowing the Widl results, it can be established that the new Catholic movements that arose from the church organization of the people's church, and that were hardened and "fell behind" in its development, found a common tone with the individuals of the transformed society – their success and activity lies in this.

Does it follow from this that most of the new Catholic movements reject the theory of the "single truth"? Not at all. The self realization of the postmodern person can be conceived precisely in the expressive pluralism, therefore it is an absurd presumption that a basically pluralist modern person should set the negation of his faith in the one and only, as the "base of his faith" in a pre-modern way. The individual of the current society yearning for activity and intensive experiences (think only of his intensified pace of life, the "commercial culture") finds his way back to truth – to the harmony of spiritual-physical well being – precisely in the movements that are active and intensive from a religious aspect. This is exactly how the new Pentecost of the church can be successful in today's postmodern reality.⁷⁷

1.3.3. The international analysis of the religious dimensions of movement values

Within the social and cultural frames the movement occurrences can primarily be grasped in the religious field of values. By analyzing the international precedents that are in accordance with this, it can be established how true this argument is: the movements are the flagships in the preservation of religious values, in the relations determined by postmodern secularization. Ralf Gering, Nils Grubel, Claudia Haydt, Kunter Kehner, Keul Istvan and Frank Stan published their joined research analysis. In their work they analyzed the vitality and activity of a Pentecostal-evangelical congregation. The goal-congregation was a German, Tübingen community, which accounted for 200 believers at most, together with outer members, at the time of the study in 1994. On particular occasions during mass, the researchers had 150 believers. Among the methods of the analysis there were primarily the deep interviews, the data and answers of 52 people that were put on record during analysis.⁷⁸

From the answers of leaders it could be determined that the main purposes on the movement established in 1990 – similar to other Pentecostal movement – are the acquiring of charisma, Godly gifts, among its most important tools were mentioned the teenager and child

⁷⁷Maria Widl: A new Pentecost for the Churches. In Clergyman movement in ED Vienna

⁷⁸Ralf Gerig, Nils Grubel, Claudia Haydt, Kunter Kehner, István Keul, Frank Stan: Some abilities and Spirituality? – a charismatic-evangelical movement in Tübingen. In: ZFR 1994/2 23-47. (in the following: Tübingen, 1994)

pastorations and missions. Therefore the occurrences promise the reaching of the most complete transcendental feelings that can be achieved to its members, and it concentrates on younger generations, thus they can naturally be called dynamic and active communities that are based on the concentrated acquiring of the most intensive religious values.⁷⁹

The analyzed percentage data of this research of many months tells a lot though, as well. It is revealed from the answers of the charismatic movements' top leaders: 43, 3 % of them live in the higher-middle class, the same number in the middle class, and 13, 3 % lives in the lower-middle class. In the case of the middle leaders and group leaders, 23, 8 % lives in the middle class, while 38% lives in both the middle and lower-middle class. 41, 2 % of the congregation is of the middle class, while 35, 3 % of the upper-middle, 23, 5 from the lower-middle class. According to the social division, it can be said that the leaders and the members are both comprised of the middle class that has the opportunity for the most dynamic economic development, while they are constantly threatened by slipping down the social ladder. With this it can also be said that the Western European middle class life (in case of workers they are usually in employee status, living comfortably, the segment that mostly does intellectual work) can be called the spiritually most active category, resulting from this uncertain social life.

The age-group structure among leaders and members is a part of the above mentioned analysis. 43,3 % of the "inner leaders" comes from the 20-24 age group, 25-29 age group reaches 26,7 % while the above 40 age group only 3,3%. Most of the "outer", that is to say, the middle leaders have been listed among the 25-29 year olds, the role of those above 40 is 18,2 % in their circles. 34, 6 % of the members are 20-24 year olds, 26, 9 % are of the 25-29 age group, and the rate of the above 40 is 9, 6 %. It becomes clear from the age-division that considering the leading of life, the most dynamic 20's age group constitutes the majority of the leading strata as well as of the members. It is interesting that the "inner" leaders, that is, the majority of the founders are younger than the middle or "outer" leaders. Perhaps this also accounts for the orientation towards the youth.

Most of the people who were questioned did not offer any information about whether a religion of the movements' nature was characteristic within their families. It is interesting that 60 % of the inner leaders, 40, 9 % of outer leaders and 51, 9 % of members refused to give an answer, which suggests mistrust and inner uncertainty. It becomes clear from those who

⁷⁹ *ibid.* 24-27.

answered that 30 % of inner leaders, 45, 5 % of “outsiders”, and 25 % of members have encountered other religious through their families.

The activity of the movements is characterized by the following: between 1989 and '90 (the time of establishment) 40 % of inner leaders, 18, 2 % of outer leaders, while 30, 7 % of members had their first contact with TOS, 59, 1 % of outer leaders first found about this occurrence between '91 and '92, while 46, 2 % of members had their first contacts with the community about the same time. From the time of the first encounter and joining, one month or even more elapsed in case of most of the inner leaders, 76,7 % of them, while 13,3 % spent less than thirty days in the state “between”.

The group of the middle leaders was the most suspicious at the question, 40,9 % refused to give an answer, though 36,4 % of those asked marked the thinking time as being less than a month has elapsed between the first encounter and the joining. This sheds light on the dynamism and member-acquiring activity of the movement. The effectiveness of the intensive religious experiences that characterizes the charismatic movements probably has an important part in this.

From the questions characterizing the member-acquiring dynamism it becomes clear that most of the inner leaders, up to 56,7 % of them, get in touch with the occurrences by personal relations, a similar rate, 54,5 % characterizes the outer leaders and members as well (55,8 %). Close to 20% rate characterizes those in all three analyzed groups who got into contact through a group network, or commercials and advertisement.

Typically 70% of inner leaders confessed not to have had any crisis in their lives, while 72, 7 % of outer leaders reported of having some life altering trauma. In case of members, 42, 3 % went through some crisis, while 51, 9 % gave a negative answer. The emotional-existential stability therefore – based on self-confession – primarily a characteristic of the inner, “charismatic” leadership, while the members who are deeply involved in the spirituality of the movement, probably based on their crisis, can be found among outer leaders.⁸⁰

Maria Widl, from Vienna, summarized in her studies the useful and effective studied aspects that characterized the activity of Christian movements, and their community dynamism as well. Her work, titled *Apostle Movements in the Catholic Church* defined the analysis of the existence and religious-social effect of thirteen typical movements from 1999.⁸¹

⁸⁰ Tübingen, 1994 – 28-47.

⁸¹ Maria Widl: *Apostle Movements in the Catholic Church: Claim-Controversy-Challenge*. Univ. Vienna, 2004. (Widl, 2004)

Widl analyzed the most important movements based on the following five criteria:

The conception of religious movements connected to man, church and society, and their responsibility concerning the future.

Their religious understanding, relation to faith, related to spirituality and the practicing of faith, paying special attention to the oecumenical way of seeing things.

Pastoral efforts facing the crisis of passing on faith, typical of our age.

Their institutional and personal integration into the church, relations with the classes, and functioning parishes.

Their definite conceptions about the transformation of the economy, politics, culture and western lifestyle, paying special attention to the poor, neglected and people who reached the edge of society.⁸²

The analysis of the five aspects proved to be effective from a sociological and fundamental-theological approach, said the researcher, who publicly interviewed the cardinal of Vienna, within the framework of a discussion with a leader, as a third step in her work, attracting a wide social interest, proving that the question arose along the line of real problems. From the most interesting results that came up during the study, Widl highlights the movements' diverse measure of vitality in the first place. Comparing it to many temporal occurrences that preceded the II. Vatican Council, it becomes clear that some surviving movements that accept "modern" Catholicity are suffering from the material and spiritual consequences of the church-administrative system of the parishes (mentioning the Cursillo communities as an example). What means a problem is that the new Pentecost that the popes mention many times, together with the regenerating motivation of the Council established a "postmodern" religious practice in the lives of many movements, generating tension as opposed to the traditional religious forms.

In light of the results, the analysis of the movements' charisma and influence is worth mentioning. It became clear during the study of entities that the movements do not lack organization, the functioning of many occurrences are even regulated by the rules of the church. Precisely by these means – completed by their international system of connection and organization – they are helping the realization of Rome's centralist aspiration in many

⁸² Widl, 2004. – 1.

parishes, many times at the expense of the independence of the local churches, in many cases of liturgy-practice. Their dimensions of functioning practice an especially strong social control in many cases, within the inner circles of movements. As the consequences of the changes belonging to the essence of renewal, the author mentions that the practices of many movements are complemented by a particular discession, “secrecy”, and this often attracts negative criticism on the entities, mentioning in connection with this the Opus Dei and Neo catecumenical communities. The secrecy characterizes their inner procedures, theological teachings, which protect those against the outer criticism at the same time. The popes play an especially important part in all the entities, though according to their self-definition almost all of them describe themselves as a lay movement. They often define themselves as the successors of big historical Catholic movements – of course in today’s context. In regards to them primarily, an economic autonomy stems from this, and this does not mean real estate, but a certain independence form members, that their secular work means for them, in case of many movements they offer all of their earnings to the community.⁸³

⁸³ *ibid.*

Abstract

New Catholic Movements (NCMs) in Hungary

The purpose of the researchwork, and the making of the dissertation was: focusing, on the dinamism of the new movement-like phaenomenons in the hungarian catholic church, which are generally mentioned like „renewal movements, basic communities”. The dissertation’s first chapter is started with historical description of the hungarian New Catholic Movements (NCMs according to the pattern of New Religious Movements). The historical description started at the end of the second world war.

This etap was the time of the a lot of spiritual movement-like pahaenomenon’s borning throughout the World, naturally in the roman catholic church too. In Hungary from the turning point of the XIX.-XX. century there were some movement-like community (for example Regnum Marianum, JOC-communities too), but the flowering of the renewal communities is connecting to the afterwar rebuilding, and mostly to the communist pressure (underground church). During the dictatorship (the „hard years”: 1948-62, „soft dictatorship”:1962-1989) all the important global catholic movements appeared in Hungary, mostly in illegal, or semi-illegal ways. Under the political pressure most of them were living in some kind of resistance, against the dictatorship, - and, like the Bokor, against the collaborating, institutional hungarian catholic curch.

The turningpoint was 1990, the formal end of the communist one-party system: closely after the declaration of the parlamental republic, was born the Act of the Churches (1990/IV.), which is according to the liberal constitution gave free ways to the NCMs to the public living and growing. This second flowering etap took to the middle of the 90’s, most of the examined phaenomenons, specially the ones, which were living in active resistance against the dictatorship, are started to exhausted, but some of them – the parts of the great, global movements (charismatic, Taizé, Focolare) are able to moving crowds.

In the second chapter there is a description of a way to make a theory to the adequate research-tipology for this phaenomenons. The methodology is founded on crossdisciplinary method, beacause most of the the movements, which were ilving in the examined etap, were researched, but less of this work focused on the catholic movement-like ways. According to this, the theormaking is started by the examination of the dual value-string: the examination of the „religio-political” and a „religio-social” viewpoints, which are born the methods of the

political studies and the sociology. These values, like variables, gave a „value-web”, a lot of keywords, which were hypothetically able to describe the NCM-phenomena too.

The third chapter is closely connecting to the methodology: description of a researchwork, which tried to apply the value-web system in the praxis. The author made 15 deep interviews with the leaders of the most important NCMs (Morus Tamás Fellowship, Szürkebarátok Fellowship, Élő Víz Charismatic Fellowship, „ancient-charismatic” fellowship, Szövetség Fiai Fellowship, Hungarian Taizé Movement, Hungarian Comunione e Liberazione, Bokor Movement, Hungarian JOC Movement, Hungarian Focolare Movement, Regnum Marianum Catholic Fellowship, Hungarian Marriage Encounter Movement, Hungarian Foi et Lumière Movement, Hungarian Schönstatt Familymovement, Háló Movement). On the interview-texts, software-analysis (MaxQDA) gave acceptable data. The work was successful, most of the values made results on the texts, and shows the real way of their life, work, position in the church, the society, the Hungarian political dimension. The results of the analysis could help to the institutional church: what kind of strategy, planning needed to handle these phenomena.

The fourth chapter is a theological summary of the researchwork – according to the results, the dynamism of the movements could be real chance to the adequate survivorship of the institutional church in the global value-erosion in the Western world.

Author's CV

Europass curriculum vitae

Personal information

Surname(s) / First name(s)	Illyés, Szabolcs József
E-mail	szabolcs.illyes@gmail.com ; a9948252@unet.univie.ac.at
Nationality(-ies)	Hungarian
Date of birth	20.11.1976
Gender	Male

Work experience

Dates	2000→
Occupation or position held	CEO
Main activities and responsibilities	consulting, communication, (owner)
Name and address of employer	MultiCom Hungary Co.
Type of business or sector	Communication
Dates	2001-2008
Occupation or position held	reporter, page-editor
Main activities and responsibilities	journalism
Name and address of employer	LapCom Ltd. Délmagyarország Publisher
Type of business or sector	Media (printed)

Dates	2005-2007
Occupation or position held	chief editor
Main activities and responsibilities	editing, (joint owner)
Name and address of employer	Codex Consulting Ltd. Üzleti Világ Publisher
Type of business or sector	Media (printed), consulting

Education and training

Dates	1995-2000
Title of qualification awarded	Master of History
Principal subjects/Occupational skills covered	History of movements and politics in the present age
Name and type of organisation providing education and training	University of Szeged
Level in national or international classification	M.A.
Dates	1996-2000
Title of qualification awarded	Master of Religion Studies
Principal subjects/Occupational skills covered	Religious movements
Name and type of organisation providing education and training	University of Szeged
Level in national or international classification	M.A.
Dates	1995-1999
Title of qualification awarded	Bachelor of Theology
Principal subjects/Occupational skills covered	Catholic renewal movements
Name and type of organisation providing education and training	Theological Academy of Szeged
Level in national or international classification	ISCED 5